

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**HALİDE EDİP ADIVAR'IN
ROMANLARINDA EVLİLİK OLGUSU**

**HATİCE ÖZ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN:
PROF. DR. HAYRİ ERTEN**

KONYA-2021

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hatice ÖZ		
	Numarası	18810201025		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Sosyolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
Tezin Adı	Halide Edip Adivar'ın Romanlarında Evlilik Olgusu			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

İmzası

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hatice ÖZ		
	Numarası	18810201025		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Sosyolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hayri ERTEN		
Tezin Adı	Halide Edip Adıvar'ın Romanlarında Evlilik Olgusu			

Toplumun temelini oluşturan aile insanlıkla birlikte var olan en önemli toplumsal kurumdur. Ailenin oluşmasının ilk aşaması evliliğdir. Evlilik kurumu toplumun yapısına en temel katkıları yapan, toplumun devamını sağlayan, bir kadın ve bir erkeğin birlikteliğinin toplumsal kabulünü sağlayan sosyal bir gerçekliktir. Evlilik kurumu, anne-baba olma sorumluluğunu da beraberinde getirmekte ve yetiştirilen bireyler toplumun yapısına doğrudan etki etmektedir.

Evlilik genel özellikleri itibariyle evrensel bir kurumdur. Evrensel bir kurum olmasının yanı sıra evlilikle ilgili bazı noktalar toplumdaki topluma değişiklik göstermektedir. Toplumların değişiklik gösteren ve kendilerine özgü yapılarının göze çarptığı en önemli veri kaynaklarından biri de edebiyat eserleridir. Edebiyatın toplumla bağlantısı göz önüne alındığında Halide Edip Adıvar'ın toplumumuzun aile ve evlilik olgularını yansıtmaya dikkat çekici bir husus olarak göze çarpmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda bu eserlerin sosyolojik açıdan incelenmesi ve incelememize konu edilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçların çeşitli alanlara katkı yapması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Roman, Edebiyat, Aile, Evlilik, Toplumsal yapı

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Hatice ÖZ		
	Student Number	18810201025		
	Department	Philosophy and Religious Sciences Branch / Sociology of Religion		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Hayri ERTEN		
Title of the Thesis/Dissertation	Phenomenon of Marriage in Halide Edip Adıvar's Novels			

The family, which is the foundation of society, is the most important social institution that exists with humanity. The first build stage of a family is marriage. The institution of marriage is a social reality that makes the main contribution to the structure of society, sustains society, and ensures the social acceptance for the union of a man and a woman. The institution of marriage also brings the responsibility of being a parent, and the individuals who grow up in the family directly affect the structure of society.

Marriage is a universal institution with all its general features. Even if it is universal, it takes many forms, and some properties of marriage vary widely within societies and between societies. One of the most valuable data sources that demonstrative for the social variety is the literature. Considering literature's connection with the community, it was remarkable that Halide Edip Adıvar reflected the family and marriage phenomenon of our society. For that reason, our study aimed to examine this literary work from a sociological point of view. We hope that the obtained results contribute to various fields.

Keywords: Novel, Literature, Family, Marriage, Social structure

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS KABUL FORMU	i
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ	viii

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri	5
4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	5

BİRİNCİ BÖLÜM HALİDE EDİP ADIVAR

1.1. Halide Edip Adıvar'ın Hayatı ve Kişiliği	7
1.2. Halide Edip Adıvar'ın Sanat Hayatı	19
1.3. Eserleri	22
1.3.1. Romanları	22
1.3.1.1. Meşrutiyet Dönemi	24
1.3.1.2. Kurtuluş Savaşı Dönemi	24
1.3.1.3. Cumhuriyet Dönemi	25
1.3.2. Hikâyeleri	25
1.3.3. Oyunları	26
1.3.4. Anı, İnceleme, Düz Yazı ve Hitabet	26
1.3.5. Çevirileri	26

İKİNCİ BÖLÜM HALİDE EDİP ADIVAR'IN ROMANLARINDA AİLE KAVRAMI

2.1. Ailenin Tanımı ve Önemi	29
2.2. Toplumsal Değişmenin Türk Ailesine Etkisi	32
2.3. Toplumsal Değişme Bağlamında Türk Romanında Aile Kurumu	40
2.4. Aile İçi İlişkiler	48
2.5. Karı-Koca İlişkileri	56
2.6. Aile-Çocuk İlişkileri	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALİDE EDİP ADIVAR'IN ROMANLARINDA EVLİLİK KAVRAMI

3.1. Evlilik Öncesi Süreç	74
3.1.1. Karakterlerin Evliliğe Bakış Açıları	74
3.1.2. Evlenme Yaşı	82
3.1.3. Evlenecek Kişilerin Nitelikleri	90
3.1.4. Eş Seçerken Dikkat Edilecek Hususlar	98
3.1.4.1. Kalben ve Ruhun Uygunluk	103
3.1.4.2. Eşlerin Denk Olması	106
3.1.4.2.1. Eşler Arasındaki Ekonomik Fark	109
3.1.4.2.2. Eşler Arasındaki Din Farkı	112
3.1.4.2.3. Eşler Arasındaki Sosyal Sınıf Farkı	115
3.1.4.2.4. Eşler Arasındaki Mizaç Farkı	122
3.1.4.2.5. Eşler Arasındaki Eğitim Farkı	127
3.1.4.2.6. Eşler Arasındaki Yaşam Anlayışı Farkı ve Ortak Kültür.....	130
3.1.5. Kadınların Evliliği Seçme Nedenleri	139
3.1.6. Evlilik İçin Fiziksel Görünümün Önemi	144
3.2. Evlilik Sonrası Süreç	149
3.2.1. Evlilik Birliğinin Önemi	149
3.2.1.1. Evliliğin Toplumsal Onayı: Nikâh	153
3.2.1.2. Toplum Tarafından Kabul Görmeyen Hisler	161
3.2.2. Mutsuz Evliliğin Nedenleri ve Mutlu Evliliğin Sırları	167
3.2.3. Evlilik İçin İdealize Edilmiş Kadınlar ve Erkekler	175
3.2.4. Evlilik Sebebiyle Benliği Yok Olan Karakterler	181
3.2.5. Evlilikte Kadının Çalışma Hayatı	186
3.2.6. Evlilik Kurumunu Ayakta Tutan Kadınlar ve Çocuklar	195
3.2.7. Romanlardaki Evlilik Görüntüleri	197
3.2.7.1. Toplumsal Statü Kazanmak İçin Yapılan Evlilikler	197
3.2.7.2. Aile Baskısından Kurtulmak İçin Yapılan Evlilikler	202
3.2.7.3. Ekonomik Düzeyin Artırılması İçin Yapılan Evlilikler	206
3.2.7.4. Ülke Sevgisi İçin Yapılan Evlilikler	210
3.2.7.5. Belirli Bir Maksat (İdeoloji) İçin Yapılan Evlilikler	211
3.2.8. Evlilik Kurumunu Zedeleyen Sebepler	214
3.2.8.1. Eşler Arasındaki Anlaşmazlıklar	214
3.2.8.2. Eşler Arasındaki Kıskançlık	224
3.2.8.3. Evliliğin Monotonlaşması	230
3.2.8.4. Evlilikte Eşi Eleştirme	234
3.2.8.5. Terk Etme / Edilme	238
3.2.8.6. Aldatma	241
3.2.9. Boşanma	249
SONUÇ	263
KAYNAKÇA	267

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

s. : Sayfa

ss. : Sayfa sayısı

S. : Sayı

bs. : Baskı sayısı

C. : Cilt

H.z. : Hazreti

TBB : Türkiye Barolar Birliği

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

vb. : ve benzeri

ÖNSÖZ

Aile kurumu sosyoloji biliminde üzerinde en çok durulan kavramlardan biridir. Ailenin oluşmasında ise ilk aşama evlilik kurumudur. Evlilik iki kişinin hayatlarını birleştirmesi olarak görülmektedir. Ama iki kişinin dışında, aynı zamanda birçok insanı da bir araya getiren, toplumsal değişim ve hareketlilik oluşturan bir kurumdur. Yaşam tarzları fazlası ile birbirinden ayrılan ailelerde yetişmiş bireylerin eş olarak buluşma çabası, çeşitli ilişkilerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Toplum içinde meydana gelen bu değişim ve hareketlilik edebiyat eserlerine de yansımıştır. Halide Edip Adıvar, Türk edebiyatı ve Türk tarihi adına önemli bir isimdir. Yazar, yaşadığı dönemde ve sonraki dönemler de, yaşadıklarıyla ve yazdığı eserlerle insanlar üzerinde önemli izler bırakmış bir düşünür ve edebiyatçıdır. Bu bağlamda Halide Edip Adıvar, özellikle ilk dönem romanlarında, yaşadığı dönem içinde meydana gelen değişimlere, aile ve evlilik kurumuna geniş bir şekilde değinmiştir. Romanlardaki evlilikle ilgili bölümlerde, özelde değişen durumlar olsa da, genel noktaları günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Elbette Halide Edip Adıvar'ın eserlerinin edebiyat değeri tartışılmaz bir gerçektir. Bunun yanında bir de eserlerinin incelenmesi gereken sosyolojik yönleri vardır. Zira Osmanlı toplumsal sürecinden Türkiye Cumhuriyeti yaşam sürecine geçiş dönemine şahitlik etmiş, hatta rol almış bir yazardır. Çalışmamızda hem edebiyat hem de toplumsal değeri olan bu eserlerin sosyolojik noktaları üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız giriş bölümü haricinde üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmamızın daha sağlam bir temele oturtulabilmesi için yazarın kişiliği ve sanat hayatının incelenmesi uygun görülmüştür.

İkinci bölümün içeriğini “Aile Kavramı” oluşturmaktadır. Sosyal bir kurum olan aile ana başlığı altında; ailenin tanımı ve önemi, toplumsal değişme bağlamında aile, toplumsal değişme bağlamında Türk romanında aile, Halide Edip Adıvar'ın romanlarında aile içi ilişkiler, karı- koca ilişkileri, aile- çocuk ilişkileri alt başlıkları incelenmiştir.

Üçüncü bölümün içeriğini “Evlilik Kavramı” oluşturmaktadır. Sosyal bir kurum olan evlilik ana başlığı altında ise; karakterlerin evliliğe bakış açıları, evlenme yaşı, evlenecek kişilerin nitelikleri, eş seçerken dikkat edilecek hususlar, kadınların evliliği seçme nedenleri, evlilik için fiziksel görünümün önemi, evlilik birliğinin önemi, mutlu evliliğin sırları, mutsuz evliliğin nedenleri, romanlardaki evlilik görüntüleri, evlilik kurumunu zedeleyen sebepler ve boşanma alt başlıkları incelenmiştir. Aile, evlilik öncesi ve evlilik sonrası süreçler, romanlardaki karakterler üzerinden çıkarımlar yapılarak araştırılmıştır.

Çalışmamın yürütülmesi sırasında kıymetli bilgilerini benimle paylaşan, çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren, sabırlı ve anlayışlı yaklaşımıyla eksiklerimi gideren, değerli vaktini bana ayıran ve benden samimiyeti ile yardımını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Hayri ERTEN’e, lisans ve yüksek lisans sürecinde her zaman öğrencisi olmaktan büyük mutluluk duyduğum Prof. Dr. Mehmet AKGÜL’e, ayrıca bu süreçte kıymetli bilgilerini öğrendiğim Prof. Dr. Bünyamin SOLMAZ’a, Doç. Dr. Arif KORKMAZ’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu güne kadar her konuda yanımda olan, bana güvenen, bu süreçte de daima desteklerini hissettiğim, hayattaki en kıymetli varlıklarım anneme ve babama, tez yazım sürecindeki daimi desteği, yardımları ve varlığı için kıymetli abime, sevgili eşine, bu süreçte bana inanmaktan hiç vazgeçmeyen ve yanımda olan kıymetli ablama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hatice ÖZ

KONYA-2021

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Aile karışık cinsten iki yetişkin kişinin yasal ve törel bağlarla uyarak kurdukları biyolojik, psikolojik ve sosyolojik işlevleri olan bir kurumdur. Aile toplumsal hayatın en küçük temel birimidir. Aile, bu yapısı ile bireyin ve toplumun ihtiyaçları olan seks, üreme, korunma ve barınma, sevme-sevilme ve sevgiyi paylaşma, bağımlı ve bağımsız olma, ait olma, statü edinme, güven, kendini gerçekleştirme, çocukların bakımı ve eğitimi, toplumsal töre ve ideallerin, kazanılan mal ve mülkün yeni kuşaklara aktarılması gibi birçok işlevleri yerine getirmekte ve bireyin biyolojik, psikolojik ve sosyal birçok ihtiyaçlarına cevap vermektedir.¹ Bu kadar önemli işlevleri olan ailenin oluşumu, iki cins arasında evlilik bağının kurulması ile başlamaktadır. Aile bağlamında evlilik o kadar önemlidir ki hemen her toplumda kabul edilmiş bir kurumdur.

İnsan ve insan ihtiyaçlarından doğan kurumların birbirleriyle olan statik ve dinamik ilişkisini inceleyen disiplin olarak tanımlanan sosyoloji, bilim kimliğini kazandığı ilk andan itibaren aileyi inceleme nesnesi olarak ele almaktadır. Bu bağlamda Le Play'den başlamak üzere sosyolojinin ilk kurucularından P. Bourdieu ve M. Castells gibi yakın dönem çağdaş sosyologlara kadar yurtdışından; Z. Fahri Fındıkoğlu, Hilmi Ziya Ülken ve İbrahim Yasa'dan başlamak üzere Tahir Çağatay, Mehmet Eröz, Ziya Gökalp, Rezan Şahinkaya, Mahmut Tezcan, Birsen Gökçe, Ümit Meriç Yazan, Ayten Erdentuğ gibi yurt içinden sayılamayacak kadar çok sosyolog ve sosyal bilimci aile çalışmalarına imza atmışlardır.²

Pek çok disiplin aileyi farklı açılardan ele almıştır. Sosyolojinin bir alt dalı olan aile sosyolojisi ise ailenin ortaya çıkışı, değişimi, tipleri, toplumsal yapı unsurları arasındaki ilişkiler, aile ve evlilik problemleri gibi konuları incelemektedir.³

¹ İbrahim Ethem Özgüven, **Evlilik ve Aile Terapisi**, 4. bs., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017, ss. 24-25

² Ünal Şentürk, **Aile Sosyolojisine Bir Katkı**, 1. bs., Dora Yayıncılık, Bursa, 2019, s. 2

³ Şentürk, **a.g.e.**, s. 3

“Aile sosyolojisi”, genel sosyoloji içinde gelişen alt uzmanlık alanlarından biridir. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından bu yana gelişmeye başlamış olan bu uzmanlık dalı, “sosyolojik perspektiften” ten hareketle aile ve aile ile ilişkili tüm konuları incelemeye çalışmaktadır.⁴

Aile sosyolojisinin konusunu en geniş anlamda, “aile olgusunu ilgilendiren tüm konular” olarak belirlemek mümkündür.⁵Bu itibarla aile sosyolojisi, ailenin ait olduğu toplumdaki yeri, aileyi oluşturan iç ve dış toplumsal etkenleri; aile bireylerinin kendi aralarındaki etkileşimlerini ve buna esas olan değer alışkanlıkları; yakın uzak ile iletişim ve etkinliklerini bilimsel yöntemle incelemektedir.⁶

Her toplumda temelde aynı noktalarda buluşan aile kurumunu meydana getiren evlilik konusu, özelde farklılıklar içermektedir. Özelde değişen bu farklılıklara, toplumun yapısıyla ilgili çıkarımlara, edebiyat eserlerinde rastlamak mümkündür. Yazarlar kitaplarını yazdıkları zamana uygun olarak, toplumsal olayların bir kısmını ister istemez eserlerine aktarmaktadır. Çalışmamızın çıkış noktasını oluşturan, toplumla yakından ilgisi olan evlilik olgusunu da Halide Edip Adıvar’ın romanlarında fazlasıyla görmekteyiz. Halide Edip Adıvar evlilik birliğini sarsacak sorunları, eşlerin bu birlikteliği sürekli kılmak için dikkat etmeleri gereken hususları ve sağlıklı evlilikler oluşturabilmek için duygusal bağ dışında dikkat edilmesi gereken hususları roman kahramanları vasıtasıyla okuyucuya aktarmak istemiştir.⁷

Halide Edip Adıvar sağlıklı toplumların ancak sağlıklı evliliklerle oluşturulabileceğini düşünmektedir. Bu açıdan, bir kadın yazar olarak toplumdaki evlilik görüntülerinin eserlerine yansımış olması dikkat çekicidir. Evliliği, hem bir kadın hem bir anne olarak, kendisini etkileyen hususlarıyla hem de toplumdaki yansımalarıyla bizlere aktarmıştır.

⁴ Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, **Aile Sosyolojisi**, 8. bs., Açılım Kitap, İstanbul, 2019, s. 15

⁵ Canatan-Yıldırım, **a.g.e.**, s. 15

⁶ İsmail Doğan, **Türk Aile Sosyolojisi –Tarih Gelenek Modern Zamanlar**, 1. bs., Pegem Akademi, Ankara, 2016, s. 2

⁷ Kelime Erdal, “Halide Edip Adıvar’ın Romanlarında Evlilik Meselesi”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**,18, 2008a, s.143

Bundan dolayı çalışmamızda Halide Edip Adıvar'ın romanlarında üzerinde en çok durduğu konulardan biri olan evlilik olgusu, sosyolojik tahlillerle incelenerek araştırma konusu yapılacaktır.

Araştırmamızın problemi olarak da şu sorular belirlenmiştir:

- 1- Evlilik öncesi süreç göz önüne alındığında, Halide Edip'in romanlarındaki karakterlerin evliliğe bakış açıları, eşte aranan nitelikler, eş seçerken dikkat edilecek hususlar nelerdir?
- 2- Romanlar evlilik öncesi kadın erkek ilişkileri veya görüşmeleri konusunda bir şeyler söylüyor mu?
- 3- Halide Edip Adıvar kadın ve erkeğin evliliğe rızası konusunda neler düşünmektedir?
- 4- Romanlarda küçük yaşta evlilik konusu işlenmiş midir?
- 5- Romanlardaki karakterler eş seçerken dikkat ettikleri hususları neye göre belirlemiştir? Bu hususların sosyolojik açıdan yansımaları nelerdir?
- 6- Halide Edip Adıvar'ın romanlarında kadınların evliliği seçme nedenleri nelerdir?
- 7- Evlilik sonrası süreçte, karakterlerin kişisel ve sosyal yaşamlarındaki değişim hangi yönlerden göze çarpmaktadır?
- 8- Romanlardaki evlilik görüntüleri nelerdir?
- 9- Romanlardaki evlilik kurumunu zedeleyen sebepler nelerdir? Bu sebeplerin kişiye ve topluma yansımaları nasıl olmuştur?
- 10- Boşanmanın evli bireyler, sahip oldukları çocuklar ve toplumsal açıdan etkileri ne açılardan göze çarpmaktadır?

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Aile toplumun temel taşı ve çekirdeğidir. Aile insanlıkla birlikte var olan toplumsal bir kurumdur. Birçok kurum gibi aile de insanlık tarihi boyunca önemli değişiklikler geçirmiştir.⁸ İkel toplumlardan en gelişmiş toplumlara kadar yapı değişikliği ile varlığını korumakta olan aile aynı zamanda toplumun direğidir.⁹

Toplumların onayladığı toplumun devamı açısından temel kurum olan ailenin oluşmasında ilk aşama ise evliliğdir. Evlilik her kültür olayı gibi zamanla değişen, yeni biçimler alabilen, kadın ve erkeğin birlikteliği ile gerçekleşen en küçük toplum birimi, insanın oluşturduğu bir kültür kurumudur.¹⁰ Toplum sağlığının devam ettirilebilmesi açısından önemli olan evlilik konusu, kapsamlı bir çalışma sahasıdır. Bireyi ve toplumu etkilediği yönler araştırmanın önemi hakkında bizlere yol göstermektedir.

Edebiyatın toplumla bağlantısı göz önünde bulundurulduğunda, Halide Edip Adıvar'ın eserlerine de evlilik meselesi geniş bir şekilde yansımıştır. Aile ve evlilik kurumları son derece önemli sosyal kurumlar olduğundan dolayı bu çalışmada Halide Edip Adıvar'ın romanlarındaki evlilik olgusu sosyolojik açıdan incelenmeye çalışılacaktır. Halide Edip Adıvar'ın eserleriyle ilgili sosyolojik çalışmaların azlığı da göz önüne alınırsa bu çalışmanın sosyolojik alandaki çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca Halide Edip Adıvar'ın bir kadın yazar olarak, evlilik meselesine hassasiyetle değinmesi, çeşitli açılardan değerlendirmesi; çalışmamızın da yazarın eserlerinden yola çıkarak aile ve evlilik ile ilgili düşüncelerin anlaşılmasına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Araştırmamıza konu olan Halide Edip Adıvar'ın romanları ile ilgili çeşitli çalışmalar vardır. Ama bu çalışmaların birçoğu edebiyat alanında yapılmıştır. Sosyo-kültürel bağlamda sosyolojik açıdan inceleyen çalışmalar azdır. Bu anlamda çalışmamız ilgili alanda farklı konumda değerlendirilecek bir yüksek lisans tez çalışması olacaktır.

⁸ Erdal, **a.g.e.**, 2008a, s.141

⁹ Erdal, **a.g.e.**, 2008a, s.141

¹⁰ Erdal, **a.g.e.**, 2008a, s.141

3. Araştırmanın Yöntemi ve Tekniği

Çalışma yöntemi olarak sosyal bilimlerde son yıllarda kullanılan yöntemlerden biri olan betimsel analiz uygun görülmüştür.

Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir.¹¹

Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır. Ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye yönelik tahminlerde bulunulması da araştırmacının yapacağı yorumların boyutları arasında yer alabilir.¹²

Betimsel analizin, sosyal bilimlerde yer alan bilgilerin sistematik incelenmesine imkân veren bir yöntem olması araştırma konumuza uygun bulunmuştur.

Ayrıca çalışmamızda, araştırma konumuzla ilgili doğrudan ve dolaylı olarak yapılmış olan araştırmalar üzerinden literatür taraması ve değerlendirmesi yapılmıştır.

4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırma konusunun, edebiyat metninde ele alınan noktalara dayanması bazı sınırlılıkları beraberinde getirir. Öncelikle, araştırmanın ana başlıklarının ve alt başlıklarının, incelediğimiz edebiyat metnine uygun olmasının, içerik olarak mevcut bulunmasının gerekliliği ilk sınırlılık faktörü olarak sayılabilir. Araştırma konumuzun

¹¹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 11. bs., Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, Ankara, 2018, s. 239

¹² Yıldırım-Şimşek, **a g.e.**, s. 240

edebiyat ve sosyoloji bilimini ortak bir dilde buluşturabilmesi diğer bir sınırlılık faktörüdür. Bu durum farklı literatür taramalarını beraberinde getirmiştir.

Araştırma konusunda belli bir yazarın yazmış olduğu eserleri incelemek, söz konusu yazarın hayatını, kişiliğini, sanat hayatını da kapsamlı bir şekilde araştırmak demektir. Bu açıda araştırmamız için farklı bir sınırlılık yaratmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HALİDE EDİP ADIVAR

1.1. Halide Edip Adıvar'ın Hayatı ve Kişiliği

Halide Edip Adıvar II. Abdülhamit döneminde Ceyb-i Hümayun Baş Kâtipliği, Bursa ve Yanya'da Reji Müdürlüğü görevlerinde bulunan Mehmet Edip Bey'in kızıdır. Annesi Bedrifem Hanım'dır.

Burada dikkatimizi çeken husus yazarın babasının kâtiplik ve reji müdürlüğü yapmış olmasıdır. Çünkü bu meslekler toplum içerisinde saygıdeğer bir statüyü beraberinde getirmiştir. Ailenin sahip olduğu statü doğrudan kişiyi etkilediğinden dolayı, bu durum Halide Edip'in hayatını şekillendiren önemli bir faktör olarak karşımıza çıkar.

Ceyb-i hümayun kelimesi kaynaklarda “ceyb-i hümayun akçesi, cep akçesi ceyb-i hümayun harçlığı, aylık-ı ceybi hümayun dairesi” gibi değişik şekillerde geçmekte olup padişaha ait gelirleri ve bunlardan yaptığı harcamaları ifade eder. Amiri “sır kâtibi” adını taşıyan yüksek dereceli bir memurdur.¹³ Kâtipler ise, yazıcı, yazı yazmakla görevli memurdur. Başkâtip birinci kâtip, kalemdeki kâtiplerin başıdır.¹⁴

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere “Ceyb-i Hümayun Kâtipliği” padişaha ait gelirleri kaydeden memurlardır ve kâtipler yüzyıllar öncesinden bu yana birçok bilgi ve belgenin mimarlarıdır. Eski tarihlerden beri eli kalem tutan kişilerin devlet kademelerinde yer aldığı, kâtip olduğu bilindiğinden bu meslek hayli önem arz etmektedir.

Osmanlı bürokrasisinde ki işlerin yürütülmesinde en önemli rol kâtiplerindi. Devlet yazışmaları bunların elinden çıktığı ve devletin her türlü sırrına vakıf oldukları için kâtiplik mesleğine büyük önem verilirdi.¹⁵ Osmanlı devlet düzeninde nakit maaş

¹³ Halil Sahillioğlu, “Ceyb-i Hümayun”, **TDV Yayınları İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C. 7, 1993, s. 393

¹⁴ Serkan Açar, “Geçmişten Bugüne Mali İdare”, **TBB Dergisi**, S. 3, 2007, s. 393

¹⁵ Erhan Afyonlu, Recep Ahıskalı, “Kâtip”, **TDV Yayınları İslam Ansiklopedisi**, Ankara, C. 25, 2002, s. 53

verme usûlü çok sınırlı olduğundan ötürü dirlik adı altında toprakların gelirleri görev yaptıkları süre boyunca kendilerine tahsis edilirdi. Memuriyet derecesine göre devlette hizmet edenlere has, zeâmet, ve tımar adı altında topraklar dağıtılırdı. Kâtiplerde buldukları konum itibariyle dirliklerden faydalanırdı.¹⁶

Yukarıda verdiğimiz bilgilere bakılacak olursa Halide Edip'in babası Mehmet Edip Bey, son derece önem arz eden kâtiplik mesleğini icra etmiştir. Devlet memuru olarak kâtiplik pozisyonuyla, toplum içerisinde önemli bir statü kazanmıştır. Halide Edip babasının toplumsal statüsünden faydalanmıştır ve hem eğitim hayatı hem de dâhil olduğu sosyal çevreler bu statüyle paralel ilerlemiştir.

Yazarın babasının ayrıca; Bursa ve Yanya Reji Müdürlüğü yaptığını kaydetmiştik. Bu yön de yine toplumsal kabul gören başka bir statüyü beraberinde getirmiştir.

Reji kelime manası tekel olan Fransızca bir kelimedir. 1881 senesinde, Osmanlı Devleti 1875 senesinde ilan edilen moratoryum nedeniyle yabancı devletlerin alacakları hususunda Muharrem Kararnamesi imzalanmıştır. Bu kararname ile birlikte devletin önemli gelir kaynaklarının bir kısmı kurulan Duyun-ı Umumiye İdaresi tarafından yönetilmiştir. Duyun-ı Umumiye idaresinin yöneteceği gelir kaynaklarından biri de tütün geliridir. Bu idarenin kurulması ile ülkedeki tütün tarımı ve ticareti bu idare tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Tütün Osmanlı Devleti'nin en önemli gelir kaynağı olması nedeniyle Duyun-ı Umumiye İdaresi bu geliri doğrudan yönetmek istemiş ve Bu doğrultuda 1884 senesinde Reji şirketini kurmuştur.¹⁷

Reji şirketi ülkenin pek çok vilayet ve kazasında temsilcilik açmış; fabrikaların kurulduğu yerlerde yerel halktan yüzlerce kişiyi müdür, memur ve işçi olarak istihdam etmiştir. O gün için toplumsal statü kazanma açısından önemli bir pozisyonudur.

¹⁶ Nuri Kavak, "Osmanlı Muhakeme Sisteminde Kâtiplik Mesleğinin Yeri ve Önemi", **Pamukkale Avrasya Sosyoekonomik Çalışmalar Dergisi**, S. 2, 2015, s. 3

¹⁷ Kenan Demir, "2. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basınında Tütün Tarımı ve Reji Şirketi", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 22, S. 41, 2019, s. 421

Bu bilgilerin ardından Halide Edip'in yaşamına daha detaylı değinecek olursak, 1884 yılında İstanbul'un Beşiktaş yakasında varlıklı bir ailenin tek çocuğu olarak dünyaya geldiğini söyleyerek söze başlayabiliriz.

Sahip olduğu aile Halide Edip'in tüm yaşamını şekillendirmiştir. Aile çocuğun ruhi ihtiyaçlarının karşılandığı ve psikolojik açlığının doyurulduğu emsalsiz mekândır.¹⁸Şüphesiz ruhi ve psikolojik ihtiyaçların yanında bir de maddi ihtiyaçların karşılanması önem arz etmektedir. Yazarın varlıklı bir ailede dünyaya gelmesi onun toplumsal olarak önemli bir statüye doğuştan kavuşmasına sebebiyet vermiştir. Bulunduğu ortamlar, aldığı eğitimler varlıklı bir aileye sahip olması dolayısıyla, daha farklı daha önemli olmuştur. Annesini küçük yaşta kaybetmiştir. Halide Edip annesizdir; fakat eğitimi için babası hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. O yıllarda Rumlara ait çocuk yuvasına gitmesi veya Amerikan Kız Koleji'ne giden ilk Müslüman kız öğrenci olması varlıklı bir aileye mensup olmasından ve babasının eğitime verdiği önemden kaynaklanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin bir memuru olarak çeşitli kademelerde görev yapmış olan Mehmet Edip Bey, yeniliklere açık ve güzelliklere düşkün bir şahsiyettir.¹⁹ Gördüğümüz kadarıyla Halide Edip'in babasının bediiyyâta önem veren kişiliği, kızının estetik alanda gelişmesini sağlamıştır ve bu unsur yazarın eserlerine de yansımıştır. Daha çok İngiliz modeli aile tarzını benimseyen Mehmet Edip Bey, kızının da bu sistem içerisinde yetişmesine özen göstermiştir.²⁰

Halide'nin bu anlayışla yetiştirilmesi onun akranlarından hayli farklı olmasına neden olmuştur. Halide Edip çok küçük yaşta iken annesiz kalmış ve babası yeniden evlenmiştir. Halide ise babasıyla dedesinin evi arasında gidip gelerek büyümüştür.²¹ Dolayısıyla Halide Edip ilk çocukluğunu dindar anneannesinin ve büyükbabasının yanında geçirmiştir. Daima nazik konuşan, cömertliği ile ünlü Mevlevî geleneği ile yetişmiş bir İstanbul hanımı olan anneanesi Nakiye Hanım,

¹⁸ Mahmut Sönmez, "Eğitim Çevre İlişkisi", **İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 10, 2017, s.109

¹⁹ Muhterem Yüceyılmaz, **Halide Edip Adivar Hayatı Sanatı Eserleri Eserlerinden Seçmeler**, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2002, s. 12

²⁰ Evrim Yeşilyurt, **Halide Edip Adivar Hayatı ve Eserleri**, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2002, s. 18

²¹ Muzaffer Uyguner, **Halide Edip Adivar Hayatı Sanatı Eseri**, Varlık Yayınları, 1968, s. 4

arada aşk hikâyeleri ve şiirler yazmıştır.²² Bu bilgiden yola çıkarak Halide Edip Adıvar'ın yazma tarafının büyük annesi Nakiye Hanım vasıtasıyla geliştiğini söylemek hiç de yanlış olmayacaktır.

Ayrıca yazarın anneannesinin Mevlevî geleneği ile yetişmiş biri olması, Halide Edip'in hayatının farklı bir boyutunu oluşturmaktadır. Annesiz büyüyen Halide Edip ilk terbiyesini bir kadın olarak anneannesinden almıştır.

Mevlevilik tasavvufta Mevlana Celâleddin-i Rûmi Hazretlerinin ve talebelerinin takip ettiği yol, tarikat anlamına gelir. Mevlevilik, insanların Allah'ın rızasını kazanmalarını dünya ve ahiret saadetine erişmelerini gaye edinmiştir. Osmanlı'da Mevlevi geleneğine değer vermiştir. Mevlevi geleneği sosyal yönden toplumu iyiliğe yönlendirmiştir.²³ Mevlevi geleneğinde yetişmiş kişiler hoşgörü, şefkat, merhamet, cömertlik, muhabbet gibi güzel huylar ile ahlaklanmaktadırlar. Halide Edip Adıvar da bir süre anneanesiyle yaşadığı için bu gelenekle büyümüştür. Çocuklar ilk dönemlerden itibaren anne, baba ve diğer aile fertlerinin hareketlerini dikkatle gözlemekte ve yakınlarının davranış ve duygu dünyasıyla yetişmektedir. Bu bağlamda, Halide Edip Adıvar'ın üzerinde anneanesi Nakiye Hanım'ın izleri oldukça fazla görülmüş ve anneanesi adeta onun ruhunu inşa etmiştir.

Yazarın yazma hevesi altı yaşındayken başlamıştır. Bu heves Halide Edip'in mahalle mektebine başlamasına vesile olmuştur. Bu dönemde Adıvar, anlamını bilmeden *Kur'an-ı Kerim* okumaya başlamıştır. Halide Edip'in o yıllarda ilk okuduğu kitaplar *Afrika Seyahatnamesi* ve *Sergüzeşt-i Mevt'tir*.

Babası yeniden evlendiği için, Halide bir müddet sonra babasının evine tekrar gelmiştir. Babası Halide'yi sadık bir İngiliz eğitim sisteminin hayranı olduğu için, Rum'un yönettiği Hristiyan çocuklarının devam ettiği çocuk yuvasına tek Türk çocuğu olarak göndermiştir. Bu günün şartlarında hiçbir olağanüstülük göremeyeceğimiz bu olay o günün şartları içinde epey önemlidir. Halide Edip bu okulda tek başına kalmıştır. Çünkü okuldaki tek Müslüman çocuk kendisidir. Prof. Dr. İnci Enginün,

²² Gönül Ağbaba, **Halide Edip Adıvar Hayatı Sanatı Eserleri**, Boğaziçi Yayınları, 1997, İstanbul, s. 11

²³ Ahmet Özalp, “**Mevleviyye-Mevlevilik**”, www.ihya.org,(12/04/2020)

Halide Edip'in okuldaki halini şöyle tasvir eder: “*Burada da Halide Edip tek başına kalır, zira okuldaki tek Müslüman çocuk kendisidir. İçindeki sonsuz sevmek arzusuyla okulun idarecisi Kyria Elenie'ye sokulur ve bağlanır.*”²⁴

Yukarıda verdiğimiz bilgilere bakacak olursak daha önce de değindiğimiz gibi, Halide Edip'in babasının önemli devlet kademelerinde çalışması ve varlıklı bir aile olmaları önemli statüleri beraberinde getirmiştir. Babası bu statüye sahip olmak için belli bir bilgi birikimine sahip olmuştur ve bundan dolayı kızının toplumda yer edinmesini destekleyen, onun eğitimi için hiçbir imkândan kaçınmayan bir baba olmuştur. Dolayısıyla, Halide Edip'in gönderildiği okullar da sahip olunan imkânlara göre şekillenmiştir.

Halide Edip Adıvar çocukluk yıllarında yaşadığı bütün bu olayları eserlerine aktarmayı ihmal etmemiştir. Gerek büyükannesi ve dedesinin evinde kaldığı sürede yaşadıklarını gerek babasının yanına gidip gelmelerini, orada geçirdiği süreyi, yaşadığı evi, sokağı, gördüğü insanları hep betimlemiştir. Halide Edip'in hayatındaki görüntüler bizlere eserlerinde güzel bir dille aktarılmıştır.

Aileden sonra insanın sosyal hayatı anlama ve tatbik etme yeri okuldur.²⁵ Bireyler okulda birlikte yaşamayı, paylaşmayı, ortak kültür oluşturabilmeyi öğrenir. Okul bireyin geleceğinin mimarıdır.

Yazarın hayatında ikinci büyük gelişme ise Amerikan Kız Koleji'ne verilmesidir. Bu okul da yazarda büyük izler bırakmıştır. Amerikan Kız Koleji'ne 1893 yılında başlamıştır. Halide Edip o güne kadar Battal Gazi ve Ebu Müslim Horasani hikâyeleri ve Hazreti Ali cenklerinden oluşan kültür birikimine bundan böyle İngiliz ve Amerikan kültürünü de katacaktır.²⁶

İnsanı çepeçevre kuşatan sosyal ve fiziki çevrenin insanın eğitiminde ki etkisi inkâr edilemez bir gerçektir. Sosyal çevre denilince insan ve insan gruplarının

²⁴ İnci Enginün, **Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi**, Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978, İstanbul, s. 22

²⁵ Sönmez, **a.g.e.** ,s. 121

²⁶ Yüceyılmaz, **a.g.e.** , s. 13

oluşturdukları çevre akla gelmektedir ki insanın içinde doğup büyüdüğü aile ortamı başta olmak üzere arkadaş, okul, mahalle, meslek, millet ve insanlık beşeri çevreyi meydana getiren unsurlardır.²⁷

Adıvar, Amerikan Kız Koleji'nin ilk öğrencilerinden biri olmuştur. Ayrıca devrin tanınmış şahsiyetleri Şükrü Efendi'den Arapça, Rıza Tevfik'ten Türk edebiyatı ve felsefe, Salih Zeki'den de matematik dersleri almıştır.²⁸

Bundan dolayıdır ki bu okul yazarda büyük izler bırakmıştır. Tabii böyle bir okula gitmek birçok kişinin hayalidir. O günün şartlarında Halide Edip sahip olduğu şartlar nedeniyle böyle bir imkâna sahip olmuştur.

Aile, arkadaş ve okuldan sonra çocuğun eğitiminde etkili olan bir diğer çevre de mahalle ve onun geniş bir açılımı olan şehir ve toplumdur.²⁹ İnsanın içerisinde yaşadığı muhitin kültürel değerlere, sosyal özelliklere, zihni yapıya çok büyük etkisi vardır. Yani kişinin doğup büyüdüğü sosyal çevre sonraki hayatını önemli manada etkilemektedir. Halide Edip yaşadıklarını eserlerine aktardığı için etkilendiği ortamlar birebir karşılaştığı, yaşadığı sosyal çevreler olmuştur. Öyle ki ülkenin en seçkin şehir ve semtlerinden birinde büyümüş olmak Halide Edip'in hem edebiyat yönünü hem de düşünce altyapısını zenginleştirmiştir. Sahip olduğu aile, büyüdüğü çevre ve gittiği okullar yazarlık hayatına koyulan yapı taşları olmuştur.

Amerikan Koleji'ni bitirir bitirmez, kendisine özel dersler veren hocası Salih Zeki Bey ile 1902 yılında dünya evine girmiştir ve yeni bir hayata başlamıştır. Halide Edip Salih Zeki ile evlendiği zaman yaşı çok küçüktür. Salih Zeki 40 yaşında Halide Edip 17 yaşındadır. Aralarındaki yaş farkı ve Halide'nin hocasıyla evlenmek istemesi toplum tarafından yadırganan bir durum olmuştur. Ama bütün bunlara rağmen Halide Edip, büyük bir aşk beslediği hocası Salih Zeki ile evlenmiş ve ona büyük bir bağlılık duymuştur.

²⁷ Sönmez, a.g.e. ,s. 107

²⁸ İnci Enginün, "Halide Edip Adıvar-II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemi Türk Kadın Yazarı ve Romancı", **Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C. 1, s. 376

²⁹ Sönmez, a.g.e. ,s. 123

Öğrenci hoca ilişkisi zaman içerisinde aralarındaki yaş farkına rağmen karı-koca ilişkisine dönmüştür. Bu evlilikten iki tane oğlu dünyaya gelmiştir. Halide Edip, çocuklarına Ayet ve Zeki isimlerini vermiştir. O yıllarda evli kişiler eşlerinin isimleri ile anıldığından Halide Edip ismi Halide Salih olarak söylenmeye başlamıştır. İlk romanı *Heyula*'da isim olarak Halide Salih ismini kullanmıştır. Kadınların eşlerinin isimleri ile anılması bir nevi kadının erkek karşısındaki yerini, toplumdaki konumunu bizlere gösterir niteliktedir. Erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünü ortaya koyan bu husus, görüldüğü üzere Halide Edip'te de karşımıza çıkmaktadır.

Halide Edip Adıvar'ın evlilik hayatı umduğu gitmemiştir. Mutlulukları yalnızca dokuz yıl sürmüştür. Salih Zeki ikinci bir evlilik yapmak istemiş, Halide Edip ise bu durumu asla kabul etmemiştir ve gururu kırılmıştır. Sonrasında yazdığı romanların da yaşadığı bu travmayı hep aktarmıştır.

Yazar 1908'den itibaren ilk yazılarını kaleme almaya başlamıştır. Çeşitli dergiler ve gazetelerde eserleri yayımlanmaya başlamıştır. Bu gazete ve dergiler arasında şunlar bulunmaktadır: *Vakit*, *Akşam*, *Tanın gazeteleri* ve *Yeni Mecmua*, *Musavvir Muhit* ve *Şehbal dergileri*.

İlk makalelerinden olan “*Beşiği Sallayan El Dünyaya Hükmeder*” beklenenin üzerinde ilgi görünce Halide Salih'in tanınması fazla zaman almamıştır.³⁰

Yazar, yazılarının büyük bölümünde kadının toplum içerisindeki rolünü tanımlamıştır. Yazıları fazlasıyla sosyal değişim ihtiyacı kokmaktadır.

Halide Edip 1908 yılında *Râik'in Annesi* adlı eserini yayımlamıştır. Bu eser yazarın ünlenmesine neden olmuştur.

31 Mart hadisesinde İstanbul'da zor anlar yaşamıştır. Pek emniyette olmadığından dolayı iki çocuğunu alarak önce okuduğu koleje sığınmıştır, sonra da Mısır'a doğru yola çıkmıştır. Halide Edip bu esnada eski dostu olan İngiliz Isabel Fry'dan İngiltere'ye davet mektubu almıştır. Londra'da bulunduğu süre zarfında İngiliz

³⁰ Yeşilyut, a.g.e., s. 9

dostu Fry'ın evinde kalmıştır ve bu durum Halide Edip'in çevresi ile ilgili bize ışık tutmaktadır.

Sahip olduğu statü ve aldığı eğitimler Halide Edip'in sosyal çevresini belirlemiştir. Londra'ya davet edilmesi, orada arkadaşı olması, oraya gitmesi önemli gelişmelerdir. Aralarında Bertrand Russell'in da bulunduğu entelektüel bir çevre ile tanışmıştır. İngiliz parlamentosunu ziyaret etmiştir.³¹ Kendisi İngiltere'yi ilk kez görmektedir ancak İngiliz gazetelerinde daha önce çıkmış bulunan makaleleri nedeniyle oldukça tanınmış olduğunu fark etmiştir. Arkadaşlarının davetleri üzerine bu süreçte iki kez Londra'ya gitmiştir ve devrin ünlü bilim ve edebiyat şahsiyetleri ile tanışmıştır.

1909'da yurda döndükten sonra siyasi makaleleri yanında mensur şiirleri, hikâyeleri ve edebi yazıları görülmeye başlamıştır. Bununla kalmayıp memleketteki siyasi gelişmeleri takip etmektedir. Türk Ocağı Cemiyeti'nin üyesi olarak fikir hayatına yön vermiştir. Türk kadınlarının aydınlanması için çeşitli çalışmalar yapmıştır.³²

İstanbul'a döndüğü yıl ilk yayınlanan romanı *Seviye Tâlip*'i yazmıştır.³³

1910 yılında Salih Zeki ikinci kez evlenmek istemiştir ve Halide Edip iki eşliliğe karşı olduğu için ondan ayrılmıştır. Tabi ki daha önce aktardığımız gibi, bundan sonraki yazıları Halide Edip ismini taşıyacaktır.

Eşinden ayrıldıktan sonra epey bir yalnızlık yaşamıştır ve hüzünlü günler geçirmiştir. Bu süreçte eğitimci Nakiye Elgün'ün evine yerleşmiştir. Nakiye Hanım Kız Öğretmen Okulu müdürüdür. O dönemin Maarif Nazırı Sadi Bey'in onayını alarak, Halide Edip'in göreve başlamasını sağlamıştır. Halide Edip pedagoji öğretmeni olarak göreve başlamıştır.

³¹ Zeynep Yıldız, “Tüm Yönleriyle Halide Edip Adıvar”, www.turkedebiyati.org, (12/04/2020)

³² Ağbaba, a.g.e., s. 14

³³ Uyguner, a.g.e., s. 4

Burada dikkati çekebilecek bir unsur olarak, öğrencilere moral kazandırmak için jimnastik, müzik ve resim derslerinin verilmesinin gerekliliğinden bahsetmesi söylenebilir. Bu derslerin önerilmesi o dönem için reform sayılabilecek düzeydedir. Ayrıca çocuklar üzerinde sorumluluk duygusunu geliştirmek için mekteplerde tarım ve bahçe bakımının yanı sıra hayvan beslenmesini tavsiye eder.³⁴

1916'da Cemal Paşa'nın daveti ile Suriye'ye gitmiştir. Şam ve Beyrut'ta okulların ve yetimhanelerin kurulması ve yönetimi ile alakadar olur. 1917'de ise Dr. Adnan Adıvar ile evlenir.³⁵ Kendisi Salih Zeki ile yakalayamadığı mutluluğu Adnan Adıvar ile yakaladığını her fırsatta dile getirmiştir.

Türk ordularının Lübnan ve Suriye'den çekilmesi üzerine 4 Mart 1918 tarihinde İstanbul'a dönmüştür. Adıvar, hayatının buraya kadar olan safhasını *Mor Salkımlı Ev* kitabında anlatmıştır.

Ayrıca 1918 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Batı edebiyatı hocası olmuştur.

15 Mayıs 1919 tarihinden itibaren Türkiye her bakımdan sıkıntılı günler içerisine girmiştir. Türkiye üzerine birçok senaryolar hazırlanmaktadır. İngiliz Başbakanı George Lloyd ve Başkan Wilson müşterek aldıkları yanlı kararlarla müttefiki buldukları Yunanlıların İzmir'e girmesine resmen destek verdiler.³⁶ Yapılan müzakereler herhangi bir sonuç vermemiştir ve Yunan Ordusu İzmir'i işgal etmiştir. İşte bu yaşananlardan sonra Halide Edip 1919'dan itibaren işgal kuvvetlerine karşı her türlü hareketin içerisinde yer almıştır. Dolayısıyla Halide Edip'i sadece kalemi sebebiyle anmak çok da doğru olmayacaktır. Çünkü Halide Edip milli mücadele döneminde canla başla ve inançla çalışmıştır.

³⁴ Yeşilyurt, **a.g.e.**, s. 10

³⁵ Enginün, **a.g.e.**, s. 15

³⁶ Yeşilyurt, **a.g.e.**, s. 11

Halide Edip deyince, İzmir'in düşman kuvvetlerince işgalinin hemen sonrasında büyük meydanlarda kalabalığın milli duygularını şahlandıran önemli bir hatip olduğu da aklımıza gelmektedir.

Sultanahmet Meydanı'nda ellerinde bayraklarla toplanıp bir araya gelen insanlar bu işgalin haksızlığını, büyük bir inanışla dinmek bilmeyen vatan sevgisi ile haykırarak İngiliz Ordusu'na duyurmak istemişlerdir. Meydanın ortasına çıkan Halide Edip: "Yurttaşlarım korkmayın zafer mutlaka bizim olacaktır" diyerek milli kimliğini ortaya çıkarmıştır. Bu haykırışın ve konuşmanın ardından adeta bir duygu seli oluşmuştur. İnsanların vatanlarını düşman elinden kurtarma isteği adeta perçinlenmiştir. Bu gidişe bir dur demek isteyen halk hıçkırıklar içerisinde birlik olmaya çalışmıştır.

Bu konuşmaların ilki 17 Mayıs 1919'da İstanbul Fatih'te, ikincisi 21 Mayıs 1919'da Kadıköy'de ve üçüncüsü 22 Mayıs 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda binlerce kişinin karşısında gerçekleşmiştir.

10 Ağustos 1919'da Halide Edip, Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta Amerikan mandasını uygun gördüğünü belirtmiştir. Belli bir müddet sonra bu düşüncesinin bir yanığı olduğu kanaatine ulaşmış ve eşi ile birlikte tamamen milli mücadelenin içerisinde yer almıştır. Bu günlerini de eserlerine aktarmıştır. Halide Edip adıyla özdeşleşen eseri *Ateşten Gömlek*'te o günlerin izlerini bize şu şekilde aktarmıştır. "Ben de bu meşaleli, kanlı halkla sürüklenip gidiyorum. Köyün muhtelif köşelerinden kadın çığlıkları geliyor ve bir davul, cehennemî bir gümbürtüyle mütemadiyen çalıyor, kısık, vahşi naralar duyuyorum ve her yerde havaya silah sıkıyorlar."³⁷

Görüldüğü gibi Halide Edip'in yaşadığı ızdırâplı anları, ülkemizin içerisinde bulunduğu sıkıntılı günleri; eşsiz anlatımı, benzersiz betimlemesi ve benzetmeleri ile bizlere aktarmıştır. Ülke kan ağlarken ve her köşesi barut kokarken Halide Edip'in içerisinde nasıl duygular barındırdığını bu anlatımlarla görmüş olmaktadır. Nitekim

³⁷ Halide Edip Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 48. bs., Can Yayınları, 2020d, s. 128

yazar ruhu, yaşananları farklı bakış açılarıyla ve duygularla aktarmayı yeğleyen bir ruhtur.

Bu çalkantılı dönemde Halide Edip, Yusuf Akçura ve Yakup Kadri ile birlikte Tetkik-i Mezalim Birliği'ni oluşturmuştur. Bu birliği kurarak milli mücadelenin Haymana Ovası Mihaliççik ateş hattında düşman kuvvetlerince yapılan insanlık dışı suçları ve zalimlikleri zapta geçirmişlerdir.

1922'de eşinin tayini nedeniyle İstanbul'a dönmüşlerdir. Dr. Adnan Adıvar Osmanlı Mebûsan Meclisi'nde dördüncü dönem milletvekilliği yapmıştır. Henüz kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmediği için bu süre zarfında Halide Edip milletvekili seçilememiştir.

İstiklal Harbi'nde bütün cepheleleri dolaşan Halide Edip onbaşı rütbesi ile askerlerimizin ve Türk Kızılayı'nın hizmetinde kahramanca çalışmıştır ve hizmet etmiştir. Yine bugünlerini fevkalade bir anlatım tarzıyla yazıya dökmüştür. Örneğin; *Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye, Zeyno'nun Oğlu, Dağa Çıkan Kurt* adlı öykülerinin konularını cephede görüp yaşadıkları oluşturmuştur.

Cumhuriyetin ilanından sonra tedavi amaçlı yurtdışı gezileri başlamıştır. Bir müddet Almanya'da kalmıştır. Oradan Fransa'ya şifa aramaya gitmiştir. Daha sonra İngiltere'ye geçmiş ve oraya yerleşmiştir. İngiltere'de pek çok konferansa konuşmacı olarak katılmıştır. İngiltere'de kendisini dinleyenlerin dikkatini oldukça çekmiştir. 1931 yılında *The Newyork Times Gazetesi*'nde onunla ilgili bir yazı yer alır ve aynı yıl Columbia Üniversitesine bağlı Bernard Collage'de tarih bölümü için bir dönemlik hocalık yapar.³⁸ Hatta bu konferanslardan ortaya bir kitap çıkmıştır. Bu kitabın adı *Turkey Faces West*'tir.

Ayrıca Halide Edip'in yurt dışında yaptıkları bunlarla sınırlı kalmamış, Hindistan'daki bir İslam üniversitesinin kuruluş aşamasında da görev almıştır. Hindistan'a vardığı ilk andan itibaren gazetelerin ve dergilerin birinci sayfalarında kendisi hakkında övgü dolu yazılar çıkmıştır. 1935 yılında Hindistan'a Delhi

³⁸ Yüceyılmaz, a.g.e., s. 19

Üniversitesi tarafından davet edilmiştir. Halide Edip, Delhi Üniversitesi'nden başka Kalküta, Benares, Aligar, Haydarabat ve Lahor Üniversiteleri'nde de dersler ve konferanslar vermiştir.

Hindistan'da bulunduğu sırada Gandhi ile tanışıp dostluğunu kazanan Halide Edip'in verdiği yedi seri konferanslarının her biri bir Hint ve İslam büyüğü tarafından takip edilmiştir.³⁹

1935'ten sonra yazar *Sinekli Bakkal*'ı yayımlamıştır. Bu kitap sayesinde Halide Edip'in şöhreti her yere yayılmıştır. Halide Edip kendisine büyük ün kazandıran bu eseri İngiltere'de yazmaya başlamıştır. Duru bir anlatım tarzıyla kaleme aldığı eseri 1942'de Cumhuriyet Halk Partisi roman ödülünü almıştır.

1939'da eşiyle birlikte yurda dönmüşlerdir. Döner dönmez yazı hayatına kaldığı yerden devam etmiştir. *Yedigün Dergisi*'nde yazmaya başlamıştır. Zaten yazı hayatına yurtdışındayken de hiç ara vermemiştir. Bu arada 1940 yılında İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünün başına getirilmiştir ve Türkiye'nin batıyı tanıma sürecine katkı sağlamıştır.

1950 yılında Demokrat Parti listesinden bağımsız İzmir Milletvekili seçilmiştir. Hayatı boyunca muhalif görüşler taşıyan yazar politika ile fazla barışık kalmadan bir dönem milletvekilliği yapmıştır. 1954 yılında milletvekilliğinden istifa ederek üniversitedeki görevine geri dönmüştür.

Bu tarihten itibaren yazarlık çalışmalarına daha çok ağırlık vermiştir. 1955 yılında eşi Adnan Adıvar'ı kaybetmiştir ve bu üzücü hadise Halide Edip'i derinden sarsmıştır. Adeta hayata küsmüştür.

Bu elim hadiseden sonra 1950-1957 yılları arasında haftalık olarak Yeni İstanbul Gazetesi'nde yazıları çıkmıştır. Artık tamamen kendisini edebi yazılarına veren Halide Edip ardı ardına *Âkile Hanım Sokağı* (1957), *Kerim Usta'nın Oğlu* (1956), *Sevda Sokağı Komedyası* (1959), *Türk'ün Ateşle İmtihanı* (1959-1960),

³⁹ H. Uğuroğlu Barlas, **Halide Edip Adıvar Hayatı ve Eserleri**, Yurttaş Yayınları, 1963, İstanbul, s. 20

Çaresaz (1961) ve *Hayat Parçaları* (1963) adlı eserlerini hazırlayarak basımını sağlar.⁴⁰

Türk edebiyatına birbirinden güzel, sayısız eserleriyle damga vurmuştur. Uzun bir rahatsızlık döneminden sonra 1964 yılında 80 yaşında hayata veda etmiştir.

1.2. Halide Edip Adıvar'ın Sanat Hayatı

Halide Edip Adıvar yaşamının her döneminde sosyal, siyasal ve sanatsal gelişmeleri yakından takip etmiştir. Yazar roman, öykü, tiyatro ve benzeri yapıtlar vermiştir. Çeşitli dergilerde uzun müddet yazıları yayımlanmıştır.

Halide Edip hayatının bütün dönemlerinde ne yaşarsa yaşasın, her zaman yazmıştır ve üretmiştir. Öyle ki Halide Edip ilk yazılarının *Tanin*'de çıkmaya başlamasından ömrünün sonuna kadar yazmış ve edebiyatımıza damgasını vurmuştur. Edebiyatın pek çok dalında eser verdiği halde üzerinde durduğu temel konu, yani kadının eğitimi ve psikolojisi asla değişmemiştir.⁴¹ Ayrıca Halide Edip tiyatro, şiir, deneme, hatıra, makale ve fıkralar da kaleme almıştır. Bu alanda eleştirel bakış açısını her zaman eserlerine yansıtmıştır.

Yazarın sanat anlayışı çocukluk yıllarından itibaren başlamıştır. Çocukken anneannesi ve dedesi ile kaldığı süreler bu anlamda yazara bir alt yapı oluşturmuştur.

Küçükken gölge oyunu ve orta oyununu çok seven; Battal Gazi ve Ebâ Müslim Horasani hikâye ve destanlarının tesirinde kalan; aynı zamanda İngiliz yazımı ile tanışıp önce Byron'a aşırı hayranlık duyan, Shakespeare sayesinde İngilizce İncil'i çok iyi anlayan yazar; yazarlık macerasının başlarında Dickens'i hümanizm açısından, Zola'yı Realizm açısından, Daudet ve Maupassant'ı sanatları açısından beğenmiştir.⁴² Halide Edip kendisini en çok Shakespeare ve İncil'in İngilizcesinin etkilediğini söylemiştir.

⁴⁰ Ağbaba, **a.g.e.**, s. 18

⁴¹ Ağbaba, **a.g.e.**, s. 19

⁴² Mehmet Tilek, "Halide Edip Adıvar'ın Romanlarında İdealize Edilmiş Kadın Karakterler", **Yüksek Lisans Tezi**, Çağ Üniversitesi, Mersin, 2019, s. 19

Yazarın edebiyatımızdan ilgi duyduğu kişiler de olmuştur. Bunlar arasında Süleyman Çelebi ve Şeyh Galip sayılabilir. Burada dikkat çeken husus yazarın, Doğu-batı sentezli bir kültürlenme yaşamasıdır.

Halide Edip Adıvar yazı hayatına *Vakit*, *Akşam*, *Tanın gazeteleri* ile *Yeni Mecmua*, *Musavvir Muhit*, *Şehbal dergilerinde* Halide Salih adı ile başlamıştır. İlk romanın adı *Seviye Talip*'tir. Roman 1909 yılında yazılıp basılmıştır. Halide Edip'in ilk romanları olan *Seviye Talip* (1909), *Râik'in Annesi* (1909), *Handan* (1912) ve *Son Eseri* (1912) psikolojik temele dayanan, kadının durumunu ortaya koyan romanlardır.⁴³

Halide Edip ilk defa Türk Edebiyatı'nda bir medeniyet içerisinde düşünebilmiştir ve onda bir medeniyet şuuru tasavvur etmiştir. Özellikle kadını kendi penceresinden ve içinde bulunduğu toplumun kültürel etkilerini de göz önüne alarak idealize edilmiş kadını geleneksel ve batılı kadın penceresinden vermeye çalışır.⁴⁴ Dolayısıyla yazar hem kendi toplumunu hem de batıyı sentezlemeye çalışmıştır. Kendi toplumundaki ve batı toplumlarındaki gelişmeleri, yazarlarını incelemekte ve kendi perspektifinden geçirmektedir.

İngiliz kültürünün izleri yazarın romanlarında göze çarpan önemli bir unsurdur. Halide Edip'i onlardan ayıran önemli bir yönü vardır. Onun hem doğuyu hem batıyı özümsemesi ve genel dünya meselelerinden haberdar olması ve yazarlığının bir odada sıkışıp kalarak gelişmemiş olması bu farklar arasında sayılabilir.

Öyle ki Halide Edip Adıvar edebiyatımızda milli şuurunu fazlasıyla yaşayarak kâğıdına aktaran bir yazar olmuştur. Olaylardan yola çıkarak, gerçek hayattan, yaşanmışlıklardan çekip aldığı kişileri konuşturmuştur. Onların hayatları, acıları bize yansıtılmaktadır. Onun sayfalarında kendi tarihimizi yeniden yaşarız ve Milli Mücadele'nin milli şuurun ne olduğunu yeniden kavrarız.

Halide Edip'in eser verdiği o yıllarda Servet-i Fünun üslûbu Fecr-i Ati duyuları egemendir. Ama Halide Edip'in yazılarında kendine has bir havası vardır.

⁴³ Uyguner, **a.g.e.**, s. 7

⁴⁴ Tilek, **a.g.e.**, s. 20

Arapça ve Farsça sözcükleri çok az kullanmıştır. İngiliz kültürü ile yetişmesi ve kendine has özel bir ruhu olması onu devrinin yazarlarından ayırmaktadır. Hayatında yaşadığı sıkıntılı günlerinin izleri eserlerine yansımıştır. Mesela; *Râik'in Annesi* Salih Zeki'den ayrılışını ve çocuklarının yaşadığı zorlukları yansıtmaktadır.

Halide Edip Adıvar'ın önemli bir başka yönü iyi bir eğitimci olmasıdır. O, Türkiye Cumhuriyeti'nin genç, aydın, okuyan, yazan, üreten bir nesle sahip olmasını istemiştir. Dil öğrenimini çok önemsemiştir. İnsanın kendi düşüncelerinin başka ülkelere anlatmadaki önemli unsurun dil olduğunu vurgulamıştır. Halide Edip bu yönüyle Türkiye'yi dışarıda temsil eden ilk kadın yazarımız olmuştur.

Ona göre bizim kültürümüzün batı kültüründen hiçbir eksiği yoktur. Batının değerlerine karşılık bizim kendi değerlerimizi daima önde görmüştür.⁴⁵

Yazara yöneltilen başlıca eleştiriler onun Türk dilini kullanışı üzerinde toplanmıştır. Servet-i Fünun ve daha sonra Fecr-i Ati topluluklarının yazı dilini türlü tamlamalar ve yabancı kelimelerle yazması karşısında, Halide Edip'in oldukça sade bir dil kullanması oldukça yadırganmıştır.

Halide Edip daha önce de belirttiğimiz gibi yazıların da Arapça ve Farsça kelimeleri neredeyse hiç kullanmamıştır. Alışılmışın dışında bir cümle yapısı vardır. Hatta bazı eleştirmenlere göre bozuk bir anlatımı, akıcı olmayan bir üslubu vardır. Şu vardır ki; aldığı İngilizce eğitim nedeniyle Türkçeyi bazen bir çeviri dili edasıyla kullanmıştır.

Halide Edip'in anlatım vasıtası olarak dili kullanım biçimi, ilk bakışta edebi olmamak özelliği ile yadırganabilirse de eserleri okununca yarattığı samimi etki onun, biçim ayrıntısı yerine esas duyguyu vurgulamaktaki ısrarı ve gayreti öne çıkar.⁴⁶ Üsluba ayıracağı vakti fikirlerin detayında çalışarak geçirmiştir.

Cümle dizilişi eleştirilmiş olsa da Halide Edip'in bir özelliği vardır ki bugün için asıl kıymeti konuşulması gereken taraf budur. Halide Edip'in Türkçesi

⁴⁵ Yüceyılmaz, a.g.e., s. 25

⁴⁶ Yüceyılmaz, a.g.e., s. 27

deyimlerimiz açısından son derece zengin bir kaynaktır. Ne yazık ki günümüzde pek çok atasözü, deyim, tamlama unutulmaya yüz tutmuştur. Ayrıca Halide Edip'in Türk Dili hakkındaki düşünceleri zamanına göre yapılmış en isabetli açıklamalar arasında sayılabilmektedir.

Halide Edip Adıvar ömrü boyunca durmadan yazmıştır. Yaptığı çeşitli röportajlarda konuşmaktan çok yazmayı sevdiğini ve yazarken kelime bulmakta zorlanmadığını söylemiştir. 1908 yılında başlayan yazarlık hayatına yüksek kalitede romanlar, öyküler, makaleler, anılar, çeviriler, araştırma ve inceleme yazıları sığdırmıştır.

1.3. Eserleri

1.3.1. Romanları

Tanzimat dönemine kadar masal, efsane, mesnevi gibi türler Türk edebiyatında yer edinmişken, sonraki süreçte roman çevirileriyle Türk edebiyatına girmiştir. Bu çevirilerin ilki Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'dan yaptığı *Tercüme-i Talâk*'tır.

İlk Türk romanı 1872'de yayımlanan Şemsettin Sami'nin yazdığı *Taaşuk-u Talat ve Fitnat*' tır. Ana babasının zorlamaları sonucu istemediği biriyle evlendirilen ve sonucunda kendini öldüren genç bir kızın öyküsünün anlatıldığı romanda toplum yapısı ve eskimiş gelenekler eleştirilmiştir.⁴⁷

Romanın ülkemizdeki tarihsel süreci genel anlamda incelendiği zaman toplumsal yaşamla alakalı olan, toplumsal yaşamın izlerini taşıyan konuların ve kişilerin aktarıldığını gözlemliyoruz. Yazarlar bireysel ve toplumsal gerçekliklere bir yazar olarak yaklaşım gözlem güçlerini ortaya koymuşlardır. Örneğin Reşat Nuri Güntekin *Çalıkuşu* romanında genç ve güzel köy öğretmenin Anadolu'nun ücra köylerinde yaşadıklarını anlatır. Romanın konusu bireysel ve toplumsal sorunları yansıtmaya meyillidir. Aynı şekilde *Yaprak Dökümü* romanında bir ailenin ahlaki yozlaşması ve bunun akabinde dağılması anlatılmıştır. Aile toplumun temel taşıdır ve

⁴⁷ Serhat Demiroğlu, “Türk Edebiyatında Roman Türünün Kısa Tarihi”, www.milliyet.com.tr, (13/04/2020)

ailede meydana gelen parçalanma toplum yapısını tamamen etkiler. Yazar edebiyat aracılığıyla toplumsal bir konu olan aileyi bize aktarmıştır.

Başka bir temsil verecek olursak; Cumhuriyet dönemindeki siyasal ve toplumsal gelişmelerin romanlara aktarıldığından bahsedebiliriz. Öncesinde yaşanan Kurtuluş Savaşı, ülkede o süreçte meydana gelen diğer toplumsal olaylar, Cumhuriyet'in ilanı, yapılan devrimler vb. konular Türk romancıları tarafından kaleme alınmıştır.

Halide Edip Adivar'da romanlarında bireysel ve toplumsal olayları her daim aktarmıştır ve bu yönüyle toplumsal olaylara ayna tutmuştur. O dönemin şartlarında bir kadın yazar olarak düşünen, fikir üreten, belli bir derdi olan Halide Edip, elbette zorluklar yaşamıştır. Ama bir kadın olarak zorlukların üstesinden gelmeyi başarmıştır. Toplumsal olayları da eserlerine ustalıkla aktarmıştır. Toplumun temel taşlarından olan kadının duyguları romanlarının her zaman ana konusu olmuştur. Kadın karakterler -o günkü toplumun aksine- romanda hep yüceltmıştır.

Halide Edip romanlarında yumuşak geçişlerle Türkiye tarihini etkilemiş ardı ardına üç dönemi kadın kahramanlar kullanarak anlatmıştır.

Halide Edip ilk romanını 1909 yılında yazmıştır. O yıllarda daha çok İngiliz yazarlarını tanımaktadır. Ayrıca bazı Fransız yazarlarını da takip etmektedir.

Halide Edip'e göre roman hayatın birçok safhalarını anlatır. Sanatkârın hadiseleri objektif olarak görmesi, içinde bulunduğu tesirlerden sıyrılması lazımdır. Kendine ait bir şeyler anlatmış olsa bile onlardan uzaklaşmak, yabancı olmak gerektir. Sabit bir fikri anlatmak, ideolojik bir eser ortaya koymak demektir.⁴⁸

Halide Edip'in tarihin çeşitli dönemlerine tanıklık etmesi, onun yazı hayatını dönemlere ayırmıştır. Her dönemde ortaya çıkan toplumsal olaylar romanlara konu olmuştur ve edebiyat eserinin toplumu bir yönüyle yansıtması bu noktada dikkat çekmiştir.

⁴⁸ Neriman Malkoç, **Halide Edip Adivar**, Yeni İstanbul Yayınları, 1954, İstanbul, s. 29

1.3.1.1. Meşrutiyet Dönemi

Eserlerde temel konu olarak aşk ve kadın psikolojisi kullanılmıştır. İdealleştirilmiş kadın kahramanlar mevcuttur ve olay örgüsünün merkezindedir.

Kadınlar aşk, sevgi, kültür ve sanat bakımından mükemmel görünüyorsa da adeta toplumsal olaylardan ve değişimlerden habersiz görülmektedirler. Ama üzerinde en çok durulan konu kadınların eğitilmesinin gerekliliğidir.

Yazarın romanlarında Batı medeniyetinin özelliklerini taşıyan kadınlar vardır. Bunun yanında zıt karakterleri taşıyan Doğu medeniyeti ile özdeşleştirilebilecek kadın karakterler de vardır. Mekân genelde İstanbul'dur. Bazen Avrupa'nın çeşitli şehirlerine doğru da mekân seçimi yapılmıştır. *Heyula, Râik'in Annesi, Handan, Son Eseri, Seviye Talip, Mev'ut Hükim, Kalp Ağrısı* yazarın ilk dönem romanlarından.

1.3.1.2. Kurtuluş Savaşı Dönemi

Savaş ortamında yaşadıkları, gördükleri, hissettikleri Halide Edip'i derinden sarsmıştır. Yazar o ortamın getirdiği duyguları kaleminden akıtarak kâğıda aktarmıştır. Romanlarında, yazılarında kadın sadece aşk unsuru olmaktan çıkmıştır. Bu dönemden itibaren daha çok fikirsel yanını ön planda tutmaya çalışmıştır. Nitekim kendi de aynılarını yaşamaktadır. Kendi hayat hikâyesinde de Halide Edip, erkeklerin yanında ulusal davada kutsal hedef uğruna düşmanlara savaş açmıştır. Milli Mücadele'nin tam ortasında kadın olarak tüm varlığı ile bulunmaktan geri durmamıştır. Erkekler de kadınlar gibi aynı kutsal hedef uğruna savaşmışlardır.

Bu dönemdeki romanları sosyal hayattan, halkın içinden daha çok görüntü vermiştir. Bundan dolayı kitaplarında halk kesiminden ve köylülerden karakterlerde yer almaktadır. Bunun akabinde mekân İstanbul'dan Anadolu'ya taşınmıştır. Savaşan kadın, erkek, çocuk, yaşlı ve genç yazarın kendi gözlemleri ile aktarılmıştır.

Savaş döneminde insanlar iki tip halinde bulunduğundan dolayı Halide Edip de kitaplarında iki tip insan betimlemeyi yeğlemiştir. İhanet eden kötü insan, vatani için canla başla çalışan iyi insan.

Yeni Turan, Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye ikinci dönem romanlarıdır.

1.3.1.3. Cumhuriyet Dönemi

Bu dönemde inkılaplarla beraber değişen bir kadın kimliği göze çarpmaktadır. Kadının değişimi toplumsal değişme ile paralellik göstermektedir.

Halide Edip Adıvar ilk dönem yazılarında duygusal bir kadın karakteri oluşturmuştur. Bu dönemde ise kadın, kimliğinden uzaklaştırılarak sosyal bir fonksiyon icra eder hale getirilmiştir. Kadın tümüyle sosyal hayata taşınmıştır. Fikirsiz özgürlükleri yanında çalışma hayatına girişleri ile ekonomik özgürlüklerini ellerine alırlar. Ancak bu değişim karşısında çoğu erkek şaşkındır. Kimi büyükbabası zamanındaki sessiz, evine kapalı kadını ister; kimi ise kabullenir görünmekle beraber çalışıyor olmasını hazmedemez.⁴⁹

Bu dönem yazılarında da mekân İstanbul merkez olmak üzere Anadolu şehirlerinde geçmektedir. Halktan insanlar yine sık sık kullanılmıştır. *Sinekli Bakkal, Yolpalas Cinayeti, Sonsuz Panayır, Âkile Hanım Sokağı, Döner Ayna, Tatarcık, Kerim Usta'nın Oğlu, Sevda Sokağı Komedyası, Çaresiz ve Hayat Parçaları* üçüncü dönem eserleridir.

1.3.2. Hikâyeleri

Yazarın romanları kadar hikâyeleri de kuvvetli bir yönünü oluşturmuştur. İlk yıllarda hikâyelerini kitap haline getirmiştir. Daha sonra ise bu öyküler dergi sayfalarında kalmıştır.

Hikâyelerinde de ana konu aile, kadın ve sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Olaylar sevgi, kuşku, hayret ve özlem çerçevesinde işlenmiştir. Konular hep hayatından ve gözlemlerinden oluşmaktadır.

Yazar ayrıca terk edilmişlik ve ölüm gibi konuları da ele almıştır. Yurt sorunlarını ve savaşı anlatmıştır. Cumhuriyet dönemi sonrası sosyal değişim bütün

⁴⁹ Ağbaba, a.g.e., s. 25

gerçekliğiyle yansıtılmıştır. Öykülerinde de dikkat çeken husus ana karakterlerin ya da çoğunlukla kullanılan karakterlerin kadın olmasıdır. Mekân olarak yurdun çeşitli yerleri kullanılmıştır.

Anlatımı hareketlidir ve bunu konuşma dilini kullanarak sağlamıştır. Hikâyelerinden birkaçı şöyledir: *Harap Mabetler*, *Dağa Çıkan Kurt*, *Kubbede Kalan Hoş Seda*.

1.3.3. Oyunları

Oyun biçiminde iki eseri mevcuttur. Birincisi *Kenan Çobanları*, bir diğeri *Ruh ve Maske*'dir. *Kenan Çobanları*'nı 1918'de, *Ruh ve Maske*'yi 1945'de kaleme almıştır.

1.3.4. Anı, İnceleme, Düz Yazı ve Hitabet

Halide Edip Adıvar anılarını iki eserde toplamıştır. İlki *Mor Salkımlı Ev*'dir, diğeri *Türk'ün Ateşle İmtihani*'dir.

Anılarının dili şiirseldir ve yalın bir dil kullanmıştır. İnceleme yazıları da kitap olarak basılmıştır. Bunlardan birkaçı da şöyledir: *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, *Üniversite Kafası ve Tenkit*, *Edebiyatta Tercümenin Rolü*, *Doktor Adnan Adıvar*.

Halide Edip'in çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Makalelerinde yalın bir dil kullanmıştır. Düz yazılarında gayesi hiçbir zaman sanat yapmak olmamıştır.

Yazarın hitabetinin ne kadar düzgün ve kuvvetli olduğu da kaynaklarda geçen bir başka dikkat çekici yönüdür. İstanbul yabancıların elinde iken yaptığı konuşmalar milli mücadele için çok önem arz etmiştir. Öğretmenlik yaptığı yıllarda hitabesinin pürüzsüzlüğü hep en kıymetli kuvvetli yönlerinden biri olmuştur.

1.3.5. Çevirileri

Halide Edip Adıvar'ın ilk kitabı çeviridir. John Abbod'tan yapılan bu çevirinin adı *Mader*'dir. Çevirileri arasında *Talim ve Terbiye*, *Babürhan*, *Gizli Belde* ve *Hamlet* gibi eserleri sayılabilir.

Eserlerini toplu olarak şu şekilde sıralamak m¼mk¼nd¼r:

1) Romanları

- Râik'in Annesi* (1908)
Heyula (1909)
Seviye Talip (1910)
Handan (1912)
Yeni Turan (1912)
Son Eseri (1913)
Mev-ut H¼k¼m (1918)
Ateşten G¼mlek (1922)
Kalp Ağrısı (1924)
Vurun Kahpeye (1926)
Zeyno'nun Oğlu (1928)
Yolpalas Cinayeti (1937)
Sinekli Bakkal (1936)
Tatarcık (1939)
Sonsuz Panayır (1946)
D¼ner Ayna (1954)
Ákile Hanım Sokağı (1958)
Kerim Usta'nın Oğlu (1958)
Sevda Sokağı Komedyası (1959)
Çaresaz (1961)
Hayat Parçaları (1963)

2) Hikâyeleri

- Harap Mabetler* (1911)
Dağa Çıkan Kurt (1922)
İzmir'den Bursa'ya (1922)
Kubbede Kalan Hoş Seda (1974)

3) Oyunları

Kenan Çobanları (1918)

Ruh ve Maske (1945)

4) Anıları

Türk'ün Ateşle İmtihanı (1962)

Mor Salkımlı Ev (1963)

5) İnceleme Kitapları

İngiliz Edebiyatı Tarihi 1, 1940; 2, 1946; 3, 1949

Üniversite Kafası ve Tenkit (1942)

Edebiyatta Tercümenin Rolü (1944)

Sana Rey Veriyorum Hakkında (1951)

Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri (1955)

Doktor Adnan Adıvar (1956)

6) Çevirileri

Mader (*John Abbod'tan*) (1897)

Talim Terbiye (*Çeşitli Yazarlardan*) (1912)

Babürhan (*Flora Amie Steel'den*) (1914)

Gizli Belde (*Valpole'dan*) (1924)

Hamlet (*Sheakespeare'den*) (1941)

Nasıl Hoşunuza Giderse (1943)

Coriolanus (1945)

Antonius ve Cleopatra (1943)

Hayvan Çiftliği (*George Orwell*) (1952)

Marcus Antonius (*Plutark'tan*) (1955)

İKİNCİ BÖLÜM

HALİDE EDİP ADIVAR'IN ROMANLARINDA AİLE KAVRAMI

2.1. Ailenin Tanımı ve Önemi

Aile, sosyoloji literatüründe üzerinde en çok durulan temel kurumlardan biridir. Aile, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren içinde yer aldığı, ona yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakım ve desteğin sunulduğu sosyal bir ortamdır. Toplumun sahip olduğu değer yargıları, normatif kurallar ve sosyalleşmenin en ciddi ve yoğun olarak yaşandığı toplumsal yapı ailedir.⁵⁰

Aile, birbirleri ile biyolojik, psikolojik ve sosyal ilişkiler ve duygusal etkileşim içinde olan bir gruptur. Birey içinde yaşadığı sosyal çevreden soyutlanamaz. İnsan “kalıtım” ve “çevre” etkilerinin bireysel bir ürünüdür. Bireyin sosyal ortamı ve çevresi toplumun “en küçük birimi” olarak nitelendirilen ailedir.⁵¹

Ailenin, insan hayatını çepeçevre saran bir özelliği vardır. Bununla beraber aile kurumu, insanlık tarihi boyunca her kültürde bir takım değişikliklerle her zaman varlığını sürdürmüştür. Bir sosyal sistem olarak aile, toplumun atomunu teşkil eder. Toplum aileden itibaren kimliğini kazanır. Aile, gerçekten sosyal grupların tabii ve en ilkinin teşkil eder. Yeryüzünde hiçbir toplum aile olmadan varlık gösteremez.⁵²

Aile toplumun çekirdeği özüdür. Toplumdaki örgütlenme aileden başlar. Ailede ana, baba ve çocuklar ile eşler arasında bir düzen vardır. Aile, içinde yaşayan kişilerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan bir ortamdır. Bu ihtiyaçlar beslenme gibi maddi, üreme gibi fizyolojik, kültür ve eğitim gibi manevi değerleri yaratacak olan ihtiyaçlar olabilir. Toplumdaki tüm kişileri ilgilendiren bu ihtiyaçların bir aile çatısı altında yeteri kadar giderilmesi, kuşakların güçlenmesini, maddi ve manevi değerlerin

⁵⁰ Ali Bayer, “Toplumsal Yapıda Aile”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl:4, C. 4, S. 8, 2013, s. 102

⁵¹ Özgüven, *a.g.e.*, s. 1

⁵² Orhan Türkdoğan, “Aile Sosyolojisi Modeli”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, C. 1, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 25

zenginleşmesini ve bunların yeni kuşaklara geçirilmesini sağlar.⁵³ Saydığımız bu durumlar aileyi çok önemli hale getirmektedir.

Toplumun en küçük birimi olan aile birliği, bireylerin psiko-sosyal yaşamını şekillendiren ilk sosyal çevredir. Her bireyin aile ortamı içerisinde doğduğu, büyüdüğü ve öldüğü göz önüne alındığında kültürel değerlerin korunması ve aktarılmasında, bireylerin sosyalleşmesinde en etkili kurumunun aile olduğu görülmektedir. Aile kurumu; siyaset, ekonomi, eğitim, din, sağlık, hukuk ve boş zamanları değerlendirme kurumlarıyla birlikte temel toplumsal kurumlar arasında yer almaktadır.⁵⁴

Günümüze kadar başta sosyoloji olmak üzere sosyal bilimlerin hemen hemen bütün alanları, aile konusu ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilenmiştir. Öyle ki aile ile ilintili olarak sosyal bilimlerde alt dallar belirtilmiştir. Aile sosyolojisi, aile psikolojisi, ailenin sosyal psikolojisi, aile antropolojisi bunlardan bazılarıdır. Aileye yapılmış olan bunca çalışma ve ortaya çıkan alt dallar bize açıkça göstermektedir ki aile hem teorik düzeyde hem de gündelik hayatta önemli bir yer işgal etmektedir.⁵⁵ Bunun nedeni ailenin sosyal yapı içerisindeki öneminden gelmektedir. İnsan hayatının ilklerinin öğrenildiği bu kurum, doğumdan ölüme kadar insanı şekillendiren, yegâne ve en önemli kurum olma özelliğini taşımaktadır.

Aile, millet ve toplumların temelini teşkil eden çok önemli bir kurumdur. Ailenin bir arada olması ve devamı noktasında, eşler arasındaki sevgi, saygı, anlaşma ve uyuma bağlıdır. Bir ülkenin geleceğini temsil eden sağlıklı ve mutlu nesiller yetiştirmek, çocuklarımızı eğitip, onların yarınlarını sağlam temeller üzerine inşa etmek mutlu aile tablosu çerçevesinde mümkün olabilir.⁵⁶

⁵³ Erol Cansel, “Sosyal Devlet ve Aile”, **Aile Yazıları–Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme**, C. 2, Ed. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 2. bs., Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 53

⁵⁴ Özge Zeybekoğlu Dünder, “Değişen ve Değişemeyen Yönleriyle Aile Yapısı Türleri işlevleri”, **Değişen Toplumda Değişen Aile –Sosyolojik Tartışmalar**, Ed. Nurşen Adak, 4. bs., Siyasal Kitapevi, Ankara, 2020, s. 40

⁵⁵ Önal Sayın, **Aile Sosyolojisi**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2020, s. 121

⁵⁶ Emine Karslı, “Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası”, **Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 1, 2019, s. 12

Birey ve toplum hayatında çok önemli fonksiyonları üstlenen aile, en ilkel toplumsal aşamadan en modern günümüz toplumlarına kadar birbirinden çok farklı tiplerde kendini göstermiştir. Ortaya çıktığı toplumun üretim biçiminden, değer yargılarına; coğrafi özelliklerinden tarih ve kültür anlayışlarına kadar birçok unsurdan etkilenen aile, farklı yapı ve işleyişlerle üzerine almış olduğu fonksiyonları yerine getirmiştir/getirmektedir. Böylece kurumlar ve kişiler arasındaki etkileşimlerine bağlı ilişkiseliliğini sürdürerek toplumsal yapı içindeki yerini korumaktadır.⁵⁷

Ailenin fonksiyonlarına gelince, aile sosyo-kültürel bir birimdir. Beslenme, barınma ve korunma, sağlıklı yaşama vb. ferdi ihtiyaçlara ilaveten eğitime, yetiştirme ve haklara sahip kılma gibi şahsi ihtiyaçlar ile manevi duygu ve düşüncelerle donatılmış insani ihtiyaçlar da ailenin bireylerine verdiği hizmetler arasında bulunur. Çocuklara şahsiyet kazandırmak, onları manevi duygu, düşüncelerle donatmak ailenin hizmetleri arasındadır.⁵⁸

Aile insan neslinin ürettiği ve insan neslinin devam ettiği, ilk sosyalleşmelerin yapıldığı, insan ilişkilerinin düzenlendiği, toplumsal rollerin ortaya çıktığı toplumun temel bir kurumudur. Cinselliğin meşru çatı altında gerçekleştirilmesi, güvenli ve korunaklı bir alan oluşturulması, neslin devamının sağlanması, toplumun kültürünün aktarıldığı ilk alan olması, ilk temel eğitimin verildiği alan olması ailenin fonksiyonları arasında belirtilmesi gereken hususlardır. Toplum için vazgeçilmez fonksiyonlara sahip olan bu kurum ayrıca, toplumdaki mutluluk ve huzurun kaynağı ve aynı zamanda toplumdaki çatışmaların ve huzursuzlukların ana sebebi olmaktadır.

Aile insanlıkla birlikte var olan toplumsal bir kurumdur. Birçok toplumsal kurum gibi aile de insanlık tarihi boyunca önemli değişiklikler geçirmiştir. Yapısında, tipinde, boyutlarında ve işlevlerinde önemli değişimler olmuştur. Geniş aile küçülmüş çekirdek aileye dönüşmüştür. Eğitim, yönlendirme, meslek edindirme gibi bazı alanlardaki işlevlerini başka kurumlara devretmiştir. Fakat çocuk yapma, sevgi koruma, büyütme, yetiştirme, ahlaki eğitim, toplumsallaştırma ve kişisel gelişim gibi

⁵⁷ Şentürk, a.g.e., s. 13

⁵⁸ Nihat Nirun, **Sistemantik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s. 21

işlevlerini özenle sürdürmektedir. Kısaca ailenin, insan neslinin korunması ve devamını sağlama gibi temel niteliklerini hiçbir dönemde ve toplumda kaybetmediği, bugün de artan bir önemle bu işlevlerini devam ettirdiği görülmektedir.⁵⁹

Aile, kişisel ve kültürel hayatın en etkin, en canlı yapılarından birisidir. Toplumsal yaşamın en küçük temsili olma niteliğine aile kurumu sahiptir. Toplumsal yaşamın devamı için gerekli kurallar aile kurumunun devamı için de gereklidir. Toplumsal hayatta birtakım kurallar olduğu gibi aile içinde de bir takım kurallar vardır.

Aile kurumu, evlilik kurumuyla meşru hale getirilmektedir. Aile ve evlilik kurumu zamanın akışına göre değişime uğramıştır ve hala değişime uğramaya devam etmektedir. Ama her iki kurum da, insanlık tarihi boyunca evrensel değerlerini ve toplumun en önemli kurumları olmayı sürdürmektedir.

Bu kadar önemli olan aile konusu, Halide Edip Adıvar'ın da hep gündeminde olmuştur. Çoğu yazısının ve kitabının ana konusu ailedir. Bu sosyal kurumu çok önemseyen yazar, kitaplarında çeşitli aile yapısı yansımalarını, şekillendiği toplumsal yapının etkileriyle, bizlere aktarmıştır.

2.2. Toplumsal Değişmenin Türk Ailesine Etkisi

Her toplum kendi kimliğini ve kendi orijinalitesini koruma içgüdüsüne sahiptir. Sürekli olarak bu içgüdünün ve bazen de onun tarafından motive edilen aklın yönlendirdiği bir koruma çabası içindedir. Halbuki hayat ve kainat sürekli değişim halindedir. Belki de değişmeyen yegâne şey değişme gerçeğinin kendisidir. Dolayısıyla, hiçbir şeyi olduğu gibi korumak mümkün değildir.⁶⁰

Değişen ekonomik ve sosyal faktörlere bağlı olarak ailenin de bu değişimlerden etkilendiği görülmektedir. Değişen üretim biçimlerine ve yaşam tarzlarına bağlı olarak ailelerin kuruluş biçiminde yani evliliklerde, evlenme yaşında, ailede yaşayan kuşak sayısında, ailelerin çocuk sayılarında, aile içi ilişkilerde ve

⁵⁹ İbrahim Kır, "Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 10, S. 36, 2011, s. 382

⁶⁰ Mehmet Şahin, "Çağdaş Oluşumlar ve Türk Ailesinin Gelişimi", **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 1, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 83

ailenin sonlandırılması anlamına gelen boşanma olaylarında farklılıklar ve değişimler ortaya çıkmaktadır.⁶¹ Bu değişimlerin kapsamında ailenin değerleri, örgütsel yapısı, üye sayısı, topluma katılımı, üretim ile ilişkileri vs. bulunmaktadır. Şüphesiz söz konusu değişimlerin kökeninde toplum vardır. Toplumların üretim biçimleri, inanış ve gelenekleri, göç ve savaş durumları, kır ve kent yerleşim yapıları aileyi de etkilemektedir. Aile, toplum dinamiği içinde biçimlendiğine göre toplumsal dinamikler farklılaşınca aile de farklılaşmaktadır.⁶²

Türk ailesi de bu değişimleri yaşamış, zaman da değişim yaşayarak yolculuğunu sürdürmüştür. Türk ailesinin tarihsel gelişimine bakıldığında, “Eski Türklerde aile, İslami dönemde aile, modern Türkiye’de aile” olarak farklı dönemleri olduğu görülmektedir. Aile kavramı bu süreçlerin her birinde, genelde aynı nokta da buluşsa da, özelde birtakım değişimler yaşamıştır. Bu değişimlerin aileyi etkileme sebebi, tarihsel süreç içerisinde yaşanan sosyal değişimdir.

Orta Asya’da İslam öncesinde var olan Türk ailesi “çekirdek aile” bünyesindeydi ve Türk kadını erkek ile eşit haklara sahipti.⁶³ Eski Türklerde aile Çin, Hind, Arap, Roma ve Yunan toplumlarında olduğu gibi; pederşahi (patriarkal) değil, pederi yani “baba ocağı”na dayalı idi. Pederşahi ailede baba, ana ve çocuklar üzerinde mutlak otorite ve yetkiye sahiptir. Pederi ailede ise; babanın aile üzerinde sadece demokratik hakkı söz konusudur. Baba bazı haklarını karısıyla paylaşır.⁶⁴ Yani sadece erkeklerin söz hakkı olduğu bir aile yapısından bahsedilemez. Sonraki süreçte ise İslamiyet’in kabul edilmesi aile kavramını farklı bir boyuta taşımıştır.

Türk aile yapısındaki değişimlere etki eden olayların başında Türklerin İslamiyet’le karşılaşması akla gelen ilk önemli olaydır.⁶⁵ Türklerin İslam’ı kabulünden sonra Müslüman Türk ailesi yeni bir şekil almıştır. İslam’ın kadın ve kocayı evlilik

⁶¹ Yücel Can, **Aile Yazıları**, 1. bs., Gazi Kitapevi, Ankara, 2021, s. 10

⁶² Canatan-Yıldırım, **a.g.e.**, s. 121

⁶³ Ercüment Kuran, “Türkler Ailesinin Mahiyeti ve Tarihi Gelişmesi” **Aile Yazıları–Temel Kavramlar ve Tarihi Süreç**, C. 1., Ed. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 1. bs., Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 365

⁶⁴ Hüseyin Öztürk, “Türklerde Aile ve Ahlâk Telakkileri”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 1., Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 15

⁶⁵ Can, **a.g.e.**, s. 145

sonucu birbirine mirasçı yapması dini ve hukuki bir bağ meydana getirmiştir. Bu bakımdan evlilik dini bir kutsallık kazanmıştır.⁶⁶Bu yön İslamiyet'in kabulünden sonra belki de en dikkat çeken husus olarak göze çarpmaktadır. Karı-koca arasındaki ilişkilerin, dini kutsallık kazanması birçok yönüyle yaşamı değiştirmiştir ve ortaya koyulan kurallar bu bağlamda belirlenmiştir.

Türk aile yapısını analiz ederken, Osmanlı ailesinden de söz etmek, Türk aile yapısındaki değişim ve dönüşümlerin belirlenmesi noktasında önem arz etmektedir.⁶⁷ Osmanlı Devleti zamanla bir imparatorluk haline gelmiş ve birçok farklı toplum yapısını içinde barındırmış bir medeniyettir. Bu nedenle, bu medeniyet içinde 'Osmanlı ailesi' olarak ifade edilen aile yapısı tek bir toplumun aile yapısını ortaya koymamakta, birçok toplumun bir medeniyet çatısı altında bulunmasından dolayı 'Osmanlı ailesi' olarak ifadesini bulmaktadır.⁶⁸

Osmanlı Türklerinde aile yarı pederşahiydi. Ana, baba, çocuklar, gelinler aynı evde otururlardı. Köylerde Orta Asya'da yaşanan İslam öncesi devrin adet ve gelenekleri İslamiyet'in şart kıldığı inanç ve davranışlarla az çok telif edilerek sürdürülüyordu. Bu arada aile hayatında tek kadınla evlilik yaygındı.⁶⁹Şehir ve kasabalarda da İslamiyet'in tesirleri görülmekteydi. Daha önce de belirttiğimiz gibi İslamiyet'in kabulü ailenin değişmesi noktasında çok önemli bir olay olmuştu. Osmanlı devletinin uzun yıllar süren iktidarı süresinde aile kurumu çeşitli şekiller alsa da, Osmanlı aile yapısındaki dönüşümlerin başladığı dönem genellikle 19. yy olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu dönemde Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ve Islahat fermanları yayınlanmış, bu fermanlarla toplumda benimsenmiş olan yapı giderek çözülmeye ve değişmeye başlamıştır. Fransız Devrimi sonucunda tüm dünyada önemli etkilere neden olan milliyetçilik anlayışının getirdiği düşünce yapısı, Osmanlı Devleti'nin yapısında da çözülmelere yol açmıştır. Milliyetçilik anlayışı ile hareket

⁶⁶ Öztürk, **a.g.e.**, 1991, s. 16

⁶⁷ Can, **a.g.e.**, s. 146

⁶⁸ Can, **a.g.e.**, s. 147

⁶⁹ Kuran, **a.g.e.**, s. 366

eden topluluklar bağımsızlıklarını kazanarak, kendi devletlerini ortaya çıkarmışlar ve kendi toplum yapısı içerisinde aile yapılarını da şekillendirmişlerdir.⁷⁰

Tanzimat, Osmanlı tarihinde yeni bir dönemi başlatan hareketin adıdır. Bu işleviyle siyasal olduğu kadar toplumsal dönüşümlerin de merkezinde yer almaktadır.⁷¹

Tanzimat'ın yol açtığı gelişmeler toplumsal kurumların diğer örneklerinde (siyaset, hukuk, sanat, ahlak vs.) olduğu gibi aile kurumunda da değişmelere yol açmıştır. Ancak aile kurumundaki değişimleri yapısal olmaktan çok aile bireylerinin rol ve işlevlerinde olmuştur. Aile bireylerinin rol ve işlevlerindeki bu değişimler en çok çocuk ve kadınla ilgili olarak işlemiştir.⁷² Tanzimat döneminin getirdiği sosyo-kültürel değişim hiç değilse üst ve orta tabaka kadının toplumsal hayata girişini hazırlayan altın bir dönem olmuştur.⁷³

Sosyo-kültürel etkenlerin ailede meydana getirdiği değişimlerden ilki kadının toplumsal hayata girişidir. Kadın statüsündeki yeni boyutta bu alanda eğitimde alınan mesafenin rolü bulunmaktadır. Eğitimin bir başka işlevi de kadını “toplumsal planda önemseyen” kültürü güncelleştirmesidir.⁷⁴ Ayrıca, Tanzimat hareketi, Osmanlı aile yapısının gündelik hayatta dışa açılmasını başlatmış, bu süreç boyunca her aile üyesi kendi kültür kodu içinde değişime uğrayan bir yaşam üslubu geliştirmiştir.⁷⁵

Tanzimat devrinde Batı tesirleri Türk ailesini etkilemiştir. Sonrasında, Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan tüm fikir akımları, kadın ve aile konusunu ele almaya ve kendine özgü görüşler geliştirmeye yönelmişlerdir. Garpcılık her alanda

⁷⁰ Can, **a.g.e.**, s. 148

⁷¹ İsmail Doğan, “Tanzimat Sonrası Sosyo-Kültürel Değişimler ve Türk Ailesi”, **Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi**, C. 1, Ed. Ezel Erverdi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 197

⁷² **a.g.e.**, 1992, s. 197

⁷³ İlber Ortaylı, “Osmanlı Toplumunda Ailenin Yeri”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 1, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 77

⁷⁴ Doğan, **a.g.e.**, 1992, s. 198

⁷⁵ Ekrem Işın, “Tanzimat Ailesi ve Modern Âdâb-ı Muâşeret”, **Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi**, C. 1, Ed. Ezel Erverdi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 222

olduğu gibi kadın ve aile alanında da tam batılılaşmayı öngörmüştür.⁷⁶ Büyük ölçüde Avrupa standartlarına uyarlı yeni bir adâb-ı muaşeret (görgü kuralları ve hayat tarzı) oluşturulmaya çalışılması aile içi ilişkileri büyük ölçüde sarsmış ve değişime zorlamıştır. “Medeniyet”in tabii uzantısı olarak telakki edilen içki, kumar ve dans yaygınlaşmış, kadın sosyal hayatın her alanına katılmaya teşvik edilmiş, çocuklara mektepte yeni usul eğitim verme talepleri artmış, çocukların eğitimi için mürebbiyeler tutulmuş, medeniyete daha erken ulaşmayı sağlayacağı ümidiyle yabancı kadınlarla evlenme oranı artmaya başlamış, karı-kocanın sadakat anlayışları zayıflamış; “çapkın koca”, “aşık kadın” tipleri çoğalmış, hizmetçi, mürebbiye ve cariyelerle gayri meşru ilişkiler yaygınlaşmış, mutfak ve yemekler farklılaşmış, komşulara ve özellikle de “Tanrı misafirleri” ve açık sofralar dışarıya kapanmış, geleneksel Türk evinin yapısı, iç ve dış düzenlemeleri, ev-sokak-mahalle ilişkileri tenkit edilmiş, horlanmış vb. Bu dönemin dikkat çekici bir tarafı da ailede annenin muhafazakarlığı, babanın yenileşmeyi temsil ve teşvik etmesidir. Mesela çocukların medreseye değil de mektebe verilmesine, mürebbiye tutulmasına anneler karşı çıkmaktadır.⁷⁷

II. Meşrutiyet sonrasında bütün bu yönelişlerin, sarsıntıların, değer kayıplarının çift taraflı uzantıları, etkileri ve tenkitleri görülmüştür. Bu dönem için öncelikle altı çizilmesi gereken nokta, kadınların sosyal hayata katılması isteklerinin, zayıf da olsa feminist hareketlerin, kadın haklarının yükseliş göstermesi, kadının toplumsallaşmasıdır. Kadın ve aile meseleleri ile ilgilenecek cemiyetler kurulmuş, dergiler, kitaplar çıkarılmış, çeşitli faaliyetlerde bulunulmuştur.⁷⁸

II. Meşrutiyet döneminde modernleşmeci fikir akımları ve siyasal girişimler aile ve evlilik kurumuna da eğilmekte, yöneticiler, hukukçular ve düşünürler arasında tartışmalar olmakta ve devrin romancılığı Türk kadınının sorunlarını ve rhetorique ve didaktik bir üslupla ele almaktaydı.⁷⁹

⁷⁶ Canatan-Yıldırım, **a.g.e.**, s. 111

⁷⁷ **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 1, Ed. Ezel Erverdi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, ss. 26-27

⁷⁸ **a.g.e.**, s. 27

⁷⁹ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 78

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında bu değişimin izleri kadın ve aile kavramı üzerinde fazlasıyla hissedilmektedir. Nitekim Halide Edip ilk romanını 2. Meşrutiyetin ilanından iki yıl sonra çıkarmıştır. Avrupa standartlarına uygun bir yaşam stili oluşturulmaya çalışılması ve bunun izleri, yazarın incelediğimiz romanlarına yansımıştır.

Halide Edip Adıvar batılılaşmanın etkilerini, kaleme aldığı aile örneklerinde sıklıkla kullanmıştır. Romanlarda yukarıda bahsedilen durumların çoğu gözlenmektedir. Bu bağlamda, içki, kumar, dans, yabancı kadınlarla flört ya da evlilik, karı ve kocanın birbirini aldatması, özellikle çapkın ve eşine sadakat gösteremeyen erkek modeli, giyim tarzı, mutfak ve yemekler, ilgi alanları, toplumsal ilişkiler noktasında yaşanan değişim, hemen hemen tüm romanlarda bulunmaktadır. İçinde bulunulan sosyal yaşam alanlarının ve bu alanların değişiminin edebiyat eserlerine yansması tabiidir. Edebiyat eserleri toplumun belli dönemlerinin aynası olmayı tarihsel süreç içerisinde hep sürdürmüştür ve bu durum Halide Edip Adıvar'ın eserlerinde de bu şekilde olmuştur.

Romanların da konusunu oluşturan bu olaylar, romanlarda aile yapısını sarsmıştır. Özellikle kadın karakterlerin belli bir mağduriyet yaşadığı görülmektedir. Erkeklerin sadakatsizliği ve Avrupâi yaşam merakı, evliliklerin yolunda gitmesinin önünde en büyük engel olmuştur. Kadın ve erkek arasındaki değişimi kucaklama, değişime ayak uydurma seviyesi birbirinden farklı olduğu için evliliklerde anlaşmazlıklar kaçınılmaz olmuştur.

Yenileşme döneminde, kadın erkeğe göre çok daha az ve yavaş değişmiştir. Onun değişmemesi, Türk toplumunun en önemli dayanaklarından birisi olmuştur. Çünkü eğer Türk kadını bir kısım Türk erkeklerinin süratli değişme hevesine ve arzusunda olmuş olsa idi, Türk toplumu daha olumsuz şartlarda olabilirdi.⁸⁰

⁸⁰ Tuncer Baykara, "Değişme ve Medeniyet Anlayışı Açısından XIX. Asırda Osmanlı Yöneticilerinin Aile Yapısı", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 1, Ed. Ezel Erverdi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 212

Sonraki süreçte aileyi etkileyen en önemli olaylardan biri Cumhuriyetin ilanı olmuştur. Çünkü cumhuriyetin ilanı beraberinde birçok reform getirmiş, elbette aile kurumu bu yaşananlardan dolayı ve dolaysız olarak birçok şekilde etkilenmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte uygulamaya konulan bir dizi toplumsal refah içerisinde aileyi etkileyen en önemli gelişme, 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunudur. Bu kanuna göre çok karılı evlilikler yasa dışı ilan edilmiştir; taraflara eşit boşanma hakkı tanınmış, çocukların gözetimi ana-babanın her ikisine birden verilmiştir.⁸¹

Osmanlı Devletinin parçalanması sonucu bağımsızlığını kazanan Türkiye Cumhuriyeti devleti de diğer bağımsız olan devletler gibi kendi toplum yapısını oluşturmak amacıyla çalışmalar yapmış ve bu çalışmalar sonucunda Türk aile yapısına uygun bir aile yapısını hayata geçirmek için çaba harcamıştır.⁸²

Cumhuriyet dönemi, toplumsal değişimin doğasına uygun olarak ailede karakteristik değişme ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu aile Cumhuriyetin temel felsefesine uygun olarak Batılılaşmanın empoze ettiği kültürel dönüşümleri yaşamakta; bu çerçevede modernleşmenin görünür etkisiyle şekillenmektedir.⁸³

Türkiye'de Cumhuriyet döneminde sistemin öngördüğü planlı kültür değiştirme ve bunun için yapılan uygulamalar her alandaki sosyal değişimin esas sebebidir.⁸⁴ Süreç içerisinde Türkiye, giderek modernleşmeye yönelik politikalar geliştirmekte ve bu süreç içerisinde aile yapısının da değişimler geçirmesine devam ettiği görülmektedir. Aile yapısının değişmesinde en önemli faktörler arasında sanayileşmeye önem verilmesi, bunun bir sonucu olarak tarımsal faaliyetlerin ikincil öneme sahip olmaya başlamasıyla, köyden kente göç olaylarının yaşanması görülmektedir. Kentlerde hızla nüfusun artması, burada yaşayan ailelerin birbirleriyle

⁸¹ Barlas Tolan, "Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru-Dünya'da ve Türkiye'de Aile Yapısının Evrimi", **Aile Yazıları – Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme**, C. 2, Ed. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 2. bs., Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 495

⁸² Can, **a.g.e.**, s. 148

⁸³ Doğan, **a.g.e.**, 2016, s. 153

⁸⁴ Beşir Atalay, "Sanayileşme ve Kentleşmenin Ailenin Değişmesinde Etkileri", **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 3, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 891

etkileşimine ve aile yapılarının değişim ve dönüşüm içerisinde olmalarına neden olmuştur.⁸⁵

Bu süreçten sonra, değişmeye zorlayan oluşumlara toplu olarak değinmekte fayda vardır:

- 1-Değişmeyi zorlayan en önemli oluşumlardan biri hiç şüphesiz ki sanayileşmedir.⁸⁶
- 2-Değişmeyi zorlayan bir diğer çağdaş oluşum şehirleşmedir.⁸⁷
- 3-Bir başka önemli oluşum, pazar ekonomisinin gelişmesi ve paralılaşıma hadisesi, yani toplumda paranın yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmasıdır.⁸⁸
- 4-Değişimi zorlayan bir diğer unsur, ulaşım, haberleşme ve bilgi akışı, bir başka deyişle iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerdir.⁸⁹

Bütün bu oluşumların, insanların kültürleri, zevkleri, hayat tarzları, kıymet hükümleri, inançları, düşünce ve davranışları, başka insanlara ve toplumlara bakış açıları ve tabii konumuz bakımından da aile hayatları üzerinde çok köklü etkileri olmaktadır.⁹⁰

Türkiye'de sanayileşme-kentleşme ve göç olaylarından en fazla etkilenen sosyal kurum ailedir denilebilir. Bu sebeple araştırmalarda aile üzerine ağırlık verilmektedir. İlk önce göç, köyden ayrılış, sonra kent toplumunun özellikleri ve sonra da zihniyet değişimleri ailedeki değişimde etkin faktörlerdir.⁹¹

Sanayileşme ve kentleşme ile birlikte aile, geniş aileden çekirdek aileye doğru bir değişim geçirmektedir.⁹² Eskiden zengin ve fakir ailelerin dağılımı daha bir homojen iken, şimdi zengin ve fakir ailelerin oturduğu semtler birbirinden daha kalın çizgilerle ayrılmaya başlamıştır. Eskiden zengin ve fakir ailelerin hayat tarzları ve

⁸⁵ Can, **a.g.e.**, s. 149

⁸⁶ Şahin, **a.g.e.**, s. 84

⁸⁷ **a.g.e.**, s. 84

⁸⁸ **a.g.e.**, s. 84

⁸⁹ **a.g.e.**, s. 84

⁹⁰ **a.g.e.**, s. 84

⁹¹ Atalay, **a.g.e.**, s. 889

⁹² Dündar, **a.g.e.**, s. 51

tüketim kalıpları birbirinden çok farklı değilken şimdi bu fark çok daha belirgin hale gelmiştir.⁹³

Ayrıca, 21. yüzyıl içerisinde teknolojinin gelişme göstermesinin ailede büyük değişimlere yol açtığını görmekteyiz. Teknolojik gelişmeler aile içi iletişimin azalmasına, buna bağlı olarak aile içi huzursuzlukların artmasına ve aile yapısının temelden sarsılmasına yol açmıştır. Bugün gelinen noktada, aile danışmanlarının artması, ailelerin uzman desteğine ihtiyaç duyması bu gerçeğin somut göstergesi olmaktadır. Ailenin yapısının bozulmasının en büyük zararını ise, geleceğimizi emanet edeceğimiz çocuklarımız görmektedir. Bu bağlamda ailenin yapısını koruyucu tedbirler alınması zorunlu görülmektedir.

2.3. Toplumsal Değişme Bağlamında Türk Romanında Aile Kurumu

Türk romanında aile kurumunun nasıl konu edildiği incelenirken bazı sosyal değişimler neticesinde kırılmalar yaşandığı ve bunun da romana yansıdığı görülecektir. Bu kırılma zamanlarından ilki bilindiği gibi Tanzimat'tır. Osmanlı toplumu romanla tanışır tanışmaz en güncel toplumsal sorunlar da romana taşınır. Kadın konusunun da bir sorun olarak Tanzimat ile birlikte tartışılmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ailenin romanda nasıl ele alındığı, kadının toplumsal konumu ve kadın-erkek ilişkilerinin niteliği ile doğrudan alakalıdır. Modern ve sağlıklı bir ailenin teşekkülünü kadının eğitime ve terbiyesine bağlayan Tanzimat aydınları, kadınların iyi bir zevce ve anne olabilmesi için kız çocuklarının eğitimi gibi konuları hem edebi eserlerde hem de kitap ve makalelerin de gündeme getirmişlerdir.⁹⁴

Tanzimat döneminde hemen her alanda düzenlemeler yapılmıştır. Kadının ailedeki ve toplumdaki konumu da bunlardan biridir.⁹⁵ Kadının konumunun değişmesi elbette kadın-erkek ilişkilerini, dolayısıyla aileyi de ciddi anlamda dönüştürecektir. O yıllarda bu konulardaki tartışmaların hız kazandığını söylemek gerekir. Görücü usulü ile evliliğin sakıncaları, gençlerin görüşerek ve anlaşarak evlenmesinin gerekliliği,

⁹³ Şahin, a.g.e., s. 84

⁹⁴ Firdevs Canbaz Yumuşak, "Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Romanında Aile Kurumu ve Ütopik Romanlarımızda Aile", **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl: 8, S. 31, 2012, s. 156

⁹⁵ Canbaz Yumuşak, a.g.e., s. 157

anne ve eş olarak kadının eğitiminin önemi, Tanzimat romancılarının henüz yeni tanıştıkları ve el yordamı ile bulmaya çalıştıkları romana taşıdıkları aile merkezli sorunlardır.⁹⁶

Tanzimat sonrası gelişmelerle üretilen ilk romanlar daha çok yazarların kendi yaşam vizyonlarından neşet eden, içeriği bu türün gereklerini zorlayan yerli hayat şablonlarıyla ve geleceğin motifleriyle doldurulan bir muhtevada olmaktadır. Toplumsal hayattaki modernleşmenin henüz gerçekleşmemiş olması bu romanları sokaktan çok köşk, konak ve yalı üçgeninin içine hapsedecek ve dönemin okuyucusu için zoraki bir arkadaş kılacaktır.⁹⁷

Osmanlı Devleti'nin son yıllarına yetişen roman kendine konu olarak modernleşmeyi başka bir ifade ile batılılaşmayı almıştır.⁹⁸ Türk romanının başladığı nokta modernleşmedir ve genel olarak bu konu etrafında şekillenmiştir. Ancak değişimin o kadar ani ve derin bir biçimde yaşanıyor olması toplum hayatında kimi sorun ve açmazlara yol açmıştır. Batılılaşacağız diye türlü traji-komik durumlara düşen insanlar Osmanlı başkentinin birçok yerlerinde geçit resmi yapmaktadır. Bu nedenle ilk roman denemeleri kendine konu seçmekte pek zorlanmayacaktır. Bu gelişmeler Osmanlı romancıları için sağlıksız bir Batı taklitçiliği olarak gördükleri toplumsal değişme süreçlerine bakmalarına izin verecektir.⁹⁹

Osmanlı Devleti'nde görülen çözüme ve batılılaşma hareketlerinin her alana zaman içerisinde yayılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, "aile mevcut toplumsal yapıyı dönüştürmenin gerçek anahtarıydı. Aile kişilerin sadece dışarıdan görülebilen davranışlarının değil, hiç kimsenin izleyemediği davranışlarının da ortaya çıktığı alanlardır. Bir bakıma yaşam tarzları, dünya görüşleri aile içinde şekillenir.

⁹⁶ Canbaz Yumuşak, **a.g.e.**, s. 157

⁹⁷ Mustafa Kemal Şan, "Türk Modernleşmesine Romandan Bakmanın Önemi Üzerine", **Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri**, Ed. Köksal Alver, 1. bs., Hece Yayınları, Ankara, 2004, s. 128

⁹⁸ Şan, **a.g.e.**, s. 128

⁹⁹ Şan, **a.g.e.**, s. 129

Dolayısıyla modernleşmenin gerçekten toplumsalın içine girebilmesi için, ailenin dönüştürülmesi şarttır. ¹⁰⁰

Osmanlı'da ailenin dönüşümüne ilişkin belirgin bir devlet politikası olmasa da, ailede de bir dönüşümün her bölge ve şehirde ve her aile tipinde aynı olmamakla birlikte, ailenin önemli değişimi hızlanarak yaşadığı da gözlenmektedir. Bu konuda pek çok kaynaktan yararlanarak ayrıntılı araştırmalar yapılabilir. Türk romanının ortaya çıkışı ve gelişiminin Osmanlı Batılılaşması ve ailedeki dönüşümle aynı zamana denk gelmesi bağlamında, özellikle romanın ailenin modernleşme serencamı bakımından çok önemli bir kaynak olduğu söylenebilir. ¹⁰¹

Nitekim araştırma konumuz içerisinde yer alan romanlarda da, yazarın farklı tarihi dönemlere şahitlik ettiğini ve bu dönemlerde yaşanan toplumsal değişmeyi eserlerine aktardığını görmekteyiz. Batılılaşma ve modernleşme, Halide Edip Adıvar'ın romanlarında, bireyi ve toplumu etkileyen önemli bir konu olmuştur. Bireyin ve toplumun yaşadığı değişim neticesinde aile, olayların hep ilk muhatabı olmuştur.

Milli Edebiyat ve Cumhuriyet'in ilk dönem romancıları (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin vb.) anlatıcılarını toplumsal değişimlere bağlı olarak konumlandırmışlardır. Romancılar, Milli Mücadele ve Cumhuriyetle yaşanan değişimleri, kadının yeniden konumlandırılması gibi yenilikleri dikkate alarak anlatıcıya farklı roller biçmişlerdir. Dönemin genel havasına uygun biçimde Milli Mücadele ve Cumhuriyetle gelen yenilikleri; bu yeniliklerin toplumsal hayatımızda yarattığı kırılmaları, yeni insan tipinin sözcüsü olan anlatıcılar ön plana çıkarır. Bu dönem romanlarında toplum ile anlatıcının varlığı ve kimliği, yeniden-inşa sürecine ortak ya da yardımcıdır. Bu nedenle anlatıcılar, toplumun-bireyin inşasından ahlaki değerlere kadar her unsuru kurgularından ve kahramanlarının dilinden rahatlıkla iletirler. ¹⁰² Halide Edip Adıvar'ın romanlarında anlatıcıların gözünden kadının varlığı

¹⁰⁰ Ömer Torlak, "Modernleşme Kurgusu Olarak Ailenin Türk Romanına Yansıması", **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl: 8, S. 31, 2012, ss. 139-140

¹⁰¹ Torlak, **a.g.e.**, s. 141

¹⁰² Haluk Öner, "Dönem Sosyolojisinin Anlatıcı Rollerini Üzerinden Türk Romanına Yansımaları", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 9, S. 44, 2016, s. 175

da Cumhuriyet sosyolojisi ile doğrudan ilişkilidir. Halide Edip'in erkek anlatıcıları, - *Ateşten Gömlek*'in anlatıcısı Peyami gibi- kadın kahramanların 'güç' doğuran varlığını kabul etmiş ve Cumhuriyet döneminde kadının sosyal hayatta kendine bulduğu yerle aynı zaman ve düzlemi takip etmiştir.

1945 ve sonrası Türk toplumsal ve siyasal yapısında önemli kırılmalar ve değişimlerin yaşandığı süreçtir. Cumhuriyet, oluşturmak istediği birey ve aile yapısının oluşmasını devrimler yoluyla yapmaya çalışmıştır. Bu yıldan itibaren kendisine giydirilmek istenilen modernleşme gömleğinin kendi rızası dışında olmasını arzulamayan talepler bu yıllardan itibaren artmaya başlamıştır.¹⁰³ Toplumsal sıkıntılar yaşanır ve modernleştirici gömlek giydirilmeye çalışılırken, elit bir kesimin yaşantıları da daha belirgin olmaya ve bu durum toplumu rahatsız etmeye başlamıştır. Yine bu süreçte baskıcı uygulamalar ile geleneksel değerlerin yok sayılmaya veya saklanmaya çalışıldığı da görülmektedir. Tüm bu gelişmeler, toplumsal taleplerin farklı açılardan belirlenmesine ve dile getirilmesine yol açmıştır.¹⁰⁴

Bu gelişmelerin aile yapılarına modernleştirici etkiler yanında kırılğan etkilerde yaptığı rahatlıkla söylenebilir. Çünkü bir yandan köyden kente göç ve ailede çalışan birey sayısının artması ve ekonomik özgürlüklerin ortaya çıkması, diğer yandan eğitim düzeylerinin yetersizliği ya da ideolojik bağlanmaların yüzeysel olması gibi sebepler, birey ve ailenin modernleşmesi içselleştirilmeden yüzeysel kalmış ve değer çatışmaları ile kırılğanlıklara yol açmıştır.¹⁰⁵

Sanat ve edebiyatın sadece geniş kitleleri eğlendirmenin ötesinde farklı fonksiyonlarının da olduğunun bilincine varılması, onun aynı zamanda toplumların istenilen ikamette değiştirilmesinde de etkin bir rol alabileceği düşüncesini gündeme getirmiştir.¹⁰⁶Bu bakımdan ülkemizde, bu değişmelerin izinin sürülmesi açısından Türk edebiyatı ve özelde de Türk romanının bize de değerli açıklamalar sunması beklenmelidir. Nitekim Türk toplumunun yaşadığı modernleşme süreçlerini ele alan

¹⁰³ Öner, **a.g.e.**, s. 176

¹⁰⁴ Torlak, **a.g.e.**, s. 147

¹⁰⁵ Torlak, **a.g.e.**, ss. 147-148

¹⁰⁶ Şan, **a.g.e.**, s. 117

bir yazısında Şerif Mardin bu noktanın altını çizerek, Türk modernleşmesinin izlerini romanlarda aramayı önerirken bu kaynakların bizler için taşıdığı önemin farkına varılmasında son derece etkin bir çığır açmıştır.¹⁰⁷ Dolayısıyla edebi eserler, bir nevi sosyal belge anlamı taşıdığı için toplumun değişiminin ve bu bağlamda ailenin değişiminin anlaşılması açısından başvurulması gereken kaynaklardır.

Ayrıca, Türk romanı yazarlarının sahip oldukları sosyolojik muhayyile yeteneğinin kitaplara yansımaları önemli bir noktadır. Türk romanı tarihi ve toplumsal şartlar içerisinde modernleşme süreçlerine yenileşme süreçlerine doğrudan katılmış yer yer bu süreçleri hızlandırmıştır. Türk romanı yıkılan bir geleneğin enkazından sağlam değerleri kurtararak ve özünü kaybetmiş değerlerin yerine yeni değerler oluşturarak modern bir gelenek inşa etmeyi kendine amaç edinmiştir.¹⁰⁸

Burada asıl üzerinde durulması gereken konu Türk romanının başlangıcından günümüze varan süreçte giderek edebi zenginlik ve derinlik kazansa da toplumsal konulardaki ilgi ve alakasını kesmemesidir.¹⁰⁹ Politik ve sosyal değişikliklerin en küçük sosyal kurum olan aileye etkilemesi çok doğaldır. Romanlar sosyolojik açıdan, tam da bu noktada önemli bir konumda göze çarpmaktadır. Toplumun ve toplumu oluşturan en küçük grup olan ailenin yaşadığı değişimlerle ilgili, edebiyat eserlerinin incelenmesi sonucunda çeşitli verilere ulaşılabilmektedir.

Türk romanında başlangıçtan itibaren en çok işlenen konulardan biri ailedir. Özellikle romanın ilk 60 yılında sadece İstanbul'daki yaşantı yazıldığı için ele alınan aileler İstanbul aileleridir.¹¹⁰

Türk romanındaki İstanbul ailesi genelde üst sınıf ailedir. Çoğunda hizmetkârlar vardır. Bu aileler bir veya iki çocuk sahibi çekirdek ailedirler. Genelde aile reisi erkektir ama kadınların aile reisi olduğu çok sayıda roman vardır. Aileyi

¹⁰⁷ Şan, **a.g.e.**, s. 118

¹⁰⁸ Şan, **a.g.e.**, s. 127

¹⁰⁹ Şan, **a.g.e.**, s. 130

¹¹⁰ Nühket Esen, "Türk Romanında Aile", **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 2, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991a, s. 405

işleyen romanlar aile ile ilgili çeşitli konuları içerir. Evlilik, kadın, çocuk, aynı evde oturan aile dışı fertler gibi. ¹¹¹Ayrıca aileyi etkileyen çeşitli sorunlarda ele alınmıştır.

Türk romanlarına yansıyan konular hakkında kısa bilgileri şu şekilde aktarmakta fayda vardır:

Romanlarda evlenme kararı ile ilgili konuda, daha çok büyüklerin söz hakkı olduğu görülmektedir. Kendi rızası ile evlenen gençlerin de genelde sonunda mutsuz oldukları ve hayatlarında büyük acılar çektikleri yansıtılmıştır.

Türk romanlarının genelinde eşler arasındaki sevgi ve fikir arkadaşlığının önemi üzerinde durulmuştur. İncelememize konu olan Halide Edip Adıvar'ın eserlerinde de yazarımız bu konu üzerinde özellikle durmuştur. Örneğin, *Seviye Talip*'te Batı kültürü olarak yetişmiş olan Fahir alaturka terbiye ile büyümüş olan karısı Macide'yi yetersiz bulur. Karısından fikir ve kafa arkadaşlığı ister. Macide kendini eğitmeye, kocasının sorunlarını ve memleket meselelerini kocası ile tartışmayı öğrenmeye mecbur kalır. Romana göre iyi bir evlilik böyle olmalıdır. *Handan*'da sosyalist olan Nazım evlenmek istediği Handan'ı kendi inançları doğrultusunda eğitmeye çalışır. Evlendiklerinde bu konuda bir şeyleri paylaşmalarını ister. Handan bu evliliği reddedip ani olarak Hüsnü Paşa ile evlenir. Ama hiçbir ortak zevki ve arkadaşlığı olmayan bu adam ile çok mutsuz olur. Bu romanlarda bir evliliğin mutlu olup olmaması, evli çiftin ortak zevkleri, dostlukları olup olmadığına, bir şeylerin paylaşılıp paylaşılmadığına bağlıdır.¹¹²

Aralarında sevgi bağı olmayan eşlerin asla tam olarak mutlu olamayacaklarının vurgusu, hemen hemen kitapların çoğunda yapılmıştır. Sevgi bağının yanı sıra ilgi alanlarının, alınan eğitimin, dünya görüşünün, zevklerin uyuşmasının da üzerinde önemle durulmuştur. Romanlarda kalp ve fikir arkadaşlığının bir arada olması noktasında aktarmalar yapılmıştır.

¹¹¹ Esen, a.g.e., 1991a, s. 405

¹¹² Nükhet Esen, "Türk Ailesindeki Değişimin Romanımıza Yansımaları", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 2, Ed. Ezel Elverdi, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, ss. 662-663

Bazı romanlarda ise para için yapılan evlilikler göze çarpmaktadır. Kişiler kalp ve fikir arkadaşlığına bakmaksızın lüks yaşam sağlayabilecek kişilerle evlenmeyi istemektedir. Romanlarda bu tür evliliklerin sonu genelde mutsuz bitmektedir. Bu kişiler evlenirken fikir ve kalp arkadaşlığına bakmadıkları gibi, aradaki yaş farkını da önemsememişlerdir. Bu romanlarda kadınlar kocalarından en az 20 30 yaş gençtirler. Bu evlilikler mutsuzdur ve genelde genç kadınlar yaşlı kocalarını aldatırlar. Yazarlar, bu derece yaş farkı olan evliliklerin genelde mutsuz bittiğini gösterme çabasıdır.¹¹³

Aileyi işleyen romanlar da en çok görülen konulardan biri de evlilikte erkek sadakatsizliği ve kadının buna sesini çıkarmayıp katlanmasıdır. Evli erkekler ya ev içinde cariyelerle, hizmetçilerle veya mürebbiyelerle ilişki kurarlar, ya komşu kadınlarla karılarını aldatırlar, ya da yabancı metresler tutarlar. Karıları genelde bu durumu bilir ve razı olurlar. Bu konuda kocalarına müdahale etme güçleri yoktur.¹¹⁴ Bizim araştırma konumuz içerisinde yer alan romanlardan *Seviye Talip*, *Râik'in Annesi*, *Mev'ut Hüküm*, *Handan* bu konular üzerine kurulan olay örgüsüne sahiptir. Kadınların çaresizliği ve mecbur kabullenişleri gözler önüne serilmiştir ve kimi zaman bu kabulleniş kadınların sonu olmuştur.

Romancılar genelde problemlili aileleri ele alırlar. Çeşitli sorunların aile düzenini nasıl bozduğunu, aileleri nasıl dağıttığını anlatırlar. Aile toplumun bütün çalkantı ve huzursuzluklarının bir çeşit aynası olur. Bu, ailenin yok olduğu anlamına gelmez. Çünkü romanlarda ailenin devam eden birçok işlevi olduğu görülür. Aile çocuk yetiştirir, fertlerine mali destek ve sevgi sağlar, cinsel ilişkileri düzenler. Aileye olumsuz bakışa rağmen romancılar ailenin önemine ve gereğine inanırlar. Bu özellik Türk toplumunda ailenin sağlam yerini gösterir.¹¹⁵

Genelde dağılan aileleri anlatan bu romanlar ailenin yok oluşunu değil, zamana uygun olarak düzenlenişini anlatırlar. Bu bir “yeniden düzenleme” dir. Devlet düzeninin, toplum yapısının, fikirlerin değiştiği dönemlerde her toplumsal kurum gibi ailede sarsılır. Ancak bu değişmelere ayak uydurmazsa, kendi yapısını değiştiremezse

¹¹³ Esen, **a.g.e.**, 1992, s. 663

¹¹⁴ Esen, **a.g.e.**, 1992, s. 663

¹¹⁵ Esen, **a.g.e.**, 1992, s. 675

yıkılır. Uyum sağlama zaman aldığından bu gibi dönemlerde birçok aile fire verir. Bunlar medeniyet değiştirme şifreleridir Zamanla değişen toplumsal şartlara uyum sağlayan aile kurumu yeni yapısı ile ayakta kalır.¹¹⁶

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında da yaşanan değişimlere ayak uyduramayan, fire veren, yaşananlar sonucunda da yıkılan aileler bulunmaktadır. Aile içerisinde bireylerin, değişimi farklı algılama biçimi, anlaşmazlıkları beraberinde getirmiştir. Anlaşmazlıklar, tartışmalar, aldatmalar aile yapısını bozmuştur ve sonunda ayrılıklar kaçınılmaz olmuştur.

Romanların çoğunda anlatılan aile sorunları her toplumda her zaman görülebilecek sorunlardır. Romanlar toplumun aynası olma özelliğine sahip olduğu için, geçmişten günümüze bu problemler daima var olmuştur.

Bizim araştırma konumuz olan Halide Edip Adıvar'ın romanlarında evlilik olgusu konusu da, yukarıda saydığımız ve daha da ekleyebileceğimiz başlıkların hemen hemen hepsini içermektedir. Halide Edip Adıvar, evlilik ve kadın ile ilgili meseleler üzerinde önemle durmuş, toplumun yaşadığı değişmeyi ve bunun sonucunda değişen aileyi de romanlarında bize aktarmıştır. Özellikle de Halide Edip Adıvar, ilk dönem romanlarında evlilik ve evlilikte yaşanan problemler üzerinde durmuştur. Son cümlemizden de anlaşılacağı üzere Halide Edip Adıvar toplumsal değişmelerin yaşandığı farklı dönemlere şahitlik etmiş ve yaşam içerisindeki bu gözlem ve tecrübelerini de eserlerine aktarmıştır.

Halide Edip Adıvar'ın eserlerini daha iyi anlayabilmek adına, tarihsel süreç içerisinde yaşanan ve romanların da etkilendiği toplumsal değişimleri, bir önceki başlığımızda aktarmaya çalıştık. Bu bağlamda yaşanan toplumsal kırılmaların Türk romanına nasıl yansdığından da, kısaca bu başlığımızda bahsettik.

¹¹⁶ Esen, **a.g.e.**, 1992, s. 676

2.4. Aile İçi İlişkiler

Sosyal yaşamın bir organizasyonu olarak toplum, üyelerinin birbirleriyle kurdukları karşılıklı etkileşim süreçleriyle var olabilmektedir. Söz konusu süreçlerinin işlerlik kazanması bireylerin toplumu yeniden organize etmeleri anlamına gelmektedir. Bu açıdan toplum: bireylerin, grupların amaçlarını gerçekleştirmelerine yönelik, karşılıklı olarak birleşen (birleşik) eylemlerin oluşturduğu kompleks ilişki ağları üzerine kurulmuştur.¹¹⁷

Sosyolojik inceleme ve araştırmaların konusu olan ilişkiler, en az iki kişi arasında olmalıdır. İlişkinin biçimi, gayesi ve anlamı bulunmalıdır. Mac Iver'in belirttiği gibi ateş ile duman arasındaki nedensellik bağlarına göre meydana gelen ilişki sosyolojinin konusu olamaz. Çünkü, ne dumanın ateşten, ne de ateşin dumandan haberi vardır. En basit sosyal durum, en az iki aktör, ilişkiye katılan iki kişi arasındadır. Sosyal ilişkiler farklı açılardan incelenir. Açılardan her biri, toplumda sosyal olayı anlamamıza yardım eder.¹¹⁸ İki taraf arasındaki etkileşim sosyoloji ilgilendirir. Aile içi ilişkiler birden fazla kişinin katılımıyla gerçekleştiği için birçok sosyal olayı içerisinde barındırmaktadır. Aile içindeki ilişkiler ağı bu anlamda sosyolojinin inceleme alanına girmektedir.

Toplumsalın içinde bir yer işgal eden aile aynı zamanda kendi içinde de bir sisteme sahiptir. Aile bireylerinin üstlendiği roller ve işlevlerle şekillenen bu sistem, ailenin toplumsal yapıdaki yeri ile doğrudan ilintilidir. Yani ailenin toplumsal yapı içindeki yeri ve kendi iç sistemi doğrudan birbirine bağlıdır.¹¹⁹

Aile içerisinde iç sistemde karı-koca, ebeveyn çocuklar ve ailenin diğer fertleri birbirine bağlantılıdır. Bu ilişkiler aile kavramının içini nasıl dolduracağımızın yolunu bize sunmaktadır.

¹¹⁷ Nimet Önür, "Sembolik Etkileşimci Bir Perspektifle Aile İçi İletişim İlişkilerinin Çözümlemesi", **Aile Yazıları 3**, Ed. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 2. bs., Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 405

¹¹⁸ Nirun, **a.g.e.**, s. 65

¹¹⁹ İbrahim Nacak-Faruk Karaarslan; **Sistemik Aile Sosyolojisi**, 2. bs., Çizgi Kitapevi, Konya, 2014, s. 121

“Ailedeki sosyal ilişkiler”, ailenin bütün fertleri arasında karşılıklı tam bir etkileşim ve etkileşimin sembolleşmiş örüntüleri içinde, kalımdan gelen ve içgüdüsel olan ve dış çevreye karşı mahremiyet ile sürdürülürken, diğer taraftan aynı zamanda dış çevreye dönük, açık sosyal ilişkiler önünde kapalı olmayan (ekonomik, çevresel, kültürel ilişki ağlarına açık) ve özellikle aile fertlerinin kendi aralarındaki ilişkilere hem kendileri açısından olumlu, hem de toplumun benimsediği değerler ve fonksiyonlar doğrultusunda olumlu, toplum ilişkilerine bağımlı olarak ailenin ortak menfaatleri ve “kader birliği” bilinci içinde çok yönlü gayelere yönelik (özellikle öğretim ve eğitim ilişkileri alanında) kendi aralarındaki etkileşimlerin dışarıdan açık ve seçik tarzda görülebileceği biçimde, yani tam bir “dayanışma (solidarity)” içinde, ailede tekrarlanan özelliklerle dolu halde sürdürülmektedir.¹²⁰

Aile; bir sosyal ortam olarak çeşitli roller, statüler ve bu roller ile statüler arasındaki ilişkilerin yumağından meydana gelir. Anne, baba, evlat, oğul, abla, kardeş gibi statüler ve bu statülere uygun roller sergilenerek ilişkiler gerçekleşmektedir. Bu ilişkiler, büyük ölçüde bir iletişim sistemine dayanır. Anne, baba, çocuklar, kardeşler, abla ve ağabey arasında kurulan iletişimler aracılığıyla ailenin sosyal ilişkiler ağı oluşmaktadır. Bu ağ içinde oluşan iletişim ailedeki anne, baba, çocuklar ve kardeşlerin tutum ve davranışlarını yönlendirir. Ailedeki ilişkiler temelde bir takım statüler, roller ile bunlar arasındaki iletişime göre yapılanmaktadır.¹²¹

Kimi sosyologlara göre aile, toplumun bir çeşit minyatürüdür. Toplumda var olan birçok özelliğin aynısını aile de görüyoruz: Toplumdaki gibi aile içinde de herkesin belirli bir konumu, bu konumla ilişkili rolleri ve saygınlığa bağlı statüsü bulunmaktadır.¹²²Karı koca olarak roller, ebeveyn olarak roller kişilere çeşitli sorumluluklar ve görevler yüklemektedir.

Ailede her bireyin kendine göre rolü olduğu için bu rolün getirdiği sorumluluklar ve görevler, aile içi ilişkileri de etkilemektedir. Halide Edip Adıvar'ın

¹²⁰ Nirun, **a.g.e.**, s. 67

¹²¹ Canatan-Yıldırım, **a.g.e.**, s. 139

¹²² Sayın, **a.g.e.**, s. 38

romanlarında, karı-koca arasındaki ilişkiler, anne-baba ile çocuk arasındaki ilişkiler ve kardeşler arasındaki ilişkiler çeşitli yönleriyle göze çarpmaktadır.

Eşler ve ebeveyn-çocuk arası ilişkiler ailenin önemli yanını oluştururlar. Bunun yanında kişinin yaşamında kardeşlerinin etkisi çok büyüktür ve aile içi ilişkilerin anne ve babadan sonra ikinci önemli kanadını oluştururlar. Kardeşler arasında kardeşlik bağı denilen dayanışmanın getirdiği önemli katkılar vardır. Bu bağ aracılığıyla kardeşler birbiriyle kaynaşırlar, örnek olurlar ve sorunlarla başa çıkmak için birbirlerine destek olurlar. Anne ve babanın dışında ilk kardeşlerle dayanışmayı tecrübe ederler. Paylaşma tutumunu kardeşlikle benimsemeye başlarlar. Sosyalleşme aktörleri olarak anne ve babadan sonra kardeş ya da kardeşlik gelmektedir. Kardeşlik, en güçlü dayanışma bağlarından biri olarak ilk yaşlardan itibaren gelişmektedir. Sonraki yaşamında bu bağın sosyal hayattaki sorunları aşmak için önemli bir katkısı olmaktadır.¹²³

İncelediğimiz romanlarda bireylerin arasındaki ilişkiler olumlu ve olumsuz bir biçimde şekillenmiştir. Gerek mizaç farkları gerek hayatı farklı algılayış biçimleri gerekse aradaki kuşak farkı bazen ilişkileri olumsuz bir boyuta taşımıştır. Ama şu var ki eğer anne ve baba arasındaki ilişki sağlam bir zemin üzerine oturtulamamışsa, bu ilişkinin durumu tüm aileyi etkilemektedir. Bu nedenle anne ve baba her ne olursa olsun aile içi iletişimin başladığı ilk kanal olduğundan dolayı ilişkilerine dikkat etmeli ve gereken iç huzuru sağlayabilmelidir.

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında aile içi ilişkilere çeşitli şekillerde rastlamaktayız: *Son Eseri* romanında Kamuran, abisi Asım'ın hayatında çok mühim bir yer kapladığından bahsetmektedir. Annesiz kalmış bir çocuk olarak abisinin kendisi için çok şey ifade ettiğini anlatmakta ve şunları aktarmaktadır:

¹²³ Canatan-Yıldırım, a.g.e., s. 142

*"Ben anasız büyümüş bir çocuktum. Benliğimi ilk idrak ettiğim zaman dünyama hâkim olan kardeşimdi. O dünyadaki korkunç şeylerden beni muhafaza eden, iyi şeyleri bana veren, benim için hep o sevgili kardeşti."*¹²⁴

Bu satırlar, Kamuran ve abisi arasında güçlü bir bağ kurulmuş olduğunu ve bu durumun Kamuran'ın zihninde yer ettiğini gözler önüne sermektedir. Aralarındaki bağ karşılıklı sevgiye ve şefkate dayanan duygular üzerine kurulmuştur. Romanda Kamuran annesinin yokluğunda abisinin ilgi ve güvenine kendisini tamamiyle yaslamış olarak gösterilmektedir. Asım'ın abi-kardeş ilişkisinde otoriter bir tutum sergilemesi yer yer gözlene de karşılıklı söz hakkına sahip olmaları göze çarpmaktadır.

Yine *Son Eseri* romanında Feridun Hikmet; aile hayatından uzaklaşıp, zihnen Kamuran'la meşgul olmak için Avrupa seyahatine -iş bahanesiyle- çıkmıştır. Avrupa'ya gidince ailesini aklından çıkaracağını düşünen Feridun Hikmet hiç de düşündüğü gibi olmadığını fark etmiştir.

Aile bağı öyle bir ilişkidir ki insanın kanına işler ve insan için bu ilişki et ile turnak halini alır. Aile, insanın sosyalleşmesini ilk defa sağladığı ortamdır. Ayrıca bu ortam kişi için bir sığınma, güven ve aidiyet hissettiği özel alandır. Kişi yalnızlığını ailesiyle giderir. Aile ile kurulan ilişki güçlü bir bağ içermektedir. Aile ile kurulan ilişkinin her ne yaşanırsa yaşansın güçlü bir ilişki olduğunu Feridun Hikmet'in şu sözleri gözler önüne sermektedir:

*"Herhalde, ben o kadar zahmetle bırakıp kaçtığım aile hayatının hususiyetini, sıcaklığını pek çok özliyorum. Garip olarak Kamuran'ı düşünmek, mektubunu tekrar tekrar okumak bile bu yalnızlığımı gidermiyor."*¹²⁵

Kalp Ağrısı romanında Zeyno'nun babası ile muazzam denebilecek bir ilişkisi vardı. Hislerini, kalbini tüm saflığıyla, gerçekliğiyle babasına açabilirdi. Tabi Zeyno'nun böyle olabilmesine en büyük katkıyı, babasının Zeyno'ya olan tavrı

¹²⁴ Halide Edip Adıvar, **Son Eseri**, 3. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2018a, s. 90

¹²⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s.119

sağlamaktaydı. Zeyno babasından ayrıldığı günlerde en üzgün insan olurdu ama kavuştuğu an ise Zeyno'dan mutlusu olmazdı.

Zeyno başından geçen, benliğini tam anlamıyla kaybettiği “kalp ağrısını” babasına her ayrıntısı ile anlatmaya başlamıştı. Çektiği acıyla bir daha mutlu olamayacağını düşünen Zeyno, babasının geri dönmesi ile ve zamanın mucizesi ile mutlu olmaya yeniden başlamıştı. Romanda Zeyno'nun babası ile ilgili “*Babam zaman zaman derdimi dökebileceğim dost, bir istinatgâh*”¹²⁶ ifadesi aralarında kurulan ilişkinin ne kadar samimi olduğunu ve sadece baba-kız değil bunun ötesinde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Görüldüğü gibi aile fertleri arasında iyi kurulmuş bir iletişimin varlığı ilişkinin yapısını değiştirip iyileştirici bir etki yaratmakta ve şeffaf bir ilişki yapısı oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Zeyno'nun Oğlu romanında, Zeyno'nun annesi becerikli çalışkan bir kadındır. Zeyno ise itaatkâr bir koyun gibi annesinin kendisini dövmesine ses çıkarmayan bir kızıdır. Kitapta bulunan, “*İhtiyar kadının, onu, ikide birde ellerini mosmor yapan merhametsizlikle, hatta oklava değneğiyle dövdüğü günler oluyordu*”¹²⁷ cümlesi aile ortamından beklenen şefkat ve güven ortamının dışında bir görüntü vermektedir. Zeyno'nun annesinin sert ve acımasız tavrı aralarında sağlıklı bir anne-kız ilişkisi kurulmasına engel olmaktadır. Zeyno annesiyle sıkıntısı olduğu zaman konuşamamaktadır. Kişinin fiziksel veya psikolojik şiddet görmesi sağlıklı bir sosyalleşmeye sebep olmaktadır.

Sinekli Bakkal romanında, Tefvik karısının taklidini uluorta yerlerde yaptığı için ve yaşanan başka hadiseler sebebiyle, Emine babasının evine gitmişti ve bir müddet sonra da Tefvik'ten boşandı. Emine'nin içinde bulunduğu sosyal çevrede eşinden boşanabilmek bir kadın için önemli bir hadiseydi. Bu noktada yetiştiği aile ortamı ve mahalle tutucu bir sosyal çevreydi. Tefvik boşandıktan sonra başka bir ile sürgüne gönderilmişti. Tefvik ile Emine'nin Rabia adında bir kızları vardı. Babasını

¹²⁶ Halide Edip Adıvar, **Kalp Ağrısı**, 16. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2020a, s. 207

¹²⁷ Halide Edip Adıvar, **Zeyno'nun Oğlu**, 2. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019a, s. 59

tanımadan büyüyen Rabia'ya büyükbabası, babasının nasıl cehennemlik olduğunu anlatır dururdu.

Yıllar sonra Tevfik İstanbul'a geri dönmüştü ve kızıyla kavuşmuştu. Kızı her şeye rağmen babası ile yaşamayı seçmiş, annesine sırt dönmüştü. Bu durum Emine'nin ne kadar zoruna gitmişti ve içinde kızına karşı bir nefret oluşmuştu.

Parçalanmış bir aile olduğu için Rabia anne ve babası ile tek mutlu bir an geçirememişti. Aile ilişkileri kopuk bir şekilde büyümek zorunda kalan Rabia'nın hayatını bu durum her zaman etkilemişti. Babasız büyümenin suçunu annesinde aramış ve en sonunda aralarındaki ilişki tamamen kopmuştu.

Bütün bu yaşananlardan sonra, Emine son günlerde hayli rahatsızlanmıştı. *"İki ihtiyar komşu bir gün imamı köşe başında yakaladılar. Emine'nin rengini beğenmediklerini, ne olur ne olmaz kadını biricik evladıyla barıştırmak sevap olacağını anlattılar."*¹²⁸ Komşuların araya girmesi ile Tevfik Rabia'yı annesinin yanına yolladı. Ama Emine onu memnuniyetle karşılamadı. Rabia'ya beddualar etti. Rabia annesinin yanından dönünce; Dükkânda aşağı yukarı dolaşarak sabırsızlıkla kendisini bekleyen babasının yüzüne ilk defa hiddetle haykırdı:

"Bizi istemiyor... Ben sana demedim mi, diyerek hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı.

*Bu ana kızın birbirlerinin son görüşü oldu."*¹²⁹

Öyle ki Rabia annesinin ölüm haberini aldığı anda ağlamadı. *"Gözleri kuruydu fakat piyaniste bakışında öyle bir acı vardı ki..."*¹³⁰ Rabia annesinin ölüm haberini alınca babasının da ölmesinden korktu. Rabia'nın babası Tevfik eski karısı Emine'nin öldüğünü bilmiyordu. Rabia'ya mutlaka Kurban Bayramı'nda gidip annesinin elini öpmesini tembih etti. Ama Rabia bir daha annesini dünya gözüyle göremedi. Anne ve babasının arasındaki kötü ilişkinin bedeli Rabia'nın omuzlarında kalmış oldu. Tevfik

¹²⁸ Halide Edip Adivar, **Sinekli Bakkal**, 33. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2020b, s. 131

¹²⁹ Adivar, **a.g.e.**, 2020b, s. 132

¹³⁰ Adivar, **a.g.e.**, 2020b, s. 177

ve Emine anne-baba olarak sağlıklı bir ilişki kurabilselerdi Rabia bütün bunları yaşamak zorunda kalmayacaktı.

Rabia'nın yaşamı parçalanmış ailede yetişmiş bir insanın bu durumdan nasıl olumsuz etkileneceğini gözler önüne sermektedir. Kişinin parçalanmış aile de yetişmesi ebeveynleriyle sağlıklı ilişki kuramamasına sebep olmaktadır.

Tatarcık romanında Safa'nın babası bütün aile üzerinde istediğini yaptıran karısını ve çocuklarını istediği nizam sokan bir adamdı. Hacı İbrahim Efendi bütün ailesini, kendini, bilhassa bir tek oğlunu, kendince İslamiyet telakki ettiği bir takım hükümlere göre yaşatmaya çalışmış, zavallıların ömrünü dini inzibat dediği demir bir çember içine almıştı. Karısı bu rejime derhal uymuş, kızı kurnaz ve sinsî olduğu için babasının yanında kendini eski biçim bir Müslüman kız gibi göstermiş evin haricinde dilediğini yapmıştı. Babanın baskısı kızını iki benlikli olmaya itmişti. Oğlu ile arasında da arası kapanmaz fikir farkları mevcuttu. Çünkü baba otoriter tutum sergilediği için oğlunun fikirlerine saygı gösterme eğiliminde değildi. Safa ve babası arasındaki fikir farkını ve ilişkileri arasındaki uçurumu da şu satırlarda görmekteyiz:

*"Safa bambaşka bir hilkatte, tıpkı babası gibi içi kudret dolu bir gençti. Bunun için kendini bildiği gün babasına ve babasının temsil ettiği şeye isyan etmişti. Hacı İbrahim Efendi ne kadar eski usul bir softaysa, Safa'da o kadar yeni biçim bir softadır. Yani fikir itibarıyla birbirlerinin zıttı, mizaç itibarıyla birbirlerinin aynı, telkin vasıtaları tamamen birbirine benzer iki örnektir."*¹³¹

Baba ve oğlun arasında tarifsiz bir kin vardı. Aralarında hiçbir zaman sağlıklı bir ilişki kurulamadı. Bu babanın genel tavrından kaynaklanan bir durumdu. Oğluna hiçbir zaman sevgi ile yaklaşmadığı için ilişkilerinde soğuk bir hava hâkimdi.

Sonsuz Panayır romanında, Ayşe babasının mensup olduğu sosyal sınıftan utanan bir kızdı. "O, babasına "herif" denilmesine kızmaktan ziyade "herif" denilen bir adamın kızı olmaktan utanıyordu. Ayşe kendi kendine babasının kıyafeti ve

¹³¹ Halide Edip Adıvar, **Tatarcık**, bs.6, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2018b, s. 87

düşüklüğü gözünün önüne gelince daima isyan ediyor, onu, gençlerin meymenetsiz, beceriksiz moruk dedikleri sınıfa sokmaktan kendini alamıyordu."¹³²

Ayrıca annesinin kendisi için yaptığı fedakârlıkları bir türlü göremeyen bir kızdı. Ayşe, "*Paltomun yeni ve yakası pırlım pırlım, insan içine çıkamıyorum*" diye anasına çattığı zaman, vaktinden evvel ihtiyarlayan kadının gözlerinden yaşlar boşandı."¹³³ Fakat fedakârlığında, sıkıntının da bir hududu vardı ve:

" *Ne yapalım, elimizden bundan fazlası gelmiyor. Artık benim gündelikle çamaşıra, ortalık temizlemeye gitmemden başka çare kalmadı. Çünkü baban yapacağını yaptı. Paltosunu bile sattı*"¹³⁴ dedi.

Kadın ne söylese kızını bir türlü ikna edemedi. Bu durum Ayşe'nin anne ve babası ile olan ilişkisini etkilemekteydi. Ayşe'nin babası ilk ay, yüz yedi buçuk lira tutan maaşını -yalnız tramvay parasını keserek- karısına teslim ettiği vakit, Macide kızına uzun uzadıya kocasının fedakârlığından bahsetti. İhtiyarlara yüz vermenin, ana babayı şımartmanın aleyhinde olan Ayşe'nin içi biraz yumuşadı, fakat göstermedi.¹³⁵

Macide Hanım her fırsatta anne babasını eleştiren Ayşe'ye, babasının sigaradan başka ne iptilas olduğu, sordu. Kocasını ne içki içerdi, ne de kadın peşinden koşardı. Herkes tavla oynarken o kitap okurdu. Kızının sınıf birincisi olmasını buna bağlamaktaydı. Ama kızı buna bile burun bükmekteydi. Ayşe'nin anne ve babasına karşı bu tavırları sergilemesi aralarındaki ilişkiyi kötü yönde etkilemekte ve sağlıklı bir aile ilişkisi kurulamamaktaydı.

Hayat Parçaları romanındaki Naciye İzmit'te doğmuş dört yaşına kadar orada kalmıştı. Babası bir fabrikada çalışıyor annesi de gündelikçi olarak bir yerde hizmet ediyordu. Naciye'yi bir halanın eline bırakmışlardı. Kızcağz ta iki yaşından itibaren anası ile babası arasındaki kavgaların tedirgin havası içinde yaşamıştı. Annesi işten dönünce bir taraftan hala hanımla kavgaya tutuşuyor, bir taraftan da lüzumlu lüzumsuz

¹³² Halide Edip Adivar, **Sonsuz Panayır**, 1. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2016, s. 14

¹³³ Adivar, **a.g.e.**, 2016, s. 14

¹³⁴ Adivar, **a.g.e.**, 2016, s. 15

¹³⁵ Adivar, **a.g.e.**, 2016, s. 16

Naciye'yi pataklıyordu. Babası gelince önce bir dil dalaşdır başlıyor, bu bir kavga ve dayakla sona eriyordu. Kavganın çoğu Naciye'ye yapılan hor muameleden doğuyordu. Naciye daha çok babasına düşküdü.¹³⁶

Huzursuz aile yaşamı Naciye'nin küçük zihninde yer etmişti. Bütün bu huzursuzluğun üstüne bir de annesi genç bir erkekle kaçtığı vakit evdeki sessizlik Naciye'yi hayli derinden etkilemişti. Küçük zihninde oluşan bu kötü sahne, ömrü boyunca aile fotoğrafının içinde istemediği bir sahne oluşturmuştu.

2.5. Karı-Koca İlişkileri

Yasal ve törel bağlarla ortaya çıkan ailede, insan ilişkileri en yakın ve yoğun olan asıl öge eşler veya karı ve kocadır. “Karı” ve “koca” aile ortamına bütün özgeçmişleri, kişisel davranış ve alışkanlıkları ve bireysel nitelikleri ve davranış kalıpları ile birlikte bir araya gelmektedirler. Her ikisi de kendine özgü, benzer ve farklı kişisel geçmişleri ve şimdiki kişilik yapıları ile birbirine sürekli uyum sağlamak durumundadırlar.”¹³⁷

Karı koca arasında diğer insanların dışında bulunduğu bir ilişki süreci mevcuttur. Bu süreç içerisinde birbirlerinin psiko-sosyal ihtiyaçlarını da karşılamak ve birbirlerinin kişilik ve bireyselliğini de kabul etmeleri ya da uzlaştırıcı bir yol bulmaları gerekmektedir.¹³⁸ Bu süreç içerisinde karı-koca çeşitli uyum problemleri, anlaşmazlıklar, üstesinden gelemedikleri çeşitli olaylar yaşayabilmektedir. Geçmişten günümüze aile anlaşmazlıkları ve boşanmalar hızla artış göstermektedir. Mutlu ve uyumlu ailelerin evlilikte karşılaştıkları güçlükler, geçimsizlikler, ailenin yıkılmasına neden olmakta; genelde toplumun ve karı-koca olarak tarafların ruh sağlığını da bozmaktadır.¹³⁹

Ailenin işleyişi genel olarak her sosyal grupta olduğu gibi kendisini meydana getiren üyelerinin (sosyal aktörlerinin) karşılıklı sağlıklı ilişkilerine bağlıdır. Bunun

¹³⁶ Halide Edip Adivar, **Hayat Parçaları**, 1.bs., Özgür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 78

¹³⁷ Özgüven, **a.g.e.** , s. 1

¹³⁸ Özgüven, **a.g.e.** , s.2

¹³⁹ Özgüven, **a.g.e.** , s. 68

daha sade anlatımı eşler, çocuklar, duruma göre ebeveynler ve torunlardır. Şüphesiz aile için öncelikli olan eşler arasındaki ilişkilerdir. Çünkü bu ilişkinin yıkıldığı yerde ailede yıkılmış olur. Yani ailenin sağlıklı gidişi eşler arasındaki sağlıklı ilişkiye bağlıdır.¹⁴⁰

Eşler arasında oluşturulan iyi iletişim, mutlu bir evliliğin formülünü oluşturmaktadır. Yaşam kalitesini yükselten iletişim, gereksinim ve kaygıların belirlenmesine yardımcı olarak, ilişkinin nitelikli olmasını sağlamaktadır.¹⁴¹ Eşler arasında kurulamayan iyi iletişim ve paylaşım, sevgi ve ilgi yetersizliğini doğurmaktadır. Eşler arasındaki sevgi ve ilginin azalması, evliliğin sağlıklı yürümesini engelleyerek, ailenin dağılmasına neden olabilmektedir. Geçimsizlikle başlayan bu süreç, eşlerin ruh sağlıklarını bozarken, çocukların ve ailenin geleceğini olumsuz yönde etkilemektedir.¹⁴²

Karı-koca ilişkisinde genelde taraflar arasında gözlenen ilişki biçimi, geçimsizliklerin, uyumsuzlukların, anlaşmazlıkların üzerine kurulu olmasıdır. Taraflar sağlıklı bir ilişki kurmaktansa zor olan yolu, yani iletişimsizliği seçmektedir. Karı-koca arasındaki bu iletişimsizlik ve yanlış anlamalar zamanla aşılabilir sorunları beraberinde getirmekte ve evliliği yıpratıcı boyuta sürüklemektedir. Sonraki süreçte karı-koca olma rolüne ebeveyn rolü eklenmekte ve ebeveyn olma rolüyle birlikte durum içinden çıkılmaz bir hal almaktadır.

Halide Edip Adıvar, romanlarında aileyi işlerken daha çok karı-koca ilişkisi ile aile içindeki veya dışındaki çeşitli kadın tipleri üzerinde duruyor.¹⁴³ Halide Edip'in kaleme aldığı romanlarda, karı-koca ilişkilerinde çeşitli tipler göze çarpmaktadır. Aile içerisinde otoriter koca- pasif kadın, otoriter kadın-pasif koca ve eşit statüde eşler çeşitli olay örgüleriyle aktarılmaktadır. Bu ilişkilerde sağlıklı iletişime sahip çiftler, bunun tam tersi birbirlerinin dilinden asla anlayamayan çiftler, tüm benliğini, malını,

¹⁴⁰ İbrahim Nacak-Faruk Kararslan, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, 2. bs., Çizgi Kitapevi, Konya, 2014, s. 156

¹⁴¹ Şentürk, **a.g.e.**, s. 117

¹⁴² Şentürk, **a.g.e.**, s. 119

¹⁴³ Nükhet Esen, **Türk Romanında Aile Kurumu**, 1. bs., Yücel Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991b, s. 75

hatta günlük rutininin işleyişini karısına veya kocasına bırakan çiftler mevcuttur. Ama en kötü ilişki biçimi birbirlerini yok sayan eşlerin yaşadığı ilişki ya da taraflardan birinin diğerini yok saydığı ilişki biçimidir. Çünkü sorunlar tam bu noktada başlamakta, devamında istenmeyen olaylar yaşanmaktadır. Bu durumları şu şekilde inceleyebiliriz:

Mev'ut Hüküm romanında Sara'nın kocası Sürûri çapkın, alkolik ve hayatı umursamayan biriydi. Sara kocasının bu halinden dolayı hastalanmıştı ve Sürûri, Sara ile fazla ilgilenmezdi. Eş olarak birbirlerini anlamıyorlardı. Aralarında sağlıklı bir karı-koca ilişkisi yoktu. Hatta bundan dolayı Sara, kızı Atife'ye bile yeterli ilgiyi gösteremezdi. Atife de mutsuz bir çocuk olarak büyümüşü. Sara ve kocası arasındaki ilişkide Sara hep yok sayılan taraftı. Ruhsal sorunları olan Sara'nın kocasından göremediği ilgi onu bütünüyle sarsmaktaydı.

Kalp Ağrısı romanıyla ilgili “*Hasan Viyana'ya giderken Azize'ye bir çocuk gibi ihtimam etmiş ilgi ve sevgisini esirgememişti*”¹⁴⁴ diyen Nazan Bekiroğlu, çalışmasında Hasan'ın evlendikten sonra karısına gereken ilgiyi göstermeye çalıştığını vurgulamıştır. Hasan biraz ilgisiz davransa, Azize hastalanıp yataklara düşer ve kıskançlık duygusunun içerisinde kıvranırdı. Azize ve Hasan arasındaki ilişkide otoriter bir tutum içerisinde olan Hasan gibi görünse bile bu ilişki de otoriter olan taraf esasında Azize idi. Hasan bu tavırlardan bunaldığı vakitler evden uzaklaşmayı tercih etmekteydi.

Zeyno'nun Oğlu romanında; Zeyno ve Miralay Muhsin evleneli sekiz ay olmuştu. Üç ayını birbirine hasret geçirmek ikisini de hayli üzmüşü. Bu sekiz aylık izdivacın beş ayı, gece -gündüz baş başa geçen bir hayat¹⁴⁵ olmuştu.

Bu romanda Zeyno ve Miralay Muhsin'in aralarında eşit statüde bir karı-koca ilişkisi mevcuttur. Birbirlerine olan sevgileri, tutkuları onları kenetlemiştir ve ayrı

¹⁴⁴ Nazan Bekiroğlu, “Halide Edip Adıvar'ın Romanlarının Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi”, **Doktora Tezi**, Atatürk Üniversitesi, Trabzon, 1987, s. 261

¹⁴⁵ Adıvar, **a.g.e.** , 2019a, s. 13

kalmak onlar için çekilmez bir hal almıştır. Evlendikten sonra ilişkinin nasıl seyredeceği tarafları hep endişeye düşüren bir durum olduğundan dolayı bu çiftin yaşadığı durum her karı-kocanın hayalinde olan bir ilişki biçimidir. Birbirini düşünen, seven, saygı duyan eş modeli herkesin istediği bir durumdur. Eşit statüdeki karı-koca ilişkisi bireye bir özgürlük alanı sağlamakta ve birey kendini rahat bir şekilde ifade edebilmektedir.

Aynı romanda köylü kızı Zeyno ve Ramazan'ın nikâhları kıyıldıktan sonra Ramazan iki hafta zarfında Zeyno'yu ancak üç defa o da sırf kudretini hissettirmek için, oldukça yarım ağızla dövdü. Bu adeta bir rekordur. Fazla olarak dövmediği zamanlar, çok tatlı davranırdı, bir çocuk keyfi ile *Balkan Muharebesi Menâkıb-ı'nı*, hastanede İstanbullu güzel hanımların nasıl kendisine baktığını anlatırdı.

Ramazan ve karısı Zeyno arasındaki ilişkide otoriter koca-pasif kadın tiplmesi karşımıza çıkmaktadır. Ramazan karısına hiçbir durumda söz hakkı vermemektedir. Hatta Ramazan'ın otoritesini ortaya koymaktaki en büyük kozu Zeyno'yu dövmektir. Zeyno'yu dövmekle emri altına alacağını düşünmektedir. Bu tip karı-koca ilişkilerinde şefkat ve merhamet göstermek otoriteye ters düşmektedir. Halbuki eşler arasında güzel bir birliktelik sağlamak önce saygı, sevgi, şefkat ve merhametten geçmektedir. Bu ilişki tipine sahip evliliklerde eşler aradaki sevgi ve şefkat basamağını atlayarak şiddet ve korkutma yoluyla eşlerini hâkimiyetleri altına almaya çalışmaktadır. Bu adeta onların bildiği tek ilişki biçimidir. İlerleyen süreçte çocukları bu anlara şahitlik ettiği zaman, iletişim kanalının ilk yolunun bu olduğunu zannetmekte ve bu zincir bu şekilde sürüp gitmektedir. Bu zihniyetle yetişen çocuk için normalleşen durum toplumsal yapının bozulmasında bir etken olmaktadır. Toplumlarda artan şiddet olayları diğer bütün aksamaların baş sebebi konumuna gelmektedir. Bundan dolayı, aile bireyin yetiştiği ilk sosyal kurum olduğu için karı-koca arasındaki ilişkide psikolojik ve fiziksel şiddet asla ama asla olmaması gerekmektedir.

Sinekli Bakkal romanında kaçarak evlenen Tefik ve Emine sağlıklı bir evlilik kuramamışlardır. Tefik Emine'nin çalışıp başarılı olmasını bile hazmedemeyen ve karısının mahrem hallerini arkadaşlarına açan bir adamdır. Bunu öğrenen Emine ise adeta yıkılmıştır. Tefik ve Emine'nin en büyük sorunu Tefik'in karısına saygı

duymamasıdır. Esasında karı-koca olarak hiçbir yönden birbirlerine uygun değillerdir ve Emine hata ettiğini evlendikten çok kısa bir süre sonra anlamıştır. Aralarındaki uygunsuzluğu anlamasına sebep olan çeşitli olaylar yaşadıktan sonra Emine kocası Tevfik'ten boşanma kararı almıştır.

Sinekli Bakkal romanında, önemli karakterlerden biri olan Sabiha Hanım, otoriter ve ketum bir kadındır. Sadece bir çocuk doğurduğu için kocası Selim Paşa üstüne evlenmiş, bunu bildiği halde susmuştur. Sabiha Hanım ve Selim Paşa'nın evliliğindeki ilişki türü otoriter kadın-pasif erkek modelidir. Her durumda son olarak Sabiha Hanım ne derse o olmaktadır.

*“Nihayet ikinci eş bir çocuk doğurmuş, ikinci çocuğu doğururken lohusa yatağında ölmüştü. İşte bu vakadan sonra Selim Paşa kayıtsız ve şumarık Sabiha Hanım'ın ne kadar karakter sahibi olduğunu anladı. Kendi kendisine, hatta gönlüne göre bir erkek çocuk edinmek için bile bir daha karısının üstüne evlenmemeye karar verdi. Hem de karısına karşı vaziyeti değişti. Şimdi onun fikirlerini emniyetle dinler ve hatta arada akıl danıştığı bile olurdu.”*¹⁴⁶

Tatarcık romanında Miralay Nihat ile karısı Zahide Hanım hayatlarını birbirlerine uygun bir şekilde, büyük bir intizam ile yaşarlardı. Miralay Nihat'ın "Hayatı ve mesaisi kurulmuş saat gibi dakikası dakikasına kadar intizama sokulmuş, zamanları tespit edilmişti. Bu hususta karısı Saide de ona uymuştur. Evinin işini aynı inzibat ile idare eder tam saat on olup da onun kapıdan içeri gelmemesi için mutlaka mühim bir sebep olması lazımdır."¹⁴⁷ "Miralay Nihat Saide Hanım olmasa acaba ne olur? Paşa Baba'ya kendisi bir ana gibi bakmasa pabuçlarını kendi başına giyecek kadar becerikli değil..."¹⁴⁸

Sonsuz Panayır romanında Ali Bey'in babası Mehmet Ali Paşa ve annesi çok zıt karakterlerdi. Mehmet Ali Paşa, karısı olmasa servetinin idaresini yapamayacağını

¹⁴⁶ Adıvar, **a.g.e.** , 2020b, s. 44

¹⁴⁷ Adıvar, **a.g.e.** , 2018b, s. 55

¹⁴⁸ Adıvar, **a.g.e.** , 2018b, s. 57

düşünmüştü. Eğer bu servetin idaresi ona kalmış olsaydı ailesi, serveti belki sıfıra inerdi.¹⁴⁹

Bu iki romanda da bir önceki örnekte olduğu gibi göze çarpan husus, karı-koca ilişkisinde kadınların otoriter olmasıdır. Adeta kocalarının hayatlarını nizama sokan bu kadınların, evde sürdürdükleri bir hüküm vardır. Dolayısıyla karı ve koca arasındaki ilişki buna göre şekillenmiştir.

Yeni Turan romanında Hamdi Paşa ve Kaya bir pazarlık üzerine evlendikleri halde Kaya hiçbir zaman Hamdi Paşa'ya nefretle muamele etmemiştir ve günlük işlerine devam etmiştir. Hamdi Paşa da Kaya'yla ve evle ilgili yapılması, yoluna koyulması gereken her türlü işin sorumluluğunu üzerine almıştır. Kaya'ya duyduğu aşk ve hürmet sebebiyle benliğini yavaş yavaş kaybetmiştir. Hamdi Paşa'nın yeğeni Asım amcasının bu halini "*Artık kuvvetli dimağı, her şeyi Kaya karşısında cılk olmuştu. O kati vazih siyâsiyyatın en ince noktalarını hiçbir şeyden çekinmez bir incelikle tatbik ederken ahlaki, hissi hiçbir mülâhazayı zihnine uğratmayan Hamdi Paşa şimdi nerede?*"¹⁵⁰ sorusunu kendisine sormadan duramamıştır.

Kaya ve Hamdi Paşa'nın evliliklerinde eşit statüde oldukları gözlemlenir. Her ikisi de üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmektedir. Bu evliliğin en büyük sorunu zorunlu olarak yapılmış bir evlilik olmasıdır.

Sevda Sokağı Komedyası romanında Numune, Sabiha Hanım'ın beslemesi olduktan sonra hanımın oda hizmetçilerinden biri olmuştu. Akşamları Sabiha Hanım kocasının hususi hizmetini bizzat kendisi yapardı. Numune'nin dikkatini çeken bu durum, onların odalarında ne geçtiğini çok merak etmesine sebep oldu. Gizlice gözetlemeye karar verdikten sonra karı kocanın birbirlerine ne kadar şefkatli ve ilgili olduklarını gördü. Sabiha Hanım'ın kocasıyla ilişkisi çok hoşuna giden Numune, evlenince kocasına böyle davranmaya karar verdi.

¹⁴⁹ Adıvar, **a.g.e.** , 2016, s. 103

¹⁵⁰ Halide Edip Adıvar, **Yeni Turan**, 7. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul,2019b, s. 89

Sevda Sokağı Komedyası romanında Saffet Hanım oğlu ve gelinin evliliklerini, karı-koca ilişkilerini Sabiha Hanım'a anlatırken ne kadar üzgün olduğunu dile getirdi:

*"Nereden başlayayım, bilmem! Siz buradayken Macit o hastabakıcı kızla evlendi. Onu çıldırasiya seviyordu. Fakat kız onu o kadar üzüyordu ki... Bir tek gece oğlanı koynuna almadı. İki de evinden kovardı. Sonra oğlan oraya iki gün gitmezse gelir dükkânın camını çerçevesini indirdi. Oğlanı o kadar kıskanırdı ki kadın ayakkabısı yapmayacağına yemin ettirmişti."*¹⁵¹

Macit ve Leyla arasında normal seyreden biri karı-koca ilişkisi hiçbir zaman olmadı. Leyla'nın atlatamadığı kişisel travmaları evlilik hayatındaki ilişkilerine zarar verdi. Sadece Macit'in Leyla'yı tek taraflı sevmesi hiçbir zaman yeterli olmadı.

Çaresaz romanında imam nikâhı ile evlenen Mediha ve Münir'in evliliklerinin her ne kadar hukuki bakımdan bir geçerliliği yoksa bile onlar eş olmuşlardı. Bu nikâhtan sonra hemen iki yıl yeşil köşkte bir cennet sükûnu hüküm sürdü. Hayatlarında hiçbir değişim olmamıştı. Mediha her zamanki gibi evin idaresini büyük bir kabiliyetli yapıyordu.¹⁵² Hayatları öncekinden daha sakin ve huzur içinde geçiyordu. Karı-koca şakalaşıyorlar, birlikte vakit geçiriyorlardı.

Evliliklerindeki ilişki pasif erkek-otoriter kadın tiplemesinde görünmektedir. Evin idaresi tamamen Mediha'dadır. Mediha adeta Münir'in annesi gibi olmuş, onun her şeyiyle bizzat ilgilenmiştir. Evdeki herkes her konuda Mediha'nın sözünü dinlemektedir.

Kerim Usta'nın Oğlu romanında, Doktor Kasım Derman, ailesinden bahsederken annesinin çok güzel bir kadın olduğundan bahsedip, "*Mamañih babama baktığı zaman bu gözlerin iç ışığı başka bir tempo ile ışıldar ve onu da çok sevdiğini hissettirirdi.*"¹⁵³ diyerek sözlerine devam etti ve annesiyle babası arasında ki muhabbeti gözler önüne serdi.

¹⁵¹ Halide Edip Adıvar, *Sevda Sokağı Komedyası*, 2. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2018c, s. 121

¹⁵² Halide Edip Adıvar, *Çaresaz*, 4. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019c, s. 38

¹⁵³ Halide Edip Adıvar, *Kerim Usta'nın Oğlu*, 1.bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2012, s. 31

Görüldüğü üzere romanlardan aktardığımız evliliklerde çeşitli karı-koca tipleri mevcuttur. Evlilikler kişilerin sahip oldukları otoritelere göre şekillenmiştir. Pasif olan taraf hayatıyla ilgili her alanda eşinin hükmü altındadır. Eşit statüye sahip evliliklerin her anlamda daha sağlıklı olduğu gözlenmektedir. Evliliklerde gözlemlenen bu tipler toplumsal bir gerçekliktir. Hemen hemen çoğu toplumda kişilerin sahip olduğu mizaç gereği bu tiplere rastlamak mümkündür.

2.6. Aile-Çocuk İlişkileri

Aile çocuğu toplumsal yaşama hazırlayan ve toplumla bütünleşmesini sağlayan, ona toplumun üyesi olduğunu hissettiren, ilk sosyal kurumlardan birisidir. Çocuğun, toplumsal yaşamda yadsınmaması adına ailenin, çocuğu, çocukluk sürecinin gereksinimleri konusundaki farkındalıkla yetiştirmesi önemlidir.¹⁵⁴

Anne ve baba, çocukların yaşamında önemli bir yere sahiptir. Çocukların her şeyi öğrendikleri ilk ortam aile ortamıdır. Çocuk bilişsel, duyuşsal, toplumsal tüm becerilerini ilk olarak ilişki kurduğu ailesinden öğrenmektedir. Adeta anne ve babasının aynası durumuna gelen çocuk, onlarla kurduğu ilişki sonucu öğrendikleri ile hayata atılmaktadır. Gözlemleri sonucunda, bireysel becerilerini ve toplumsal kuralları neye göre ayarlayacağını bir kaset gibi kaydeden çocuğun, ilk kurduğu cümleler, kurduğu cümlelerdeki sözcükler annesinden ve babasından duyduğu kalıpların hemen hemen aynısıdır.

Birey, hayatının çeşitli aşamalarında çoğu şeyi seçme özgürlüğüne sahiptir. Bireyin seçemediği hususlardan biri ise, bireyin doğduğu andan itibaren en yoğun ilişki yaşadığı kişiler olan ebeveynleridir. Hatta çoğu araştırmada, çocuk ve ebeveyn arasındaki ilişkinin henüz doğmadan başladığını, bu ilişkinin niteliğinin çocuğun anne karnındaki gelişimi açısından önemli olduğunu söylemektedir. Doğduktan sonra da hayat boyu devam eden, değişmez ve geri dönülemez bir ilişki başlamaktadır. Ebeveyn

¹⁵⁴ Tuğçe Tunca, "Türkiye’de Değişen Aile ve Çocuğa Yüklenen Anlamlar", **Değişen Toplumda Değişen Aile – Sosyolojik Tartışmalar**, Ed. Nurşen Adak, 4. bs., Siyasal Kitapevi, Ankara, 2020, s. 170

ve çocuk arasındaki ilişkinin seyri, hayatın bütününe etkileyen, çok özel ve önemli bir ilişki türüdür.

Fert, sosyal grup hayatına ailesi ile başlar. Ailenin yardımı ile çocuğa duygusal hayat kazandırılır ve tıpkı bitkiler, çiçekler yetiştirilir gibi, çocuk da duygusal hayatta yetiştirilir. Çocuğa, kendisine var olan, zekânın, iradenin gerçekleşmesi yolları ailesi tarafından öğretilir ve bu fonksiyonlar için aile kendisini adanmış olur.¹⁵⁵

Çocuğun hem anne hem de babasından görmek istediği bir takım davranışlar vardır. Sevgi, ilgi ve güven bunların en başında gelmektedir. Sevgi ve ilginin ilk beşiği anne gibi görünse de çocuk aynı zamanda babasının da sevgi ve ilgisine ihtiyaç duymaktadır. Anne-baba ve çocuk arasındaki ilişkilerde bu duygular önemli bir konumda bulunmaktadır. İncelediğimiz romanlarda bazı karakterlerde çocuklar, her ne kadar annesinden sonsuz sevgi görse de babasından istediği ilgi ve şefkati görememiştir. Bu durum da çocuğun duygusal dünyasında kapanmaz bir yara açmıştır.

Şu var ki, tarihçiler, etnologlar ve sosyologlar, ebeveyn ile çocuklar arasındaki ilişkilerin toplumdan topluma ve zamandan zamana değiştiğini gösterdiler. Belirli bir toplum içinde ailenin işlevlerine ve yapılarına göre bu ilişkiler çeşitlenmektedir.¹⁵⁶ Genel kanaate göre baba ile çocuk arasındaki ilişkiler soğuk, anne ile ilişkiler sıcaktır.

Ebeveyn ile çocuk arasındaki karşılıklı etkileşmenin çocuğun kişiliğinin gelişmesine son derece önemli olduğu bugün bilinen bir gerçektir. Etkileşmenin belirli modelleri çocuğun duygusal gelişiminin dengeli olmasına ve onun toplumun diğer fertlerine göstereceği reaksiyona yansıtacaktır. Çocuğun ebeveyn tarafından sevgi ile kabul edilmesi ve ona yeterli ve sıhhatli şefkatin verilmesi çocuğun duygusal dengesini sağlayan önemli bir faktördür. Buna karşılık aşırı sevgi ve koruma eğilimi, çocuğun

¹⁵⁵ Nirun, **a.g.e.**, s. 58

¹⁵⁶ Sayın, **a.g.e.**, s. 237

olgunlaşmasını, bağımlı bir kişilik geliştirmesini, kendine güvensizliği ve ileri seviye bir utangaçlığı doğuran faktörler olacaktır.¹⁵⁷

Ebeveyn tarafından reddedilme ya da çocuğun kişiliğinin gelişmesinde önemli olan sağlıklı sevgiden mahrumiyet, çocukta emniyetsizlik, aşağılık duygusu ve bazen de isyankâr ve egoist olma gibi duygular geliştirecektir.¹⁵⁸

Dünyaya savunmasız bir şekilde gelen çocuk için ayrıca güven konusu önemli bir diğer husustur. İnsan hayatında kişinin en güvende olduğu dönem, şüphesiz anne ve babasının kanatları altında olduğu dönemdir. Ayrıca, çocuğun anne ve babadan ayrı bir varlık haline gelmesi için kendine güven duyması gerekmektedir. Bu da ebeveynlerin tutumları ile ilişkilidir.¹⁵⁹

Aile çocuk ilişkisinin şekillenmesinde en önemli nokta anne-baba tutumları ya da anne ve baba ile yaşanan olaylardır. Her anne-baba çocuğunu en doğru, güvenli, sağlıklı bir şekilde büyütmeyi istediği için çeşitli tutumlar içerisine girmeye çalışmaktadır. Kimi anne-baba otoriter bir tutum, kimi anne-baba serbest bir tutum içerisine girmektedir. Bunun yanında ilgisiz, dengesiz ve kararsız bir tutumla büyütülen pek çok birey bulunmaktadır. Bunun yansımaları, uzun vadede topluma da yansımaktadır ve toplumsal yapı da bozulmalar meydana gelmektedir.

Aile ilişkisi sistematığı içerisinde ebeveyn-çocuk ilişkisi iki düzeyde ele alınabilir:

1. Normal ilişkiler
2. Sorunlu ilişkiler

Ebeveyn çocuk arasındaki normal ilişkilerden kastımız, ebeveynler ve çocuklar arasında olması gereken (ve genelde olan) karşılıklı saygı ve sevgiye dayalı ilişkilerdir.

¹⁵⁷ Nephân Saran, "Aile Hayatı ve Toplum", **Aile Yazıları-Birey Kişilik ve Toplum**, C. 3, Ed. Beylû Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 2. bs., Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 138

¹⁵⁸ Saran, **a.g.e.**, s. 138

¹⁵⁹ Canatan-Yıldırım, **a.g.e.**, s. 141

Mutlak bir ayırım yapmak mümkün değilse de ebeveynler çocuklarını sever, çocuklar ebeveynlerini sayarlar.¹⁶⁰

Ebeveyn çocuk arasındaki sorunlu ilişkilerin farklı biçimlerinden söz edilebilirse de bunlardan en önemlisi çatışma (daha doğrusu kuşak çatışması) dır. Aslında kuşak çatışması sırf ailesel değil, genel sosyal bir sorundur. Dolayısıyla da ebeveyn-çocuk çatışması toplumdaki genel kuşak çatışmasının aile alanındaki bir kesiti, bir görünümüdür.¹⁶¹

Aktardığımız bilgilerden yola çıkarak, birey yetiştirmenin toplumun temeline koyulan bir taş anlamına geldiğini ve anne-baba-çocuk ilişkisinin doğrudan toplum yapısını ilgilendirdiğini anlamaktayız.

Halide Edip Adıvar'ın kaleme aldığı romanlardaki aile ve çocuk arasındaki ilişkileri inceleyecek olursak, karşılaştığımız bazı durumlar ise şunlardır:

Son Eseri romanında Feridun Hikmet ve kızı Nerime arasında tarifi mümkün olmayan bir rabita vardı. Feridun Hikmet aile içinde kendisini en çok Nerime'nin alakadar ettiğinden bahsederdi. Nerime içli ve hisli bir çocuk olduğu için, babası ile adeta gözleri ile hiç konuşmadan bile anlaşabilirdi.

Feridun Hikmet Kamuran'a duyduğu yasak aşkta karısı Mediha'ya karşı bir vicdan azabı çekmemişti. Ama bu histe kızı Nerime'ye karşı vicdan azabı çekmişti. Nerime, adeta babasının hayatının büyük bir kısmını kaplamıştı.

*“Kamuran'a aşkım bilmem neden bende Mediha'ya karşı vicdan azabı uyandırmıyor. Belki bu münasebette Mediha'nın hakkına tecavüz eden bir şey olmadığı için. Halbuki Kamuran'ı sevmekle Nerime'nin kıymetli hakkını yemiş gibi eza duyuyorum.”*¹⁶²

¹⁶⁰ Mustafa Aydın, “Ailede Çocuk ve Ebeveynle İlişkisi”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 2. bs., Çizgi Kitapevi, Konya, 2014, ss. 207-208

¹⁶¹ Aydın, **a.g.e.**, s. 210

¹⁶² Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s. 137

Mev'ût Hüküm romanında Sara ve Sürûri'nin kızları Atife anne ve babasıyla sağlıklı bir ilişki kuramayan, onlardan sevgi ve ilgi göremeyen bir çocuktur. Atife'nin bu manevi boşluğunu Kasım'la tanışması bir nebze olsun dindirmişti ve aralarında bir dostluk oluşmuştu.

Ailesinden sevgi göremeyen çocuklar ilgi gösteren bir başkasına sığınma ihtiyacı hissederler. Atife'nin Kasım'a sığınmasında babası Sürûri'nin boş bıraktığı, olgun bir erkeğe duyulan dayanma ihtiyacı, annesinin hastalığı dolayısıyla ilgisinin azalması, teyzesinin evinde çıtkırıldım bir çocuk olan Hayri ile oynamaktan tam zevk alamaması ve teyzesi Behire ile annesi arasındaki düşmanlığın etkisinde kalması, bu şartlar ortasında tabii ve sade Kasım'da saf ve temiz bir çocuk ruhu sezmiş olması başta gelen inandırıcı sebepler arasında sayılabilir.¹⁶³

Zeyno'nun Oğlu romanında Azize bebeğini doğururken dünyaya gözlerini yummuştu. Hasan Azize'yi kaybetmenin acısını kalbinin derinliklerinde hissetmişti. Azize'den kendisine kalan en güzel armağan kızıydı. Karısı öldükten sonra, onun genç hayatında sebebiyet verdiği ıstıraptan dolayı hissettiği pişmanlıktan fazla olarak bir de ne kadar rikkat ve düşkünlük ile ona bağlı olduğunu anlamıştı.¹⁶⁴ Kızı Hasan'ın her şeyiydi. Küçüğü dizlerinin üstüne yatırıyor, çenesinin altında yavaşça gıdıklıyor, onun bebek kahkahasını büyük bir zevkle dinliyordu.¹⁶⁵

Ebeveyn çocuk arasındaki ilişki henüz doğmadan anne karnında başlamaktadır. Sonraki süreçte sevgi, şefkat, ilgi devam ettiği müddetçe kişilik gelişimi muazzam bir şekil almaktadır. Görüldüğü gibi, Hasan kızına gereken sevgi ve ilgiyi göstererek, çocuğun hayatında iyi bir baba figürü oluşturup, güzel bir kişilik oluşturmasına sebep olacaktır.

Zeyno'nun Oğlu romanında "Ramazan oğlu sandığı Haso'yu sürekli döven biriydi. Bir gün Şaban Ramazan'a bu kadar küçük çocuğu dövmenin vebalinden bahsetti. Ramazan birçok şeyler bilen söyleyemeyen adam vaziyeti ile başını salladı.

¹⁶³ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 164

¹⁶⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2019a, s. 15

¹⁶⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2019a, s. 17

Ramazan bu dayakları hep çocuk terbiye olsun diye atıyordu. İki uzun sene Haso Çocuk'un bu korku ve işkence hayatı devam etti."¹⁶⁶

Aile ve çocuk arasında böyle bir ilişki kurulması çocuğun ruhsal durumunda tahmin edilemez yaralar açmaktadır. Dayak hiçbir zaman çocuğu terbiye etmeye yarayan bir davranış biçimi olamaz. *Çocuğu terbiye etmek* kavramı ancak çocuğun ruhunu güzelliklerle adeta bir motif gibi işlemekle mümkündür.

Bu durumun yanı sıra, Haso, annesi ile şefkat dolu bir bağ kurmuştur. Haso çocuğun annesine duyduğu kuvvetli bağ bir "ödip arketipi" özetini yansıtır. O annesi ile baş başa yaşadığı ilk dört yılı "cennet"e teşbih eder. Ramazan eve ve annesinin iklimine avdet ettiği gün, adama saldırarak bacağını ısırması annesinin yanında Ramazan'ın yattığını görmesi, bir travma sahnesidir. Bundan sonra geçirdiği güzel günler bitmiş cennetten kovulmuştur.¹⁶⁷

Sinekli Bakkal romanında "Selim Paşa ile oğlu arasında hiçbir zaman tam anlamıyla iyi bir ilişki kurulamadı. Baba-oğul nerede karşılaşırsalar yüzlerinde hâsil olan ifade hep birdi. Hilmi'nin hafifçe kaşları çatılır, Paşa içinin acılığını, inkisarını örtmek için yüzüne yarı istihfakâr, yarı lakayt bir maske takınır."¹⁶⁸

Hilmi babasına ne kadar soğuk ise de annesine hürmetkâr ve sevgi doluydu. Aile ve çocuk ilişkilerinde daha önce bahsettiğimiz gibi genelde baba ile soğuk anneye sıcak ilişkiler kurulmaktadır. Hilmi'nin anne-babasıyla ilişkisi tam da bu şekildeydi.

Sinekli Bakkal romanında Emine ve Tefvik boşandıktan sonra Rabia bir daha babası Tefvik'i görmemişti. Büyükbabası ve annesi Emine ile geçen yıllarda hayatına türlü değişiklikler girmişti. Büyükbabası her fırsatta Rabia'ya babasının yaptıklarından dolayı cehenneme gideceğini söylerdi. Tefvik yıllar sonra sürgünden dönmüştü ve *Sinekli Bakkal*'ı yeniden açmaya niyetlenmişti. Rabia babası Tefvik'i görmeye

¹⁶⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2019a, s. 89

¹⁶⁷ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 291

¹⁶⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 56

dükkâna gitti ve kavuşmaları epey duygusal oldu. Küçük çocuk büyükbabasının bütün söylediği kötü sözlere rağmen babasına kavuştuğu için çok mutluydu

Halide Edip, çözülmüş veya çözüme izleri taşıyan ailenin üyeleri arasındaki bozulmuş ilişkilere dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra yazar aile üyeleri arasında çözüme yaşansa bile kan bağı sebebiyle tamamen kopmanın zor bir durum olduğunun vurgusunu yapmaktadır.

Bir gün Rabia'nın Rakım amcası Rabia'yı mutfakta yakaladı ve şöyle sordu:

- *Dünyada en çok kimi seversin?*

- *Tevfik'i.*

Ne bilirsin? Benliğe kök salan gönül bağlarını kim tarif edebilir? Tevfik çocuğun kuru bir çöl zannettiği hayatta gördüğü ilk vaha, tatmin edilmemiş emellerini şahsında toplayan biricik insan. Mahrum olduğu ana şefkatini, beraber oynamak istediği muhayyel arkadaşın tuhafliklerini onda bulmuş.¹⁶⁹

Rabia yıllarca babasız kalmanın acısını her zaman kalbinde taşımıştır. Annesi babası yokken gereken şefkati, Rabia'ya göstermemiştir. Rabia babası ile ayrı kalmasına sebep olan kişinin annesi olduğunu düşünmüştür ve onu suçlamıştır. Bu durum aralarında sıcak bir bağın kurulmasının önünde hep engel olmuştur. Babasıyla kavuştuktan sonra daha önce yaşayamadığı duyguları yaşamayı arzu etmiş ve babasına bağlanmıştır.

Sonsuz Panayır romanındaki Şaşırtaç'ın babası hatta anası ona bir nevi ucube, okşanmaktan çekinilen, varlığından utanılan bir çocuk muamelesi etmişlerdi. Bu oğlan acaba kime çekti? suâlini açıktan açığa birbirine soramayan bu çift bunu birbirlerinin gözlerinden daima okumuşlardı.¹⁷⁰

Bu ebeveynlerin çocuklarına bu şekilde davranmalarının ana sebebi içlerindeki merhamet duygusunun yokluğuydu. Bu insanlar kedilerin başından aşağı kaynar su

¹⁶⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 121

¹⁷⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2016, ss. 258-259

dökerek ölümüne sebep olmuşlar, köpeğin bacağını taşıyarak topal etmişlerdi. Şaşırtmacı anne ve babasının bu kötü yüzlerini ilk defa bu olaylarda görmüş, ikisinin yaptıklarından aldıkları hazzı görmek bir çocuk olarak onu çok korkutmuştu. Sorunlu kişiliğe sahip bu kişilerin ebeveynliklerinde de acıma, merhamet duyguları hiç yoktu ve Şaşırtmacı hep dışlamışlardı. Romanda, yazarın dikkat çektiği bu nokta psikolojik sorunu olan kişilerin asla ebeveyn olmamaları gerektiğinin bir eleştirisi konumunda bulunmaktadır.

Döner Ayna romanında Hanife'yi anası sevmezdi. Belki bu köyde gördüğü kaba muamelenin, tezyifin canlı sebebi Hanife olduğu için de Hanife sebebini bilmeden hayatının ilk yıllarını bu kuru ve muhabbetsiz ev hayatına borçluydu.¹⁷¹ Evde anası Hanife ile hemen hiç konuşmaz, çocuk yanına yaklaşır boynuna sarılmak istese şiddetle iter, hain hain bakar bazen de, "canın çıka" diye mırıldanırdı.¹⁷²

Annesinin Hanife'ye kötü muamele etmesinin sebebi gayri meşru bir çocuk olarak dünyaya gelmesidir. Yazar, toplumdaki önce gayri meşru bir çocuk olarak Hanife'nin ebeveyni tarafından dışlanmasının örneğini işlemektedir. Hanife hayatı boyunca en yakını annesi başta olmak üzere toplumda hep ayıplanan ve dışlanan bir kişi olmuştur.

Son iki romanda karşılaşılan durumda, ebeveynlerin çocuklarına duyduğu nefret durumu söz konusudur. Anne ve babanın nefret dolu tutumu çocuğun kalbinde kapanmaz yaralar açılmasına sebep olmaktadır ve sevgisiz büyüyen çocuklar ilerleyen süreçte bu duygunun eksikliğini hiçbir şeyle kapatamamaktadır. Çocuğunu sevmek anne baba için olağan bir durum olması gerekirken, böyle bir muamele açıklanamaz bir tutumdur. Sevgi ve şefkat ilk olarak ailede tadılması ve öğrenilmesi gereken bir duygu olduğundan dolayı, sevgi ve şefkatten mahrum olarak büyütülen çocuklar, zincirin bir halkası oldukları için kendi çocuklarına da bu duyguları gösterememektedir. Anne-baba-çocuk arasındaki bu kopukluk toplumsal sorunların

¹⁷¹ Halide Edip Adıvar, *Döner Ayna*, 1. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s. 31

¹⁷² Adıvar, *a.g.e.*, 2015, s. 33

başlangıcı haline gelmektedir. Çünkü sevgi görmeyen bireyler toplum hayatında her türlü sevgisiz davranışı sergileyebilmektedir.

Yukarıda verdiğimiz örneklerin tam tersi olarak, *Âkile Hanım Sokağı* romanında Sadi Arslan ve annesi arasında muazzam bir ilişki vardı. Annesi daima oğlunu anlamaya çalışan, onun mutlu olması için her şeyi yapan bir kişiydi. Hayatta en çok istediği şeylerden biri de Sadi'nin evlenmesiydi. Oğlu evlenmeye yanaşmasa da oğlunun evlenmesi için doğru zamanı sabırla bekliyordu. Sadi bir gün annesine yeni tanıştığı Serin Esen'den bahsetti. Ama Sadi evlilik teklifinin kabul edilmediğini annesine üzüntüyle anlattı. Annesine Serin'le dostluk kurarsa evlenmeyi kabul edebileceğini söyledi. Annesi göz kırptı, gülüyordu. Sadi yatağından fırladı, annesinin boynuna sarıldı.¹⁷³

Çâresaz adlı romanda Mediha'nın annesi Mediha'yı doğurduktan sonra çok yaşamadı. Babası daima Mediha'yla ilgilendi. Mediha'yı altısında bir ilkokula yazdırdı. Çocuğu kendisi götürür getirirdi. Küçüğü okuldan eve getirip karnını doyurduktan sonra elini yüzünü yıkatır, dersleriyle meşgul olurdu.¹⁷⁴

Hayat Parçaları adlı romanda Şekip Taş ve oğlu Mustafa arasında şefkatli bir ilişki vardı. Mustafa'nın bütün rikkati hep babasına çevrikti. Çünkü babası ona şefkatli ve yufka yürekli bir ana gibi bakmış ve yapılan nice tekliflere rağmen evlenmemiştir.¹⁷⁵

Kerim Usta'nın Oğlu romanında Doktor Kasım Derman, "... Annemin dünyada en çok sevdiğim bir insan olduğunu da itiraf ederim"¹⁷⁶ sözü annesine düşkünlüğünü ortaya koymaktadır ve aralarındaki ilişki hakkında bizlere ipucu vermektedir.

Âkile Hanım romanın da olduğu gibi son üç romanda da ebeveyn ve çocuk arasındaki iyi ilişkiye dikkat çekilmiştir. Ebeveyn-çocuk arasında iyi bir ilişki kurulmasının ardından çocuk için en büyük dert ortağı anne ve baba olmaktadır. Sadi için annesi en büyük sığınak ve en güzel sırdaştı. Annesi ve Sadi konuşmadan bile

¹⁷³ Halide Edip Adivar, *Âkile Hanım Sokağı*, 6. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2020c, s. 249

¹⁷⁴ Adivar, a. g. e., 2019c, s. 13

¹⁷⁵ Adivar, a.g. e., 2000, s. 14

¹⁷⁶ Adivar, a. g. e., 2012, s. 30

anlaşabilecek bir ilişkiye sahiptiler. Aralarında kurulan sağlıklı ilişki Sadi'nin hayatı boyunca daha özgüvenli bir kişi olmasını sağlamıştır. Toplum içerisinde özgüne sahip bireyler bulunması toplumun genel görüntüsü anlamında olumlu sonuçlar doğurmaktadır.

Daha önce romanlarda çocuklarına sevgisiz ve ilgisiz davranan ebeveyn modellerini aktarmıştık. Aşağıda değineceğimiz romanda ise yazar, çocukların ebeveynlerine neden sevgisiz ve ilgisiz davrandıklarının vurgusunu yapmaktadır:

Sevda Sokağı Komedyası romanında Macit Leyla'sını bulduğunu düşündüğünden, artık sokaktan geçmeyen sevdiğinin evine gitmişti. Tam da düşündüğü gibiydi. Leyla hasta olmuştu. Leyla'nın annesine hislerini anlatan Macit hayatının şoku ile karşılaştı. Bu kadın yıllarca babasının annesini aldattığı kadındı. Kadın kızıyla ilişkisinin hiç iyi olmadığını ayrı evlerde yaşadıklarını ama kızı hasta olunca dayanamayıp geldiğini söyledi. Kızım "...babasını terk ettiğim için beni affetmedi."¹⁷⁷ diyerek sözlerine devam etti Macit'in kızı annesinden istemesi üzerine kızıyla iyi bir ilişkiye sahip olmayan kadın, "... Kızımın kafasında neler dönüyor bilmiyorum bana hiç içini açmaz"¹⁷⁸ dedi.

Leyla'nın annesine karşı hıncı hiçbir zaman geçmedi, bilakis babasının onu nasıl sevdiğini, eziyet ve azaplar çektiğini öğrendikten sonra bu hıncı bir kat daha arttı. Kadın geldiği zaman ne yapsa bu hırçın kızın muhabbetini kazanamıyordu.¹⁷⁹Leyla annesiyle olumlu olmayan bir ilişkiye sahipti. Babasını hiç tanımadan geçen bir çocukluk geçirmişti. Amcası Ahmet Bey Leyla'yı babasının yanına götürdüğü vakit hasretle karışık duygusal bir kavuşma yaşadılar. "... Elele iki arkadaş gibi oturuyorlardı. Leyla onun ela gözlerindeki hasretle karışık rikkatin, o kadar tesiri altında kaldı ki yeşil gözlerinden yaşlar, pembe yanaklarına döküldü. Ondan sonra yıllardan beri arkadaşlık etmişler gibi birbirleriyle konuştular. Kızına mektebini, hangi

¹⁷⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 5

¹⁷⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 56

¹⁷⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 67

dersleri sevdiğini soruyor; kız da kitap okumaktan nasıl zevk aldığını anlatırken adamcağız adeta onu huşu içinde dinliyordu."¹⁸⁰

Leyla'nın babası ile arasında mükemmel bir uyum olmuştu. Garip olarak Leyla hiçbir zaman annesine karşı böyle bir muhabbet hissetmemişti. Baba kız birbirlerine kalpleri kilitlenmiş gibi sarılıyorlardı. Hakikat halde Leyla bu kadar masum, bu kadar derin bir muhabbeti ömrünün sonuna kadar kimseye karşı hissedemezdi.¹⁸¹

Sevda Sokağı Komedyası romanında yazar eşler arasındaki aldatmaya şahit olan çocukların ruhundaki yansımaları aktarmaya çalışmıştır. Leyla annesinin babasını aldatmasını ve yıllarca babasının eziyet çekmesini büyük bir öfkeyle karşılamıştır ve bu sebep annesiyle arasında normal bir anne-kız ilişkisi kurulmasını engellemiştir. Ruhundaki bu boşluğu yıllar sonra babasıyla karşılaşınca bir nebze olsun kapanmıştır. Annesine hıncı ise hiçbir zaman geçmemiş ve bu hıncı sebebiyle psikolojisi bozulmuş ve en son canına kıymıştır.

Çocuk ve ebeveyn arasındaki ilişki çocuk henüz anne karnındayken başlamakta ve sonraki süreçte gelişim göstermekte, insanın hayatının ve kişiliğinin yönünü değiştirmektedir. Halide Edip Adıvar hem bir kadın yazar olarak hem de bir anne olarak çocukların aile içinde ebeveynleriyle ilişkilerinin önemini farkında olmuştur. Romanlarında hem anne hem de baba ilgisi ve sevgisinin çocuğun ruhu için vazgeçilmez olduğunu işlemiştir. İlgisiz ve sevgisiz büyütülen çocukların ilerleyen süreçte aile kurduklarında yaşayabilecekleri sorunlar gözler önüne serilmiştir.

¹⁸⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 64

¹⁸¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 6

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALİDE EDİP ADIVAR'IN ROMANLARINDA EVLİLİK KAVRAMI

3.1. Evlilik Öncesi Süreç

3.1.1. Karakterlerin Evliliğe Bakış Açısı

İnsan, sosyal hayat içinde ilişkiler ağının çok yoğun olduğu bir sistem içerisinde bulunmaktadır. Bireyler yalnız yaşamak yerine, diğer insanlarla yoğun ilişkiler kurarak yaşamayı arzu etmektedir. Bu yoğun ilişkilerin içerisinde hayatını tümüyle etkileyecek olan, karşı cinsle kuracağı ilişkiye de ihtiyaç duymaktadır. Bu ilişkinin içeriği diğer ilişkilerden farklılıklar içermektedir ve hayatın özel alanını oluşturmaktadır.

Ama burada dikkatimizi çeken bir nokta vardır ki; kişiler bu ilişkiye her ne kadar ihtiyaç duysa da evliliğe bakış açıları farklılıklar içermektedir. İnsanların büyük bir kısmı, evliliği sosyal hayatın içerisinde bir gereklilik olarak düşünmekte, evliliğin kabul edilmesi ve yaşanması gerektiğini kabul etmektedir. Bunun yanın da evliliği yalnızlıktan, ekonomik sıkıntılardan, gelecek kaygısından kurtulmak için bir kaçış olarak düşünen pek çok kişi bulunmaktadır ve evlenmeyi bu açıdan gerekli bulmaktadır. İnsanların bir kısmı da yaşadığı ya da yaşayacağı ilişkiyi meşru zemine oturtmak için evlenmeyi gerekli görmektedir. Ayrıca kişiler evlilik gibi meşru bir yolla da, çocuk sahibi olmayı istemektedir. Dolayısıyla birçok sebepten ötürü kişilerin evliliğe bakış açısı farklılık içermektedir.

Kadın ve erkeklerin evliliğe bakış açısı birbirinden bazı noktalarda ayrılmaktadır. Cinsiyetin getirdiği özellikler buna sebebiyet vermektedir. Erkekler evliliği fiziksel ihtiyaçlarını gidecek bir beraberlik gibi görürken, kadın psikolojik ihtiyaçlarının karşılanacağını düşünür. Burada erkek, kadının psikolojik ihtiyaçlarını, kadında erkeğin fizyolojik ihtiyaçlarını anlamalıdır.¹⁸²

Bazı kişiler evliliğe karşı mesafelidir. Evlilik, fikir olarak bile uzak durdukları bir yapıdır. Evlilikle ilgili negatif inanışların etkisi, kişinin evlilik sorumluluklarına

¹⁸² Nevzat Tarhan, **Kadın Psikolojisi**, 92. bs., Nesil Basım Yayın, İstanbul, 2019a, s. 217

koruyla yaklaşması, ailesinde boşanma ile sonuçlanan travmatize evliliklerin olması, kişinin yetişme şekli gibi bazı etkenler evlilik kararını zorlaştırabilir.¹⁸³

Evlilik birlikteliğine kaygılı yaklaşımların nedeni kişinin çocukluğunun güvensiz ve sevgisiz bir aile ortamında geçmiş olmasıdır. Evlilik kaygısı taşıyan kişiler, psikolojik olarak maddi, manevi bağlanmaktan korkar ve hiç kimseye bağlanmak istemez. Bu kişiler farklı kişilerle paylaşımlarda bulunmaktan korkar. Farklı yetişmiş ve kendine yabancı gördüğü kültürden gelmiş kişileri eller ve onlardan uzaklaşır. Yabancı ve farklı gördüğüne mesafe koyarak kendini korumaya çalışır.¹⁸⁴

Dolayısıyla, çocukluğunda kavgalı, tartışmalı ve mutsuz bir ailede büyüyen kişiler ilerleyen yıllarda evlenmekten korkan ve evlenmeye güvenle bakamayan kişiler olmaktadır.

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında incelemeye aldığımız karakterlerin, evliliğe bakış açıları çeşitlilik arz etmektedir ve karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır:

Handan adlı romanda Refik Cemal arkadaşı Server'e yazdığı mektupta, evlilikle ilgili şunları kaleme almıştır:

*“Artık bir aylık evliyim. Bu milyonlarca insanın gözümüün önünde girdiği halde hala hepimizin bir yabancı, müthiş ve tanınmamış bir yere giriyoruz hissiyle girdiğimiz evlilik hayatına girdim.”*¹⁸⁵

Refik Cemal'in evlilik tarifi oldukça ilginç bir bakış açısıyla, bize farklı bir düşünme alanı açmaktadır. “Yabancı ve tanınmamış bir yere girmek gibi” tanımını Refik Cemal'in evliliğe bakış açısının çok sıcak olmadığını ve evliliğe emniyetle bakmadığını gözler önüne sermektedir.

¹⁸³ Şeyda Betül Kılıç, **Evlilikte Pozitif İletişim**, 1. bs., Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 110

¹⁸⁴ Kılıç, **a.g.e.**, s.113

¹⁸⁵ Halide Edip Adıvar, **Handan**, 27. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019d, s. 18

Aynı romanda Handan, kocasına yazdığı mektupta evliliğe bakış açısını şu sözlerle açıklamaktadır:

“İzdivaç bir erkekle bir kadını en temiz ve en ebedi bir rabıtayla bağlayan şeydir ve bu mukaddes rabıtaya ihanet eden kadın ve erkek ebediyen melundur, melun olsun!”¹⁸⁶

Handan’ın kocası Hüsnü Paşa ise evliliğe bakış açısını şu sözlerle aktarmaktadır:

“İzdivaç nedir ki? İnsanın hasta, bedbaht ve yalnız dakikalarında bir ihtiyaç değil mi?”¹⁸⁷

Burada dikkat çeken durum karı-koca olarak, Handan ve Hüsnü Paşa’nın evliliğe bakış açılarının zıt olmasıdır. İkisi de evliliğe başka anlamlar yüklemiştir. Bakış açılarının farklı olması, evliliklerinin devamında hep sorunlar yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Hüsnü Paşa asla Handan’ı anlayamamıştır ve onun ruhunda yaralar açılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla evliliğe bakış açısı, evliliğin gidişatını belirleyen, mutluluk ve mutsuzluk getiren unsurlardan biri olmaktadır.

Son Eseri adlı romanda Feridun Hikmet, Mediha hanımla on iki yıldır evlidir. Ama evlendiği için mutlu değildir ve evliliğe esasında soğuk bir bakışı vardır. *“Evlenmek ben hilkatte bir adam için ne kadar yanlış”¹⁸⁸*sözü düşüncelerini desteklemektedir.

Aynı romanda Neriman’ın evliliğe bakış açısının sıcak olmadığını;

*“... Evlenmek denilen şeyin çok fena olduğuna içimden hükmediyorum. Bana her evli çiftin birinden biri ötekine azap vermekte haz duyması umumiymiş gibi geliyordu”¹⁸⁹*sözlerinden anlamaktayız.

¹⁸⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 122

¹⁸⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s.124

¹⁸⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s. 66

¹⁸⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s. 94

Kişilerin evliliğe bakış açılarının olumsuz olmasının sebeplerinden biri de çevrelerindeki kişilerin kötü evlilik tecrübeleridir. Neriman'ın evliliğe bakış açısının olumsuz olmasında biraz da abisi Asım ve yengesi Mediha'nın evliliklerinin hüsrarla sonuçlanması sebep olarak gösterilebilir. Abisi bu olumsuz durumdan çok etkilenmiştir ve Neriman bundan dolayı evliliğe hep mesafeli olmayı seçmiştir. İnsanların olgulara yükledikleri anlamlar yakın sosyal çevrelerinde bu olguları nasıl gözlemledikleri, dolayısıyla onları nasıl öğrendikleriyle alakalı görünmektedir. George Herbert Mead, “bireyin her şeyden önce sosyal bir varlık olduğunu vurgulamış, benliğin ve zihnin oluşum ve işleyişine, kapalı bir kendilik olarak yaklaşmamış, diğer bireylerle etkileşim halinde gelişen sosyal bir inşa olarak ele almıştır.”¹⁹⁰ Dolayısıyla kişinin zihni, benliği ve olgulara yüklediği anlamlar diğer bireylerle etkileşimine özellikle de yakın sosyal çevresine bağlı bir durumdur.

Kalp Ağrısı romanında Zabit Hasan Bey evliliğe bakış açısını şu sözlerle açıklamaktadır:

*"Ben evlenmenin aleyhindeyim Zeyno Hanım, hele derhal evlenmenin daha ziyade. Azize'de ben de bugünkü rabitamızın bütün bir hayat sürece kadar derin olduğuna kani miyiz, bilmiyorum. Ben evlenmeyeceğim, Zeyno Hanım. Evlenmek herkes için felakettir. Daha o kadar öğreneceğim, yapacağım şey var ki!"*¹⁹¹

Kalp Ağrısı romanında Hasan'ın evliliğe bakışını bir de Azize'nin ağızından duymaktayız:

*"Nihayet evlenmeden bahsedecek kadar kendimde cesaret buldum. Şiddetle aleyhinde bulundu. Sana zaten anlatmıştım hep gülerek evli insanların birbirini sevmediğini söyler, bizim yaşlı adamların yalnız mesut olmayı düşündüklerini iddia ederdi."*¹⁹²

¹⁹⁰ Emre Öztürk, “George Herbert Mead’ın Sosyal Davranışçılık Devrimi: Sosyolojizm ve Psikolojizm Kısacasında Bir ‘İlişkisel Faillik’ Denemesi”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 21, s. 2 2018, s. 260

¹⁹¹ Adıvar, *a.g.e.*, 2020a, s.70

¹⁹² Adıvar, *a.g.e.*, 2020a, s. 118

Hasan'ın esasında evliliğe mesafeli olmasının temelinde, Azize'yle evlenmek istememesi yatmaktadır. Kişiler evliliğe bazen sevdikleri kişiler sayesinde sıcak bakmaya başlayabilirler. Hasan bu sözleri söylerken henüz onu evliliğe ısındırarak bir partner bulamamıştır.

Sinekli Bakkal romanında Peregrini, dostu Vehbi Dede'yle dertleştiği akşam Vehbi Dede Peregrini'nin evlenmesinin gerektiğini söyleyince, Peregrini düşüncesini şöyle aktardı:

*“Hayatıma bir daha kadın sokmak istemem.”*¹⁹³

Evlilikle ilgili bakış açısı şekillenirken her ne kadar çevredeki insanların tecrübeleri etkiliyse de kişinin kendi tecrübeleri en büyük etkiye sahiptir. Peregrini de daha önceki tecrübelerinden yola çıkarak evlenmek istemediğini dile getirmektedir.

Bu örnekler günümüzde eski evliliklerin çok iyi ve mutlu olduğuna dair kanaatleri çürütür gibi görünmektedir. Aslında evliliklerin sevgi üzerine kurulmaktan ziyade, eski zamanlardan beri birbirine katlanma üzerine kurulup devam ettiğine, katlanmayanların evliliğe sıcak bakmadığına işaret etmektedir.

Aynı romanda Rabia'nın amcası Rakım *“Senin yüzün kadar güzel yüz görmedim Rabia*¹⁹⁴ *dedi. Beni dinle Rabia sen mutlak kocaya varmalısın. Yüzünü, sesini bırakacak çocuklar yetiştirmelisin,”*¹⁹⁵ diye sözlerine devam etti. Rabia da amcasına:

*“Öyle ama beni hiç isteyen var mı? Benim de pek koca istediğim yok ama çocuk isterdim. Hem de nasıl!”*¹⁹⁶ diyerek karşılık verdi ve evlenmek istemesindeki en büyük sebebin anne olmak olduğunu belirterek evliliğe bakış açısını şekillendiren alt nedenlerden birini açıklamış oldu.

¹⁹³ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 253

¹⁹⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s.277

¹⁹⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 277

¹⁹⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 277

Tatarcık romanında Haşim ve Recep evlilik hakkında sohbet ederken Haşim Recep'e "*Sen esasen evlenmek aleyhindedin değil mi?*" diye sordu. Recep ise, "*Hayır. Hatta bilakis*" deyince, Haşim, "*Recep şimdiye kadar hep evlenmek aleyhinde bulunmuştu. Bugün neden birdenbire değişti?*"¹⁹⁷ diyerek şaşkınlığını ortaya koydu.

Aynı romanında Lale Recep'e "*... Ben hayatımı Poyraz köyüne hasredeceğim; bu köyü medenileştirmek, bu köye inkılabınızın ruhunu sokmak için evlenmemeye karar verdim.*"¹⁹⁸ diyerek evlilikle ilgili fikrini beyan etmiştir.

Kişiler bazen de hayatta öncelikle yapmak istedikleri şeyler için evliliğe mesafeli olmaktadır. Lale için gerçekleştirmek istedikleri evlilikten önce gelmekteydi ve düşüncelerini Recep'e bu şekilde aktardı.

Sonsuz Panayır romanında Safitürk, yeğeni ile fikrini söyle paylaşmıştır:

"-*Seni mutlak Bolluklara damat yapacağım Burhan. Tabii hiçbir erkeğin bu zamanda alacağı kıza âşık olması lazım gelmediğini anlayacak kadar açık fikirlisin. İzdivaç artık herhangi bir ticari muameleden ileri geçemez. Bizim şirketin selameti, dayının selameti senin Bolluklara damat olmanı icap ettiriyor evladım.*

-*O halde kızı şirkete nikâhla dayı.*

-*Senin evlenmeye niyetin yok mu?*

-*Var ama o benim şahsi işim.*"¹⁹⁹

Burhan'ın dayısı evlenmeyi bir ticaret gibi adlandırmış ve evliliğe bakış açısı para olmuştur.

Âkile Hanım Sokağı'nda, Nermin ile dans eden Tarık aniden Nermin'e evlilik teklif etmişti. Nermin'i teyzesinden de istediğini söyleyen Tarık Nermin'in cevabını

¹⁹⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2018b, s. 129

¹⁹⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2028b, s. 242

¹⁹⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2016, ss. 373-374

merak ediyordu. Nermin bu ani teklife anlam veremedi ve *"Peki ama ben sizi Miss Melon'un yeğeni Edith'e vurgun sanıyordum"* dedi.²⁰⁰

*"Vurgunluğun bin bir şekli vardır, küçük hanım. Evlenmek sadece vurgunlukla olamaz, bütün bir hayat içindir. Bütün bir ömrü beraber el ele geçirmek sadece vurgunluktan daha çok derin şeylere bağlıdır"*²⁰¹ diyen Tarık adeta evlilik hakkındaki fikirlerini beyan etmiştir.

Aynı romanda, Nermin'in eniştesi Samim Bey, evlilik hakkında şunları mektubuna yazmıştır: *"Erkekler için kadınların hepsi iyi veya kötü, tehlikeli veya tehlikesiz bir sari hastalıktır. Bu hastalığın tek aşısı evliliktir. Ayşe benim için bu hususta çok kudretli bir aşı oldu. Tutkunluklar kısa sürdü ve zararsız geçti. Bu sırf ondan korktuğumdan olmadı. O benim için her zaman başımı sokabileceğim bir sığınak idi."*²⁰²

Nermin'in eniştesi evliliği bir sığınak olarak görmektedir. Bu anlamda evliliğe bakış açısı farklı bir pencereden olmuştur. Adeta sükûnu karısında bulduğunu ifade etmiştir. Burada yazar, aşkın zamanla sığınağa dönüştüğünü anlatmaktadır. Evlilik bu anlamda bir değişime uğramaktadır.

Âkile Hanım Sokağı romanında Sadi Arslan'ın annesi, aile dostları İsmail Beylerin Ferhunde isimli akrabasını kendisine öyle çok methettiğini söyledi ki oğluna,

"-Galiba sana vermek istiyorlar dedi.

- Aman, dikkat et anneciğim.

- Bana, pek de sana hayat arkadaşı olacak gibi görünmedi.

*-Olsa da ben katiyen evlenmeyeceğim."*²⁰³

²⁰⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2020c, s. 30

²⁰¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2020c, s.30

²⁰² Adıvar, **a.g.e.**,2020c, s.146

²⁰³ Adıvar, **a.g.e.**, 2020c, s.234

Sadi Arslan evliliğe son derece karşıydı. Bunda çevresindeki evliliklerin ve anne babası ile arasındaki muhabbetin etkisi vardı. Çevresindeki evlilikler hep hüsrarla sona eriyordu. Ama anne ve babasının evliliğine de gıpta ile bakıyordu.

Sadi Arslan asla evlenmeyi düşünmeyen bir kişi iken belli bir süre sonra, Serin Esen adlı hanımı görünce bir anda tüm fikri değişti. " *Size tesadüf etmesem belki yine hiç evlenmek istemeyecektim. Siz beni istemezseniz yine kararında sabit kalacağım. Çünkü... Çünkü izdivaca karşı bende garip bir his var.*"²⁰⁴ diyerek aklındakileri Serin'e açıklamıştı.

Sevda Sokağı Komedyası romanında, Leyla'nın "Mademki annesi babasına ihanet etmiş, ona eziyet çektirmiş, Leyla bu hiyânetini ödeyecek, hiçbir zaman evlenmeyecekti. Şuurunun altını birden bire saran bu his Leyla'ya henüz on ikisini bitirdiği zaman gelmişti."²⁰⁵

Leyla evlilikle ilgili anne ve babasının yaşadığı olumsuz durumdan etkilenmiştir ve hiçbir zaman evlenmeyeceğini söylemiştir. Dolayısıyla Leyla'nın çocuklukta yaşadığı olumsuzluklar onun evlilik olgusuna tutumunu değiştirmiştir. Asla evlenmek istemediğini söyleyen Leyla yaşanan bir takım olaylardan sonra evlenmek durumunda kalmıştır ama asla evlilik hayatında mutlu olmamıştır. Evliliğin sonu trajik bir şekilde kötü bitmiştir.

Hayat Parçaları romanında Gürliyen evlilikle ilgili planını şöyle açıklamaktadır:

"*Üniversiteyi pekiyi derece ile bitirdikten sonra Amerika'ya gitmek oradan dönüp profesörlük mesleğine atılmak ve sonra evlenmekti niyetim.*"²⁰⁶

²⁰⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2020c, s. 244

²⁰⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 65

²⁰⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2000, s. 68

Bazı kişiler evlilik fikrini tamamen hayatlarından çıkarmış değildirlere ama evliliği de hayatlarında bir sıraya koymayı uygun bulmuşlardır. Romandaki karakter de evlilik için belli bir belli zaman tayin etmiştir.

Kerim Usta'nın Oğlu romanında Doktor Kasım Amerikalı bir milyonerle sohbet ederken laf arasında azıcık alayla Amerikan kadınlarının Kasım'dan hoşlanacağını, belki de bir milyoner Amerikalı kadının onunla evlenmek isteyeceğini söyledi. Kasım, " *Ben satılık değilim Mösyö, hem ben hayatımda hiçbir zaman evlenmemeye karar verdim*"²⁰⁷ diyerek karşılık verdi.

Doktor Kasım evlenmemeye o kadar kararlıydı ki Amerika'da dört yıl yüksek tahsil yaptıktan sonra dönüş yolunda kendine bir taahhüt senedi tertip etti. Şartları kısaca şunlardı: Evvela bir apartman edininip anneme iyi, rahat bir hayat temin etmek, hiç evlenmemek, mesleğim dışında hiçbir siyasi cereyana sürüklenmemek."²⁰⁸

Doktor Kasım'ın evliliğe bakış açısı o kadar olumsuzdu ki bu düşüncesini kendi kendisine tertip ettiği taahhüt senedine bile ekledi ve asla evlenmeyeceğini taahhüt etti.

Romanlarda görüldüğü üzere her insan içinde bulunduğu duygular gereği evliliğe farklı bakış açıları geliştirmişlerdir. Bu bakış açılarının oluşmasında içinde yaşadıkları toplumsal yapı, yaşanan bireysel tecrübeler, aile de gözlemlenen evlilikler, alınan eğitim, sahip olunan çevre vs. etkili olmuştur. Yazar bunları çeşitli karakterler üzerinden işleme gayretinde olmuştur.

3.1.2. Evlenme Yaşı

Evlilik, kültürler arasında farklılık gösterse de tüm toplumlarda geleneksel olarak oturmuş ve resmi olarak kabul edilmiş tek birliktelik şeklidir. Bu birliktelik toplumları ayakta tutan en önemli güçlerden biridir.²⁰⁹ Bu önemli birlikteliğin hangi yaşta kurulduğu birlikteliğin sağlıklı bir şekilde devam etmesi noktasında önemlidir.

²⁰⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2012, s.87

²⁰⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2012, s. 107

²⁰⁹ Nevzat Tarhan, **Mutlu Evlilik Psikolojisi**, 29. bs., Timaş Yayınları, İstanbul, 2019b, s. 13

Kişilerin biyolojik gelişiminin yanında toplumun bu konudaki etkileri evlenme yaşında etkili olmaktadır.

Evliliğin doğasını anlayabilmek için onun biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel temellerini iyi bilmek gerekir.²¹⁰ Yani evlenme yaşının tespitinde biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel temeller olmalıdır. Evlenme yaşı konusu toplumdan topluma hatta bir toplum içerisinde aileden aileye göre sosyal şartlar ve sosyal algı ile değişebilen bir konudur. Öteden beri gelen genel bakış açısı kişilerin hazır olup olmadığına bakılmaksızın, “senin yaşın geldi” diyerek en önemli sosyal kurumlardan birisi olan evlilik kurumu içerisine tabiri caizse bireylerin küçük yaşta itilmesidir. Bireylerin evlilik öncesi hazırbulunmuşlukları göz ardı edilerek bu kurumun çatısı altına katılmaya çalışılması birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Elbette anne ve babalar çocuklarının mutlu olması için ellerinden geleni yapmaya çalışmaktadır. Ama “evlenme yaşı” konusu basite alınmaması gereken, bireyin kişisel ihtiyaçları, duyuğu ve düşünceleri göz önüne alınarak tespit edilmesi gereken önemli bir konudur.

Ayrıca, evlenme yaşıyla ilgili İslam dininin katı olmayan ama tavsiye niteliğinde söylemi bulunmaktadır. Haramdan sakınmak ve günahlardan korunmak için, evlilik dinimizce tavsiye edilmiş en önemli sosyal kurumdur. Dinimiz toplumsal yapıyı koruyucu etki yapan evliliği tavsiye etmiş, bireysel ve sosyal faydalarından bahsetmiştir. Dini açıdan “evlenme yaşı” konusuna baktığımızda kadınlar ve erkekler için belirlenen “kesinlikle şu yaşta evlenilmelidir” denilen bir yaş yoktur. Ama Hz. Muhammed (s.a.v)’in “üç şeyi geciktirmeyin” dediği hususlardan biri de, denk birini bulunca bekâr kişinin evlenmeyi tercih etmesidir.

Kişinin evlilik zamanlaması, onun evlilikteki mutluluğunu yakından etkilemektedir. Evlilikte, eşlerin birbirlerinden beklentileri kadar, evlilik zamanlamasının iyi düşünülmesi gerekmektedir. Bir kişinin evlenmesi için en uygun zaman, onun farklı açılardan olgunluğa erişmiş olduğu zamandır.²¹¹

²¹⁰ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 13

²¹¹ Şentürk, **a.g.e.**, s. 113

Evlenecek kişilerin kronolojik olgunluğa erişmeden önce evlenmeleri sorun yaratmaktadır. Genellikle erken yaşlardaki evliliklerde, eş seçimlerinde işe koşulan değer yargılarının, beklentilerin ilerdeki yıllarda değiştiği ve bu nedenle evlilikte uyum sağlanamadığı görülmektedir. Erken evlilikler, henüz kişilerin zevkleri, ideal standart ve amaçları biçimlenmeden yaşam felsefeleri henüz kararlılık kazanmadan kurulduğundan, bu evliliklerin uzun ömürlü olma şansı yeterince güçlü görülmemektedir.²¹²

Evliliğin erken yaşlarda yapılması kadar geç yaşlarda yapılması da uyumu yakından etkilemektedir. Nitekim, otuz yaşından sonra yapılan evlilikler, boşanma riski ile karşı karşıyadır. O zamana kadar yalnız yaşayan ve kendine ait bir düzen oluşturan kişi, evlilikte aniden ortaya çıkan bağımlı bir yaşama uyum sağlamada güçlük çekebilmektedir.²¹³

Evlenme yaşının önemli olduğu bir diğer husus ana-baba olma yaşındır. Bireylerin çok genç yaşta anne ya da baba olması biyolojik ve psikolojik problemleri beraberinde getirmektedir. Aslında gençler 17-21 yaşları arasında ana-baba olacak duygusal ve ekonomik olgunluğa ulaşmaktadırlar. Onun için 20 yaşından önceki evliliklerin uygun olmadığı kabul edilmektedir.²¹⁴

Araştırmalar göstermektedir ki; “Erken yaşta kişilerin, yasaların öngördüğü yaşa erişmeden evlenmeleri sorun yaratmaktadır. Genellikle erken yaşlardaki evliliklerde eş seçiminde işe koşulan değer yargılarının, beklentilerin ileri yıllarda değiştiği ve bu nedenle evlilikte uyumun sağlanamadığı gözlenmektedir. O halde bireyler için en uygun evlenme yaşı fiziksel olgunluk yönünden “17” yaş olarak belirtilmekte ise de, kişiler çocuk yapabilecek olgunluğa, ana-baba olabilecek sosyal ve duygusal olgunluktan önce ulaştıklarından, fiziksel olgunluk tek başına evlilik için yeterli görülmemektedir. Bu nedenle “20” yaş her yönden evlilik için uygun yaş olarak kabul edilmektedir.”²¹⁵

²¹² Mürüvvet Bilen, **Sağlıklı İnsan İlişkileri**, 7. bs., Anı Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 96

²¹³ Şentürk, **a.g.e.**, s. 114

²¹⁴ Bilen, **a.g.e.**, s. 97

²¹⁵ Bilen, **a.g.e.**, s.106

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında özellikle annelerin kızlarının 20 yaşından önce evlenmesi gerektiğini düşündüğünü ve bunun için çabaladıklarını görmekteyiz. Annelerin bu kanıya erişmelerindeki en büyük etkenlerden biri de toplumsal baskı olarak gözlemlenmektedir. Kişilere gerek anne-babaları gerekse çevrelerindeki insanlar sürekli olarak evlenmek için “yaşının geçmemesi gerektiğini” vurgulamaktadır. Toplumumuzdaki evlenme yaşıyla ilgili adeta “mahalle baskısı” romanlarda hissedilmektedir. İncelediğimiz romanlarda bu durumlarla ilgili şu örnekleri görmekteyiz:

İlk olarak “*Handan*” romanında, Handan'ın üvey annesi ile yeğeni Neriman'ın konuşması bize bu düşünceleri gösterir niteliktedir:

*"Teyzemle Handan'ın Maltepe hayatını konuşurken, o lakırdıyı hep evlenmek meselesine döndürürdü. Ben "Handan yeni on yedi yaşına girdi. Henüz tahsili bitmedi. Hiç olmazsa evlenmek için yirmi yaşında olmalı," derdim. O tehevürle: "Tahsili bitirmek bir kız için ne demek? Birkaç lisan biliyor, artık kâtip olacak değil ya! Hele bu yaşta kendinin koca düşünmemesi pek acayip; vakti çarçabuk geçecek yirmi yaşında evlenilir mi hiç? Ben on dördünde evlendim, büyük annen on ikisinde. Zavallı anneciğim benden altı ay büyük evlendiydi."*²¹⁶derdi.

Handan Hüsnü Paşa ile on yedi yaşındayken evlenmişti. Yaşının küçük olmasının, yaşının verdiği şımarıklığın evliliğin ruhuna uygun olmadığını söylemekteydi. Küçük yaşına rağmen evlilik gibi önemli bir müessesenin sorumluluklarını omuzlarına almak Handan'ı da epey yormuştu. Kocasıyla aralarındaki yaş farkı da sorun teşkil etmekteydi.

Zeyno'nun Oğlu romanında kaymakamın karısı Mesture Hanım Diyarbakır'da bulunan kocasının yanına kızını götürmek istememekteydi. Kızının yaşının yirmi olduğunu, birkaç sene daha evlenmezse yüzüne kimsenin bakmayacağını ve Diyarbakır'da ona uygun koca bulamayacağını Doktor Asım Bey'e şöyle izah etti:

- *Kızcağz da hiçbir şey yok, niçin bu seyahati istemiyorsunuz?*

²¹⁶ Adıvar, a.g.e., 2019d, s. 59

- *Ah! Doktor, siz bir ob dü moundsunuz (kibar adam*). Babasına, kızına anlatamadığım şeyi size anlatayım; Mazlume yirmi yaşında, bir iki sene daha evlenmezse kimse yüzüne bakmayacak. Esasen kendi de şimdiye kadar bütün kısmetlerini tepti. Diyarbakır'da kimi buluvereyim? İstanbul'da kimseyi beğenmeyen oradaki eşrafi mı beğenecek?*²¹⁷

Mesture Hanım, kızının evlenme yaşıyla ilgili telaşa kapılmıştır. Daha önce de söylediğimiz gibi kişi henüz evlenmeye kendisini hazır hissetmeden ebeveynler, özellikle de anneler belli bir baskı uygulayarak evlatlarının biran önce evlenmeleri için çabalamaktadır. Şu var ki her geçen yıl toplumsal yapı değişmekte bununla birlikte insanlar için belirlenmiş kuralların içeriği de değişmektedir. Ebeveynler ve çocukları arasında kuşak farkı olduğu için evlenme yaşı meselesinde değişen bazı hususları ebeveynler kabul etmemektedir.

Sinekli Bakkal romanında Rabia'nın amcası Rakım ve misafiri arasında şöyle bir konuşma geçti:

- *Rabia Hanım iyi bir kocaya varırsa...*

- *Galip Bey gibi paralı ve adamakıllı bir kısmeti tepti. Hoş kimsenin de talip çıktığı yok ya yaş on sekizi buldu. Onun derdi günü Tevfik'e sürgünde sıkıntı çektirmemek.*²¹⁸

Yine aynı romanda Rabia ve Çingene Pembe Tefvik Sürgüne gittiği günden beri beraber yaşamaya başlamışlardı. Gece yatmadan önce Pembe Konak'tan laf açmıştı. Bilal ve Mihri'nin düğünlerinin olacağından, Mihri'nin ağlayıp durduğundan bahsetti.

"Ne kadar çabuk düğün olursa o kadar iyi. Malum ya evde kalmış kızlar... Mihri Hanım gelin olursa evde kalmış kız biz sen varsın. Rabia bu sözlere cevap vermemişti. Çingene arkasını dönünce uyudu. Rabia biraz uyanık kaldı. Pembe'nin hakkı vardı. Selim Paşa'nın kızı gelin olunca en yaşlı kız Rabia alacaktı. Nisan gelirse

²¹⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2019a, s. 37

²¹⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 246

on sekizini bitiriyor. Halbuki Sinekli Bakkal'da on beş yaşından yukarı evlenmemiş kız yok.”²¹⁹

Konunun başında da bahsettiğimiz gibi “toplum baskısını” Rabia tam da bu konuşmadan sonra hissetmişti. Rabia'nın yaşadığı mahallede bütün kızlar on sekizine gelmeden evlenirlerdi. On sekiz yaşını geçen kızları evde kalmış sayarlardı. Rabia'nın erken evlenmek gibi bir derdi olmasa da, yaşadığı yer ister istemez ona evlenmek için geç kaldığını düşündürmüştü.

Bir müddet sonra Rabia, amcası Rakım'a evleneceğim müjdesini verince, amcası ona, “*Söz aramızda, sen çok kartlaştın. Yirmi biri geçiyorsun, değil mi? Bal gibi evde kalmış kız*”²²⁰diyerek Rabia'nın düşüncelerini söze dökerek durumun görüntüsünü gözler önüne sermişti.

Tatarcık romanında Zehra evlilikle ilgili konuları düşünürken arkadaşlarının çoktan evlendiğini, kendisinin üç senedir yirmi beş yaşına demir atmış gibi²²¹ olduğunu, otuz yaşına gelirse evlenmek için çok geç olacağını endişesini taşımaktadır.

Tatarcık romanında Zehra'nın annesi de kızının yaşının hayli geçtiğinin, onun istikbâlini artık yalnız düşünmek istemediğinin lafını ediyor, “*Kadın haklı olarak ona, artık istikbâlini yalnız düşünmek değil, sağlam bir kazığa bağlamak zamanı geldiğini anlatmaya çalışıyor. Ve o sağlam kazık kocadır; parası, mevkisi olan koca. Zehra'nın içtimâi seviyesine uyan koca.*”²²²

Kalp Ağrısı romanında Zeyno ile Zabit Hasan'ın ilk tanışması esnasında evlilik ve yaş ile ilgili ilginç bir konuşma geçmiştir. Bu konuşmadan kızların evlenmesi için yaşlarının küçültüldüğünü anlamaktayız. Zabit Hasan Bey Zeyno'ya yaşını sorunca:

²¹⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 268

²²⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s.334

²²¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018b, s. 106

²²² Adıvar, **a.g.e.**, 2018b, s. 212

" Hakikat de yirmi beş, fakat halam herkese yirmi olduğunu söyler.

Anladım anladım. Yaşınızı saklıyorlar, o halde henüz evlenmemiş bir küçükhanımsınız. Darü'l Fünûnlu filan bir şey!

*Evlenmemiş mi, yani kendisine koca arayan bir kız? Hayır, bilemediniz, nişanlanmış bir kız işte nişanı!"*²²³

Evlenme yaşıyla ilgili romanlarda karşımıza çıkan bir diğer nokta eşler arasındaki yaş farkıdır. Bazı karakterler, aradaki yaş farkını bir sorun olarak görürken, bazı karakterler bunu bir sorun olarak görmemektedir.

Eşler arasındaki yaş farkının fazlalığı, başlangıç için sorun olmayabilir, ama yaş ilerledikçe bir tarafın fedakârlık yapması gereken durumların ortaya çıkacağı da gözden kaçırılmamalıdır. Eğer taraflar uzun vadede bu fedakârlığa, yani yaş farkının muhtemel sonuçlarını göğüslemeye hazırsa, evlilik açısından hiçbir sakınca yoktur. Kişiler eşlerinin ileri yaşlarda fiziksel gücünü kaybedeceğini düşünerek bunu kabul ediyorlarsa evlilik gerçekleşebilir.²²⁴

Genellikle erkeğin kadından 2-3 yaş büyük olması normal kabul edilmektedir. Evli çiftler arasında her iki yönde birkaç yıllık fark büyük tehlike kaynağı değildir. Ancak bu fark 10-15 yılı geçerse, evlilik ilişkileri tehlikeye girebilir. Buna karşın yaş farkı her zaman ve herkes için mutlak bir tehlike işareti değildir.²²⁵

Râik'in Annesi romanında Necibe on beş, Siret otuz iki yaşındadır. Ama Necibe Siret ile evlenmek istemektedir. Siret aralarındaki yaş farkının çok olduğunu ima ederek Necibe'nin kendisi ile evlenmek istemesini tuhaf bulur:

*"Necibe ancak on beş yaşında olacak, ben otuz iki yaşındayım. Tıbbiyenin ikinci sınıfından fesi eğri bir öğrenci istemeyip de benimle evlenmek tasarısında bulunmasından, pek normal bir genç kız olmadığını çıkarıyorum."*²²⁶

²²³ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 20

²²⁴ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 205

²²⁵ Bilen, **a.g.e.**, s.106

²²⁶ Halide Edip Adıvar, **Raik'in Annesi**, 3. bs., Atlas Kitapevi, İstanbul, 1967, s. 14

Mev'ut Hüküm romanında Behire kendisinden yaşça büyük Rıfat Bey ile evlenmişti. Ama çocukları Hayri öldüğünde bile aralarındaki "yaş farkı, fiziki ayrılıklar; Behire'yi yaşlı, kendine hiçbir yönden cevap veremeyen kocası ile mutsuz, yalnız bir pozisyona getirmişti."²²⁷

Kalp Ağrısı romanında, Zeyno'nun babası arkadaşı Muhsin'in yaşına uygun, yaşlı bir dulla evlenmesinin doğru olacağını söyledi:

" *Sen bir kızla değil yaşlı bir dulla evlenmelisin ellisine geldin değil mi?*"²²⁸

Zeyno'nun babası bu sözleriyle evlenecek kişilerin yaş olarak birbirine uygun olması gerektiğinin vurgusunu yapmıştı. Ama Miralay Muhsin bu görüşü kabul etmedi ve arkadaşının genç kızı Zeyno'yla evlenmek niyetindeydi.

Zeyno Miralay Muhsin Bey ile tanıştıktan sonra onunla her gün saat beşte çay içerdi. Burada sohbet ederlerdi. Zeyno arkadaşı Azize'ye yazdığı mektubunda Miralay Muhsin Bey'den ve yaşının ileri olmasından şu şekilde bahsetmektedir:

" *On beş gün oluyor, onu babamın odasında gördüm. Babamın eski arkadaşı imiş. Tabii yaşı ileride olacak, "Kaç yaşındasınız?" diye soruyorum.*

Yalnız bana âşık olacak hanıma hakiki yaşımı söylerim, diyor."²²⁹

Mektubun devamında Zeyno Muhsin Bey âşık olmanın kolay olmadığını söylemektedir ve "*Fakat yaşının ehemmiyeti yok; çünkü çok güzel bir adam*"²³⁰ diye eklemektedir. Zeyno mektubunda, evlenmek ve âşık olmak için yaşın çok önemli olmadığını dile getirmiştir.

Sinekli Bakkal romanında, Osman ve Rabia arasında da yaş farkı vardır. Bundan dolayı Osman Rabia'nın serin mizaçlı olmasının sebebini ararken "*Acaba kız*

²²⁷ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 166

²²⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 198

²²⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s.201

²³⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s.201

da bu mizaç serinliğini yapan yaş farklarımı?²³¹ diye düşünmekten kendini alamamıştır.

Bir gün, Osman karısı Rabia uyurken, "*Muhtelif yaştaki, muhtelif mizaçtaki ruhların izdivacı, imtizacı mümkün olabilir, fakat yaşları birbirinden çok farklı iki vücudun izdivacı kabil olamaz*" diye düşünmüştü. Rabia henüz yirmi bir yaşında kendisi kırkın ne kadar üstünde.²³²

Romanlarda yazıldığı dönemin sosyal şartlarına uygun olarak erken evlenme konusu sıklıkla işlenmiştir. O dönemlerde bir kızın yirmi yaşına gelmeden evlenmesinin gerekliliği adeta toplumsal bir baskı haline dönüşmüştür. İnsan sosyal bir varlık olduğu için içinde yaşadığı toplumun algılarına ve kanaatlerine göre hareket etme eğiliminde olmaktadır. Bundan dolayı kişiler ve aileler evlenme yaşıyla ilgili çeşitli takıntılar içerisine girmiştir.

Bunun yanında romanlarda sıklıkla rastlanan ikinci bir husus evlenen çiftler arasındaki yaş farkının fazla olması konusudur. Çoğunlukla erkekler kadınlardan yirmi-otuz yaş büyüktür. Yazarımız Halide Edip Adıvar'ın da ilk evliliğinde eşiyle arasında bu şekilde yaş farkı vardır. Genç kızların olgun erkeklerden hoşlanması ve evlenmesi çoğu nokta da sorunları beraberinde getirmektedir. Yazar kendi yaşadığı tecrübe bağlamında da bu sıkıntıları aktarma gayreti içerisinde olmuştur.

3.1.3. Evlenecek Kişilerin Nitelikleri

Evlenmeden önceki süreçte kişinin belki de kendine sorması gereken en önemli sorulardan biri "doğru eşi nasıl seçmeli?" olmalıdır. Bu sorunun altında kişinin kendisini ve karşıdaki bireyi tanıma çabası yatmaktadır. Doğru eş seçmeden önce ya da evlenecek kişilerin niteliklerine karar vermeden önce, kişi öncelikle kendisini tanımalıdır. Bireyin kendisini tanıması, partnerinde aradığı niteliklerin tespitini de

²³¹ Adıvar, a.g.e., 2020b, s. 354

²³² Adıvar, a.g.e., 2020b, s. 360

beraberinde getirmektedir. Bundan sonraki süreçte nitelikler kişinin zihninde şekillenmeye başlamaktadır.

Toplumdan topluma, hatta aynı toplumda kişiden kişiye farklılık gösterebilecek bu kriterler arasında herkes için ortak sayılabilecek noktalar da vardır. Evlenecek eşte aranan nitelikler arasında, kişinin sevgi, saygı, merhamet, şefkat sahibi olması başta sayılabilecek niteliklerdir. Ayrıca, değişen toplum yapısı ve değişen insan profili dolayısıyla günümüzün en büyük problemlerinden biri haline gelen güven konusu partnerde aranan önemli bir niteliktir. Bu genel niteliklere çeşitli maddeler eklemek mümkündür.

Evlenmeden önceki süreçte evleneceği kişide aradığı veya istediği niteliklerin tam tespitini yapamamış kişiler, yanlış evlilik yapabilmektedir. Evlendikten sonra beklediğini bulamayan bu kişiler için evlilik hayatı hüsrarla son bulmaktadır. Ama şu var ki evlenmeden önce belirlediğimiz niteliklerin tamamına sahip olan bir kişi olması mümkün görünmemektedir. Eşimizde sahip olmasını istediğimiz niteliklerin çoğu mevcutsa bunlara odaklanmalı ve kalan hususlar için konuşarak belli noktalarda anlaşılmalıdır.

Elbette her insanın zihninde evlenmeden önce oluşan bir eş profili vardır ve bu profilde, olmasını istediği niteliklere sahip kişiyi aramaktadır. Halide Edip Adıvar'ın romanlarında da karakterlerin evlenecek kişide aradığı nitelikler mevcuttur ve bunları zaman zaman sıralamışlardır. Kimi karakterler manevi nitelikleri incelemiştir, kimi karakterler maddi nitelikleri incelemiştir. Karakterlerin söylemlerine baktığımızda çeşitli istekler karşımıza çıkmaktadır. Yazarın ilk dönem romanlarında daha çok romanların yazıldığı zamanların şartları bağlamında kadınların gelir getiren bir işe sahip olmamaları kendilerini maddi anlamda rahat ettirebilecek erkeklerle evlenmeye itmiştir. Tabi ki bir grup karakterde manevi duyguları incelemiştir. Yazarın sonraki dönemlerde kaleme aldığı romanlarda ise maddi olarak hiçbir beklentisi olmayan aradığı noktanın sadece ruh arkadaşlığı ve aşk olduğunu belirten karakterler vardır. Ortak bir amaç taşıdığı kişiyle evlenmek eşte aranan nitelikler arasında yer almaktadır. Erkeklerin kadınlarda aradığı niteliklerde fiziksel görünüm göze çarpmakla birlikte aşk unsurunu da öncelikledikleri görülmektedir.

Handan adlı romanda Refik Cemal, evlenmek için kızlar arasından en sakin ve sessizini seçtiğini söylemektedir. Muhafazakâr biri olduğu için evleneceği eşte aradığı niteliğin sessizlik ve sakinlik olduğunu belirtmektedir.

*"Fakat ben hala muhafazakârim. İntihap ettiğim aralarında en sakin ve sessizi!"*²³³

Kalp Ağrısı romanında Zeyno, Hasan Bey'in aksine nişanlısı Saffet'in tam ideal ve istediği niteliklere sahip bir hayat arkadaşı olduğunu söylemektedir:

"O, bir genç baba, bir doktor, bir kardeş, bir arkadaş; hülâsa hayata tahammül için insana destek olan her temiz rabıtayı şahsında topluyordu." ²³⁴

Kadınların eşlerinde en çok aradıkları nitelikleri Zeyno bir cümlede sıralamıştır. Baba, kardeş ve arkadaş gibi olması, Zeyno'nun hoşuna giden ve istediği niteliklerdir. Bundan dolayı Zeyno'yu Saffet'e bağlayan "aşk" unsuru değildir. Zeyno Saffet'i sığınacak bir liman gibi telakki etmektedir. Saffet'te ki nitelikler de hep bu yönüyle göze çarpmaktadır:

"Fakat ona beni bağlayan zaman zaman gözlerinde tutuşan aşk temayülleri değildi. Onda hayatın her eksikliğini dolduran ve her insanda geçici ve fani olan rabita ve sadakatin ebedi olması hissi idi." ²³⁵

Saffet'te Zeyno'yu sevmesinde, onunla bir yuva kurmak istemesinde etkili olan Zeyno'nun niteliklerinden şöyle bahsetmektedir:

"Seni nasıl severim bilsen, evvela güzel yüzün, güzel gözlerin, güzel vücudunun ifade eden halini hiç görmedim ve görmeyeceğim, sen de nihayetsiz bir merhamet ve iyilik var. Bir gün zaaftan istifa ettiğini ve bilerek canlı bir mahlûka eziyet ettiğini"

²³³ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s.12

²³⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 58

²³⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 58

bilmiyorum. Bir gün yalan olan bir bakış, bir tavrını görmedim. Bütün bunlar bana sende hakiki kadını sezdirdiler."²³⁶

Saffet için önemli olan nitelikler de maddi olmaktan öte manevi niteliklerdir. O Zeyno'da manevi nitelikleri önemsemiştir ve onları sevmiştir. Ayrıca hayat arkadaşlığının da niteliklerini söyleyen Saffet bir baba şefkatiyle Zeyno'yu sarıp sarmalamıştır.

" Bir şey söylemek istediğin zaman seni olduğun gibi anlayacak, kayıtsız ve şartsız her söylediğini dinleyecek ve yapacak olduğumu unutma! İşte hayat ve kalp arkadaşı böyle olur Zeyno'cuğum ve bu mevkiimi hayatta kimse alamayacaktır."²³⁷

Kalp Ağrısı romanında Miralay Muhsin Bey evlenmek istediği kişideki nitelikleri şöyle sıralamaktadır:

*"Hatıraları olan somurtkan yahut hassas, geçkin kadınlar istemiyorum. Evimi şenlendirecek, genç, neşeli, hatırasız, çok seveceğim bir mahlûk istiyorum."*²³⁸

Miralay Muhsin yaşı ellilerin de olan, ilk karısını kaybeden ve görüldüğü gibi, hayatın bundan sonraki sürecinde kendisi için yaşam kaynağı olacak bir eş istemektedir. Miralay Muhsin'in evleneceği eşte aradığı nitelikler arasında ilk göze çarpan husus "yaş" konusudur.

Evlenecek kişilerin eşinde aradığı niteliklerden önemli niteliklerden biri de mensup olunan dinin aynı olması konusudur. Bu konuyla ilgili olarak *Sinekli Bakkal* romanında Rabia ve Hristiyan Peregrini'nin evlenme durumları aktarılabilir. *Sinekli Bakkal* romanında Rabia Hristiyan Peregrini'ye karşı bir şeyler hissetmeye başlamıştır. Zihni, hep bunlarla meşgul olduğu o günlerde Sabiha Hanım'ı şaşırtan bir soru sordu:

²³⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 93

²³⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 94

²³⁸ Adıvar, **a.g.e.**,2020a, s. 198

“- Hanımefendi, bir Müslüman kızı, bir Hristiyan ile evlense ne olur?

- Ne tuhaf sual, kızım. Bir şey olmaz. Çünkü kimse nikâhlarını kıymaz. Çünkü şeriat bırakmaz.

- Fakat şeriat-ı dinlemeseler evlenseler...

- Mahalleli ikisini de taşta tutar.

- Fakat Hristiyan karısı olan Müslüman erkek yok mu?

- Erkekler başka... O kadarını da bilemedin mi? ”²³⁹

Rabia için din farkı konusu önem arz etmektedir. Rabia'nın hissettiği aşk onun içinde gelgitler yaratırken Peregrini'niyle evlenmek en büyük arzusu olarak görülmektedir. Bunu yanında toplum da, kişinin eşinde arayacağı nitelikleri belirleyen önemli bir unsurdur. Rabia Peregrini ile evlenme kararı olsa, aralarındaki din farkı toplum tarafından sorun edilecektir ve birbirine uygun nitelikte iki insan olarak görülmeyeceklerdir.

Ayrıca eş seçerken ekonomik gücün yerinde olması ve beraberindeki bazı şartlar, evlilik kararı almak için önemli bir nitelik olarak öne sürülmektedir. *Sinekli Bakkal* romanında, Sabiha Hanım Rabia'ya tam da buna uygun şeyler söylemektedir:

- Rabia sana kısmet çıktı, Paşa yarın Teyfik'le konuşacak.

O, Çingene Penbe'nin bakla falını taklit ederek mırıldandı:

- Paşa mı desem, Bey mi desem.

- Şaka demiyorum. Galip Bey seni istiyor. Bu ne surat, maymun? Daha iyisini nerede bulacaksın? Babası zengin, ne kaynana ne görümce var; bir evin bir kadını olacaksın.

Rabia askın bir suratla:

- Ben koca istemiyorum, dedi.²⁴⁰

²³⁹ Adıvar, a.g.e., 2020b, s. 153

²⁴⁰ Adıvar, a.g.e., 2020b, s. 161

Tatarcık romanında Haşim ile Recep, Zehra hakkında konuşmaya başlamışlardı. Recep seneler evvel Zehra'yı seviyordu. Haşim:

- *Hala seviyor musun Recep?*

- *Hayır.*

- *Niçin evlenmedin?*

- *Zevkleri seri halinde, hisleri sıfır, kafası tamtakır bir kuklanın cep köpeği olmaktan beni Allah sakladı.*²⁴¹

Recep evlenmek için Zehra'nın niteliklerini kendisine uygun bulmadığını anlatmaya çalıştı ve artık Zehra'yı sevmediğini söyledi. Zehra'nın sahip olduğu nitelikler Recep'i aşkından bile vazgeçirmişti.

Ayrıca, "Zehra Recep'in yakışıklılığı karşısında hayranlık duymuş ancak, erkekleri flört edebilecekler ve koca adayları olarak ikiye ayırdığından bir koca da bulunması gereken vasıfları onda görmemişti."²⁴²

Tatarcık romanında annesi, Dürdâne'nin eş adayında aradığı özellikleri bir konuşmasında şöyle özetlemektedir: "*Bizim kız çok yaman, hem bir numara zengin hem de bir numara yakışıklı adam istiyor. Hiç ablasına benzemiyor.*"²⁴³

Babası ise kızını evlendireceği damatta servet, tahsil ve terbiye üçlüsünün mevcut bulunmasını istiyor." Dürdane'ye o kadar talip çok ki... Hem benim için servet kaft değil. Tahsil ve terbiye..."²⁴⁴

Kişinin belirlediği niteliklerin yanında bir de ebeveynlerin belirlediği nitelikler mevcuttur. Evlenecek olan kişilerin belirlediği niteliklerle ebeveynlerin damat veya gelin adayları için belirlediği nitelikler birbirinden farklı olabilmektedir. Ebeveynlerin bu nitelikleri belirlemesine şüphesiz en büyük katkıyı sahip oldukları hayat tecrübesi yapmaktadır.

²⁴¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018b, s. 129

²⁴² Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 401

²⁴³ Adıvar, **a.g.e.**, 2018b, s. 142

²⁴⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2018b, s. 143

Sonsuz Panayır romanında Şermin, Burhan ve annesi hakkında konuşunca yanındaki kişi:

-O kadar çekiştirme Şermin. Belki Kaynanan olur, dedi. Şermin:

- Allah esirgesin! Ben hiç Amerika'da tahsil gördü diye cebi delik ile evlenir miyim? Altı ay sonra benim kendi apartmanım, arabam olacak, artık ana-baba dinlemeyeceğim.²⁴⁵ dedi.

Görüldüğü gibi Şermin'in eşinde aradığı özellikler tamamen maddi niteliklerdir. Eşinde aradığı nitelikler arasında hiç manevi bir yön belirtmemektedir ve eş adayının aldığı eğitim veya sahip olduğu insani vasıflardan hiç bahsetmemektedir. Şermin evlilik yoluyla elde etmek istediği zengin hayatın hayalini kurduğu için, bu niteliklere sahip birini istemektedir.

Yine aynı romanda Firüzan Tıngır, Ayşe adlı karaktere karşı bir şeyler hissetmektedir ve onun sahip olduğu birçok nitelik hoşuna gitmektedir. Gazeteci sıfatıyla insanîyet uğrunda, her hakikatin üstündeki perdeyi yırtmak azmiyle girdiği yolda, kendine arkadaş ve eş olarak ancak bu keskin gözlü, keskin zekâlı kızı seçebilirdi.²⁴⁶

Âkile Hanım Sokağı romanında Sadi Arslan Serin Esen'le tanıştıktan sonra, evlilik hakkındaki düşünceleri değişmiştir ve bir eşte aradığı nitelikleri şöyle sıralamıştır:

"Ben sadece bir kadın istemem. Erkek olmaya özenen anormal kadından da hoşlanmam. Fakat hayat arkadaşım olacak kadınla serbest konuşabilmeliyim. Ona tamamen güvenmeliyim. Hayat yolunda el ele yürümeli, her işi paylaşabilmeliyim."²⁴⁷

²⁴⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2016, s. 305

²⁴⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2016, s. 305

²⁴⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2020c, s. 245

Sadi Arslan karısı olacak kişiyle evvela dost olmak niyetindedir. Onunla hayatı tam anlamıyla paylaşmak, güven duymak en çok istediği hususlardır. Serin Esen'i görür görmez bu niteliklerin onda mevcut bulunduğunu hissetmiştir ve evlilikle ilgili düşüncesi bile bundan dolayı değişmiştir.

Sevda Sokağı Komedyası romanında Numûne, Bey hanımı olmayı kafasına koymuştu. Bundan dolayı, Saffet Hanım'ın oğlu Macit Bey'in karısı olmaya karar vermişti. Mutlak onu bulacak, ona varacaktı. Esasen adının sonunda bey olması kifayet ederken, aynı zamanda saz çalması, hovardalığı, ele avuca sığmaz olması da onu pek çok çekiyordu.²⁴⁸

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bir eşte aranan nitelikler büyük oranda kişiden kişiye göre farklılık içermektedir. Macit'in sahip olduğu niteliklerin çoğu başka bir kişi için anlamsız hatta istenmeyen nitelikler olsa da, bunlar Numûne'yi Macit'e çeken özelliklerdi.

Aynı romanda Leyla, asla evlenmemeye kararlıydı. Bu kararından Safinaz da haberdardı. Safinaz Leyla'ya "*Sen mizaçta bir kız mutlak evlenmeli... Bu rahibelik cinnetinden vazgeç!*" diyordu Leyla:

-*Ben babamı sevdiğim gibi birini sevmek ve ona güvenmek isterdim, dedi.*

-*Niye sustun? Doktor Feridun seni çok istiyormuş, onunla görüşsene...*

-*Allah esirgeye. Ben doktorla evlenemem (gülerek). Evlenecek olursam kocamın tamamen benim olmasını isterim. Bir doktor için bu kabil değildir ki...*²⁴⁹

Evlenecek kişi de aranan niteliklerde bazı kızlar için belki de en önemli nitelik, karşıdaki kişinin, "babalarının sahip olduğu niteliklere sahip" olmasıdır. Babaya duyulan sonsuz güven ve hayranlık eş adayında aranmaktadır. Görüldüğü gibi Leyla için de bu husus önemlidir.

²⁴⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 41

²⁴⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 81

Hayat Parçaları romanında Amerikalı George Martin "*Biz Amerikalı erkekler hep kılıbığız... Bu kelimeyi yeni öğrendim. Çok hoşuma gitti. Ama bizim kadınlar galiba kılıbık erkeklerden pek hoşlanmıyorlar. Bizimkiler çok sert ve hakim olan İngiliz erkekleri ile evlenirler. Çok zaman biz ne yapsak gözlerine giremiyoruz. Ben, ikisi ortası kadın ve erkek, Türklerin arasında oluyor, sanıyorum, dedi.*"²⁵⁰

Hayat Parçaları romanında Amerikalı Dorothy için George Martin 'e dökerken şunları söyledi: "*Ahmet Gürliyen bana çok cazip geldi. Zaten bütün Türk erkekleri öyle... Gerçekten onlar hem çok şiddet hem de çok rikkat ifade ederler. Ama ben bir Türk erkeğiyle evlenemem Çünkü çok kıskanç oluyorlarmış.*"²⁵¹

Farklı kültürlerde yetişmiş kişilerin hayata bakışı, insanlara yaklaşma biçimi, evlilikten beklentileri ve eş adayındaki aradığındaki nitelikleri de farklı olmaktadır. Aradaki kültür farkı niteliklerin tespitinde belirleyici unsur olabilmektedir. Çünkü her toplumun sahip olduğu genel davranış kalıpları vardır. Bu da sonrasında sorun yaratabilmektedir.

Görüldüğü gibi romanlardan alınan örnekler içerisinde "evlenilecek eşte aranan nitelikler" çeşitlilik arz etmektedir. Genel olarak oluşan kategoriler içerisinde maddi nitelikleri iyi olan kişilerle evlilik yapmak isteyen karakterler, en büyük kriteri ruh arkadaşlığı olan karakterler, kendisi için en önemli niteliğin aşk unsuru olduğu karakterler göze çarpmaktadır. Kişiler hangi kriter kendileri için için daha önemli ise ona uyan kişiyle evlenmek arzunda olmuştur.

3.1.4. Eş Seçerken Dikkat Edilecek Hususlar

Evlilik kurumu, toplumun temel direği olan ailenin başlangıç birimidir. Sağlıklı evliliklerin oluşmasında en önemli unsur, kişinin eşini seçmeyi tesadüflere bırakmaması, bu kararı bilinçli olarak vermesidir.²⁵²

²⁵⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2000, s. 42

²⁵¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2000, s. 111

²⁵² Azize Nilgün Canel, **Evlilik ve Aile Hayatı**, 2. bs., Nakış Ofset, İstanbul, 2012, s. 17

Evliliğe giden yol olarak görülen eş seçme süreci kültürden kültüre çeşitlenen bir olgudur. Eş seçimi kişinin özgürce “aşk” temeli ile olabileceği gibi, ailenin ve sosyal çevrenin kararı ya da baskısıyla da olabilmektedir. Özgürce eş seçimi daha çok gelişmiş diye nitelendirilen endüstri toplumlarında görülürken, geleneksel değerlerin baskın olduğu toplumlarda bireyler istediği eşi seçme konusunda kısıtlanabilmektedir.²⁵³

Toplumda hâkim olan üretim biçiminin, üretim ilişkilerinin ve yaşam tarzının aile yapısının şekillenmesinde benzer bir etkisinin eş ile tanışma yani evlenme şekillerinde de etkili olduğu görülmektedir. Üretim biçiminin tarım olduğu ve nüfusun büyük oranda kırsal kesimde yaşadığı geleneksel toplumlarda evliliklerin büyük oranda yakın akraba ya da komşu çevresinden ve görücü usulüyle yapıldığı görülmektedir.²⁵⁴

Aslında eş seçme her toplumda önemli bir konudur. Farklı düş ve beklentileri olan iki kişinin birbirlerini tanıyıp evlenmeleri de, uyumlu bir evlilik için yeterli olmamaktadır.²⁵⁵ Ama eş seçerken kendimize bazı soruları yöneltmemiz ve bunlara yönelik kararlar almamız, uyumlu bir evlilik hayatı yaşamamızın olasılığını artırmaktadır.

Her toplumun kendi kültürel norm ve değerleri eş seçme yönteminin ve eşte arılan özelliklerin belirleyicisi durumundadır. Bireylerin eş seçiminde, sosyalizasyon sürecinde edindiği sosyo-kültürel özellikler, aile yapısı, deneyimler ve yaşanmışlıklar rol oynamaktadır. Bir kişinin eşinden ne beklediği, ilişkiden sağlanan doyum; eşlerin yetiştiği kültürden etkilenmesi farklılıklar göstermektedir.²⁵⁶

²⁵³ Cihan Akkaya, “Eş Seçimi ve Evlilik”, **Değişen Toplumda Değişen Aile – Sosyolojik Tartışmalar**, Ed. Nurşen Adak, 4. bs., Siyasal Kitapevi, Ankara, 2020, s. 147

²⁵⁴ Can, **a.g.e.**, s. 90

²⁵⁵ Özgüven, **a.g.e.**, s.68

²⁵⁶ Akkaya, **a.g.e.**, s. 147

Birçok kültürde yapılan eş seçme sürecine yönelik araştırmalardan yola çıkılarak; eş seçme de belirleyici olan kuramsal yaklaşımlar, eş seçmeyi etkileyen faktörler ortaya konulmuştur.²⁵⁷ Bu yaklaşımlar; sosyal mübadele yaklaşımı, filtreleme yaklaşımı, sosyobiyojik yaklaşım olmak üzere üç başlık şeklinde ifade edilmektedir. “Sosyal mübadele yaklaşımı en sık kullanılanıdır; ilişkinin nasıl biçimlendiğini ekonomi biliminden aldığı düşüncelerle açıklar. Filtreleme yaklaşımına göre çiftlerin evliliğine giden süreç bazı evrelerden geçer ve evreleri bazı filtreler aracılığıyla devam eder. Sosyobiyojik yaklaşımsa temelde cinsiyet farklılığını ortaya koymaya çalışır.”²⁵⁸

Eş seçimi insan hayatının en önemli kararlarından biridir. Kişinin vereceği bu karar hayatını birçok yönden etkilemektedir. Kurulacak olan ailenin niteliğini bir nevi seçilecek olan eş belirlemektedir. Eş seçimi, hayatımıza vereceğimiz yönü tayin etmek anlamına gelmektedir. Çünkü doğru eş seçimi yapmak hayatın akışı içerisinde bireye büyük kolaylık ve mutluluk sağlamaktadır. Bunun tersi olarak yanlış eş seçimi ise hayatımızın geri kalanında istemediğimiz durumlarla karşılaşmamıza ve mutsuz olmamıza sebep olmaktadır. Aynı zamanda kişi bu kararla, kimden çocuk sahibi olmaya da karar vermiş olmaktadır.

Eş seçimi kararının çeşitli aşamaları bulunmaktadır. Eş seçimi kararında ilk adım kişinin kendi kişilik özelliklerini tanıması ve farkında olmasıdır. Karşısındaki kişinin kişilik özelliklerini tanımak da ikinci adım olmalıdır. Evlenme kararı alınmadan önce adaylar her anlamda birbirleri için uygun olup olmadıklarını anlamalıdır. Toplumsal bakış açıları, alışkanlıkları, sahip oldukları değerler, hayat görüşleri, siyasi fikirleri ve aile yapılarındaki benzerlikler, çiftin evlilik mutluluklarına katkıda bulunur. Eğer adaylar seçimlerinde kararlıysalar artık yapmaları gereken, evliliğe dair beklentilerini gözden geçirmeleridir. İlerideki evlilik hayatları hakkında gerçekçi ve birbiriyle örtüşen beklentiler içinde olmaları, benzer ve farklı yönleri üzerinde yeterince düşünüp tartışmaları gerekir.²⁵⁹

²⁵⁷ Akkaya, **a.g.e.**, s. 148

²⁵⁸ Akkaya, **a.g.e.**, s. 161

²⁵⁹ Özgüven, **a.g.e.**, ss. 18-19

Eş seçme sürecinin aşamalarının yanında, bir de eş seçimini etkileyen faktörler vardır. Eş seçiminde fiziki ve maddi nitelikler, kişilik ve karakter özellikleri, tarafların sosyo-ekonomik durumu, eğitim düzeyi, yaş, dini inanç, fiziki görünüm vb. bu hususlar arasında sayılabilir. Sosyologların tespit ettiği eş seçimini etkileyen faktörler (fiziksel görünüm, yaş, din, sosyal sınıf...) eş seçiminde destekleyici etkide bulunmaktadır. Bu faktörlerin her toplumda evrensel olduğu belirtilmektedir ancak etki dereceleri değişebilmektedir.²⁶⁰

Evlendikten sonra eş seçiminden dolayı pişmanlık duyan bireylerin genellikle; evlenmeden önce eşlerinde var olan problemleri görmezden geldikleri, evlenmeden önce ilişkilerinde var olan problemleri görmezden geldikleri, evlilikten gerçek dışı veya abartılı beklentileri olduğu, karşısındaki kişinin mizaç özellikleri ve bu özelliklerin kendisi ile uyuşmasından ziyade fiziksel özelliklere dikkat ederek evlendikleri, aşkın her türlü problemi halletmekte yeterli olduğuna inandıkları görülmektedir.²⁶¹ Bu durum da, kişilerin mutsuz bir evlilik hayatıyla karşılaşma olasılığını büyük oranda artırmaktadır.

Kişiler, eş seçiminde birey olarak, kişisel karar vermenin çok önemli olduğunun farkında olmalıdır. Bu kararı kişisel olarak vermenin önemini bilmek ve kararımızı vermek ebeveynlerimizin fikirlerine önem vermediğimiz anlamına gelmemektedir. Onların fikirleri ve hayat tecrübeleri bu kararın verilme aşamasında belli bir noktaya kadar önemli ise de kişisel kararın önemi göz ardı edilmemelidir.

Evlilik ve eş seçme geleneksel düzende tamamen bireyin ait olduğu “ailenin” bir sorumluluğu iken, bugün “bireylerin” kişisel sorumluluğu haline gelmiş görücü yoluyla evlenme geleneği bireylerin bağımsız iradeleriyle seçmeleri yöntemine dönüşmüştür.²⁶² Ama toplumun geneline bakıldığı zaman, eş seçme ve evlenme kararı verecek kişilerin içinde yaşadıkları toplumdan tamamen bağımsız, kişisel bir karar

²⁶⁰ Akkaya, **a.g.e.**, s. 161

²⁶¹ Canel, **a.g.e.**, s. 20

²⁶² Özgüven, **a.g.e.**, s. 31

vermesi zordur. Çünkü bireyler içinde yaşadığı aile ve toplumun her şeyinden etkilenmişler, duygu ve düşüncelerini yaşadıkları aile ve toplumda edinmişlerdir.

Eş seçme konusunda birbirine ters olan iki görüş vardır. Homogami adı verilen görüşe göre, evlenecek kişilerin ortak yönlerinin çok olması evlilikte başarısı şansını artırmaktadır. Gerçeklere dayalı olarak kurulmuş evliliklerin oldukça mutlu evlilikler olduğu gözlenmektedir. Bu evliliklerde ekonomi, din, ırk, eğitim, yaş, sosyal değerler açısından önemli ölçüde yakınlık ve benzerlikler olduğundan anlaşmazlıklar ve çatışma konuları en az düzeye inmektedir. Ayrıca bu tür evlilikler de çıkabilecek sorunlar için çözüm daha kolay bulunabilmektedir.²⁶³

Heterogami olarak tanımlanan ikinci görüş ise eş seçiminde zıt özelliklerin geçerli olduğunu ileri sürmektedir. Bu görüş bir kısım başarılı evliliklerle örneklendirilmeye çalışılmaktadır. Ancak, ayrıcalıkların kuralları bozmadığını bildiğimizden bu görüşün pratik değeri eş seçiminde ikinci planda kalmaktadır.²⁶⁴

Sonuç olarak diyebiliriz ki, evlilikte mutluluk geniş çapta eş seçiminin iyi yapılmasına bağlıdır.²⁶⁵ Evlilikte başarı göreceli bir konudur ama eş seçiminde aralarındaki benzerlikleri çok olan kişilerin kuracağı evliliklerde başarı şansı oldukça yüksektir.²⁶⁶ Bu yargının olumlu olması eş seçiminin iyi yapılmış olmasına bağlıdır.²⁶⁷ Eş olarak düşünülen kimseyi özellikleri açısından yeterince tanıyıp, başkaları ile karşılaştırmadan evlenmeye kalkışmak, kişiyi belki çok hatalı bir karara götürür. Bu nedenle mutlu evliliklerin uzun, dikkatli ve planlı bir araştırma devresine ihtiyaç gösterdiği unutulmamalıdır.²⁶⁸

²⁶³ Bilen, **a.g.e.**, s. 101

²⁶⁴ Bilen, **a.g.e.**, s. 101

²⁶⁵ Özgüven, **a.g.e.**, s. 31

²⁶⁶ Bilen, **a.g.e.**, 101

²⁶⁷ Bilen, **a.g.e.**, s. 89

²⁶⁸ Bilen, **a.g.e.**, s. 89

3.1.4.1. Kalben ve Ruhun Uygunluk

Eş seçimi sürecinde dikkat edilmesi ve belki de en önemsenmesi gereken husus kalp, ruh ve fikir birlikteliğinin uygunluğudur. Her birey farklı ailelerde, farklı çevrelerde ve farklı toplumsal yapıda yetişmiştir. Bu yetiştirilme tarzı kişilerin ruh dünyalarının farklı biçimlerde ve hislerde şekillenmesine yol açmıştır. Bundan dolayı aynılık değil benzerlik aranması daha gerçekçi olur. Benzer ruhlar ve kalpler birbirini bulduğu zaman evlilik kurumu sağlıklı ve mutlu bir zemin üzerine oturmaktadır.

Genel olarak çiftler evlenmeden önce bu hususa çok dikkat etmedikleri ve başka hususları öncelikledikleri için evlendikten sonra ortaya çıkan ruhi uyumsuzluğun beraberinde mutsuz bir birliktelik gelmektedir. Bu uyumsuzluk zamanla aşılabilir bir hal aldığı anda evlilik sıcak bir yuva, bir huzur durağı olmaktan çıkarak, istenilmeyen bir birliktelik haline dönüşmektedir.

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında bazı evli çiftler arasında kalbi ve ruhi uyumsuzluk olması dikkat çeken bir unsurdur. Romanlarda, evlilikte zevklerin uyuşmasının, çiftler arasında fikir arkadaşılığının, kadın ile erkeğin dost olması gerektiğinin önemi üzerinde durulur.²⁶⁹

Seviye Talip'te Batı kültürü olarak yetişmiş olan Fahir alaturka terbiye ile büyümüş olan karısı Macide'yi yetersiz bulur. Karısından fikir ve kafa arkadaşlığı ister. Macide kendini eğitmeye, kocasının sorunlarını ve memleket meselelerini kocası ile tartışmayı öğrenmeye mecbur kalır. Romana göre iyi bir evlilik böyle olmalıdır.²⁷⁰

Heyula adlı romanda, Haşim karısına karşı son derece ilgisiz gösterilir. Bu ilgisizliğin temelinde yatan ilk sebep karı- kocanın ruhi uyumsuzluğudur. Haşim onun "şairane" ve "müzikaya meraklı" sanatkâr yaratılışını paylaşamadığı gibi, küçümseme psikolojisi içindedir.²⁷¹

²⁶⁹ Esen, **a.g.e.**, 1992, s. 662

²⁷⁰ Esen, **a.g.e.**, 1992, s. 662

²⁷¹ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 4

Kalpdeki hislerin evlenmeden önce eş tarafından doldurulması umulan bir durumdur. Ama tam tersi gerçekleşip evlendikten sonra, kalben ve fikren ayrı dünyalarda olmadıklarını anlayan eşler büyük bir gerçekle, acı bir şekilde yüzleşmek durumunda kalmaktadır. *Handan* adlı romanda Refik Cemal ve Neriman arasında bu durumu görmekteyiz. Refik Cemal, Neriman'la evlenmeden önce onun tam da kendine uygun bir eş olduğuna karar vermiş ve eş olarak onu tercih etmiştir. Ama evlendikten sonra Refik Cemal'in karısı Neriman, eşinin efkârını, hislerini, ruhundaki boşlukları tam dolduramadığını söyleyerek acı bir itirafta bulunmaktadır. Kocasına Handan'ın daha uygun olduğunu söyleyerek Refik Cemal'i hayli şaşırtmaktadır:

*"Refik Keşke sen Handan'ın kocası olaydın, birbirinize daha uyardınız."*²⁷²

*"... Bak senin efkârını ne de hislerini dolduramıyorum. O senin ruhunda hiç boş yer bırakmayacaktı."*²⁷³

Handan Hüsni Paşa ile evlidir. Fakat o da Refik Cemal gibi evliliğinde, hayat arkadaşında aradığı kalbi ve ruhi doyumunu bulamamıştır. Bu hissi ne yazık ki eşi dışında bir kişi de bulmuştur. Nazan Bekiroğlu, *"Handan ancak fikren, hissene anlaştığı ve bir kadın olarak yanında güven duyduğu Refik Cemal ile gerçek aşk mutluluğunu tadar"* diyerek fikir ve his birliğinin ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır.²⁷⁴ Refik Cemal de yavaş yavaş karısının dolduramadığı fikir ve ruh boşluklarını dolduran Handan'a karşı bir duygu beslemeye başlamıştır.

Son Eseri romanında Feridun Hikmet; *"Fikir ve his noktasında karımla biz iki yabancıyız. Onun için Feridun Hikmet'in manevi hayatı ve ihtiyaçları hiç bir mana ifade etmez. Gündelik hayatımızın ister istemez paylaştığımız harici ihtiyaçları ve vakaları istisna edilirse onunla müşterek bir tek emel yahut fikir yoktur. Fakat işin fecaati yalnız bu fikir ve his yabancılığında kalmıyor. Mediha kendinin iştirak etmediği, daha doğrusu kavrayamadığı her hülyaya, herhangi faaliyete düşmandır"*²⁷⁵ diyerek kalbindeki ve ruhundaki boşluğu eşinin dolduramadığını vurgulamaktadır.

²⁷² Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 107

²⁷³ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s.108

²⁷⁴ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 64

²⁷⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s. 76

Sinekli Bakkal romanında Rabia ve Peregrini evlendikten sonra, Peregrini Müslüman oldu ve Osman ismini aldı. Osman konuşmayı çok seven biriydi. Ama çevresindeki çoğu kişi Osman'la fikri münakaşa yapamazdı. Bu ihtiyacını ancak Vehbi Dede karşılamaktaydı. Karısı Rabia konuşmayı pek sevmiyordu. Gerçi söylediği zaman canlı söylüyor, zekâsı elektrik feneri gibi, insana en ummadığı en zengin, hayat tasvirleri gösteriyor. Fakat belki kız metafizik, karışık münakaşalardan sıkılıyor. Osman terliklerini sinirli sinirli sallıyor, bilhassa bu akşam Rabia'yı böyle çetin bir mevzua sürüklemenin imkânı olmadığını hissediyordu. Demek piyano çalmaktan başka çare yok.²⁷⁶

Osman artık mahalle kahvesine her akşam gitmeye başlamıştı. Rabia bu durumdan memnundu. Hem bu, kocasının Sinekli Bakkal'a alıştığını göstermekte hem de Rabia'nın biraz başı dinlenmekteydi.

Osman'ın istediği o fikri, o ağır konuşuş onu çok yoruyordu. Bu biçim konuşuş, vaktini kaybetmekten başka neye yarıyordu. Bu, Osman'ın hiç ölçüsü yoktu. Hayatta mütemadiyen yenilik peşinde koşuyordu. Fakat eline geçen her yeni şeyi çarçabuk yıprandırıyordu. Vehbi Efendi'nin Osman için söyledikleri ne kadar doğrudu. Osman hep gözüne, gönlüne hoş gelen şeylerin peşinde. Halbuki Rabia, sırf alışkın olduğu şeylere, kendisiyle ile beraber yürüyen, olgunlaşan aşına muhitlere, insanlara bağlıydı. Belki Osman itiyat haline gelen her şeyi bir zincir telakki edecek mizaçtaydı. Bir gün, bir gün belki de Sinekli Bakkal'ın her şeyinden hevesi geçecek Rabia'yı bırakıp kaçacak. Ah! Bu aksi düşünce olmasa Rabia odasında dikişiyle ne kadar mesut olacak.²⁷⁷

Bir gün, Osman "Rabia'nın omuzunu okşadı, çenesini de okşamak istedi. Fakat o hayli huşunetle Osman'ın elini itti. Yanakları gelincik gibi.

“ *Ben sana halk içinde okşamak olmaz demedim mi?* ”

²⁷⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 352

²⁷⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 358

İşte gene eski dar kafalı Sinekli Bakkal'lı hafız kız! Boğaziçi'nde biraz adama alışır gibi olmuştu."²⁷⁸

Görüldüğü gibi Sinekli Bakkal romanında Rabia ve Peregrini birbirlerine uygun olmayan, birbirlerine fikren ve ruhen iki zıt karakterdir. Evlenmeden önce aşk onların hissettikleri ve birbirlerinde aradıkları tek duygu olmuştur. Bu durumun evliliklerinde sorun oluşturabileceğini, Peregrini'nin dostu Vehbi Dede söylemiştir. Ama onlar yalnız kalplerinin götürdüğü yola girdikleri için evlenmek onlar için hiç bir şey haline gelmiştir. Karı-koca olarak aynı zevklere, aynı ruhi hislere sahip olmadıklarını anladıklarında artık çok geçtir. Peregrini karısıyla konuşmak, bir şeyler paylaşmak niyetinde olsa da aynı noktada hiçbir zaman buluşamadılar ve bu durum her ikisinin de mutsuz olmasına sebep olmuştur.

Evlenecek çiftler arasında kalben ve ruhen birlikteliğin sağlanamadığı ilişkiler belli bir noktaya kadar sürmekte, sonrasında birbirine katlanma durumu en aza indiği için evliliklerde sonu gelmeyen sorunlar yaşanmaktadır. Sorunlu evlilik demek sorunlu toplum yapısının oluşmaya başlaması demektir. Halide Edip, bireyin ve toplumun gözlemine ve analizini bu noktada çok iyi yapmaktadır. Yazarın incelediğimiz romanlarında kalben ve ruhen denk olduklarını zannederek evlenen çiftler mevcuttur. Bu çiftler evliliğin ilerleyen zamanlarında kalben ve ruhen birliktelik sağlayamadıklarını anladıklarında huzursuz duygular yaşamaya başlamaktadır. Çiftlerden biri ya da her ikisi sonraki süreçte kalbini ve ruhunu doldurduğunu düşündüğü bir kişiyle karşılaştığında, hala evli olduğu için bu duyguyla mücadele içerisine girmektedir. Kişiler içinde bulunduğu durumu toplumun onaylamayacağını da bilmektedir.

3.1.4.2. Eşlerin Denk Olması

Evlenecek olan kişilerin birbirine uygun ve denk olması gerektiği hemen hemen tüm toplumlarda gerekli görülen bir durumdur. Denklik konusu toplumlara, dinlere, zamana göre farklılık arz etmektedir. Evlenmeyi düşünen kişiler için belki de en zor aşama kendine denk birini bulabilmektir. Çünkü denklik konusu geniş bir

²⁷⁸ Adıvar, a.g.e., 2020b, s.400

konudur ve içerisinde bireysel ve toplumsal birçok yön bulunmaktadır. Özellikle günümüzdeki şartlar göz önüne alındığı zaman kişiler arası denklikte aranan özellikler arttığı için, bu konu daha da içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Denklik toplumsal konuları da kapsadığı için sosyolojik boyutunun üzerinde önemle durulmalıdır.

Denkliğin sosyolojik boyutu kişinin içinde yaşadığı aileyle ve toplumla ilgilidir. Birey hangi sosyal çevrede büyüdüse, eğitim seviyesi, bilgi ve kültür birikimi, değer yargıları ve hatta fiziksel durumu vb. hususlar o çevreye göre oluşmaktadır. Evlenmeden önce sahip olunan bu basamaklar eşlerin birbirine denk olup olmamasında göz önüne alınmaktadır.

Denklik, evlilik hayatında istikrarın korunması ve eşler arasında mutluluğun gerçekleştirilmesi için birtakım sosyo-kültürel meselelerde eşitliğin sağlanmasıdır. Eşlerden her birinin yaşayış tarzında büyük farklar bulunmayacağı için, günlük hayatın bütün cephelerinde uzlaşma sağlanabilmesi amacıyla herkesin kendi ailesi seviyesinden eş seçmesi evin ve ailenin huzur temeli kabul edilmiştir. Bu husus önemsenmez ve küçük görülürse, içten içe beklenmedik sıkıntılar ve huzursuzluklar baş gösterebilir.²⁷⁹

Aileyi oluşturan bireyler birbirine denk olmazsa, mutlu bir birliktelik sağlanamayabilir. Ama tabii ki mutluluğun tek kaynağı denklik değildir. Evlendikten sonra saygı, sevgi, hoşgörü, merhamet vb. hususlar evlilik birliğine hâkim olan duygular değilse yine mutsuzluk kaçınılmaz olur. Eşlerin mutlu olmasında göz önünde bulundurulacak birçok yön vardır. Doyumlu ve mutlu bir evlilik ilişkisi tarafların evlenmeden önce arzuladığı bir husustur.

Doyumlu bir evlilik yaşantısı, eşlerin birbirine ne kadar uygun olduklarıyla doğrudan ilişkilidir. Ailenin huzurlu olmasının ilk koşulu eşler arasındaki uyum ve anlaşmadır. Uyumlu beraberliklerin hayatı kolaylaştıracağı, güzelleştireceği, zenginleştireceği söylenir. Eş seçmede, evlenecek kişilerin benzer yönlerinin çok olmasının, evlilikte başarı şansını artıracığına inanılır. Eşler arasındaki benzerlikler

²⁷⁹ Abdurrahman Kasapoğlu, “İslam’a Göre Evlilikte Eşler Arasında Uyum Sorunu –İnanç ve Ahlak Uyumunu”, **Bilimname**, XII, 2007, s. 159

evlilik hayatını kolaylaştıracağı gibi, farklılıklar da zorlaştırabilir. Bu yüzden evlilikte ekonomik durum, dini inanç, ırk, eğitim, yaş, sosyal değerler açısından eşlerin önemli ölçüde birbirine yakın ve benzer olmaları istenir.²⁸⁰

Eş seçiminde en çok dikkat çeken özellik çiftler arasındaki benzerliktir. Araştırmalar, birlikte yaşayan evli çiftlerin genellikle eşlerin aynı toplumsal çevreden, hatta kendileriyle aynı coğrafi bölgeden seçtiklerini saptamışlardır. Bu duruma “denkteş evlilik” denilmiştir. Evlilikte denklik, benzeşme ihtiyacından kaynaklanır. Eşlerin coğrafi köken, yerleşim yeri, ailelerinin aynı meslek grubundan olması, din, eğitim düzeyi, yaş, meslek yaşamı, kültür gibi ortak özellikleri paylaşması evlilikte denkliği oluşturur. Bunun tersi olan, özgeçmişlerinde dikkati çekecek kadar çok farklılıkların bulunduğu evlilikler ise, “benzeşmez evlilik” lerdir. Irk, milliyet, din bakımından birbirinden farklı kadın ve erkeğin evlenmelerine “karışık evlenme” adı verilir.²⁸¹

Evlenecek çiftin birbirine uygun ve denk olması genel hatları ile hemen hemen bütün toplumlarda aranan, gerekli görülen bir husustur. Denklik düşüncesi, bir yönüyle toplumlara özgü normlara, diğer yönüyle de evlenmenin amaçlarına dayanmaktadır.²⁸²

Halide Edip Adıvar’ın romanlarında da denklik konusunun toplumsal ve bireysel yönleri bulunmaktadır. İncelediğimiz romanlardaki karakterler evlenmeden önce ve evlendikten sonra denklik konusuyla ilgili çeşitli şekillerde karşılaşmışlardır.

Mev’ut Hüküm romanında, Kasım Şinasi’nin Sara’yla evlilik kararı almasını anlamak güçtür. Muallim Remzi, Sara ile birbirlerine denk olmadıklarını söyle de Kasım Şinasi kararlıdır. Daha açık bir şekilde bahsetmek gerekirse Sara, "Hasta, delilik ihtimali olan, dul, bir çocuklu, etrafında dik başlılığıyla tanınan bir kadındır"²⁸³ ve Muallim Remzi bunların hepsini söylemiş ve denk olmadıklarını ima etmiştir.

²⁸⁰ Kasapoğlu, **a.g.e.**, s. 138

²⁸¹ Kasapoğlu, **a.g.e.**, s. 139

²⁸² Kasapoğlu, **a.g.e.**, s. 159

²⁸³ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 170

Bu kısımda kişinin denk olup olmasını göz ardı ettiği "aşk" durumu mevcuttur. "Aşkın kayıtsız şartsız üstünlüğü ve insana bir kader gibi hükmetmesi" söz konusudur.²⁸⁴ Kasım Şinasi için o an Sara'ya hissettiği aşktan başka hiçbir konu önemli gelmemiştir.

Âkile Hanım Sokağı romanında Sadi Arslan adlı karakter, Serin Esen'e evlilik teklif edince Serin Esen derhal teklifi reddetmiştir. Sadi Arslan çok üzülmüştür. Fakat nedenini de merak etmektedir. Serin Esen boşanma aşamasında olduğunu ve beş yaşında bir kızının olduğunu söylemiştir. Sadi Arslan hepsinin çözümünü bulabileceğini kızını da kızı gibi göreceğini söylese de Serin Esen denk olmadıklarını ima etmiştir.

Eşler arasında denkliğin arandığı pek çok nokta vardır. Denklik ekonomik seviyede, dinde, eğitim seviyesinde, sosyal seviyede, örf ve adetlerde, bilgi ve kültür seviyelerinde, kişilerin benimsediği değerlerde, soyda, fiziksel ve zihinsel durumlarda vb. aranmaktadır. Bu ortak noktaların denkliği ne kadar fazla ise evliliğin sağlıklı yürümesi de o kadar kolaylaşmaktadır. İncelediğimiz romanlarda da Halide Edip Adıvar, eşlerin denk olması gerektiği noktaları işlemiştir. Yazarın, yukarıdaki denklikle ilgili verdiğimiz iki örneğinin yanı sıra, özellikle bu konuyla ilgili, ekonomik fark, sınıf farkı, mizaç farkı, eğitim farkı, yaşam anlayışları ve ortak kültür üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu başlıkları daha detaylı incelemenin yazarın anlatmak istediği noktaları anlamak adına faydalı olacağı düşünülmektedir.

3.1.4.2.1. Eşler arasındaki Ekonomik Fark

Evlilik kurumu adına eşler arasında denklikte aranan hususlardan biri ekonomik farktır. Evlenmeden önce sahip olunan ekonomik standartlar, mensup olunan aile ve çevre hakkında bilgi vermektedir. Kişi ekonomik seviyesi gereği birçok şeye sahip olabilmekte ya da olamamaktadır. Ekonomik koşullar gereği kişinin içinde bulunduğu çevre şekillenmektedir. Kişinin yetiştiği aile ve sahip olduğu yakın çevresinden edindiği ekonomik alt yapı tecrübeler evlilik hayatına yansımakta, eğer

²⁸⁴ Bekiroğlu, a.g.e., s. 170

kişilerin yetiştiği ortam birbirine denk değilse eşler arasında uyumsuzluklar başlamaktadır.

Her birey, içinde doğup büyüdüğü, geliştiği sosyal ve ekonomik koşulların bir ürünüdür. Her grubun doğru kabul ettiği davranışlar doğal olarak birbirinden farklıdır. Otoriteye karşı tutum, özgürlük anlayışı, töre, eğitim ve daha birçok olayda değer yargıları hayli farklı olabilir. Farklı sosyo-ekonomik gruplar, para ve kültürel konular da farklı görüşlere sahip olurlar. Eğer farklı evlilikler söz konusu ise, kadının kendisinden daha yüksek sosyo-ekonomik durumda olan birisiyle evlenmesi kendisinden daha aşağı durumda olan birisiyle yapacağı evlilikten daha başarılı olmaktadır.²⁸⁵

Toplumun genelinde, evlenecek çiftlerin ekonomik denkliği göz önüne alındığında, erkeğin karısından daha düşük bir ekonomik güce sahip olmasının erkekte çeşitli huzursuzluklara yol açtığı gözlemlenmektedir. Erkek bu durumda istediği mutluluğu ve özgüveni tam olarak sağlayamamaktadır. Toplumda gözlemlenen bu durumlar kişilerin ekonomik seviyelerinin denkliği ile ilgili genel kanaat ve algıların oluşmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla evlenecek olan kişilerin ekonomik yönden yakın olması hem bireyin hem de toplumun istediği bir durumdur.

Evlilik hayatı içerisinde başta sorun teşkil etmeyen birçok nokta belli bir zaman sonra hem birey hem de toplum açısından sorun haline gelebilmektedir. Kişiler için ekonomik yönden denk olmamak başta sorun yaratmayabilir ama romantik dönemin bitmesiyle sorun haline dönüşebilmektedir. Bu nedenle sosyo-ekonomik yönden farklı olan kişilerin evliliği umut verici görünmemektedir.²⁸⁶

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında evlenecek olan kişilerin aralarındaki ekonomik fark kimi zaman birey kimi zaman toplumdaki insanlar tarafından sorun edilmiştir.

Sinekli Bakkal romanında, “Rabia ve bahçıvan Bayram Ağa'nın yeğeni Bilal hakkında konak halkı dedikodu çıkarınca Bayram Ağa yumruklarını yere vurdu,

²⁸⁵ Bilen, **a.g.e.**, ss. 104-105

²⁸⁶ Bilen, **a.g.e.**, s. 105

akabinde ağız köpürdü. Bilal bir orta oyuncusunun kızına, bakkallık eden bir kıza mı kalmıştı? Kim bu lafı ederse gözünü patlatacaktı”²⁸⁷ cümlesi Bayram Ağa'nın yeğeni Bilal'i bir bakkal kızına denk görmemesini yansıtmaktadır. Ona göre yeğeni ekonomik durumu yüksek bir ailenin kızına layıktır. Bir gün, Rabia ve Bilal'in bahçede buluşmalarını Bayram Ağa konağın beyi, Selim Bey'e anlatmıştır. Selim Bey anlatılanlardan sonra:

*“Bana bak Bayram Ağa. Bu o kadar fena bir şey değil. İkisi de birbirinin küfvü. Hanımefendi Rabia Hanım'a bir ev alır, ben de oğlanı mektepten çıkınca bir memuriyete korum... Bahçıvan başını salladı. Rabia Hanım onca hiç de Bilal'in küfvü değil. Pekâla bir kızcağız ama olsa olsa bir imamla, bir bakkalla, belki de bir çalgıcı ustasıyla evlenebilir. Paşa'nın gene kaşları çatıldı.”*²⁸⁸

Bahçıvan Bayram Ağa'nın yeğeni Bilal'e Rabia'nın denk olmadığı, yeğenin bir paşa kızına layık olduğu söylemi toplumun böyle düşünen kesiminin aynası olma görevi görmektedir. Dolayısıyla toplumsal genel algı içerisinde ekonomik olarak birbirine yakın olmayan kişilerin birbirine denk olmadığını düşünme eğilimi vardır.

“Rabia o akşam konağa gelirken Bayram Ağa uzun uzun Bilal'in büyük adam olacağından, Bilal'in paşa damadı olacağından bahsetti durdu. İhtiyarın sesi adeta tehditle doluydu, "Gözünü aç oğlan senin dengin değil" demek istiyordu.”²⁸⁹

Ekonomik farkla ilgili başka bir hususta *Sonsuz Panayır* romanında bulunmaktadır. Romanda Burhan'ın dayısı yeğenine evlilik meselesi açmıştır. Şirketin selameti için Bolluklara damat olmasını istemiştir. Ama Burhan gizlice Ayşe ile nişanlanmıştır ve Ayşe'yi sevmektedir. Şiddetle dayısının bu düşüncesine karşı çıkmıştır. Bolluklara damat olmayacağını söyleyince dayısı kimi almak istediğini sormuştur, Burhan'da:

²⁸⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 168

²⁸⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 169

²⁸⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 171

"Kabul ederse Ayşe'yi" dedi.²⁹⁰ Safitürk boğuk bir sesle, "İşte bu olamaz" dedi! "Senin de Ayşe'nin de istikbali mahvolur. Hele ona hiç rahat, huzur vermem, gözünü patlatırım. Niçin? Çünkü benim ailemden birinin şirkette çalışan bir memur parçası ile evlenmesine asla müsaade edemem."²⁹¹

Safitürk, yeğeni Burhan'ın Ayşe ile denk olmadığı için evlenmesini istememektedir. Zaten bu evlilik kendi şahsi menfaatlerine de terstir. Daha önce de belirttiğimiz gibi evlenecek çiftler arasındaki denklikle ilgili konularda üçüncü şahıslarında müdahale ettiği görülmektedir.

Aile sosyal bir birlikteliktir. Bu birliktelik içerisinde ailenin temel üyelerinin birbirine karşı bağımlılıkları vardır. Ailenin temel üyelerinin en başında gelen karı ile koca arasındaki karşılıklı bağımlılık içerisinde, ekonomik ilişkilerde yer almaktadır.²⁹² Bu bağımlılık evlilik öncesi süreçten başlayarak evlilik sonrası süreci de tümüyle kapsayan bir husustur. Bunun dışında üçüncü şahısların bu nokta da müdahale etmesi söz konusu olmamalıdır. Halide Edip, bu konuyu kişiler ve toplumdaki yansımaları boyutuyla ele almıştır.

3.1.4.2.2. Eşler arasındaki Din farkı

Evlenecek olan kişilerin dikkat ettiği ya da dikkat etmesi gereken diğer bir denklik meselesi din farkı konusudur. Mensubu olunan din kişilerin hayatlarına şekil veren, kişinin hayatının bütününe kapsayan bir olgu olduğu için evlilik ve eş seçimi hususunda önemli hale gelmektedir. Evlenecek çiftler eş seçiminde aynı dine mensup olan kişileri seçme eğilimindedir. Evlenmeden önce karşılaşılan din farkı sorunu aşılması zor bir konu haline almaktadır.

Kişiler aşkın bir güce inanma ihtiyacını gidermek adına ailelerinin dini öğretilerini dikkate almaktadır ve çoğunlukla içine doğdukları toplum ve ailenin mensubu olduğu dinin üyesi olmayı seçmektedir. Her kurum ve toplum arasında olduğu gibi şüphesiz din ve toplum arasında da sıkı bir ilişki vardır. Öncelikle en

²⁹⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2016, s. 374

²⁹¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2016, s. 374

²⁹² Hayri Erten, **Osmanlı Aile Yapısı-18. Yüzyılda Konya Örneği**, Çizgi Kitapevi, 2017, s. 101

ilkelinden en modernine kadar her toplulukta dine rastlanılmıştır. Bu insanların çok eskilerden beri aşkın bir güce olan inanma ihtiyaçlarının bir sonucudur.²⁹³

Din, insan davranışlarına yön vermeyi hedefleyen, yaptırım gücü olan bir kurumdur. Dinlerin birbirinden farklı öğretileri vardır. Bundan dolayı farklı dinlere mensup eşlerin yaşayış biçimlerinde de farklılıklar olur.²⁹⁴ Eşlerin yaşayış biçimlerindeki bu farklılıklara uyum sağlaması hayli zor olmaktadır. Uyum sağlanamadığı noktada eşler arasında çeşitli sorunlar baş göstermektedir.

Evlilik hayatı, eşlerin karşılıklı sevgi ve saygı anlayışı içinde birbirleriyle tam olarak anlaşmalarını icabettirir. Aynı dine inanan kimseler, farklı dinlerden olanlardan daha kolay ve iyi anlaşılır. Diğer taraftan karı kocanın ayrı dinlerden olması doğacak çocukların dinî veya ahlâkî eğitimlerini de şu veya bu yönde etkileyecektir.²⁹⁵

Sinekli Bakkal romanında Peregrini Rabia'ya evlilik teklif etmiştir. Rabia denk olmadıklarını söylese de kalbi Peregrini'ye ait olmasına rağmen yine de teklifi kabul etmemiştir. Çünkü aralarında pek çok farklılık vardır. Bunlardan en önemlisi de din farkıdır. Peregrini Rabia'sız yaşayamayacağını anlayınca Müslüman olmaya karar vermiştir. Ertesi gün Vehbi Dede Rabia'ya:

“ *Dün akşam Peregrini bana geldi. Müslüman oluyor... Seni almak istiyor... Sana daha evvel uğramış muvafakatini almış* ”²⁹⁶dedi.

Bunları söyledikten sonra Vehbi Dede'nin aklından ise şunlar geçmiştir:

“ *Küçük bir arka sokakta doğan bir Müslüman kız... Hem de hafız, eski bir rahip bir asilzade... Bunlar niçin birbirine bağlanıyor? Nasıl bir netice, ne biçim yeni bir insan örneği vücuda getirilecek. Yavaş yavaş Rabia'ya anlatmaya çalıştı.*

²⁹³ Özlem Altunsu Sönmez, “Ailenin Diğer Kurumlarla İlişkisi”, **Sistemantik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 2.bs., Çizgi Kitapevi, Konya, 2014, s. 303

²⁹⁴ Kasapoğlu, **a.g.e.**, s. 141

²⁹⁵ Halil Cin, **İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, 2. bs., Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988, s.111

²⁹⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 331

*Birbirlerinin küfvi değildiler. İçtimai fark, hars farkı, din farkı vardı. Siz o kadar başka dünyaların mahsulüsünüz ki, yavrum.*²⁹⁷

Bütün bunlara rağmen Rabia ve Peregrini evlendiler. Ama aralarında denk olmayan durumlar zamanla ortaya çıkmaya başlayınca, huzursuz günler başlamıştı. “*Rabia kocası Osman'ın belki Sinekli Bakkal'ı yadırgıyor*”²⁹⁸ olabileceğini düşününce içine bir gariplik çöktü. Her ne kadar Peregrini evlenmek için din değiştirmiş olsa bile yıllarca içinde bulunduğu ve benimsediği bir durum vardı.

Eşlerin aynı dine mensup olması birey tarafından istenilen bir durumdur. Bunun yanında eşlerin arasında din farkı olması toplum tarafından yadırganan hatta yargılanan bir konu olmaktadır. Evlilik kurumu sayesinde aile hayatının temelleri atılır ve toplumsal kültür bu aile ortamında gelişir, şekillenir. Kültürel farklılığın en önemli belirleyicilerinden birisi inançtır. Yüce Allah mümin ve müşrik kimse arasında evlilik yasağı koyarak tevhit inancı ile şirk inancının doğduğu ve şekillendiği kültürel farklılıklara dikkat çekmektedir. Temelde birbirine zıt inançlara sahip olan erkek ve kadının paylaşabileceği ortak değerler çok azdır. Böyle kimselerin kültürel davranışlarında birbiriyle sürekli ters düşmeleri söz konusu olacağı için, uyuşmaları anlaşmaları, evlilik hayatını huzur içerisinde sürdürmeleri oldukça güçtür.²⁹⁹ Çünkü din de insanı belli amaç ve ideallere yönlendiren kurumlardan birisidir. Dinî açıdan farklı amaç ve hedeflere güdülenmiş çiftlerin evlilik çatısı altında ortak idealler ve hedefler belirlemeleri zordur.³⁰⁰ Rabia ve Peregrini arasındaki din farkı bu açıdan aralarındaki uyuşmazlığın en büyük nedeni olmuştur ve birbirlerine hissettiklerini düşündükleri “aşk” sorunları aşmalarında yeterli olamamıştır. Peregrini Rabia’yla evlendiğine pişman olmuştur ve neden böyle bir evlilik yaptığını sorgulamaya başlamıştır.

Halide Edip Adivar en çok ses getiren romanlarından biri olan Sinekli Bakkal’da eşler için din farkı konusunun ne kadar önemli olduğuna geniş yer vermiştir.

²⁹⁷ Adivar, **a.g.e.**, 2020b, s. 332

²⁹⁸ Adivar, **a.g.e.**, 2020b, s. 353

²⁹⁹ Kasapoğlu, **a.g.e.**, s. 146

³⁰⁰ Kasapoğlu, **a.g.e.**, s. 147

Peregrini ve Rabia arasında birçok yönden farklılık vardır ama din farkı aralarındaki uçurumu kapanmaz kılmaktadır.

3.1.4.2.3. Eşler Arasındaki Sosyal Sınıf Farkı

Sosyologlar toplumsal sınıfı, bir toplumda hemen hemen aynı zenginlik, statü ve gücü paylaşan bir grup veya kategori olarak tanımlarlar. Bu sınıflar, yukarıdan aşağıya doğru belirli bir sıra ile sıralanmış ve toplumsal tabakalaşma sistemini oluşturmuşlardır. Bu sistemde bireyin yeri önemlidir, çünkü toplumsal tabakalaşma düzeni insanların nasıl yaşadığını ve ötekiler tarafından nasıl algılandığını ve davranıldığını belirler.³⁰¹

Her kişi, doğumdan itibaren belirli bir sosyal sınıfın mensubudur. Böylece sosyal sınıflar, toplum içinde, kendilerini talih, şans ve akıbet bakımından aynı durumda bulan kişilerin bütününden meydana gelirler. Sınıf, insanın bütün hayat biçimlerini, tarzlarını etkisi altında bulunduran sosyal olgudur.³⁰²

Sosyal sınıfların mensupları, kendi sınıflarının üyeleri ile kendilerini muadil derecede haysiyetli ve itibarlı telakki ederler ve diğer gruplarla olan ilişkilerinde ortak bir aşağılık ve üstünlük telakkisini, düşüncesini taşırlar.³⁰³

İki insanın hayatını her anlamda birleştirmesi demek olan evlilik konusunda da sosyal sınıf farkı önem arz etmektedir. Kişilerin mensup oldukları sınıfa uygun eş seçmesi ve bunun dışında evlilik yapması çoğu toplumda yadırganan hatta karşı çıkılan bir konudur. Esasında eşler arasında arası kapanmaz sınıf farkının olması evlilik adına sorunları beraberinde getirmektedir. Sahip olunan yaşam anlayışı, muhatap olunan çevre, alınan eğitim özellikleri, ekonomik düzey vb. durumlar arasında bulunan farklılıklar her durumda kendini hissettirmektedir. Bundan dolayı kişilerin eş seçmede dikkat ettikleri en önemli hususlardan biri de aynı sosyal sınıfın üyeleri olup

³⁰¹ Murat İnce, “Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 19, S. 1, 2017, s. 300

³⁰² Sulhi Dönmezer, **Toplumbilim**, 11. bs., Beta Basım Yayım, İstanbul, 1994, s. 299

³⁰³ Dönmezer, **a.g.e.**, s. 300

olmadıklarıdır. Aynı sosyal sınıfa ait olmayan eşler arasında, zamanla çeşitli sorunlar yaşanabilmektedir. İnsanların sosyal sınıflara göre kategorize edilmesi ve ona göre değerlendirilmesi çok sağlıklı bir durum olmamakla beraber, hemen hemen çoğu toplumda sınıf farkı kavramı bulunmaktadır. Bu durumun mevcut olması da, eş seçerken bireylerin dikkat ettikleri bir husus haline gelmiştir. Dolayısıyla aynı sosyal sınıfın üyesi olmaları, kişileri bir araya getiren faktörler arasında, önemli bir noktadadır. Kişiler evlenmeden önce, içinde yaşadıkları toplum ve buna göre şekillenen algı, onları bu konuya dikkat etmeye, buna göre seçim yapmaya itmektedir. Sınıf farkı olan kişilerin genel olarak birbirlerine denk olmadığı düşüncesi hâkimdir. Aynı sosyal sınıfa ait olan kişilerin daha iyi birliktelik oluşturduğu, birbirlerini anlama noktasında daha iyi iletişim sağlayacağı görülmüştür.

Eşler arasında sınıf farkı kavramını oluşturan birçok konu vardır. Sahip olduğumuz aile ait olduğumuz sınıfın ilk belirleyicisidir. Bu bağlamda sahip olunan gelir düzeyi de önemli bir belirleyicidir. Ayrıca kişinin aldığı eğitim, çalıştığı meslek gibi konularda da bir sosyal sınıf oluşması muhtemeldir.

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında göze çarpan konulardan biri de eşler arasındaki sınıf farkı kavramıdır. Evlenmeden önce dikkat edilmesi gereken bir konu olan sınıf farkı, bazı karakterleri evlendikten sonra çeşitli sorunlarla karşılaştırmıştır. Evlenmeden önce çok önemli bir konu gibi gelmeyen bu husus aslında birçok tartışmanın baş sebebi arasında yerini almaktadır. Bazen de anne ve baba, çocukları hakkında bu endişeyi taşımakta, sahip oldukları hayat tecrübesiyle evlatlarının kendi sınıfına uygun kişilerle evlenmesini istemektedir.

Şunu da belirtmekte fayda var ki her ne kadar evlenme konusunda sınıf farkına dikkat etmek gerekse de insanları sahip oldukları sınıf sebebiyle yargılamak, ucu görünmez bir yol hakkında yorum yapmaya benzemektedir. Nasıl ki yolun devamında bizi nelerin beklediğini bilmiyorsak, kişilerin görünen sosyal sınıfına bakıp, onlar hakkında fikir beyan etmek son derece yanlıştır. Toplumun geneli maalesef bu konu da ön yargılara fazlasıyla sahiptir ve hayatı buna göre şekillendirmeye meyillidir. Burada anlatmak istediğimiz nokta, eşler arası genel denkliğin aranmasının doğru

olduğu ama kişilerin sahip olduğu sınıf sebebiyle de aşağılayıcı ithamlarla karşılaşmalarının da yanlış olduğudur.

İncelediğimiz romanlardaki eşler arası sınıf farkı konusu şu karakterlerde karşımıza çıkmaktadır:

Seviye Talip romanında Fahir'in karısı şu sözleri söylemektedir:

*"Ben biliyorum zaten; iki yıl Avrupa gördünüz mü bizi beğenmez oluyorsunuz. Benim cahilliğimden, kabalığımdan sıkılıyorsan düğüne yalnız git. Ben öyle yere gidip de herkesin eğlencesi olamam sen orada kafaça uygun bir kadın bulursun."*³⁰⁴

Fahir Avrupa'ya gittikten sonra eğitim ve kültür seviyesinde yaşanan değişimle birlikte karısından farklı bir yaşam algısına sahip olmuştur. Bu durumun farkında olan Fahir Türkiye'ye döndükten sonra karısını kendisinden çok aşağıda görmektedir. Adeta aynı sosyal sınıfın üyesi olmadıklarını ve karısının geleneksel halinden bunaldığını fark etmiştir. Bunun yanında eşlerden biri evlendikten sonra, çeşitli sebeplerden dolayı oluşan sınıf farkını sezdiğinde bazen karşı tarafın anlayışına yaklaşmaya çalışır. *Seviye Talip* romanında Macide, kocası Fahir Avrupa'ya gittikten sonra aralarında oluşan sınıf farkını hissetmiştir. Fahir'le bir kültür çatışması yaşamış ve alafranga kadınlar gibi başka erkeklerle aynı ortamda bulunamayacağını söyleyerek kocasıyla tartışmıştır. Ama belli bir müddet sonra Fahir'i anlama yolunu seçmiştir. Bunu belki de, eş olabilmenin bir gereği olarak düşünmüştür.

Macide'nin bu çabasını Fahir'in şu sözlerinden anlamaktayız: *"O günden sonra, Macide de beni daha ziyade anlamak, daha yeni fikirli görünmek için bir çaba bir gayret görüyordum."*³⁰⁵

Sınıf farkı evlenirken dikkat edilecek hususlar arasında sayılabilir demiştik. Ama sınıf farkının evliliğe olumsuz etki yapacağını herkes kabul etmeyebilir. Genel

³⁰⁴ Halide Edip Adıvar, **Seviye Talip**, 6. bs., Atlas Kitapevi, İstanbul, 1987, s. 21

³⁰⁵ Adıvar, **a.g.e.**,1987, s. 33

geçer görüşe göre aralarında sınıf farkı olan, denk olmayan kişilerin yaptığı evlilikler olumsuz sonuçlanmaktadır.

Kalp Ağrısı romanında Zeyno'nun babası da bu görüşü benimseyenlerdendir. Arkadaşı Muhsin Bey askerdir ve yaşı ellidir. Eşini bir yıl önce kaybetmiş olan Muhsin Bey arkadaşı olan Zeyno'nun babasına, evlenmek istediğini, hem de Zeyno gibi bir kızla evlenmek istediğini söyler. Zeyno'nun babası kızının bir askerle evlenmesinin doğru olmadığını, kızının kendisi gibi mütefekkir ve kitaplara düşkün bir kocasının olması gerektiğini vurgular. Muhsin Bey ve Zeyno arasında, alınan eğitim dolayısıyla oluşan bir tabaka farkı vardır ve Zeyno'nun babası bundan dolayı bu hususa dikkat çekmiştir.

Zeyno'nun Oğlu romanında Mazlume'nin annesi Mesture Hanım, Doktor Saffet'i kızına uygun bulmamaktadır. İkisini aynı sınıfta görmemekte ve "*Kızımın istikbâlini mahfettiler, sebep olanların gözü kör olsun! İngilizceyi Londralı'dan, Fransızca'yı Parisli'den, piyanosunu Hikelerden öğrenen evladım! İstanbul'un en asri, en şık kızı! Nihayet sünepe, istikbâlsiz bir doktorun damına düştü! Ben onu kimlere vermezdim*"³⁰⁶ diyerek bu ilişkiye tepkisini göstermektedir. Mazlume, Doktor Saffet'e karşı ilgisini belli edince annesi böyle bir tepki vermiştir. Mesture Hanım'ın gösterdiği bu tepkiden de anlayacağımız üzere, bazı durumlarda aradaki sınıf farkı çiftler arasında sorun oluşturmasa da anne-baba için sorun oluşturmaktadır. Mesture Hanım kızını, Saffet'ten üstün görmekte ve aralarında sınıf farkı olduğunu söylemektedir.

Sinekli Bakkal romanında Tefvik ve kızı Rabia bir akşam yemek yerken, aralarında, sınıf farkının önemini gösteren şu konuşma geçmiştir:

“- Hasta mısın, Rabia?

- Galip Bey beni istiyormuş, Paşa yarın seninle konuşacak.

Surat asmak bu defa Tefvik'e düştü. İçini karıştıran, gözlerini yakan gözyaşlarının birbirine benzemez sâikleri vardı. Gözünü gönlünü ısıtan biricik Rabia'nın, onun

³⁰⁶ Adıvar, a.g.e., 2019a, s. 300

harap evini bırakıp gitmesi... Hem de koskaca bir konağa gidip Tevfik'in sınıfından ayrılması."³⁰⁷

Sinekli Bakkal romanında sınıf farkının gözler önüne serildiği birkaç farklı durum daha vardır. Bunlardan biri de Piyanist Peregrini ve Rabia arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Rabia ve Peregrini evlilik kararı alınca aralarındaki pek çok fark Vehbi Dede'yi düşündürmüştür ve ona göre aralarındaki sosyal sınıf farkı bu farkların başında gelmektedir.

*"Siz o kadar başka dünyaların mahsulüsünüz ki, yavrum. Bugün ona bu kadar şirin gelen Sinekli Bakkal bir gün onun başına dar gelir. Belki zannettiğinden daha çabuk bu hayattan bıkar. Anladığıma göre sen, burada yaşamayı şart koşmuşsun. Hiç olmazsa ona eski hayatını pek arattırmayacak bir semte, bir eve çıksanız. Nasıl bir aileden geldiğini ne kadar... Ne kadar servet sahibi olduğunu biliyorsun, değil mi? İncil'de bir laf vardır: Deve iğnenin gözünden geçebilir zenginler..."*³⁰⁸

Eşler arasındaki sınıf farkı giyimlere de yansıyan bir durumdur. Rabia ile Osman gezintiye çıkmadan önce aralarında şu konuşma geçmiştir:

- *Maşallah, esvap yeni galiba!*

- *Evet, görmüyor musun, ipekli... İlk ipekli... Seninle sokağa beraber çıkarsak diye yapındım. Yünlü yeldirmemle çıksam, benden utanırsın değil mi?*³⁰⁹

Rabia ve Osman arasındaki sınıf farkı evliliğin her safhasında kendini hissettirmektedir. Bir anlaşmazlık sonrasında kitapta kaleme alınan şu satırlar dikkat çekmektedir: *"Osman'ın sesinde zorla zapt edilen hiddet ve isyanın yanında bir de istihfât vardı. Bu kız şimdi, mundar bir arka sokakta doğmuş, büyümüş bir imam torunu, bir bakkal kızı. Ne demişti de bu kadar fedakârlık ederek hayatını, şumarık bir mahalle kızına bağlanmıştı? Ömürlerinin sonuna kadar birbirlerinin tepesine çıkacak kadar evde oturmaya mahkûmdular."*³¹⁰

³⁰⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 162

³⁰⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s.332

³⁰⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s.355

³¹⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 416

Rabia ve Osman'ın (Peregrini) aralarındaki sınıf farkından dolayı her geçen gün yaşadıkları anlaşmazlıklar ve tartışmalar artmıştı. Yaptıkları bir tartışmada Rabia kocasına:

“Sen iki gözüüm konaklarda yaşamaya alışık bir kız almalyydın! Ben olduğum yerden şuradan şuraya gitmem. Anlaşıldı mı?”³¹¹ dedi.

Tartışmanın devamında Rabia bir kat daha azdı. Sesi bir perde daha yükseldi:

“Olduğun yerden neye çıktın? Seni asilzade bey... Mirasyedi bey... Bana şimdi de Frengistan'daki konaklarınlamı övüneceksin? Her şeyi alınlarının teriyle kazanan adamların arasında senin için ne? Sen, sen bizden olmak için kırk fırın ekmek yemen lazım... Seni zipçıktı, mirasyedi... Rabia'nın son sözleri bir yılan zehri gibi Osman'ı suratına fırlıyor. Rabia'ya göre hars, medeniyet, memleket ve ırk farkı, bir dinden olanlar için bir hiç. Fakat sınıf farkı... Buna o, kuduruyordu.”³¹²

“Rabbim beni bu fukara sınıfından ayırma” diye söylenirken, Osman ilk defa Rabia'ya karşı şiddetli bir husumet hissetti. Rabia ve Sinekli Bakkal bunlardan birdenbire nefret edivermişti. Rabia onun yüzüne *“Asilzade, mirasyedi”* diye haykırırken öyle mutaazzım ve mağrur görünüyordu ki... Güya Sinekli Bakkal'da bakkal olmak, asalet sınıflarına mensup olanları hakarete layık görmeye kâfiydi.³¹³

Bu tartışmadan sonra Osman bütün saadetli geçen günlerini bir anda silmiştir. Artık sadece Sinekli Bakkal'ın köhneliğini ve oraya esaretini düşünmektedir. Esasında Rabia ve Peregrini arasında oluşan sınıf farkının temeli tüm örneklerde ekonomik ve kültürel farka dayanmaktadır. Yazar bu farkı romandaki Vehbi Dede karakterinin ağzından aktarmayı amaçlamıştır. Dostları Vehbi Dede onlara evlenmeden önce sınıf farkına sahip olduklarından, nasıl bir aile de büyüdüğünden, büyük bir servet sahibi olduğundan bahsetmiş, onları uyarmaya çalışmıştır. Vehbi Dede onları uyardıysa da

³¹¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 416

³¹² Adıvar, **a.g.e.**,2020b, s. 416

³¹³ Adıvar, **a.g.e.**,2020b, s. 417

onun bu sözleri o an onlara önemsiz gelmiştir. Ama evlendikten sonra aralarındaki sınıf farkı sebebiyle mutsuz son kaçınılmaz olmuştur.

Sevda Sokağı Komedyası romanında Numune denizde boğulma tehlikesi geçirirken, onu denizden Salim adında bir kayıkçı kurtarmıştır. Salim'in geniş omuzları Numune'yi kendinden geçirmiştir. O akşam Dadı Kalfa ile Salim hakkında konuşurken, Salim'in bey mi efendi mi olduğunu sormuştur. Kalfa "*Kayıkçıdan ne bey olur ne efendi. Sadece ağa olur*"³¹⁴ cevabını vermiştir. Numune Bey'den başkasına varmayacağını mırıldanırken, Dadı Kalfa, "*Merak etme Salim Ağa seni almaz... Fakat beye varmayı da aklından çıkar, kızım. Seni efendi de almaz. Olsa olsa bir Ağa.*"³¹⁵ demiştir.

Dadı Kalfa bu sözleriyle bir oda hizmetçisinin ancak bir ağaya denk olabileceğini anlatmak istemektedir.

Hayat Parçaları adlı romanda Naciye Profesör Gürliyen'in oğluyla evlenecekti. Aradaki sınıf farkını kafasına takan Naciye için bu durum içinde bir sızı yaratıyordu. Nikâhlarında Naciye dans bilmediği için kocası dansı Amerikalı bir bayanla birlikte sergiliyordu. Naciye, George'un kolunda, ayakta, bu güzel kadınla erkeğin birbirine nasıl sarılarak dans ettiklerini izliyordu. Evet, Naciye dengi olmayan bir ailenin oğlu ile evleniyordu.³¹⁶

Evlenirken eşinin dengi olmadığını düşünen kişiler için bu durum, yaralayıcı bir durum haline dönüşebilmektedir. Genelde bu durum kadının yaşadığı bir husustur. Naciye adlı karakterin denk olmadıklarına dair içindeki sızı, daha evlenmeden önce başlamıştır.

Hayat Parçaları romanında, bir gün Mehmet Efendi George Martine sordu:

³¹⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 39

³¹⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 40

³¹⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2000, s. 86

- *Bizim kıza dışarıda kalması için hiç izin vermedim. Yalnız sizin hanımefendinin elbisesini yetiştirmek için ilk defa olarak sizde kaldı. Umumiyetle geceleri dışarıda kalmasını istemem. Bilmem acaba sizleri memnun ediyor mu?*

- *Evet kızın çok istidatlı. Profesör Gürliyen'in oğlu da kızın peşinde gibi görünüyor. Ben olsam öyle bir aileye kızımı seve seve veririm.*

- *Ama acaba genç adamın ailesi bir muhallebici kızıyla oğullarının evlenmesine razı olurlar mı?*

- *Niçin olmasınlar? Yeter ki gençler evlenmek istesinler.*³¹⁷

Görüldüğü gibi sınıf farkı en çok kendisini, ekonomik koşullarda hissettirmektedir ve kişilerin içine doğdukları koşullar ileriki yaşlarında, evlenme aşamasında sorun oluşturmaktadır. Günümüzde de sınıf farkını belirlemede etkin faktör ekonomik düzey, eğitim düzeyi vs. olarak göze çarpmakta, bunun yanında din, ahlak, nezaket gibi noktalar geri planda kalmaktadır.

3.1.4.2.4. Eşler Arasındaki Mizaç Farkı

Mizaç, benliğimizde biriktirdiğimiz duygularımızın ve düşüncelerimizin bütünüdür. Doğuştan insanda bulunan mizaç özelliklerine, hayatın içerisinde yenileri eklenir ve bunlar bizi biz yapan duygularımız haline gelir. Her insan kişiliğinin gereği olarak farklı duygu ve düşüncelere sahip olduğu için çiftler arasında mizaç farkı kaçınılmazdır.

Mizaç, sosyal hayat içinde karşılaştığı olaylar sonucu, o kişinin takındığı veya kazandığı tavırlar ile ortaya çıkan karakteri belirler. Kimi insan atak tavırlıdır, kimisi sakindir, olayları sükûnetle karşılar ki, bu haller o kişinin karakterini gösterir.³¹⁸

Kişisel özellikler evlilik öncesi ilişkiler üzerinde önemli etkiye sahiptir. Bu bakımdan kendine uygun eş seçerken daha çok, benzer özellikler tercih edilmektedir.

³¹⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2000, s. 63

³¹⁸ Nirun, **a.g.e.**, s. 8

Bazen kişi, kendinde olmayanın tamamlanmasını amaçlayarak, farklı özelliklere yönelmektedir.³¹⁹

Esasında, insanoğlu kendinden farklı olanı kabul etmekte ve ona uyum sağlamakta zorlanmıştır. Yenilikler ve farklılıklar bizi kabullenme konusunda zorlayacaktır.³²⁰Tanıdığım, kendine benzediğini düşündüğün mizaçtaki kişilere yakınlık duyarsın. Yeni biriyle tanışırken, evlilik kararı alırken, ilk dikkat ettiğimiz noktalardan biri mizaçtır. Çünkü insanoğlu hayatını yaşarken ortak noktaların hayatına kattığı konforu yeğler.³²¹

Eş adaylarının birbirlerine uygun ya da farklı olan kişilik ve karakter özelliklerinin, cinsiyet farklılıklarından, yetiştirme tarzlarından, eğitim durumundan, psiko-sosyal farklılıklardan, dini inanışlardan, sosyo-kültürel yapısından ve coğrafi konumlardan etkilendiği ve böylece biçimlendiği görülmektedir. Çiftlerin birbiriyle uyuşan ya da farklı kişilik özellikleri ilişkilerini etkilemektedir. Eşin, olumlu ya da olumsuz kişilik özelliklerinin neler olduğunun bilincinde olunması gerekmektedir. Bu alandaki evlilik bilinci sayesinde çiftler, benzer ve farklı özelliklerinin farkında olarak evliliklerinde, birbirini tamamlayan ya da kendilerine iyi davranan kişileri seçerek mutluluğa ulaşacaklardır.³²²

Mizaç farkını göz ardı eden evlilikler, zamanla birbirlerinin kişisel özelliklerinin farkına vardıldıktan sonra ya ömür boyu sağlıklı aile mutluluğuna ulaşamamak ya da boşanmak tehlikesi yaşayabilecektir.³²³

Özetle, eşler arasındaki “mizaç farkı” meselesi evlenmeden önce, eş seçerken göz önünde bulundurulması gereken önemli bir meseledir. Evlenmek, kişilerin hayatı bütünüyle birleştirmesi, farklı yaşayışlara, mizaçlara sahip bireylerin aynı evi ömür boyu paylaşmaya söz vermesi olduğu için çiftlerin arasındaki mizaç uygunsuzluğu,

³¹⁹ Muhsin Yıldızçoban, “Evlilikte Çiftleri Etkileyen Unsurlar ve Arkadaşlık İlkeleri”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, C.11, S. 1, 2013, s. 183

³²⁰ Kılıç, **a.g.e.**, s. 71

³²¹ Kılıç, **a.g.e.**, s. 71

³²² Yıldızçoban, **a.g.e.**, s.184

³²³ Yıldızçoban, **a.g.e.**, s. 185

sorunları beraberinde getirebilmektedir. Ancak toplumumuzda eşlerin zıt mizaçlara sahip olması ya da bu kişilerin birbirine denk geleceği gibi bir inanış bulunmaktadır. Yani örneğin; hareketli, konuşkan bir kişinin eşinin, sessiz ve sakin olacağı inancı vardır. Temelde masum gibi görünen bu inanış pek çok evliliğin sonunu getirmektedir. Çünkü kişiler toplumda yerleşmiş olan bu inanışa göre karşıdaki eş adayını değerlendirir ve mizaçta uygunluğun ne kadar önemli olduğunu es geçebilir. Ama her zaman evlilikle ilgili istisnalar bulunabileceği de unutulmamalıdır. Buradaki kastımız mizaçları aynı olan çiftlerin kesinlikle mutlu olması gerektiği değildir. Eşlerin evliliği sürdürememesinin başka birçok sebebi mevcuttur. Eş seçerken mizaç konusu önemsenmeli, benzerliklerin olmasına dikkat edilmeli ya da farklılıkların farkında olarak bir noktada uzlaşabilmeyi tercih etmelidir.

Eşler arasındaki mizaç farkı, incelediğimiz romanlardaki karakterlerin bazılarının evliliğe karar vermesinde etkili olmuştur. Bazıları mizaç farkı dolayısıyla evliliklerinde mutsuz olmuştur ve hatta bu sebepten dolayı bazı karakterlerin evliliği bitmiştir.

Handan romanında, Hüsnü Paşa ve Handan'ın mizaçları tamamen birbirinden farklıdır. Hatta Neriman Handan'ın nasıl Hüsnü Paşa'yı sevdiğini bir türlü anlamamakta, Handan'a hiçbir özelliğini uygun bulmamaktadır. Handan ve Hüsnü Paşa'nın mizaç farkı mutlu olmalarının, birbirleri ile aynı dili konuşmalarının, birbirlerini anlamalarının önünde hep engel olmuştur. Hüsnü Paşa karısına "*meşrebime yakın değilsin*" derken tam da bu durumu özetler nitelikte cümleler söylemektedir:

*"Seni temin ederim ki senin verdiğin maddi zevki bile başka bir kadın bana veremiyor. Fakat o başka kadınlar meşrebime daha yakın, bana daha yakın."*³²⁴

Eşlerin mizaçları farklı olduğu zaman ya da eş olarak birbirlerine yakın olmadıkları zaman anlaşmazlıkların adeta fitili ateşlenmektedir. Sakin ve sessiz bir hayat hayal eden eş ile geçici ve maddeye önem veren bir hayat yaşayan eş arasında

³²⁴ Adıvar, a.g.e., 2019d, s. 123

aşılmaz yollar oluşmaktadır. Hüsnü Paşa ve Handan arasında tam da böyle bir durum vardır.

Son Eseri romanında Feridun Hikmet karısı Mediha ile mizaç farklarını şöyle tarif etmektedir ve Feridun Hikmet bu durumdan son derece mutsuzdur:

*"Yer meselesinde olduğu gibi, ev meselesinde de aramızdaki mizaç başkalığı baş gösterdi."*³²⁵

Son Eseri romanında Kamuran abisi Asım'ın hayatını mektubunda Feridun Hikmet'e anlatırken, yengesi Mediha ve Asım'ın aralarında mizaç farkı olduğunu şöyle dile getirmektedir:

*" Mizaçları birbirinden bu kadar başka iki insan o zaman ayrılıydılar çok iyi olurdu."*³²⁶

Asım'la Mediha'nın evliliği zıt mizaçlarından dolayı sürmemiştir. Asım daha sonra Madam Engel ile evlenmiştir.

Evlü çiftlerin aralarındaki mizaç farkı mutsuz evliliğin en büyük sebeplerinden biridir demiştik. Birbirlerinin dilini, duygularını anlamayan çiftler birbirlerini yaralamaktadır ve evlilik kurumu bu şekilde en büyük zararlardan birini almış olmaktadır.

Mev'ut Hüküm romanında Kasım Bey, Sara ile evlenmek istediğini Saran'ın ablası Behire'ye söylediği zaman Behire, Kasım ile kardeşinin mizaçlarının birbirine uymamasından dolayı evlenmelerinin doğru olmadığını söyledi:

"Sizin için Kasım Bey, bu evlenme büyük bir yanıldır. Bunu kardeşim aleyhine söylemiyorum. Bu iyi bir kızdır. Fakat size arkadaş olamaz. O çok zayıf kalpli

³²⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s.25

³²⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s. 94

*bir kızdır. Hiç ciddi, dayanıklı değildir. Her aklına geleni yapar. Bir çocuk gibidir. Kesin olarak sizin gibi ağırbaşlı bir adamla arkadaş olamaz."*³²⁷

Kalp Ağrısı romanında Zeyno başından geçen aşk macerasını babasına anlatırken "Azize için Hasan'ı bırakmasını doğru bulup bulmadığımı sordu. Babası:

"-Tamamen Zeyno'cuğum, farzımuhal olarak, Azize ortada olmasa, sen Hasan Bey'le evlensen, bunun mesut bir netice vermeyeceğine kaniyim. İki iradeli, inatçı, insan birbirinizi yerdiniz.

- Ben iradeli insanları nasıl severim bilsen, babacığım!

- Gençsin öyle zannediyorsun, daha kendi iraden başkasıyla kuvvetle çarpışmadı. Hasan'la maceranız da Azize vardı, başka türlü yapamazdınız.

Bu sözlere ilaveten Zeyno'nun tahakküm altında bırakıldığında tahammül edemeyeceğini sözlerine ekledi.

*- Fakat şahsiyetinin serbest inkişafına(gelişimine) mani olacak, seni, hatta günlük hayatta istediği gibi elinin içinde tutacak bir adama kabil değil tahammül edemezsin."*³²⁸

Zeyno'nun babası evlenmek için yalnız aşkın yeterli olmadığını, mizaçlar birbirine uygun olmazsa evliliğin tahammül edilemez olduğunu kızına güzel bir dille anlatmaya çalışmıştır.

Sinekli Bakkal romanında İmam'ın kızı Emine on yedi yaşındayken zenne rolüne çıkan "Kız Tefvik" lakaplı bir delikanlıya kaçtı. Dışı ve içi hiç birbirine benzemeyen bu iki çocuğu, tabiat, hesaba, mantığa sığmayan hikmetiyle birleştirmişti.³²⁹ Emine ve Tefvik, hem mizaç hem de yetiştirme tarzı olarak birbirinden çok farklı kişilerdi. Bu başkalklar belli bir süre sonra evliliğin sonunu getirmiştir. Nihayetinde bir çocukla babasının evine dönen Emine, zor bir sürece girmiştir.

³²⁷ Halide Edip Adıvar, **Mev'ut Hüküm**, 3. bs., Atlas Kitapevi, İstanbul, 1976, ss. 127-128

³²⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 193

³²⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 17

Âkile Hanım Sokağı romanında, Sadi Arslan, Serin Esen'i babasından istemeye gittiği zaman, Serin'in babası kızının birinci evliliğinden bahsederken önceki kocasının kızının mizacına uygun olmadığını, "*Bakın... O, Esen namındaki herifle evlenmesini ben hiç istemedim. Ahlak ve mizacı kızımunkinin o kadar zıttı idi ki*"³³⁰ diyerek dile getirdi.

Son iki romanda eşler arasındaki mizaç farkı, evliliğin sonunu getirmiş, toplumda boşanmış aile yapısının oluşmasına sebep olmuştur. Tabii bu durumdan sadece çiftler etkilenmemiştir. Toplumun fertlerini oluşturan çocuklar, bu durumdan en çok yarayı alan taraf olmuştur. Çocukların ilerleyen yıllarda aileyi ve toplumu oluşturacak fertler olacağı düşünülürse, birbirinden tamamen ayrı dünyalara sahip iki insanın çatışarak yetiştireceği bireyin toplumsal yapıda bozulmalara yol açabileceği ihtimali muhtemeldir.

3.1.4.2.5. Eşler Arasındaki Eğitim Farkı

Evlilik kurumu iki insanın bir araya gelerek oluşturduğu bir kurum olduğu için tarafların birbirine denk olan veya olmayan birçok özelliği ortaya çıkmaktadır. Toplumların çoğunda genel kanaate ve algıya göre, evlenecek olan kişilerin eğitim seviyelerinin birbirine yakın veya denk olması gerektiği görüşü hâkimdir. Bu genel kanaati dikkate alanlar için aradaki eğitim farkı konusu önem arz etmektedir.

Evlenecek olan çiftler evlilikte başarıyı getirecek temeli iyi atmak istemektedirler. Evlilikte başarının temellerinden birisi de eşlerin eğitim düzeyindeki dengedir. Evlenmek isteyen iki kişinin eğitim düzeyleri arasında aşırı fark olması demek, onların birçok alanda farklı olmaları demektir. İlgi, ihtiyaç ve arkadaşlık konularındaki farklar bunlara örnek gösterilebilir. Eşler arasındaki farkın fazla olması durumunda eşlerin iletişim kurmaları oldukça güç olmaktadır.³³¹

Eşlerin aldıkları eğitimdeki farklılık ilgi, ihtiyaç ve arkadaş çevresi olmak üzere birçok farklılığı da beraberinde getirmektedir. Bu durumda olan eşlerin sağlıklı

³³⁰ Adıvar, a.g.e., 2020c, s. 258

³³¹ Bilen, a.g.e., s. 105

bir iletişim kurmaları çok zordur. Eğitim düzeyi yüksek olan eş, güvenilir bilgilere sahip olduğu için bilgisizlik karşısında kırıncı olabilir ya da eğitim düzeyi düşük olan eş bunu sorun haline getirebilir. Bu yüzden evlilikte eşler arasındaki eğitimin birbirine denk ya da yakın olması çok önemlidir. Halide Edip eserlerinde bu sorunu irdeleyerek erkekleri eşlerinin eğitimi konusunda bilinçlendirmeyi hedeflemiştir.³³²

Halide Edip'in romanlarındaki erkek kahramanlar, evlenecekleri kadını seçerken eğitimlerine dikkat ederler. Bu erkekler, eğitim almamış ya da eksik eğitim almış bir kadınla evlenirlerse, eşlerini eğitime görevini üstlenirler. Erkek kahramanların çoğu, hars-medeniyet sentezini yapabilmiş bir kadınla evlenmek isterler. Kadınlar ise eğer sağlıklı bir bilince ve gelişmeye yönelik bir eğitime sahiplerse kendilerine uygun bir eş seçebileceklerdir.³³³

Seviye Talip romanında, Fahir halasının kızı Macide ile evlenir. Mahir daha çok Avrupai fikirleri benimsemiş bir kişidir. Fahir ve Macide arasında eğitim farkı vardır. Bu eğitim farkı dolayısıyla hayata bakış açıları da farklılık göstermektedir. Avrupa'da eğitim almış olan Fahir, karısının geleneksel ve tekdüze yaşamını sorgulamakta ve eşini bu anlamda değiştirmek istemektedir. Fahir ve Macide'nin yetişme tarzları da birbirinden çok farklıdır. Çünkü Macide'nin annesi geleneklere aşırı bağlı ve tutucu bir kadındır. Dolayısıyla eğitim ve yetişme tarzı arasındaki fark evliliklerinde sürekli anlaşmazlık çıkmasına sebep olmaktadır. Batılı fikirler ile yetişmiş erkeğin akraba evliliği yapması ve kadının eğitim düzeyinin düşüklüğü, bu dönem eserlerinde sık karşılaşılan bir durumdur.³³⁴

Halide Edip Adivar'ın romanlarında anlatmaya çalıştığı noktalar arasında dikkat çeken yönlerden birisi kadının toplumda yer edinebilmesi için eğitilmesinin önemi üzerindedir. “Halide Edip, romanlarında kadınların karakterini oluştururken onları aldıkları eğitimle ilişkilendirip eğitime olan ilgileri, nasıl ve hangi alanlara yönelik eğitim aldıkları üzerinde durmuş, aldıkları eğitimin karakterleri

³³² Kelime Erdal, “Halide Edip Adivar'ın romanlarında Evlilik Meselesi”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**,18, 2008a, s. 151

³³³ Erdal, **a.g.e.**, 2008a, s. 152

³³⁴ Erdal, **a.g.e.**, 2008a, s. 153

üzerindeki etkisinden hareketle kızlara verilecek eğitim tarzı ile ilgili önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler bir yazar duyarlılığının çok ötesinde, kendisi de eğitimci olan ve pek çok kız okulunun açılmasından, müfredatının oluşturulmasına kadar görev alan, aktivist bir kadın aydınının tavsiyeleri olarak anlamlandırılmalıdır.³³⁵ Her fırsatta, yurtiçinde ve yurt dışında katıldığı konuşmalarda bu düşüncelerini yüksek sesle söylemekten geri durmamıştır ve kadının nasıl daha ileri gidebileceğinin yollarını aramaya koyulmuştur.

Kalp Ağrısı romanında Zabit Hasan, Zeyno'ya karşı bir şeyler hissetmekte, ama aralarında büyük farklar olduğunu, Zeyno'nun iyi eğitim almış ve okuyup yazan bir kişi olduğunu, kendisinin ise kaba bir asker olduğunu düşünmektedir. Ona göre Zeyno ile evlenmelerinde ki en büyük engel aralarındaki eğitim farkıdır. Hasan Zeyno'ya aralarındaki eğitim farkını şu sözlerle aktarmıştır:

*"Sizin benimle evlenmenizi istemek bir küstahlıktır, biliyorum; o kadar iyi tahsil görmüş, bana o kadar faik bir kadınsınız ki."*³³⁶

Zabit Hasan Bey kendisinin kaba bir asker olduğunu düşünerek, her türlü eğitimi en iyi şekilde almış olan Zeyno'yu bu yönüyle kendine denk görmemektedir.

Ateşten Gömlek romanında Peyami Ayşe ile evlendirilmek istenir. Ama bu akrabaların isteği olduğu için Peyami hiç tanımadığı bu kızla evlenmek istememektedir. Ayrıca Ayşe'yi eğitim düzeyi açısından kendisine uygun bulmadığı için evlenmeyeceğini söylemektedir.

Vurun Kahpeye romanında, Yunan komutan Damyanos, Aliye öğretmenin nişanlısıyla denk olmadığını aralarında tahsil farkı olduğunu söylemektedir: *"... Çok yazık sizin gibi tahsil görmüş güzel bir kız nasıl oluyor da, bir haydudu seviyor, bu şayan-ı hayret."*³³⁷

³³⁵ Gülcan Calayir Küçükgörmen, "Halide Edip Adıvar'ın Romanlarında Kadın ve Kadın Eğitimi" **Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2010, s. 231

³³⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 85

³³⁷ Halide Edip Adıvar, **Vurun Kahpeye**, 25. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019e, s. 121

Halide Edip'in eserlerinde, eğitim farklılığı ya eşleri birbirinden uzaklaştırmakta ya da boşanmaya yol açmaktadır. Böylelikle yazar eşler arasındaki eğitim farkının ne kadar önemli olduğunun altını çizmek istemiştir. Yazarın kaleme aldığı eserlerin çoğunda hâkim olan bu anlayış olay örgüsünün gidişatını belirleyen ya da etkileyen bir faktör olarak işlenmiştir.

3.1.4.2.6. Eşlerin Yaşam Anlayışları Arasındaki Fark ve Ortak Kültür

Evlilikten iyi sonuç alınabilmesi için sevginin karşılıklı ve hayata bakış açısının ortak olması, ruh ve kişiliklerin uyuşması lazımdır.³³⁸ Bundan dolayı evlenmeden önce göz önünde bulundurulması gerekli olan bu nokta önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişinin yaşam anlayışı sahip olduğu ailesi ve içinde bulunduğu toplum yapısıyla şekillenmektedir. Doğru kişiyi bulmak adına her şey gibi bu hususta dikkate alınmalıdır.

Evlilikte doğru kişiyi bulmak kadar evliliğe nasıl bir anlam yüklendiği ve evlilikten nelerin beklendiği de son derece önemlidir.³³⁹ Yaşam anlayışları arasındaki fark bu noktada evliliği anlamaya ve evlilikten beklenen noktalara yön vermektedir. Eğer eşlerin yaşam anlayışları içinde aşılmaz uçurumlar varsa bu durum evlilikte uyumun kalitesini etkilemektedir. Beklentiler ne kadar yakınsa, uyum da o kadar kolay yakalanabilmektedir. Eşler evliliği ortak beklentiler üzerine kurmalı ve ortak bir proje haline getirmelidir. Bunun yerine iki tarafta kendi gemisinin kaptanı olmaya çalışırsa evlilikte sorunlar yaşanır.³⁴⁰

Kişilerin yaşam anlayışlarını oluşturan sebeplerin başında aile ortamı ve toplum gelmektedir. Her ailenin ve ailenin de için de bulunduğu toplumun hayata bakışı, hayatı anlayışı belirli farklar içermektedir ve bu farklar bireyin o anlayış içerisinde yetişmesine neden olmaktadır. Daha sonraki süreçte alınan eğitim, sahip olunan arkadaşlar, içerisine girilen çeşitli çevrelerin de kişinin yaşam anlayışını şekillendirdiği görülmektedir. Evlilik de iki farklı yaşam anlayışı içerisinde yetişmiş

³³⁸ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 205

³³⁹ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s.18

³⁴⁰ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 19

insanın hayatlarını birleştirdiği bir kurum olduğu için, yaşam anlayışları benzer kişilerin bir araya gelebilmesi önem arz etmektedir. Çünkü evlilik sonrasında aradaki farkın fazla olması eşler arasında çeşitli anlaşmazlıkların çıkmasına sebep olmaktadır.

Elbette eşler her zaman, dünyayı aynı pencereden bakmamaktadır. Bu durum taraflardan birinin diğerine üstünlüğünü göstermemektedir. Ama evliliğin sağlığı için yaşam anlayışlarının yakınlığı eşler arasında istenen bir husustur.

"Hayata aynı pencereden bakmak" tabiri basite alınmaması gereken, hassas bir konudur. Evlilikte veya evlenmeden önce dikkat edilecek hususlar arasında belki de en önemli başlıklardan biri olarak sayılabilir. Belli, ortak bir anlayışa, hisse sahip olmayan eşler zamanla birbirlerinden uzaklaşırlar ve bu uzaklık ebeveyn olduklarında çocuklarına gösterecekleri ortak yaklaşımlarına dahi etki eder.

Halide Edip Adivar'ın romanlarında yaşam anlayışları farklı olan kişilerin ya evlenmeyi tercih etmediklerini ya da evlendilerse, sonrasında aralarında yaşadıkları sorunları görmekteyiz.

Romanlardaki bazı kadın karakterler hayatta sadece temizlik yapmak, dikiş dikmek, ortalığı süpürmek gibi bir misyon edinmişlerdir. Okuma, yazma, üretme kısımlarının sadece işlerini görece kadar olması onlara yeterli gelmektedir. Eşleri bu durumu yadırgamaktadır ve bu durumu eleştirmektedir. Çünkü eşlerinin hayata bakışlarında, kadınların sadece bu misyonlara sahip olmaması gerektiği vardır. Romanlarda bu kadınların sadece ev kadını olmasının eleştirilmesi, kendilerini geliştirmeleri ve bir amaç doğrultusunda üretken olmaları gerektiğinin vurgusu yapılmaktadır. Bu etki Batılılaşma ve modernleşme gibi fikirlerden etkilenildiğini ve cinsiyet eşitliğinin her alanda kabul edildiğini göstermektedir. Örneğin *Seviye Talip* romanında Macide böyle bir kadındır ve eşi bu durumu şöyle aktarır:

"Onlar öyle genç kızlardır ki gazete okuyabilecek, mektup yazabilecek kadar okur, yazarlar; sonra bütün zamanlarını ev hayatına ayırırlar. Onlar için en tabii şey dikiş dikmek, ortalık süpürmek, yaygıları temiz, düzgün bulundurmaktır, ortalıkta döküntü bırakmamaktır. Bunlar küçük görülecek şeyler değildir. Fakat onların bu kadınlıklarında bir erkeği sıcak bucağına koşturacak bir şey yoktur. Ne köşelerde

gülümseyen bir çiçek, ne de temiz, güzel sizi anlamaya, sizi eve ısındırmaya hazır bir kadın görebilirsiniz. O, daha arkasından iş entarisini çıkarmaya vakit bulmadan siz eve gelirsiniz. Siz ona fikirlerinizden söz ederken onun kuruntulu gözleri konsolun üzerinde toz arar..."³⁴¹

Macide'nin eşi bu sözleri erkek ve kadının genel yaşam anlayışını da bir yönüyle ortaya koymaktadır. Kadınlar belli takıntılarla ve eşlerinin hisselerine kulak vermemekle aslında evliliklerine zarar verebilmektedir. Bu türdeki kadınların yaşam anlayışları tamamen "ev işlerini nasıl yaparım" üzerine kuruludur. Oysa kadınların yaratılışlarından getirdikleri, başarılı bir şekilde yapabilecekleri pek çok şey vardır. Kadınların potansiyellerini fark edip bunun üzerine eğilerek kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir.

Handan romanında, Refik Cemal, Neriman'ı çok sevdiğini, kalbinde ona karşı şefkat barındırdığını belirterek, kısa da olsa onunla ilgili bir eleştiri yapmıştır. Kendisinin ilgi duyduğu, konulara, kitaplara ilgi duymadığını, sadece evlilik müessesinde mutlu olunsun gerisi beni ilgilendirmez tavrını biraz kırgınlıkla dile getirmiştir. Ülkenin gündemi bile onu ilgilendirmiyor, beni de tam iyi tahlil etmiyor diye serzenişte bulunmuştur. Ama Londra'ya gittiği vakit Handan ile tanışmıştır ve Handan onu çaya davet etmiştir. Handan'la Neriman'la yapamadığı tarihi, felsefe, hatta politika konuşmalarını yapmıştır. Bu sohbetlerde yaşam anlayışları arasındaki yakınlığı sezen Refik Cemal, Handan'la geçen bu saatlerin muhteşemliğinden bahsederek, kendisinde müphem kalan noktaların Handan tarafından anlaşıldığını mektubunda şu sözlerle aktarmıştır:

"Yalnız biliyordum ki senelerden beri söyleyemediğim, yalnız hissettiğim şeyleri, o benden daha vazih ve muayyen bir surette hissetmiş ve benim bütün ben de müphem kalan şeyleri -inanır mısınız -benden birbirini takip eden birer cümle silsilesi ile çekip çıkarıyor. Bu çok acayip Neriman... Yeğeninle dimağım tamamen anlaştı ve

³⁴¹ Adıvar, a.g.e., 1987, s. 12

baş başa en mahrem iki dost ile birbirine açıldı. Hatta Handan beni Server ve zavallı Nazım'dan bile çok iyi anladı."³⁴²

Refik Cemal, Handan ile yaşam anlayışları arasında nasıl yakınlık olduğunu dile getirmiştir. Oysaki karısı Neriman'la hiçbir zaman aynı dili konuşamadıklarını, hatta Neriman'ın ahvalini tetkik edemediğini "*Zaten bendeki tahavvüllerin hiç farkına varmaz*"³⁴³ cümlesiyle ortaya koymuştur.

Kalp Ağrısı romanında Saffet ve Zeyno nişanlı iki genç idi. İkisi de ortak bir anlayışa sahip olduklarına inanıyorlardı. Yıllardan beri arkadaşılar ve birbirlerinin neyi isteyip istemediğini bildiklerini düşünüyorlardı. Hatta ortak yaşam anlayışlarından biri de; ikisinin de şu düşüncede olmasaydı:

"... İki insan sıfatıyla hayatın histen başka tarafına suni bir ısrarla fazla ehemmiyet veriyorduk ve sırf cinsi ve maddi inzicâplarla birleşen hayatlarda istikrar ve saadete inanmıyorduk. Böylece kendimizi hayat muhakemelerini aşktan başka şeylere istinat ettiren iki insan telâkki ediyorduk."³⁴⁴

Görüldüğü gibi Saffet'le Zeyno'nun aşkı ve evliliği algılayış biçimi ortaktır. Bu ortak algı onların yaşam anlayışlarına, ne isteyip ne istemediklerine karar vermede etkili olmuştur.

Sinekli Bakkal romanında Rabia, gönlünü Piyanist Peregrini'ye kaptırmıştı. Peregrini de Rabia'yı seviyordu. Aralarında hem yaş farkı hem din farkı vardı. Rabia Müslüman, hafız bir kız, Peregrini Hristiyan iken dinsizliği seçmiş bir kişiydi. Peregrini Rabia'nın yanına gelerek;

"Ben sız siz yaşamayacağı mı anladım, sizinle evlenmek istiyorum! dedi. Rabia'nın ipek kirpikleri birdenbire kalktı. Gözlerindeki samimiyet ve cürret Peregrini'yi şaşırttı.

³⁴² Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 37

³⁴³ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 30

³⁴⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 34

-Bana da sizsiz yaşamak çok güç geldi, dedi. Fakat nasıl evlenebiliriz?
Dinlerimiz ayrı.

-Böyle şeylere ehemmiyet verilmeyen bir yere gideriz. Siz Müslüman kalınız.
Ben hiçbir dinin çevresine girmek istemiyorum.

Renksiz fakat kat'i bir sesle cevap verdi:

- O halde kabil değil.³⁴⁵

Peregrini Müslüman olmuştu ve evlenme kararı aldıktan sonra evlilik hazırlıkları başlamıştı. Peregrini Rabia'nın evinde yaşamayı kabul etmişti. Ama Rabia ve Peregrini'nin yaşayışları birbirinden çok farklıydı.

Rabia'nın evi, dükkândan tavan arasına kadar badana oluyor, tavanları kapıları boyanıyordu. Osman'ın alışık olduğu hayat tarzını düşünerek, Kanarya yukarıdaki iki odayı Avrupalı bir üslupla döşemeyi teklif etti. Sabiha Hanım itiraz etti. Rabia tabii olarak Sabiha Hanım'ın fikrini terviç etti.³⁴⁶Yatak odasını sererken Kanarya "*İki kişilik bir de karyola konulacak, Osman yerde yatamaz* " deyince Rabia evvela köpürdü: "*Yooo, işte buna gelemem. Minareye çıkmış gibi olurum. Başım döner, uyuyamam.*"³⁴⁷

Kadınlar Rabia'ya kızdılar ve adamın kendisi için din değiştirdiğini söyleyerek fedakârlık etmesini istediler. Rabia "*Haydi Olsun*"³⁴⁸dedikten sonra "*Aman beni mahalleye kepaze edecek kadar ileri gitmeyin* "diye yalvarıyordu.³⁴⁹

Yukarıdaki satırlarda da görüldüğü gibi, Rabia ve Peregrini arasında yaşam anlayışı farkı fazlaydı ama bu onları evlenme kararı almaktan alıkoyamadı. Çevresindeki kişiler onlara bu konuda uyarılarda bulunmuştu. Yetiştikleri sosyal yapı o kadar birbirinden başkaydı ki daha ev sererken bu farklılık söz konusu olmuştu. Aynı evin içerisine girdikten belli bir müddet sonra ise sorunlar başlamıştı. İkisi de bu farklılığın bu kadar sorun oluşturacağını tahmin etmemişlerdi.

³⁴⁵ Adıvar, a.g.e., 2020b, s. 324

³⁴⁶ Adıvar, a.g.e., 2020b, s. 344

³⁴⁷ Adıvar, a.g.e., 2020b, s. 345

³⁴⁸ Adıvar, a.g.e., 2020b, s. 345

³⁴⁹ Adıvar, a.g.e., 2020b, s. 345

Yeni Turan romanında Hamdi Paşa ve Kaya iki farklı politikanın ve fırkanın kabul edicileri olduklarından dolayı -evlilikleri bir pazarlık üzerine, maksat uğruna yapılmış olsa dahi- hiçbir zaman saadet getirmemiştir. Hamdi Paşa'nın politikasının ve fırkasının hezimetinden sonra Kaya'ya olan muhabbetinde azalma olmuştur. Hatta bu meseleden dolayı Hamdi Paşa ve Kaya ilk kavgalarını ettikten sonra Kaya, uzun müddet kinini, hiddetini muhafaza etmiştir. Yaşam anlayışları arasındaki bu fark daima anlaşmazlığa yol açmıştır. Kadınların tahsili meselesi ile ilgili konudan sonra Kaya Hamdi Paşa ile odalarını ayırmıştır.

Sevda Sokağı Komedyası romanında, Macit Leyla öldükten sonra Numune ile evlenmiştir. “Geceleri pek az uyuyan oturup konuşmak isteyen Macit, Numûne’yi uykudan kaldırmaya cesaret edemiyordu. Numûne'nin en çok düşkün olduğu şeylerden biri uyku, öteki de zevk ve eğlence alemiydi. Esasen uykudan kalksa dahi onun konuşması Macit’i tatmin etmiyordu. Leyla'nın çok nadir de olsa ne güzel konuştuğunu düşünerek içi yanardı. Macit mektep görmemiş fakat kafası işleyen bir insandı.”³⁵⁰

Numûne hayata zevk ve eğlence penceresinden bakan, Macit’le herhangi fikri bir konuşma içerisine girmek isteyecek nitelikte bir kadın değildir. Macit’te tam tersi konuşma ihtiyacı duyan bir adamdır. Aralarındaki uyumsuzluk Macit’i mutsuz etmektedir.

Yukarıdaki karakterlerin söylemlerine bakacak olursak, evlenmeden önce dikkat edilecek hususlardan “yaşam anlayışı meselesi” başta göze çarpmasa bile hayatı tam anlamıyla paylaşmaya başlayınca ortaya çıkan ve sorun haline dönüşen bir mesele olduğu görülmektedir. Kişiler aradığı doyumunu yakalayamayınca, evlilik de sosyal hayatı etkileyen bir kurum olduğu için, toplumda mutsuz bireyler oluşmasına sebep olmaktadır.

Evlilik, bireysel olmaktan öte toplumsal bir olgudur. Bundan dolayı, kişiler evliliklerinde kendi kişisel tercihlerinden çok, içinde yaşadıkları aile ve yakın çevreden başlamak üzere toplumun etkisinde kalmaktadırlar. Evlilik söz konusu

³⁵⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 133

olduğunda, evliliği yapacak eşler yalnızca kendi değer, düşünce ve bireysel kimlikleriyle hareket etmemektedirler. Çoğu kez evlenecek kadın ve erkeğin ailesi ve hatta onun içinde olduğu kültür, evlilik olgusuna damgasını vurmaktadır.³⁵¹

Bu bağlamda, evlenmeden önce dikkat edilecek en önemli hususlardan biri “ortak kültürde yetişmiş bireyler miyiz değil miyiz” sorusunu çiftlerin kendilerine sormalarıdır. Çünkü her bireyin içinde yetiştiği bir sosyal çevre vardır ve kişi genel olarak kültürel gelişimini burada edinmiştir. Farklı ortamlarda, farklı kültürlerde yetişmiş iki insanın düşünce kalıplarının farklı olması da kaçınılmazdır. Bu kişiler olaylara aynı tepkileri vermeyebilir. “Eşlerin dünyaya, hayata, kültürel değerlere, inanca, aileye yönelik konulara bakış açıları farklılık gösterdikçe evlilikten beklentiler de farklılaşır ve ortak amaçlar da buluşmak zorlaşır.”³⁵²Farklı kültürlerden kişilerin evlenmesi aslında bir bakıma zora talip olmaktır; çünkü kültürel farklılıklar eşlerin paylaşım alanlarını da azaltır.³⁵³ Dolayısıyla, genellikle ortak bir kültürden gelmeyen eşlerin, aralarındaki uyumsuzlukların evlilik sürecinde ortaya çıktığı ve bu bağlamda sorunlar yaşandığı görülmektedir.

Her yeni aile, onu oluşturan bireylerin ailelerinden kazandıkları alışkanlıklar ve farklı yaşam felsefelerinin etkisi altında yaşantılarını şekillendirmektedir. Tamamen farklı yaşam felsefesine sahip kültür ve ailelerden gelen iki insanın evlenmesi durumunda eşlerin ekonomik, sosyal, kültürel ve psiko-sosyal faaliyet alanları ile ilgili konularda uyum sağlamaları güçleşmektedir.³⁵⁴

Eşlerin ana konularda denk olması, evlilik için ideal olandır. Olaylara, durumlara, insanlara aynı gözle bakabilmek; aynı olmasa bile benzer kültürel değerlere sahip olmak sağlıklı bir ilişki için gereklidir. Çünkü insanın düşünce kalıpları ve zihinsel şartlanmaları çocukken içinde yetiştiği kültürün etkisi ile şekillenir ve davranışlarına da yansır. İnsanın oturmasını, kalkmasını, konuşmasını, yemesini-içmesini bile kültürü belirler. Yemek yerken, sohbet ederken vs. toplum içinde nasıl

³⁵¹ Şentürk, **a.g.e.**, s. 109

³⁵² Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 19

³⁵³ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 23

³⁵⁴ Şentürk, **a.g.e.**, s. 110

davranacağını bilmeyen biri ile bunları bilen birinin beraber yaşaması elbette zor olacaktır. Kültürel denklik bu açıdan önemlidir.³⁵⁵

Aynı olaya, ayrı kültürlerde farklı tepkiler gösterilir. Fakat evlilikte olaylara bireysel değil ortak tepkiler verilmelidir. Üzüntüye, sevince, yaşanan herhangi bir olaya, taraflar ne kadar benzer tepkiler verirlerse, evliliğin o kadar uyumlu olduğu söylenebilir. Fakat farklı kültürlerde yetişmiş insanlara bakıldığında, birinin üzüldüğüne diğeri sevilebilir, birinin kızdığını öbürü önemsemeyebilir. İnsanların yeme içme, arkadaşlık, barınma, kendini koruma tarzları, hatta cinsel doyum biçimleri bile kültürleri ile ilgilidir.³⁵⁶

Evlilikte hayata bakışın ve ilgi alanlarının ortak olması, kültürel değerlerin yakınlığı, karşılıklı uyum için önemlidir. Aynı kültür değerine sahip bir insan, eğer evli değilse aynı ortamda aynı olaya farklı tepkiler verir.³⁵⁷

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında bahsettiğimiz noktaları arayacak olursak karşımıza şunlar çıkmaktadır:

Seviye Talip romanında, "*Bak sana söyleyeyim, Fahir! Ben Türk kızıyım. Senin gibi İngiltere'de bulunmadım. Frenk karıları gibi öyle açık saçık yabancı erkeklerin yanına çıkamam.*"³⁵⁸ Macide, adeta kültürünün dışındaki durumların içine girmeye meydan okumaktadır. Ama Fahir karısının değişmesi ve artık kendisine ayak uydurmasını istemektedir. Aralarındaki anlaşmazlıklar ortak kültür anlayışı olmaması sebebiyle çıkmaktadır. Çünkü Fahir'in yetiştiği kültür ile Macide'nin yetiştiği kültür birbirinden çok farklıdır. Macide'nin annesi geleneklere fazlasıyla bağlı bir kadın olduğu için kızını da böyle yetiştirmiştir.

³⁵⁵ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 22

³⁵⁶ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 195

³⁵⁷ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 196

³⁵⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 1987, s. 21

Eşlerin ortak bir kültür paydasında buluşmasının birçok yönü vardır. Bu açıdan, eşler arasında hayata, edebiyata vs. karşı ortak bir kültür yoksa mutsuz evlilik kaçınılmaz olmaktadır. *Son Eseri* romanında, bunun örneğini şöyle görmekteyiz:

Feridun Hikmet roman yazmakla meşgul, hayatının merkezinde yazı yazmak olan bir adamdı. Bu kültürle kendini geliştirmişti, avutmuştu. Ama Mediha, kocasının fikir hayatı ile hiçbir zaman alakadar olmamıştı ve bu durum Feridun Hikmet'i üzmekteydi ve bu durumun üstesinden yazarak gelmekteydi. Bunu Feridun Hikmet'in aşağıdaki şu cümlelerinden anlamaktayız:

*"Evlenmeden evvel ve sonra tabii olarak daima yazı yazıyorum. Fakat evlendikten sonra ve bilhassa karımın fikir hayatıyla alakadar olmadığını anladıktan sonra, yazı ve sanat benim için cankurtaran gibi bir şey oldu. Bir tarafı tamamen boş kalan varlığımın bir tek gıdası sanattı."*³⁵⁹

Evlenecek olan çiftlerin ortak bir kültürde yetişmiş olması onları evliliğe bir adım daha yaklaştırır. *Zeyno'nun Oğlu* romanında Hasan ve Mazlume arasında bunun örneğini görmekteyiz:

*"Hasan, Mazlume ile aralarında izdivaç duygusu uyandıran yaşantıları gözden geçirdiği zaman Mazlume'yi izdivaca uygun buluyordu. Mazlume'nin annesi olanca gayretiyle bu izdivacı teşvik ediyor, talih onları her gün birbirlerinin karşısına atıyordu. Gerçi ikisi de birbirine âşık değildi ve belki hiç olmayacaklardı. Fakat bu müteakibin inzicâp ve birbirlerinden çok uzak olmayan terbiyeleri ile pekâla müşterek bir hayat kurabilirlerdi."*³⁶⁰

Ortak bir terbiye de, kültürde yetişmiş olmaları Hasan'ı evlilik fikrine yaklaştırmıştır. Hem annesiz kalan kızı Muazzez'in bir anneye ihtiyacı olacaktır.

³⁵⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s. 76

³⁶⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2019a, s. 209

Sinekli Bakkal romanında, Osman Sokakta karısı ile el ele yürümek istese de buna cesaret edemiyordu. Osman, " *Rabia Sokak adabının muhafazasına taassupla taraftar*" diyerek aralarındaki kültür farkının olduğunu dile getiriyordu.³⁶¹

Romandan aktarılan yukardaki satırlar, bireysel yaşam özgürlüğü açısından mevcut toplumsal kültürün ve geleneğin buna müsait olmadığına, aslında Batı yaşam tarzı ve Doğu yaşam tarzının -Müslüman yaşam anlayışı- zıtlığına ve farkına dikkat çekmektedir.

Başka bir gün, Osman Rabia'ya elmas almak, ipek kumaşlar almak için çıldırıyordu. Fakat cesareti yoktu. Yüz görümlüğü diye getirdiği küpeleri -kulaklarının delik olmadığını bahane ederek- konsolun önüne kilitlenmişti. Penbe kulaklarını delmeyi teklif edince, " *Allah küpe takmamızı istese kulaklarımızı delik yaratırdı*" demişti.³⁶²

Romanda Peregrini, çoğu kişi için normal algılanan durumların bile Rabia tarafından yadırganmasını tuhaf bulmaktadır. Halide Edip'in karakterler adına bu kadar küçük ayrıntılara bile yer vermesi eşler arasındaki yaşam anlayışındaki uygunsuzluğun, farklı kültürlerde, dinlerde yetişmiş olmanın verdiği farkın çiftleri nasıl etkileyebileceğini aktarmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Görüldüğü üzere Peregrini evlenmeden önce Müslüman olmuştur. Farklı bir din ve kültürde yetişmiştir. Rabia'nın yetiştiği çevre ve din kocasının yetiştiği kültürden farklı olduğu için, evlendikleri günden itibaren bu durum aralarında sorun oluşturmuştur. Aktarılan bu durumlar bize, insanın yetiştiği çevrenin, evlenecek çiftlerin arasında ne kadar önemli bir konu olduğunu göstermektedir.

3.1.5. Kadınların Evliliği Seçme Nedenleri

Evlilik kurumu toplumsal yapı içerisinde yıllardan beri devam eden, her toplumda varlığını sürdüren, kadın-erkek ilişkisini meşru temellere dayandıran, tarafların yeni bir hayata adım attığı ve kişinin yaşamında köklü değişimlere sebep

³⁶¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 356

³⁶² Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 356

olan, önemli bir sosyal kurumdur. Bu kurum içerisindeki kadın ve erkeğin evliliği seçmesinde birçok farklı neden bulunmaktadır. Bazen bu sebepleri kadının erkekten farklı olarak sahip olduğu fitri özellikleri şekillendirir bazen de bu sebepler fitri özelliklerden bağımsız olarak şekillenir. Ayrıca kadın, her iki sebebi barındıran evlilik tercihi de yapabilmektedir.

Kadın ve erkeğin evliliği seçmesinde ortak bir takım nedenler vardır. Ama yukarı da belirttiğimiz gibi kadınların evliliği seçme nedenleri çeşitli sebeplerden dolayı farklılık göstermektedir. Çünkü her iki cinsin evlilik kavramına bakış açıları farklılıklar içermektedir. Kadının verdiği kararlarda daha çok duygular ön plana çıkarken erkek için bu durum tam tersi olmaktadır.

Kadınların evliliği seçme sebepleri arasında aşk, korunmak ve güven duymak, daha önce yaşanmış kötü tecrübeleri unutmama isteği, anne olmak, ortak zevkler, lüks yaşam isteği, zenginlik, sosyal zorunluluklar, yalnızlıktan kurtulma isteği vb. sayılabilmektedir.

Görüldüğü gibi kadınların evliliği seçmeleri çeşitli nedenlere dayanabilmektedir. Kişiler seçeceği eşten çeşitli kazanımlar elde etmek istemektedir. Bu kazanımların içeriği maddi veya manevi olabilmektedir. Halide Edip Adıvar'ın romanlarındaki kadınların evliliği seçme nedenleri de maddi ve manevi içerikte şekillenmiştir:

Bazı kadınların evlenmekten en büyük maksadı ne para ne mevki ne de başka bir nedendir. Yalnızca "aşk" unsuru vardır hayatlarında ve bu aşkı yaşayabilecekleri biri karşılıklarına çıktığı zaman evlenirler. *Seviye Talip* romanında Seviye'de "evliliğin sade aşk üzerine kurulacağı iddiasındaydı."³⁶³

Macide de aşkın en kutsal şey olduğunu ve iki kişiyi yalnızca aşkın bağlayabileceğini söylemektedir: "Evet, aşk en yüksek nikâhtır. İki kişiyi ondan başka bir şey bağlayamaz."³⁶⁴

³⁶³ Adıvar, a.g.e., 1987, s. 46

³⁶⁴ Adıvar, a.g.e., 1987, s. 46

Kadınlar çoğu zaman içlerindeki, sevmek ve sevildiğini bilmek arzusu nedeniyle evlenmek istemektedir. Sevmediği bir kişiyle asla evlilik yapmayacak kadınlar vardır. Onlar için sevmek ve sevildiğini bilmek en büyük mutluluk kaynağıdır ve hayatlarındaki yegâne gayedir.

Mev'ut Hüküm romanındaki Sara'da sevmediği bir kişiyle asla evlilik yapmayacak bir kadındır. Doktor Kasım kendisine bir aşk beslemekte ve onunla evlenmek istemektedir. Sara'nın kardeşi Behire bu durumu sezmiştir. Ama kardeşinde Kasım'a karşı bir duygu sezememiştir ve kardeşinin sevmediği bir adamla evlenmeyeceğine emindir. Romanda bu durum, " Kasım Sara ile evlenmeye karar verdiğini henüz kimseye söylememiştir. Behire Kasım'ın aşkını anlamakla beraber Sara'nın kesin ilgisizliğini ve sevmek ihtiyacını düşünüyor ve Sara'nın sevmediği adamla evlenecek bir karakterde olmadığını bildiğinden aralarında bir evlenmeye olası bakmıyordu"³⁶⁵ sözleriyle aktarılmaktadır.

Kadınların bir diğer evlenme nedeni olarak karşımıza korunma ya da güven duyma isteği çıkmaktadır. Nasıl ki küçükken korunmak, güven duymak için çocuklar anne ve babalarına ihtiyaç duyuyorsa, evlenme ile de eşlerine sığınmak ve güvenmek istemekte ve bu evlenme kararı almakta önemli sebeplerden biri haline gelmektedir.

Kalp Ağrısı romanında Zeyno, nişanlısı Saffet'e karşı tam da böyle bir duygu beslemektedir. " *Hayatımda Saffet eksilse hemen hemen babamın yarısı gitmiş gibi olacağım*"³⁶⁶ sözü Saffet'e duyduğu güveni yansıtmaktadır. Ama Saffet ve Zeyno tüm bu duygulara rağmen ayrılmışlardır. Zeyno'nun başından çeşitli hadiseler geçmiş ve sonunda Miralay Muhsin ile evlilik kararı almıştır.

Kalp Ağrısı romanında Zeyno'nun, Saffet'le ayrıldıktan sonra Muhsin Bey ile evlenmek istemesinin birkaç nedeni vardır. Öncelikli nedeni Muhsin Bey'in Zeyno'ya

³⁶⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 1976, s. 121

³⁶⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 83

önceki kalp ağrısını unutturacağını düşünmesidir. Bu manevi sebep olarak göze çarpılmaktadır.

Maddi sebep olarak ise Muhsin Bey'in mesleği söylenebilir. Muhsin Bey'in doğuda bir komutan olması Zeyno'ya esrarengiz gelir. Zeyno, "*Muhsin Bey'in karısı olarak esrar ve vahşet diyarına gitmek bana cazip görünüyordu*" der.³⁶⁷

Miralay Muhsin Bey Zeyno'ya evlilik teklif etmiştir. Zeyno, kesin cevap vermemekle birlikte Muhsin Bey'e karşı kayıtsız olmadığını, onu aradığını fark eder.³⁶⁸ Nazan Bekiroğlu, Zeyno'nun Miralay'a meylinde pek çok psikolojik amil sayılabileceğini belirterek şunları aktarmaktadır: "*Bunların başında, dış vak'ada kendini hissettiren "elektro kompleksi" sayılabilir. Yakıcı bir aşkın enkazı arasında Zeyno tabiidir ki Miralay'ın baba şefkatinden teselli beklesin. Muhsin Bey'in asker ve Hasan'a benzer olması da sebeplerden birisidir.*"³⁶⁹ Ayrıca şarkta yaşayacak olmaları da bir başka sebeptir. Ve nihayet bütün sebeplerin fevkinde Zeyno Miralay'dan etkilenir ve samimi olarak onu sevdiğini itiraf ederek teklifini kabul eder.

Kadınların dünyalarında tartışmasız en güzel ve mükemmel duygulardan biri de anne olmalarıdır. Her kadın fitratına uygun olarak bir gün anne olmayı arzu etmektedir.

Zeyno'nun Oğlu romanında, Zeyno da anne olmayı çok isteyen bir kadındır. Evlendikten sonra kocası Muhsin Bey ile çok mutlu bir evlilikleri olmuştur. Ama aylar geçtikçe Zeyno'nun içinde bir mutsuzluk, bir boşluk oluşmaya başlamıştır. Zeyno bu boşluğun, mutsuzluğun sebebini çocuğunun olmamasına bağlamaktadır. Muhsin Bey'e karşı içinde bir öfke oluşmaya başlamıştır. Zeyno bir de, Kürt Zeyno ve oğlu Haso çocuğu sarılırken görünce, içinde bir şey soğumuş, gözleri yaşarmıştı. Böyle kendisinin olan bir çocuğu kaldırıp omuzuna vuran bu işçi kadın, ne mesut bir mahlûktu. Zeyno'nun belki hiç çocuğu olmayacak, bu samâdani temellükü, bu, her şeye üstün gurur ve rikkati bilmeden ölecekti. Niçin evlenmişti? Muhsin Bey'e karşı

³⁶⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 83

³⁶⁸ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 262

³⁶⁹ Bekiroğlu, **a.g.e.**, ss. 262-263

adeta içinde bir gayz vardı.³⁷⁰Şüphesiz Muhsin Bey'i hala seviyordu. Fakat çocuksuz ve uzun bir hayatta o, manasız bir gölge gibi kalacaktı.³⁷¹

Sinekli Bakkal romanında, Rabia'nın Piyanist Peregrini'ye âşık olmasının ve onunla evlenmek istemesinin maddi değil manevi sebepleri vardır. Alışkanlık ve ortak musiki zevkleri aralarında bir aşkın başlangıcını teşkil edebilecek kadar makul sebeplerdir.³⁷²

Tatarcık romanında, Zehra lükse, otomobile yani maddi imkânlara evlilik sebebiyle ulaşmak arzusunda olduğu için evlenmek istemektedir." Zehra'nın mutlak bu sene evlenmesi lazım. Arkadaşları çoluk, çocuk sahibi... Hatta bazıları otomobilli, yatlı kocalar bulmuş."³⁷³

Zehra aklında evlilik emeliyle ilgili planlar yaparken, kendisine uyan niteliklere sahip kişinin Şinasi olduğuna karar verdi. İstedığı lüks hayatı Şinasi'yle evlenirse elde edebilecekti. Şinasi ile evlenirse "Para, elmas, kürk, otomobil ve nihayetsiz bir sosyete hayatı Zehra'nın güzelliğini, aklını, en ziyade kadınlığını ve cazibesini göstereceği bir saha. Hem de istikbalini sağlam bir kazığa bağladıktan sonra kendisinin istediği gibi yaşayabileceği bir lüks hayat."³⁷⁴ Bunlar Zehra'nın Şinasi ile evlenmeyi seçmesinin en büyük sebepleri arasındaydı." *Şinasi'yi cebimde farz ediyorum. Onun yaşatabileceği hayat benim mizacıma daha uygun. Fakat şimdilik Fitnat'ın kızının peşinde görünüyor. O şişman, o aptal kız tamamen aklını almış gibi.*³⁷⁵

İncelediğimiz romanda Lale'nin gayesi köyünü kalkındırmak; Zehra'nınki ise zengin koca bulmak. Böylelikle iki farklı kızın evliliklerinin temeli de farklı oluyor.³⁷⁶

³⁷⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2019a, s. 178

³⁷¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2029a, s. 178

³⁷² Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 336

³⁷³ Adıvar, **a.g.e.**, 2018b, s. 106

³⁷⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2018b, s. 212

³⁷⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2018b, s. 238

³⁷⁶ Esen, **a.g.e.**, 1991b, s. 84

Yani bu kızların hayattan beklentileri evlilik nedenlerini şekillendirmekteki en önemli konu oluyor.

Kişiler bazen de bazı duygulardan kaçmak için evlenmeye karar vermektedir. *Sevda Sokağı Komedyası* romanında Leyla da, Doktor Kasım'a beslediği aşk duygusundan kaçmak için Macit'le evlenmeyi kabul etmiştir. Çünkü Doktor Kasım evli bir erkektir. Nazan Bekiroğlu çalışmasında bu durumdan şöyle bahsetmektedir:

“Leyla; yanında hasta bakıcı olarak çalıştığı ve Suzan'la evli Doktor Kerim'e duyduğu aşkın şiddetinden ürkererek annesi gibi olmamak kaygıları içinde Macit'le evlenmeyi kabul eder.”³⁷⁷

Görüldüğü üzere, Halide Edip'in romanlarında kadınların önemli bir yer etmesi bağlamında eş seçimi sırasında neleri dikkate aldıkları çeşitli karakterler üzerinden aktarılmıştır. Yazar özellikle karakterleri iki ana kategori şeklinde işlemeye çalışmıştır. Bu kategoriden ilki manevi özelliklere, kalbi duygulara dikkat eden karakterleri içermektedir. Diğer kategorideki karakterler ise eş seçerken tamamen maddi özelliklere dikkat eden karakterleri içermektedir.

3.1.6. Evlilik İçin Fiziksel Görünümün Önemi

Bir kadın ve bir erkek için ilişkinin başlangıcını oluşturan ilk etmen fiziki görünümdür. Kişi fiziki görünümünü çekici bulduğu insana adım atmak istemektedir. Ama tanışma sonrasında sadece fiziki görünümünü beğendiğimiz için, kişiyle yola devam etmek gerçek dışıdır.

Evlilikte fiziki görünüm konusu hem kadın hem de erkek için önemlidir. Genelde insanlar “fizik güzelliği önemli değil ruh güzelliği önemlidir” dese de aslında evlenmek için tanıştığımız kişilerde, kadın veya erkek için ilk etkileşimin en büyük sebebi fiziki görünümün beğenilmesi, hayallerindeki ideal tipe benzemesi olmaktadır.

³⁷⁷Adıvar, a.g.e., 2018c, s. 554

Evlenilecek kişinin fiziksel özellikleri kapsamında vücut ve yüz güzelliğine dair değerlendirmeler yapılır. Her ne kadar sadece dış görünüme göre karar vermek gerçek dışı desek de, kişinin evlenmeyi düşündüğü kişinin fiziksel özellikleri evlilik sonrasında sorun oluşturabileceği için önemlidir. Birçok araştırma göstermektedir ki evlenilecek kişinin fiziksel görüntüsü, özellikle erkekler tarafından vazgeçilemez bir öncelik olarak düşünülmektedir. Güzellik kavramı elbette görecelidir. Ama erkeklerin büyük bir çoğunluğu, eşlerinin güzel olmasını tercih etmektedir. Kadınlarda erkeklerin yakışıklı olmasını istemenin yanında evleneceği erkeğin fiziksel görüntüsünden güven duymak istemekte ve bedensel olarak daha gösterişli erkekler dikkatlerini çekmektedir. Ayrıca iyi bir kariyeri, saygın bir yaşamı, maddi olanakları olan erkekler -fiziksel olarak yakışıklı değilse bile- beğenilme olanakları biraz daha fazladır. Tekrar belirtmek gerekirse, güzellik ya da yakışıklılık evlenmek için tek kriter olmamalıdır. Fiziksel ve ruhsal güzellik eş seçerken birlikte göz önüne alınan özellikler olmalıdır. Şu var ki fiziki güzellik geçici bir durum olduğu için sadece bu özelliğe göre karar vermek yanlış kararlar almamıza sebep olabilir. Beraberliği başlatan fiziki sebepler olsa bile, beraberliği besleyen ve sağlam zemine oturtan sevgi, saygı, doğru iletişim, arkadaşlık, merhamet, güven, empati gibi insani özelliklerdir.

Tarhan konuyla ilgili, “İnsanlar evlilik kararında karşılarındaki insanın karakterinden, evlilikten ne beklediğinden, yaşam felsefesinden vs. daha çok, cüzdanına, kariyerine ya da fiziki görünümüne bakıyorlar. Halbuki insanın zengin olması, güzel olması ya da yüksek mevkilerde bulunması o insanı iyi biri yapmayacağı gibi iyi bir eş de yapmaz. Evlilik kararı için gerçekçi olmayan parasal değerler, fiziki güzellik gibi nedenlerle temeli atılan birliktelikler gelişmemeye mahkûmdur” demektedir.³⁷⁸

Evlenecek kişilerin fiziki görünümü bu kadar önemsemelerinin önemli bir sebebi de kişisel beklentilerinin yanında toplumun söylemleridir. Kişinin içinde bulunduğu sosyal çevre, kişinin eş seçimini ilk olarak fiziki görünüm açısından

³⁷⁸ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 20

değerlendirmektir. Durum bu şekilde olunca kişi üzerinde bir sosyal baskı hissetmekte, güzellik ve yakışıklılık kriter olarak önemli hale gelmektedir.

Günümüzdeki gençlerin çoğu gerçekçi olmayan beklentilerle evliliğe adım atmaktadırlar. Evlilik kararında, karşılarındaki insanın karakterinden, evlilikten ne beklediğinden, yaşam felsefesinden daha çok, ekonomik zenginlik, kariyer, fiziksel çekicilik gibi yönlerine bakmaktadırlar. Oysa zenginlik, kariyer ve güzellik gibi unsurlar tek başına insanı iyi bir eş yapmaya yetmezler. Sadece nesnel değerler ölçü alınarak kurulan evlilikler gelişme imkânı gösteremezler. Buna karşılık, gerçekçi beklentiler üzerine kurulan evlilikler, temeli sağlam olduğu için, yaşanması muhtemel sorunlara rağmen daha çok gelişme imkânı bulurlar.³⁷⁹

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında evlilik öncesi süreç ve evlilik sonrası süreçte fiziki görünüm konusıyla ilgili dikkat çeken hususlar vardır.

Heyula adlı romanda fiziki görünüm ile ilgili karakterimiz şunları söylemektedir:

“...Öyle acîp bir edası vardı ki daima karşısında bir mevki alarak sade ahenk olan o zarif vaz'ı seyredirdim. Birçok zamanlar yalnız ayaklarının ufak, nazik; belinin ince, giydiği renklerin solgun ve latif olduğuna dikkatle bakakalırdım...”³⁸⁰

Fiziksel görünüm evlilik öncesi süreçte her iki cinsin de dikkat ettiği bir husustur. Bir kişiyi ilk anda gördüğümüz görüntüsüyle eleştirir ya da beğeniriz. Yukarıdaki verdiğimiz kısımda da görüldüğü üzere romanda özellikle erkekler, kadınların zarif görünen fiziksel görüntüsünden oldukça etkilenmektedir. *Heyula* adlı romanda Ziya adlı karakter bu hususta hislerini aktarmaktadır.

³⁷⁹ Kasapoğlu, a.g.e., s. 137

³⁸⁰ Halide Edip Adıvar, *Heyula*, 1. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019f, s. 11

“Halbuki ben o sabah Fener’de geniş bir arabanın penceresinden denizlere bakan bir vech gördüm ki uzaklığı, esrarıyla bir hayal perisini tebessüm ettiriyordu.”³⁸¹

Karakter, gördüğü kişideki fiziksel özelliklerin kendisine yaptığı muazzam tesiri uzun uzun anlatmaktadır. Hatta satırların devamında fiziksel görünümün, kendisine yaptığı tesir ile hayatını bu kişiye adayabileceğini, onu sevmenin büyüklüğünü bize aktarmaya devam etmektedir.

“Kendimde o kadar bir tahavvül eğer arabacı olmasaydı ona gidecek, ellerimi uzatarak, gel birbirimizi sevelim, el ele vererek insanın ebediyen yalnız olmadığını ispat edelim. Kalbimiz bir parça atsın, ruhlarımız birbirine sığınsın, böylece sermâdiyete kadar gidelim diyecektim.”³⁸²

Handan adlı romanda Refik Cemal Neriman’la nikâhlandıktan sonra onu görmeye gittiği zaman dış görünüşünden bir daha etkilenmektedir.

“Nihayet nikâhlım geldi. Beyazlar İçinde beyaz bir melek; saf, ela gözleri, parlak kumral saçları ve iyi, pekiyi pek müşfik tebessümüyle hemen kalbime girdi.”³⁸³

Son Eseri adlı romanda Feridun Hikmet karısının artık yaşlanmaya başladığını ve içinin geçtiğini söylemektedir. Onun bu görüntüsü Feridun Hikmet’i oldukça rahatsız etmektedir ve şöyle aktarmaktadır, *“Bu şiş kapaklı, soluk, mavi gözleri, kocaman sarı suratı, pörsük, kalın boynu görmemek için başımı pencereye çevirdim. Beni kendimden geçiren yalnız harici bir ihtiyarlık değil onun içindeki köhnelik.”³⁸⁴* Görüldüğü fiziki görünüm, evlenmeden önceki süreçte önemli olduğu kadar, evlendikten sonra da çiftler için önemli olmaktadır.

³⁸¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2019f, s. 13

³⁸² Adıvar, **a.g.e.**, 2029f, s. 14

³⁸³ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 13

³⁸⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s. 22

Fiziki görünümün evlenmeden önce bilhassa her iki cinsi de etkilediğini söylemiştik. *Kalp Ağrısı* romanında Zeyno Miralay Muhsin Bey'in fiziki görünümünü tasvir etmektedir ve bu özelliklerin kendisini etkilediğini anlatmaktadır:

*"Beyaz, çok kır saçlarına, kırpık bıyıklarına rağmen pembe, düz ve genç bir yüzü var. Öyle düzgün bir burnu ve gözleri üstünde öyle mevzun ve uçları alaycı ince kaşları var ki, ağzının ve gözlerinin kudret ve tahakküm manası etrafında kâfi miktarda güzellik ve hassasiyet topluyor. Vücudu dinç, ince... Galiba Hasan Bey'den biraz uzun olacak, omuzları da daha enli. İnce parmaklı, zarif, fakat yeter derecede sert ve erkek mânâ ifade eden elleri var. Bütün bu şayan-ı dikkat vücudun görünüşüne ilave edilecek manevi cazibeleri de var."*³⁸⁵

Ayrıca Zeyno, Muhsin Bey'in dış görünüşünü hayli beğendiğini şu sözlerini ilave ederek ifade etmektedir: *" Kır saçları altında koyulaşan, tatlılaşan mavi gözleriyle çok hoşuma gitti."*³⁸⁶

Fiziki görünümün kişisel boyutu olduğu kadar sosyal çevre boyutu olduğundan da söz etmiştik. Bazen fiziki görünüm çiftler için sorun teşkil etmezken toplum bunu bir sorun ve ayıplanacak bir durum gibi telakki etmektedir.

Zeyno'nun Oğlu romanında Kaymakam Mazlum Bey'in kızı Mazlume'nin, *"Bu zarif ve güzel kızın şişman, yakışsız ve oldukça fakir bir doktorla evlenmesini"*³⁸⁷ yeisle karşılaşmışlardı ibaresi tam da yukardaki cümlede bahsettiğimiz duruma ilişkin romanda bulunan bir örnektir.

Sevda Sokağı Komedyası romanında Macit kundura dükkânının önünden geçen sarı saçlı güzel bir kız gördü. "Ufak tefek, muntazam ve cazibeli vücutlu bir kızdı."³⁸⁸ "Bu hassas ve çapkın delikanlının yüreği hopladı, elinde hala o küçük iskarpin güya yardım etmek ister gibi, fakat aslında yakından görmek için ona doğru yürüdü. Macit, bu beyaz tenli simayı süsleyen iki ince siyah kaş altındaki yeşil ışıklara değil, insanın

³⁸⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 201

³⁸⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 210

³⁸⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2019a, s. 305

³⁸⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 49

ağzını sulandıran turfanda kirazları hatırlatan kırmızı dudaklara dalmıştı. Ne harika ağızdı bu! Ne büyük, ne de küçük, fakat ilahi bir fırça ile çizilmişti. Bilhassa üst dudağının ortasında mini mini bir kadehi hatırlatan bir inhina vardı."³⁸⁹ Macit kızın sahip olduğu fiziki görüntüden öylesine etkilenmişti ki belden aşağısı tutmuyor gibiydi. Aklını başından alan bu güzelin kim olduğunun peşine düştükten sonra evini öğrenince bir gece kızını annesinden istedi.

Macit Leyla ile evlenmek için elinden gelen her şeyi yapmaya çalıştı. Çünkü Leyla'nın fiziki görünümü Macit'i evlenme kararı alacak kadar etkilemişti. Buna benzer bir olayı *Hayat Parçaları* romanında görmekteyiz. Mustafa delikanlı olduktan sonra Güllü adında bir kıza tutulu vermişti. Kızın sarı ela gözleri, ak topukları, kiraz dudakları Mustafa'yı kalbinden vurmuştu. Mustafa içinden hemen kararını verdi. Günün birinde evlenirse bu ak yüzlü, mavi şalvarlı kızını alırdı.³⁹⁰ İki karakterinde evlenme kararı almalarının sebebi tamamen karşılaştıkları kişilerin fiziki görünümünden etkilenmeleridir.

Halide Edip Adıvar romanlarda, evlilik için fiziki görünümün önemini ele alırken bu konuyu, evlenmeden önce fiziki görünümün önemi ve evlendikten sonra fiziki görünümün önemi boyutuyla işlemiştir. Görüldüğü üzere çoğu karakter, özellikle de erkek karakterler için fiziki görünüm son derece önemli olmuştur. Bunun yanında fiziki görünümün toplumsal boyutu da bazı karakterler ile yansıtılmaya çalışılmış ve toplumsal algıda ilk önem verilen noktanın fiziki görünüm olduğu aktarılmıştır.

3.2. Evlilik Sonrası Süreç

3.2.1. Evlilik Birliğinin Önemi

Evlenme sosyal hayatın en önemli hukukî muamelelerinden biridir. Toplumun çekirdeğini teşkil eden aile müessesesinin temeli evlenmedir. Bu bakımdan evlenme, doğuşu, hüküm ve neticeleri bakımdan tam bir aleniyet ve kesinlik ister. Ancak bu suretledir ki evlenme, serbest birleşmelerden kolayca ayrılabilir. Gerekli aleniyet ve

³⁸⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 50

³⁹⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2000, s. 15

kesinliği sağlamak için evlenme, inikadından önce, inikadı sırasında ve sonra bir takım şekli şartlara tâbi tutulmuştur.³⁹¹ Evlenmenin şekli şartları içerisinde serbest birleşme, dini evlenme, medeni ve lâik evlenme başlıkları bulunmaktadır. Burada dikkatimizi çeken husus, evlenmenin devlet nezdinde olması ama bunun yanında resmi nikâh dışında da evliliklerin varlığı meselesidir. Serbest birleşme de tarafların serbest iradeleri söz konusudur. Dini evlenme de din adamlarının huzurunda yapılan bir işlem olarak göze çarpmaktadır. Medeni ve lâik birleşmede ise devlet nezdinde gerçekleştirilen bir işlemdir. Bu bağlamda devlet nezdinde kabul edilen evliliği tarif edecek olursak, “Evlilik birliği, resmi nikâh ile başlayıp, ölüm veya yargı kararıyla evliliğin sona erdiği tarihe kadar geçen dönemi kapsayan, eşler ve varsa çocuklardan oluşan bir birlikteliği ifade eder. Ölüm evliliği kendiliğinden sona erdirir. Bunun dışında evliliğin sona erdirilmesi ancak yargı kararıyla mümkündür”³⁹² tanımı ile karşılaşırız.

Ev ile evlilik arasında sıkı bir ilişki vardır. Aile ve evlilik arasında da aslında bir korelasyondan söz etmek mümkündür. Ev ailenin mekânı olarak tasavvur edilir. Bu nedenle ev nasıl ailenin mekânı ise evlikte ailenin temelidir. Evlilik; sosyal, ekonomik, kültürel, dini ve hukuksal güçlerle desteklenen bir olgudur. Evlilik belirli değerler ve normlar çerçevesinde gerçekleşir. Evliliğin çok farklı tanımları bulunmaktadır. Toplumsal kültürün özelliklerine göre evlilik tanımları değişebilmektedir.³⁹³ Evliliğin tanımları toplumsal kültürün özelliklerine göre değişse de evlilik birliğinin anlamı ve önemi genel olarak bütün toplumlarda aynıdır.

Evlilik birliğinin önemi toplumun üremesi yani neslin devamı ve bunun meşru zeminde gerçekleştirilmesinden ve bu meşruiyete dinlerin destek vermesinden gelmektedir. Böylece evlilik kurumu kutsallığı da içinde barındırmaktadır. Aile olmanın meşru yolu, evlilik kurumu olduğu için bu kutsiyet buradan kaynaklanmaktadır. Evlilik birliği ile kurulan aile, toplumun en temel kurumudur. Evlilik birliğinin korunması ve devamlılığının sağlanması, bireylerin üzerine düşen

³⁹¹ Cin, **a.g.e.**, s. 132

³⁹² Kumru Kılıçoğlu Yılmaz, “Evlilik Birliğinin Korunması”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 120, 2015, s. 424

³⁹³ Karlı, **a.g.e.**, s. 2

görev ve sorumlulukları bilmesi toplumun sağlıklı bir şekilde devamı açısından da son derece önemlidir.

Evlilik birliğinin zarar görmesi demek toplumun zarar görmesi demek olduğu için, devletler bireyi ve toplumu korumak adına çeşitli politikalar belirlemiştir. Özellikle Batılı ülkeler, aile kurumunun çökmesi ile toplumda meydana gelen dejenerasyonu önleyebilmek için 1994 yılını “Aile Yılı” ilan etmişlerdi. Çünkü sağlıklı bireylerin yetişmesi için aile kurumuna yatırım yapılması gerektiği artık iyice açıklık kazandı.³⁹⁴ Evlilik birliği korunamadığı zaman, toplumsal yapıda bozulmalar meydana gelmekte, evlilikte başlayan sorunlar aile fertlerini etkilemekte, dolayısıyla toplumsal yapı bu durumdan zarar görmektedir. Bu kavram içi dolu bir kavramdır ve evlilik birliği içerisinde maddi-manevi noktalar ve yetiştirilen çocuklar vardır. Evlilik birliğinin korunması sağlıklı bireyleri topluma kazandırmak anlamına gelir. Bu kurumun korunmaması ve hafife alınması tarafları, çocukları ve dolayısıyla toplumu ilgilendiren bir durum haline gelmektedir.

Eşler arasında, evlilikle ile kurulan evlenme birliği karşılıklı saygıya, sevgiye, dayanışmaya, güvene ve sadakate dayanmaktadır. Karşılaşılan tüm olaylarda birliktelik esasına uyulmalıdır. Bu hususları göz ardı eden çiftlerin evlilikleri temelden sarsılmakta ve birliktelik sona erme aşamasına gelebilmektedir.

Toplumun evli kişilere bakışındaki pozitif ayrımcılık halen yerini koruyor. Bekâr ve yalnız kişilere duyulan destekten ve güvenden daha fazlası, evli ve özellikle çocuklu, aileleşmiş kişilere sunulur. Birçok kültür ve dinin evlilere tanıdığı o eşsiz statü, evliliğe teşvik rolü barındırır.³⁹⁵ Bu toplumun evlilik birliğine verdiği değerden kaynaklanmaktadır.

Kişiler evlenmeden önce ve sonra evlilik kavramının içeriğini tam olarak kavramalıdır. Bu kurumun hafife alınması beraberinde sorunları getirmektedir ve birey mutsuz bir evlilikle karşılaşmaktadır. Halide Edip Adıvar'ın romanlarında evlilik

³⁹⁴ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 16

³⁹⁵ Kılıç, **a.g.e.**, s. 21

birliğine eşit derecede önem vermeyen çiftler vardır ve evliliklerinde sorunlar yaşanmaktadır.

Handan adlı romanda, Handan adlı karakter evlilik birliğine o kadar çok önem vermektedir ki evliyken başka birine âşık olsa bile bunun evlilik bağının kutsiyetini asla bozmayacağını dile getirmektedir. Evlilik ayrı bir bağdır, kutsaldır görüşü onda hâkim olan duygudur.

*"... Farz-ı muhal olarak aşk denilen şey başka bir adam için kalbimde canlansa yemin ederim ki bu rabıtaya mağlup olacaktır, bu rabitanın kutsiyeti yanında örtülü ve aciz kalacaktır. Bunu bir nazariye diye söylemiyorum Hüsnü, bilerek söylüyorum. Sonra diyeceksin ki: "Yarın beni bıraksan, başka bir adamla evlensen bu yeni rabıtaya yine bu hisle bağlanacaksın... Hayır, Hüsnü."*³⁹⁶

Handan evlilik birliğine ne kadar önem veriyor ne kadar bağlı ise Hüsnü Paşa da bu fikirden bir o kadar uzaktır. Evlilik birliğinin ömür boyu devam edecek olan bir rabıta olmadığına inanmaktadır.

*"Dinle. Sen de öteden beri bir fikri sabit var. İzdivaçları, aşkları, rabıtaları ebedi zannediyorsun. İndimde izdivaçtan daha manasız bir kelime, bir bağ yoktur. Seni temin ederim ki senin bu kadar şiddetle hissettiğin sıkı ve mukaddes rabıta-i izdivacın kutsiyetini, bağını ben hiç hissetmedim."*³⁹⁷

Evlilik ve aile kavramı kendisi için çok önem arz etmeyen Hüsnü Paşa, Handan'dan fikir olarak çok ayrı bir noktada bulunmaktadır.

*" Sen en çok sevmiş olduğum kadınsın, mazide, hali hazırda ve atide, bundan şüphe etme! Fakat hiçbir vakit seni o ocak denilen, o aile denilen şeyi, rabıtayı temsil ediyorsun diye sevmedim. Öyle rabıta, öyle ocak ben de yoktur. Seni de bir kadın diye sevdim, bir kadın diye sevmediğim zaman bıraktım."*³⁹⁸

³⁹⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 134

³⁹⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 138

³⁹⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 139

Hüsnu Paşa'nın bu sözleriyle evlilik birliğine, Batılılaşma ve modernleşmenin etkisiyle sadece madde ve beden hatta cinsiyetçi bir anlam yüklediği anlaşılmaktadır.

Sevda Sokağı Komedyası romanında Leyla Doktor Kerim'e âşık olmuştu ve bu hissi bastırmak için Macit'le evlenmişti. Çünkü Doktor Kerim evliydi ve karısı Suzan dostuydu. Suzan'a asla ihanet etmek istemediği için çareyi evlenmekte bulmuştu. Uzun bir süre Doktor Kerim'i görmemişti. Görmeye de cesareti yoktu. Bir gün Haseki Hastanesi'nde bir vaka için doktora ihtiyaç olunca hastaneye Doktor Kerim geldi. Aralarındaki elektrikten çekinen ikili birbirlerinin yüzüne bakamıyorlardı. Aralarında bir süre sonra başlayan konuşmada Doktor Kerim, " *Ancak seni tanıdıktan sonra aşk denilen hissin yalan olmadığını öğrendim. Sen evlisin, ben de evliyim... Fakat benim seni mutlak görmeye, seninle konuşmaya ihtiyacım var. Suzan da seni çok seviyor, geldiği zaman mutlak seni ziyaret edecektir. Hasta bakıcı olarak değilse bile bir dost gibi bize arada gelmez misin? Söyleyeceğini biliyorum emin ol sen de ben de sapıtacak hilkatte değiliz*"³⁹⁹ dedi.

Doktor Kerim, bu konuşmasıyla evlilik birliğinin kutsallığını vurgulamak istemiştir ve birbirlerine karşı "aşk" duygusu besleseler bile bu duygunun evlilik kurumunun önüne geçemeyeceğini söyleme niyetindedir.

3.2.1.1. Evliliğin Toplumsal Onayı: Nikâh

Toplumların aileden yerine getirmesini istediği bir takım görevleri vardır. Bunların en başında da cinsel ihtiyaçların giderilmesi ile birlikte neslin devamını sağlamak gelmektedir. Erkek ve kadının ailede üstlenmesi gereken karılık, kocalık, annelik ve babalık gibi rollerin toplum tarafından onayı nikâh akdinin yapılması ile olmaktadır. Bir başka deyişle, evliliğin sosyal kabulünü sağlayan ve bunu ilan eden nikâhtır.⁴⁰⁰

Nikâh akdi, daha önce birbirine yabancı –veya aralarında evlenme caiz olacak kadar uzak akraba- olan bir kadınla bir erkeği karı-koca haline getirmekte, yeni

³⁹⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s.112

⁴⁰⁰ Erten, **a.g.e.**, ss. 68-69

kurulan bir aile çatısının esas unsurları kılmaktadır. Nikâh akdinin meydana getirdiği bağ yalnızca karı-kocayı birbirine bağlamakla kalmayıp, iki tarafın usûl (ana, baba, dede, nine...) ve fûrû'unu (oğul, kız, torunlar...) da akrabalık (sıhriyet) hududu içine sokmaktadır.⁴⁰¹

Evlilik insan fitratına uygun bir kurumdur. Toplum içerisinde düzenin devam etmesi büyük ölçüde bu kuruma bağlıdır. Evlilik kurumunu koruyan toplumların yapısı birçok yönden daha sağlıklı olmaktadır. Bu toplumlardaki insan ilişkileri, daha seviyeli ve yetiştirilen çocuklar daha nitelikli olmaktadır. Evlilik kurumuna önem vermeyen toplumlarda ise tam tersi bir durum hâkimdir. Birliktelikte toplumsal onay sağlayan nokta nikâhtır ve nikâhın toplumsal yapıya faydası vardır.

Evlilik kurumunun toplumsal faydası olduğu kadar bireysel faydaları da vardır. Kişi sevmeyi, sevilmeyi, dayanışmayı ve birçok duyguyu bu kurum içerisinde öğrenmektedir. Ailede öğrenilen bu duygular sonrasında sosyal ilişkilerin düzene girmesini sağlamaktadır.

İnsan hemen her türlü beraberliğini -belki de- doğasında var olan bir eğilim sonucu yasal (meşru) bir zemine oturtma düşüncesindedir. Yapılan işe insani bir yasallık (meşruiyet) kazandırma denilen bu eğilim insanların düzenli topluluklar halinde yaşamalarının da bir nedeni sayılabilir. Toplu halde yaşama zorunluluğu içinde olan insanoğlu, ilk kez bu zorunluluğu kendi yakın çevresinde hissederek buradaki beraberliğine 'meşruiyet' kazandırmıştır.⁴⁰²

Türkiye'de evlilik aile olmanın gerekli ve meşru toplumsal zeminini teşkil eder. Aile evlenme ile kurulan bir müessesedir. Nikâh meşru bir evliliğin temel şartıdır. Bu anlayış aile kurumunun şahsında ülkemizde evliliğe yüklenen anlamı üreten ve geliştiren bir değer haline gelmiştir. O yüzden nikâhsız beraberlikler pek hoş karşılanmaz.⁴⁰³

⁴⁰¹ Hayrettin Karaman, "İslâmın Getirdiği Aile Anlayışı", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 2, Ed. Ezel Erverdi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 388

⁴⁰² İsmail Doğan, "Aile Kavramının Alanı", **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 1, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 22

⁴⁰³ İsmail, Doğan, **a.g.e.**, 2016, s. 161

Türk toplumunda olduğu kadar, çoğu toplumda da meşru birliktelik önemsenen bir konu olmuştur. Hatta bazı toplumlarda bir kadın ve bir erkeğin evlilik dışında yan yana gelmesi hoş görülmemiştir. Aile, kadın ve erkeğin, adına evlilik denilen hukuki birleşmeleri ile kurulur. Nikâh akdi adı verilen bu hukuki birleşme, aile kurumunun yasal (kanuni) dayanağıdır. Aralarında nikâh akdi gerçekleşen çiftler resmen evlenmiş olurlar. Bu meşru beraberliğin ürünü olarak çocuklar aileyi tamamlarlar.⁴⁰⁴ Meşru evlilik, aile birliği açısından önem taşımaktadır ve dünyaya gelen çocuklar meşru evlilik çatısı altında dünyaya gelmezse, toplum tarafından çeşitli yaptırımlarla ve ağır ithamlarla damgalanmaktadır.

Meşru birliktelik kavramının içinin boşaldığı ülkeler de vardır. Bugün özellikle Batı toplumlarında bir sorun haline dönüşen meşru evlilik konusu, toplumsal yapıyı derinden etkilemektedir. Nikâhsız birlikteliklerden doğan çocuklar, anne veya babasını tanımadan büyümekte, toplumsal yapı bu şekilde bozulmaya başlamaktadır. Günümüzde çoğu devlet aile ve evlilik kurumunu koruyucu tedbirler alma politikasını gündemlerine almış ve bunun için projeler üretmeye başlamışlardır.

Evlenme, çiftler arasında bazı görev ve imtiyazları kapsayan formel (biçimsel) bir kurallar sistemidir. Batı sosyolojisi, umumiyetle bu tür bir tanımda birleşmektedir. Ancak, evrensel dinler özellikle İslamiyet büyük çapta “evleniniz, çoğalınız” tarzında telkinlerde bulunmak suretiyle evlilik kurumunun kutsallığına dikkatleri çekmektedir.⁴⁰⁵ İslam dininin evliliğe bakış açısı onu meşru zemine oturtma yönündedir. İslamiyet’e göre kadın ve erkeğin birlikteliğinin meşru çatı altında olması zorunludur. Eğer meşru çerçeve sağlanmazsa dini açıdan çeşitli yaptırımları olmaktadır.

Dolayısıyla hem bireysel hem sosyal hem de dini boyutu olan evlilik konusunun meşru çerçeve içinde yaşanması önemlidir. Bireyi, aileyi, toplumu koruyan bu yapı, Halide Edip Adıvar’ın romanlarında da karşımıza çıkmaktadır:

⁴⁰⁴ İsmail, Doğan, **a.g.e.**, 2016, s. 3

⁴⁰⁵ Orhan Türkdoğan, “Aile Sosyolojisi Modeli”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 1, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 26

Evliliğin meşru olarak kabul görmesi için yerine getirilen bazı şartları vardır. Aileler bu sürecin her adımında olmaktadır. Bu sürece söz kesme ile adım atılmakta, nişan ile sürecin devamı sağlanmakta, nikâh ve düğün ile bu süreç tamamlanmaktadır. Bu süreç topluma meşru evlilik ilanı yapmaktır.

Heyula adlı romanda Haşim Selma'yı yaşadıkları köşkte görmüş, beğenmiş ve onu babasından istediğini ve babasından kabul gördüğünü ifade eden şu cümleyi kurmaktadır:

"... Kendisinin biraz müsaadesine mukabil onu babasından istemiş ve hüsnükabul görmüştüm."⁴⁰⁶

Râik'in Annesi romanında Rauf'un bir metresi vardır. Sîret bu kadınla Rauf'u birlikte gördüğü an tiksindir ve Râik'e acır. Rauf ertesi gün metresi ile ilgili Sîret'in fikrini sorar ve şu konuşma aralarında geçer:

"- Nasıl güzel buldunuz mu?

- Müsaade ediniz de bu bakımdan düşüncemi söylemeyeyim sizi gücendirebilirim.

- Ben de rica ederim söyleyiniz.

- Pek adi buldum.

- O başka, fakat güzel olduğunu inkâr edemezsiniz ya?

- O biçim güzellikten öğrenirim.

- Sizin otelde güzel kadınlar var mı?

- Azizim! Ben böyle pek iştahla başlayıp sonra tiksintiyle sonuçlandığı halde o kadından değil, göreneklerine esir olarak insan kıramadığı bu ilişkilerden korkarım. Bir de artık 30 yaşımı geçiyorum."⁴⁰⁷

Görüldüğü gibi Sîret meşru geçerliliği olmayan ilişkileri onaylamayan ve karşısında duran bir kişidir.

⁴⁰⁶ Adıvar, a.g.e., 2019f, s. 22

⁴⁰⁷ Adıvar, a.g.e., 1967, s. 44

Nazan Bekiroğlu'nun konuyla ilgili şu görüşü tam da anlatmaya çalıştığımız hususu vurgulamaktadır: “Aşk nedeni nasılı izah edilemeyen önüne geçilemeyen bir duygudur. Fakat meşru beşiği evliliğdir. Buna mukabil evlilikte mutluluk da ancak aşk ile kaimdir.”⁴⁰⁸

Handan kocasının kendisine ettiği ihanetleri evlilik birliğine atılmış bir pislik, bir çamur gibi telakki etmekte, evliliğin ve nikâhın kutsallığı ve meşruiyeti üzerinde durmaktadır. Meşru evlilik dışında yaşanan birliktelikleri bayağı bularak şunları söylemektedir:

*“Ne bir kadının ne bir erkeğin hususuyla bir kadının hayatında ikinci bir erkek olmamalı ve olamaz. Ve mademki bir kadına daima bir erkek lazımdır, bu sefil ve sırf insani ihtiyâcatı adı için değil, bir kadının hüviyetini ikmal eden bir erkek hüviyeti bu ikisinden tam ve mesut bir şey yapmak için lazımdır. Onun için bunu bir kadına ilk erkek, hayatına giren ilk erkek yapabilir. Evet, ben iman ettim ki dünyada yalnızca bir izdivaç, bir rabita ve bir erkek vardır. Fakat, Hüsnü, sen hüviyet olmaktan o kadar uzaksın ki!”*⁴⁰⁹

“Bir kadının mutlu olabilmesi için tam ve gerçek bir aşka ihtiyacı vardır, fakat bu aşk ancak toplum ve vicdan kurallarının dışına çıkmayacak meşru şartlar (evlilik) için de tahakkuk ederse mutluluk sunabilir, soylu ve temiz kalır.”⁴¹⁰

Bekiroğlu, “*Son Eseri* romanında Mediha’yla Feridun Hikmet’in evliliğinde aşkın eksikliği ve Kamuran’la Feridun’un birleşmemelerinde erkeğin evli olması sebebi bilhassa vurgulandığına göre mes’elede bir de bu zaviyeden bakarak mesajı şöyle tamamlamak gerekir: Aşk; maddi heveslerden çok farklı, önüne geçilmesi imkânsız bir duygudur. Fakat evlilik şartlarında yaşanması gerekir. Buna mukabil evlilikte mutluluk da ancak aşk ile mümkündür, maddi ve gelip geçici arzular bir evliliği mutlu kılamaz”⁴¹¹ der. Bekiroğlu “aşkın evlilik şartlarında yaşanması gerektiği” yorumunu yaparken meşru evliliğin aşkla temellendirilmesinin gerekliliğini

⁴⁰⁸ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 37

⁴⁰⁹ Adivar, **a.g.e.**, 2019d, s. 122

⁴¹⁰ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 64

⁴¹¹ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 122

vurguladığı gibi, aşkın da ancak meşru dairede yaşanırsa geçerli olacağını vurgulamaktadır.

Kalp Ağrısı romanında Azize dayısının oğlu Hasan Bey'i sevmektedir ve Hasan'ın kendisi ile nişanlanacağını arzu etmektedir. Ama Hasan Bey bu nişana bir türlü yanaşmamakta ve evlilik ile ilgili konularda gerilmektedir. Azize bundan dolayı Zeyno'dan Hasan'ın bu mesele ile ilgili ağzını aramasını tembih etmiştir:

“- *Hasan Bey Azize ile nişanınızı niye ilan etmiyorsunuz?*

- *Nişanlı değiliz ki, Zeyno Hanım!*

- *Dünya sizi öyle tasavvur ediyor; hem sizinle Azize kadar iki genç bu kadar samimi, bağlı olur da nişanlanmazsa herkes ikinizden birisinin ahlaksızlığına hamleder.*”⁴¹²

Yukarıdaki yazılı olan satırlardan anlayacağımız üzere evliliğin meşru çerçevede olmasının gerekliliği üzerinde toplumun baskısı mevcuttur. Toplumun belli bir kısmı kadın ve erkeğin meşru daire dışındaki bağlılık ve samimiyetini hiçbir zaman hoş karşılamamaktadır.

Meşru birliktelik kurmak aileler için çok önemli bir konudur. Adeta topluma karşı "meşru evliliği" bir kalkan saymaktadırlar. Bir kadın ve bir erkek belli ölçülere göre bir araya gelmezse "adının çıkacağını" ima etmektedirler. *Kalp Ağrısı* romanında Azize'nin Annesi kızının Hasan'la bu şekilde gezmesinin doğru olmadığını "kızının adının çıkacağını" söylemektedir.

"Nihayet sen Ayastefanos'a gittiğin günlerden idi. Annemden Hasan'la beraber Ayastefanos'a gitmek için izin istedim biraz yüzünü ekşitti:

- *Yavrum, biraz ileriye gidiyorsun. Adın çıkıyor, sevmiyorsan Hasan'la her gün dolaşma, seviyorsan nişanlanma zamanın geldi geçti bile! Bir karar vermek lazım, dedi.*”⁴¹³

Döner Ayna romanında, Hanife yıllar sonra babası tarafından kabul edilmiş ve evine alınmıştı. Esasında babası zengin bir ağaydı. Hanife evlilik dışı dünyaya gelen

⁴¹² Adıvar, a.g.e., 2020a, s. 69

⁴¹³ Adıvar, a.g.e., 2020a, s. 199

bir çocuk olduğu için yıllarca kendisi anlam veremese de bu ithamlarla, itip kalkmalarla yaşadı. Hatta eve geldiği vakit evin hizmetçisi Huriye şu sözleri Hanife'ye söyleyiverdi: "*Samanambarı'nda kahpe yavrularına yer vermezler. Sakın kendini Hasan'la bir tutma! Onun anası, ağanın nikâhli karısı!*"⁴¹⁴

Huriye çocuğun hiç de anlamadığı dilden konuşmuştu. Hasan'ın meşru bir evlilik neticesi doğduğunu, Hanife'nin gayrimeşru bir ilişki neticesinde doğduğunu yüzüne vurmuştu. Hanife'nin bu sözleri toplumun büyük bir kısmının görüşlerini temsil etmektedir. Toplumda daima meşru evlilik hem dini hem de gelenek ve görenek usullerine uygun olarak kabul görürken, her türlü gayrimeşru birliktelik dışlanmaktadır.

Döner Ayna romanında Hanife çocukluğunda bu travmayı yaşamıştır ve toplum tarafından dışlanmıştır. Bundan dolayı bu konu Hanife için hassas bir konudur. Mustafa, Hanife'ye evlenme teklif etmiş ama, "*Kaçalım Hanife'm*"⁴¹⁵ demiştir. Hanife ise meşru olmayan bu duruma karşı durarak, "*Sus, sus... Ben kaçamam, kaçanlar hep kahpe olur piç doğururlar...*" diyerek karşılık vermiştir.⁴¹⁶

Hanife kaçarak evlenmeyi değil, meşru, toplum nezdinde kabul gören bir evlilik şekliyle evlenmek istemektedir. Çiftlik sahibi İsmail ile evlenecek, damga yiyen bir kadın olmaktan kurtulacak, anası gibi olmayacaktır ve çocuklarına da kendisinin yaşadıklarını yaşatmayacaktır. Bundan dolayı Mustafa'nın kaçarak evlenmek istemesine karşı çıkararak, "*Aman Allah saklasın! Ölürim de nikâhında olmadığım adama teslim olmam...*"⁴¹⁷ demiştir. Hanife'ye göre eğer bir kadın nikâhsız bir erkeğe teslim olursa, o vakit mutlak, mutlak kader denilen kudret insanın alınına bir daha silinmeyecek kara yazısını yazar...⁴¹⁸

Ama ne kadar bu yazgıdan kaçmaya çalışsa da düğün günü Mürsel tarafından kaçırılan Hanife toplumda şerefine ayaklar altına alındığını düşünerek kahrolmuştur.

⁴¹⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2015, s. 36

⁴¹⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2015, s. 85

⁴¹⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2015, s. 85

⁴¹⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2015, s. 99

⁴¹⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2015, s. 99

Uzunca bir müddet gelgitli bir hayat yaşayan Hanife köyünden mektup almıştır. Kendisi için çok önemli olan nikâhli evlilik konusu, içinde yara olarak kalmayacaktır ve gelen mektupta yazan, “*Bütün köyde, Hanife'ye İstanbul'da imam nikâhı kıyılmış olduğu yayılmıştı*”⁴¹⁹ ibaresi Hanife için paha biçilemezdir. Hanife'nin yaşadığı duygu değişimi romanda şu satırlarla ifade edilmektedir: “*Hanife bunları okurken Ayşe, Hanife'ye baktı. Kızın yüzünde adeta bir ferahlık hâsıl olmuştu. Evet, Hanife bu habere çok sevinmişti. Artık köyde şerefi mahfuzdu, belki o da bir gün köye dönebilecekti.*”⁴²⁰

Sevda Sokağı Komedyası romanında Salime Hanım kocasını Sırrı Bey ile aldatmaktadır. Ragıp Bey'in uzunca bir süre bu durumdan haberi olmamıştır. Haberi olduğu vakit kardeşiyle ise karısına haber yollamıştır. Kardeşi, “*Ragıp, Erzurum'dan İzmir'e nakledildi. Siz Sırrı Bey'den vazgeçer de onunla İzmir'e giderseniz, size affedecek*”⁴²¹ diyerek Ragıp Bey'in isteğini yerine getirmiştir. Ragıp Bey'in sıhhatinin hiç iyi olmadığını söyleyerek sözlerine devam etmiştir. Bu tehlikeli vaziyet Salime Hanım'ın yüzünde eseften ziyade sevinç uyandırmış, hınçlı bir sesle:

“Ne olurdu, beni bıraksaydı da ben de Sırrı Bey'in nikâhli karısı olsaydım. Çocuğunun annesi böyle çirkin bir damga yemezdi. Ben de yıllarca inlemekten kurtulurdum. Ahmet Bey sert ve alakalı bir sesle cevap verdi:

*O bıraksa da Sırrı Bey sizi nikâhla almazdı. Onun ne muhterem bir karısı vardır. Ondan başka da evlatları.”*⁴²²

“Aşk, nedeni niçini ve önüne geçilmesi kabul olmayan bir kaderdir. Bir kadının mutlu olabilmesi için kendini her yönden doyurabilecek bir aşka ihtiyacı vardır. Ancak, meşru beşiğinin dışında kalan aşk toplum tarafından dışlanmaya mahkûmdur.”⁴²³ Toplum meşru olmayan ilişkileri kabul etmemeye veya yaftalamaya meyillidir. Evlilik birliğinin korunması için meşru olan evlilik kurumunun önemi toplumun her ferdi tarafından çok iyi kavranmalıdır. Salime Hanım meşru olmayan bir

⁴¹⁹ Adıvar, a.g.e., 2015, s. 207

⁴²⁰ Adıvar, a.g.e., 2015, s. 207

⁴²¹ Adıvar, a.g.e., 2018c, s. 62

⁴²² Adıvar, a.g.e., 2018c, s. 63

⁴²³ Bekiroğlu, a.g.e., s. 255

birliktelik yaşadığı için toplum tarafından damga yediğini söylemektedir ve bu onun mutlu olmasının önünde hep en büyük engel olmuştur.

Toplumların büyük bir çoğunluğu bir kadın ve bir erkeğin meşruiyet oluşturan nikâh çatısı altında birleşmeleri hakkında kanaat oluşturmuşlardır. Birlikteliğin onayı olan “nikâh” çatısı altında bulunmayan beraberlikler kınama durumuyla karşılaşmışlardır. Hatta bu birlikteliklerden dünyaya gelen çocuklar toplum tarafından dışlanmaktadır. Nikâh konusu bireysel bir konu olmakla birlikte esasında toplumların algısının ve kanaatinin üzerinde olduğu, önemli bir toplumsal sorun haline dönüşmektedir. Halide Edip Adivar romanlarını kaleme aldığı dönemlerde toplumun bu algısını yansıtmaya çalışmıştır. Yansıtmaya çalıştığı bu durum günümüzde hemen hemen aynen devam etmektedir.

3.2.1.2. Toplum Tarafından Kabul Görmeyen Hisler

İnsanlar, tarih boyunca her zaman bir toplum/topluluk içinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. İnsanların bir arada yaşamaları, birbirleriyle etkileşim kurmalarını ve böylece birtakım ortak değerlerin oluşmasını sağlamıştır. Bu da, zamanla her toplumun kendine özgü bir hayat anlayışı ve yaşam tarzının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özgül kalıp ve yargılar içerisinde şekillenen toplum, varlığını sürdürebilmek için, sahip olduğu kültürel sistemi kuşaktan kuşağa aktarmak zorunda kalmıştır. Bu da, bireylerin örgütlenmiş topluluk hayatının kabul ve tasvip ettiği biçim ve usullere uymasıyla gerçekleşmiştir.⁴²⁴

Evliliğin çok farklı tanımları bulunmaktadır. Toplumsal kültürün özelliklerine göre bu tanımsal farklılıklar gün yüzüne çıkarlar. Örneğin Batılı bir sosyal bilimci olan Anthony Giddens, evliliği iki yetişkin birey arasında sosyal olarak gerçekleşen ve onaylanan cinsel birleşme olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamada cinsellik ve toplumsal onay öne çıkmaktadır.⁴²⁵

⁴²⁴ Yakup Coştu, “Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C. 9, S. 3, 2009, s. 118

⁴²⁵ Canatan-Yıldırım, **a.g.e.**, s. 66

Toplum çoğu konuda olduğu gibi evlilik konusunda da sosyal kontrol mekanizması görevi görmektedir. Evlilik, aşk gibi konularda insanların üzerinde hissettiği bir toplum baskısı mevcuttur ki bu toplumsal yaşamın bir gereği olarak zorunlu görülmektedir. Evliliğin meşru çerçevede gerçekleşmesi toplum tarafından da istenen bir durumdur. Meşruluk ve gayri meşruluk, toplum tarafından ve onun değerleri bakımından onanma ya da onanmamayla alakalıdır.⁴²⁶

Toplumların birçoğu genel ahlak kurallarına uymayan ilişkilerin hep karşısında durmuştur. Örneğin; evli olan kişilerin “aşk” adı altında başka bir kişiye hissettikleri duygu hep ayıplanan ve kabul görmeyen bir konu olmuştur. Kişi bunu bildiğinden dolayı toplumun baskısından kaçmak ya da buna maruz kalmamak için kendi içinde savaş vermektedir.

Toplum tarafından kabul görmeyen hislerin bir başka boyutu daha vardır. Bir kız ve bir erkeğin nikâhsız ya da nişanlı olmadan gezmesi, arkadaşlık etmesi de birçok toplum tarafından kabul görmemektedir. Ailelerde bunu bildikleri için bu gibi ilişkilere hep mesafeli bir tavır almaktadır.

Toplum bu yaptırımları ahlak kavramı üzerinden yürütür. Kişiler toplumun genel ahlak kurallarına uymazsa çeşitli damgalarla karşılaşmaktadır. Toplum nezdinde bu hisler toplumsal bozulmaya sebep olacağından kabul görmemektedir. Halide Edip Adıvar’ın çalışmamıza konu olan romanlarında bu hususlara çeşitli şekillerde rastlamaktayız.

Heyula adlı romanda, Ziya adlı karakter arkadaşının karısı Selma’ya karşı duygusal yakınlık hissetmekteydi. Selma’nın arkadaşının karısı olduğunu bilmeden bu duyguya kapılan Ziya, derhal bu duygusunun önüne geçmesi gerektiğini anlamıştı. Çünkü her geçen gün içindeki duygular artarak devam etmekteydi. Selma ve kocasını yan yana görmek bile azap olmaya başlamıştı. Ziya’nın bu duygusunu, “*Sonra zevç ve zevce yalnız izdivacın verebileceği bir girişkenlikle birbirinin kolunda çıkarken ben*

⁴²⁶ Canatan-Yıldırım, **a.g.e.**, s. 57

*arkalarından bakakaldım. Kıskanç olmaya başlamıştım, felaketimde bir o eksikti”*⁴²⁷ cümlesinden anlamaktayız.

Râik'in Annesi adlı romanda Sîret, çok sevdiği Refika evli olduğu için bu hissini kalbine gömdü ve Rauf'la Refika'nın arasını düzeltmeye yemin etti. Sîret hem kendisi bu aşkın temiz olduğunu kabul etmemekte hem de böyle bir duygunun toplum tarafından kabul görmeyeceğini bilmektedir.

Bu duruma, toplumsal şartların insanlar üzerindeki etkisi açısından bakıldığında, Sîret'in içinde bulunduğu durum sosyal psikoloji içerisine girmektedir. Birey hissettikleri dolayısıyla yaşadığı toplum içerisinde belli normlara uyma ihtiyacı hissetmektedir ve diğer insanların duygu ve düşüncelerini önemsemektedir. Bireyler nefislerinin istedikleri ya da yaşam süreci içerisinde beğendikleri şeyleri yapmak istemelerine rağmen, dini, toplumsal değerler ve normlar onların bu isteklerini yapmaktan alıkoymaktadır. Bu alıkoyma bir nevi onları toplumsal açıdan kontrol altında ve dengede tutmaktadır. Halide Edip Adıvar bu yönden romanda sosyo-psikolojik açıdan da konuları işlemektedir.

Seviye Talip romanında Fahir, Macide'nin piyano hocasının karısına farklı duygular beslemektedir. Fahir Macide ile evli olmasına rağmen duygularından kaçamamakta ve sürekli Seviye'yi görmek istemekte, ama bunun doğru olmadığını da her fırsatta kendine itiraf etmektedir.

*"Seviye 'yi görmek benim için büyük bir felaketti, bu tatlı rüyalı bir cennet, fakat bütün ailem ve kendim için ne uçurumdu. Şimdi artık karar verdim. Kesin olarak Seviye 'yi görmeyeceğim."*⁴²⁸

Fahir beslediği duygunun kendisi ve ailesi için bir felaket olduğunun farkındadır. Bu duygunun toplum tarafından damgalanacağını da çok iyi bilmektedir.

Halide Edip'in *Handan* adlı romanı, konu itibariyle toplum tarafından kabul edilmeyecek duyguları içerisinde barındıran olaylar örgüsüne sahiptir. Karakterler

⁴²⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2019f, s. 35

⁴²⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 1987, s. 59

içinde buldukları duygularla başa çıkma çabası içerisindeyler. Hem kendi iç dünyalarında bu duygularla mücadele etmekte hem de toplum tarafından nasıl karşılanacağını bildikleri için kendilerini sürekli hesaba çekmektedirler.

Handan kocasının olmadığı sürede Neriman ve Refik Cemal'in evlerinde kalmaktadır. Handan ile Neriman'ın kocası Refik Cemal arasında kalbi bir rabıta bir anlaşma olmuştur. Adeta birbirlerinin ruhunu okuyor gibilerdir. Ama bu duygular zamanla, toplum tarafından asla onaylanmayacak boyuta sürüklenmektedir ve ikisi de farkındadır. Handan kocasına gönderemediği mektubunda bu hisseler yer vermiştir:

*"Ah niçin yanıma gelmiyorsun Hüsnü? Sen olsan bu cinai zaaf olmayacak. Söylemeye cesaret edemiyorum fakat işte artık anlıyorum ve bu son iki ay, yanlarında anladım bu ruhuma pek yakın ve eş adamı gördüğümünden beri devam eden hissi iştirakin, cazibenin manasını anladım. Anladım ki Refik Cemal'e karşı hissettiğim dostluk tehlikeli bir şey hain bir şey; henüz pek fena değil fakat olacak."*⁴²⁹

Handan Neriman'ın kocası Refik Cemal'i sevdiğini itiraf etmişti kendine. Refik Cemal de bu kabul görmeyecek hissi artık inkâr etmemekte ve *"Anladım ki onu ümitsiz ve şifasız bir surette seviyorum"*⁴³⁰ demektedir. Refik Cemal'in arkadaşı Server arkadaşının nasıl bir yanlış içinde olduğunu *"Sen, senin için hiç münasebeti olması lazım gelmeyen münferit kadına gittin, âşık oldun"*⁴³¹ diyerek ifade etmektedir.

Handan canı kadar sevdiği Neriman'ın kocasına duyduğu büyük aşkın altında ezilmekte, kendisinin Neriman'a ihanet ettiğini söylemekte, ama duygularını gizlemeye çalıştığının da altını çizmektedir. Bunun asla kabul edilemeyeceğini, yanlış yaptığını kendisine itiraf etmektedir ve:

"...Bende dünyanın beni en çok sevmiş bir ruhunu, o ruhun hududu olmayan emniyetini, muhitini sattım, dünyada en çok sevdiği bir şeyin kalbini ondan çaldım. Gerçi çalmak için bir şey yapmadım, kalbimde o kadar zaman gizlenen rabıtayı hiç belli etmedim. Fakat sevdim. Ben Neriman'ın kocasını sevdim. Kardeşimin kocasını

⁴²⁹ Adıvar, a.g.e., 2019d, s. 132

⁴³⁰ Adıvar, a.g.e., 2019d, s. 146

⁴³¹ Adıvar, a.g.e., 2019d, s. 183

sevdim"⁴³² demektedir. Sözlerine, "*Nasıl insan kardeşini, oğlunu sevmiyorsa kardeşinin kocasını da sevmemeli değil mi? Fakat ben onun fena bir şey olduğunu duymadan sevdim Neriman*"⁴³³ diyerek devam etmektedir. Bu duygunun altında her geçen gün ezilmektedir.

Son Eseri romanında Kamuran ve Feridun Hikmet'in aşkı Kamuran'ın abisi tarafından istenmeyen bir durumdur. Çünkü Feridun Hikmet evlidir. Kardeşinin evli bir adama olan zaafı Asım'ı harekete geçirmiştir. Asım Bey ve Kamuran'ın dostları Madam Engels de bu duruma son verilmesi gerektiğini, bunu bilhassa Asım Bey'in istediğini bildirmektedir:

*"Kamuran'ın sizinle dostluğu alelade bir şey olmadığını itiraf edecek kadar insaflı olun. Kamuran'ın evli bir adama zaafını bilen bir kardeş başka türlü hareket edebilir mi? Onu muhafaza etmek mecburiyeti hissetmez mi?"*⁴³⁴

*"Herhalde küçük bir kızınız olduğunu biliyorum. Farz edelim ki, o kız evli bir adama zaaf gösterecek bir yaşa gelmiş olsun. Onu burada zaaftan kurtarmak, o adamdan ayırmak için siz de aynı şeyi yapmaz mıydınız?"*⁴³⁵

Mev'ut Hükiim romanında Doktor Kasım hastası Sara'ya âşık olmuştur. Ama Sara evli ve bir çocuğu olan bir kadındır. Bu kabul edilemeyecek duygunun derhal önüne geçilmesi gerekmektedir.

Sonraki süreçte Sara'nın ölen kocasının kardeşi Kami Sara'ya âşık olmuştur ve bu duygusunu sonuna kadar yaşamaktadır. Elbette bu ortaya çıksa asla toplum tarafından kabul edilmeyecektir. Çünkü Sara kocası öldükten sonra Kasım Şinasi ile evlenmiştir.

Kami, Sara'nın evli olduğunu bildiği halde şu cümleleri söylemekten çekinmemiştir:

⁴³² Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 199

⁴³³ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 202

⁴³⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s. 149

⁴³⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s. 149

"Sara, seni bir kul gibi, bir tutsak gibi, Kleopatra'nın tutsaklarından daha mahkûm bir tutsak gibi seviyorum." ⁴³⁶

Bu cümleler toplumun tüm kesimi tarafından evli bir kadına söylenmesi kabul edilmeyecek cümlelerdir. Kami'nin bu tehlikeli hissi Sara'nın sonunu getirmiştir.

Döner Ayna romanında Hanife bir kadının bir erkeğe nikâhsız teslim olmasını doğru bulmamaktadır. Bu düşünceye biraz da toplumun ona çocukluğundan beri damgaladığı "kahpenin çocuğu" ifadesi sebep olmaktadır.

Öteden beri toplumda nikâhsız birliktelikten doğan çocuklar, hep dışlanan ve asla kabul görmeyen çocuklar olmuşlardır. Hanife yıllarca bunu yaşadığı için geçen yaz, o mağaranın masala benzeyen loşluğunda, cinsi insiyakının ilk defa o kadar kudretle harekete geldiği zaman dizleri pelte gibi titrerken, yine de kendini Mustafa'nın kolları arasına atmasına mani olmuştu... ⁴³⁷

Sevda Sokağı Komedyası romanında Salime Hanım kocasının kendisini boşamasını büyük bir umutla beklemektedir. Romanda bu durum "Zavallı kadın, kızından ayrılmak istememek ile beraber bir gün aşığına nikâh edilmesi imkânı, üzerindeki kötü damgayı sileceğini tahayyül etmesi onu çok sevindirmişti" ⁴³⁸ şeklinde ifade edilir.

Görüldüğü gibi kişi ne kadar aşkın büyüüne kapılırsa kapılsın, aklının bir köşesinde her zaman yaşadığı aşkı meşru zemine oturtmak, topluma kabul ettirmek arzusu vardır.

Sevda Sokağı Komedyası romanında, Leyla hasta bakıcılığını yaptığı Doktor Kerim'e âşık olmuştu. Ama Doktor Kerim evliydi. Doktora duyduğu aşkın hiç cinsi bir tarafı yoktu. Sadece o çelik gibi kudretli kolların vücudunu sardığını hissetmek ve başını onun göğsüne dayamak istiyordu. Kendi kendine güldü. Acaba Suzan'ın yerini mi almak istiyordu? Bu affedilmez bir günah olurdu. Kadın onu bir dost gibi bağrına

⁴³⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 1976, s. 222

⁴³⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2015, s. 99

⁴³⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 66

bastıktan sonra... Evet bu his tehlikeli bir dereceye varmadan Doktor Kerimler'den ayrılmak lazımdı. Yoksa annesi gibi o da bir ailenin huzurunu bozacaktı. Hem de Suzan'ın ailesini...⁴³⁹

Evli bir insana beslediği duygunun altında ezilen Leyla, bu durumu kendisi kabullenemediği gibi toplum tarafından da kabul edilmeyeceğini düşünmektedir. Üstelik âşık olduğu adam arkadaşının kocasıdır ve vicdan azabı çekmektedir. Yıllarca annesinden nefret etmesine sebep olan yasak duygular onunda başına gelmiştir.

Her toplum, kendi içinde birtakım kurallar koyarak toplumsal kontrol mekanizması oluşturmaktadır. Toplamların sahip olduğu değerler ve din çerçevesinde koyulan bu kurallara toplumun üyeleri kendilerini uymak zorunda hissetmektedir. Toplum üyelerine çoğu konuda yaptırım uygulama eğilimindedir. Bu konular arasında da ahlâki çöküntü yaratacak, aile kurumunu zedeleyecek, evlilik olgusunun içini boşaltacak tutum ve davranışlar toplum tarafından asla kabul görmemektedir. Evli bireylerin, evliliği sona ermeden başka bir kişiye besledikleri duygu toplumların karşısında durduğu bir duygu çeşitidir. Halide Edip Adıvar'ın romanlarında, özellikle ilk dönem kaleme aldıkları içerisinde, büyük bir bölümünün olay örgüsü toplum tarafından kabul edilmeyen bu duyguları içermektedir. Yazar, içine düşülen bu duygunun kişiyi ve evlilik kurumunu nasıl yıprattığını işlemektedir.

3.2.2. Mutsuz Evliliğin Nedenleri ve Mutlu Evliliğin Sırları

İnsanın mutluluğu, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik gereksinimlerin dengeli bir biçimde giderilmesiyle mümkündür. Mutlu insan, hem kendisi ile hem de diğer insanlarla uyumlu, tutarlı ve dengeli ilişkiler içinde yaşayan insandır.⁴⁴⁰

Evlilik hakkında verilecek karar insan yaşamının en önemli ve zor kararıdır. Buna inanmak geçersiz karar vermeyi belirli bir ölçüde azaltacağından önemlidir. Bu

⁴³⁹ Adıvar, a.g.e., 2018c, s. 78

⁴⁴⁰ Bilen, a.g.e., s. 15

gerçeği bilmeyen ya da işin önemini anlamayanlar karar vermekte acele ederler ve mutsuz evliliklerin sayıca kabarık olmasına neden olurlar.⁴⁴¹

Evlilikte eşlerin birbirlerinin gereksinimlerine dikkat etmesi ve önemsemesi gerekir. Gereksinimleri göz ardı edilen taraf önce kendisi mutsuz olur. Bu mutsuzluk bir süre sonra evliliğin mutsuz olmasına sebep olur.

Evliliğin mutluluk kasları vardır. Belli bir zaman içinde zorluk ve mücadelelerle ve istikrarla oluşur. Bu kaslar acılardan süzülür, zamanla kazanılır ve evliliğe altın seneler hediye eder. Mutsuz evlilikler de suçlu, eksik taraf yoktur. Kusurlu, telafi edilmesi gereken ilişkinin kendisidir. Diğer bir değişle, mutlu çiftler problemi karşılarında alırlar. Ancak mutsuz çiftler her fırsatta problemi unutup birbirlerini karşılarında alırlar. Her kavga ve tartışma ortamı evliliği sınırlar ve yoklar. Dayanıklılık ve ekip ruhu zor şartlarda ortaya çıkar. Krizleri fırsata çeviren çiftlerin evlilikleri mutlu, ilişkileri de kalitelidir.⁴⁴²

Mutlu çiftler, birbirlerine daha bağlıdır ve bunu dile getirmekten çekinmezler. Mutlu evliliklerde sorumluluklar paylaşılır. Ev işleri, çocukların bakımı, ödemeler vb. gibi konularda gerektiğinde yer değiştirerek görev dağılımı yapılabilir. Karşılıksız desteğe hazır çiftler mutlu evliliği inşa ederler. Mutsuz evliliklerde sorumluluk payı adil değildir.⁴⁴³

Evlilikte de zaman zaman sıkıntılı ve çileli dönemler yaşanır. Ancak bu dönemler sağlıklı bir biçimde aşıldıktan sonra evliliğin meyveleri toplanabilir. “Karşılıklılık” ilkesi unutulur, eşler emek vermeden, yorulmadan, çile çekmeden mutlu bir evlilik yaşamak isterlerse, buna ulaşmaları mümkün olmayacaktır. Mutlu evlilikler, yatırım yapılmış, bedel ödenmiş, zorlukları aşmak için tarafların birbirlerini anlamaya çalıştıkları evliliklerdir. Böyle evliliklerde eşler, küçük bir sıkıntıyla

⁴⁴¹ Bilen, **a.g.e.**, s. 15

⁴⁴² Kılıç, **a.g.e.**, s. 176

⁴⁴³ Kılıç, **a.g.e.**, s. 177

karşılaştıklarında, ‘Bu kadın/adam beni mutlu etmiyor!’ diyerek yeni bir arayışa girmezler.⁴⁴⁴

Evlilikte mutluluğun en güvenilir ölçütü evde üyeler arasında dengeli ilişkilerin varlığıdır.⁴⁴⁵ Uyumlu ya da mutlu nitelendirdiğimiz evliliği başarılı sayabiliriz. Böyle bir evlilik sadece kavga ve dövüşten uzak olmakla kalmaz, aynı zamanda olumlu, dinamik ve büyüyen ilişkiler bütünlüğü haline gelir. Evlilikle ilgili olumsuz duygular ve korkular mutsuz çiftlerin çocuklarına da geçmekte başarısız evliliklerin zincirleme sürüp gitmesine neden olmaktadır. Mutsuz evlilikler, gelecekteki mutsuz evliliklere yol açmaktadır. Onun için mutsuz evlilik ilişkileri olan ailelerin çocuklarını eş olarak seçerken mutsuzluk nedenleri dikkatle incelenmelidir.⁴⁴⁶

Kadın ve erkeklerin duygu dünyalarının birbirinden farklı olması evliliğin mutlu veya mutsuz olmasına yön veren bir husustur. Çünkü erkeklerimiz uğraşları gereği kadınlarımıza nispetle hayata daha açıktırlar, sürekli olarak canlı ve hareketlidirler. Bu yüzden, uğraşları itibariyle kadınlarımız, erkeklerimizin daima gerisinde kalmaktadır. Dolayısıyla kadınlarla erkeklerin dünyası birbirinden ayrılmakta ve iki cins arasında büyük bir dengesizlik meydana gelmektedir. Bu durumda, kadın-erkek ilişkilerinin tam bir doyuma, tatmine ulaşması ve gerçekten mutlu ailelerin ortaya çıkması mümkün değildir.⁴⁴⁷

Bir erkekle mutlu olmak için onu çok iyi anlamak, az sevmek gerekir. Bir kadınla çok mutlu olmak için onu çok sevmek, anlamaya çalışmamak gerekir.⁴⁴⁸ Buradan da anlayacağımız üzere kadın ve erkeğin mutlu olma sebepleri veya şekilleri fitratlarındaki başkalıktan dolayı farklılık gösterebilmektedir. Kadınlar için sevme ve sevilme çok önemlidir. Bir kadının evlilikte mutlu olması için öncelikle sevildiğini hissetmesi gerekir. Erkekler duygularını belli etmekte zorlandıkları için

⁴⁴⁴ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 266

⁴⁴⁵ Bilen, **a.g.e.**, s. 161

⁴⁴⁶ Bilen, **a.g.e.**, s. 161

⁴⁴⁷ Şahin, **a.g.e.**, s. 86

⁴⁴⁸ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 345

sevdiklerini veya sevilme ihtiyaçlarını belli edemeyebilirler. Onları anlamak mutlu olmalarının belki de ilk yoludur.

Aile literatüründe eşler arasındaki ilişkinin sağlıklı biçimde işlerliği “ailenin mutluluğu”, “evliliğin gerçekleştirimi (veya başarısı)” gibi kavramlarla anlatılmaktadır. Güncel hayatta insanlar ve bu arada psikologlar genelde ailede mutluluk, sosyologlar ise evliliğin başarısı ifadelerini öncelemektedir.⁴⁴⁹

Mutlu bir aile, mutlu bir evlilik ve mutlu bir toplum oluşturmanın en önemli basamağıdır. Eşler büyük bir umutla girdikleri evlilik yolunda mutlu olma arzusu taşımaktadırlar. İlişki istenilen gibi gitmeyip evlilikte sorunlar yaşanırsa, mutsuzluk kaçınılmaz olmaktadır.

Evlilikte eşlerin mutlu olması demek ailede yetiştirilen ve topluma kazandırılan bireylerin mutlu olması demektir. Anne ve baba evlilikte mutlu olmanın yollarını ararsa, toplumu oluşturan zincirin en önemli halkası eksik bırakılmamış olmaktadır. Mutlu ailelerde büyüyen kişilerin ilerleyen yıllarda çekirdek ailesinde mutlu olma olasılığı artacağından bireysel ve toplumsal bir fayda sağlanmış olmaktadır. Böylelikle toplumlarda sosyal yapının sağlıklı kalmasına ve ilişkilerin sağlam zemin üzerine oturtulmasına katkıda bulunulmuştur.

Mutluluk kavramı her ne kadar görecelide olsa, evlilikte mutluluğun genel ve basit birkaç altın kuralı vardır. Genel şartlar sağlandıktan sonra özel şartlar her ailenin yapısına, isteklerine ve beklentilerine göre farklılık arz edebilir.

Evlilikte mutluluğun ilk kuralı neden evlendiğinin bilincinde olup, karşıdaki eşin isteklerine saygı duymaktır. Her ilişkide olduğu gibi evliliğin vazgeçilmez noktası da sevgi ve saygının sağlanabiliyor olmasıdır. Eşlerin arasında olması gereken merhamet, özgür alan bırakma, anlayış, destek, dayanışma ve birliktelik duygusunun samimi olarak hissettirilmesi vs. peşi sıra gelmesi gereken diğer hususlardır. Basit gibi

⁴⁴⁹ Emrah Başaran, “Ailenin İşleyişi ve Gerçekleştirimi”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 2. bs., Çizgi Kitapevi, Konya, 2014, ss. 156-157

görünen bu hususlar önemsenmediği için birçok evlilikte mutsuzluk kaçınılmaz olmaktadır.

Evlilikte mutlu anların varlığı kadar mutsuz anların da var olabileceği bir gerçektir. Sosyal bir varlık olan insan ilişkileri her zaman yolunda gitmeyebilir. Buradaki püf nokta ise, mutsuzluk anlarındaki krizi iyi yönetmek ve orta yolda buluşabilmenin yollarını aramaktır.

Yukarıda saydığımız durumların tersinin de mutsuzluk getireceği aşikârdır. Ama ilaveten eşler arası tartışmalar, ilgisizlik, önemsememe, psikolojik ve fiziksel şiddet vb. gibi durumlar da evliliğin önemli mutsuzluk nedenleri arasında sayılabilir.

Psikologlar, sosyologlar ve aile uzmanları ailede eşler arasında sağlıklı bir ilişki ve dolayısı ile mutluluğun gerçekleşmesi için gerekli şartlar üzerinde durmaktadırlar. Bunları evlilik öncesi ve evlilik sonrası olmak üzere iki kategoride toplamaktadırlar.

Aile mutluluğu için gerekli evlilik öncesi şartlar şu maddelerde toplanmaktadır:

Ebeveynlerinin mutluluğu, yeni eşlerin önlerinde iyi bir örneğin bulunması, çocukluk çağındaki kişisel mutluluk, evliliğin ebeveynler tarafından da onaylanmış olması, psikolojik olarak hazırlık, nişanlılık süresini yeterli düzeyde olması, adayların birbirini tanıması, çocukluk çağında (geleneksel kapalılık ve modern flaşa arasında) edinilen sağlıklı cinsel bilgi, eşlerin etnik ve dini uyumu, eğitim düzeyi ve statü yakınlığı, eşlerin yaşlarının birbirine uygunluğu, eşlerin evliliğin önemini anlayacak bir olgunluk yaşında olmaları.⁴⁵⁰

Evlilik içi mutluluk şartları ise şöyle sıralanabilir: cinsel ilişki uyumluluğu, eşin sevgisine güven ve bu sevginin tatmin edici düzeyde bulunması, mutlak baba egemenliğinden çok demokratik ilişkilerin geliştirilmesi, eşlerin bedensel ve zihni

⁴⁵⁰ Başaran, **a.g.e.**, s. 157

sağlığı, ortak çıkarlar temeline dayalı uyumlu anlaşma, evlilik ve eş karşısında olumlu bir tutum, karşılıklı saygı ve sevgi.”⁴⁵¹

İncelememize konu olan romanlarda mutlu ve mutsuz evlilik görüntüleriyle karşılaşmaktayız:

Handan adlı romanda, Handan ve Hüsnü Paşa evlendikleri andan itibaren tam olarak mutluluğu bir türlü yakalayamamışlardır. Bunun kendi içinde pek çok sebebi vardır. Mizaç farkı, hayatı anlayış farkı vb. bunlar arasında sayılabilir. Ama ikisinin evliliğinin mutsuz bir hal almasının en önemli sebepleri, aralarındaki duygu eksikliği ve tartışmalardır. Ayrıca Hüsnü Paşa karısını aldatmaktadır ve Handan her defasında bu durumdan yara almakta ve mutsuzluğuna mutsuzluk eklemektedir. Bu nedenle Handan ve Hüsnü Paşa'nın çok tartışmaları ve tartışmalarını bir türlü çözüme kavuşturamamaları evliliklerinin mutsuz olmasına sebep olmaktadır.

*"Hayatımızın bu son aylarının, birbirimizi didiklemenin bıraktığı yorgunluk ben de hala zail olmadı. Her akşam, her sabah, her dakika kavga etmek korkusu, sonra hiçbir arzumun rahat yerine getirememek..."*⁴⁵²

Hüsnü Paşa mektubunda bunları söylerken kavgaların nasıl evliliklerini mutsuz hale getirdiğini dile getirmiştir.

Mev'ut Hüküm romanında değişik kadın tipleri ve mutsuz evliliklerin meydana getirdiği insan tipleri göze çarpmaktadır. Romandaki bu durumun tahlilini Nükhet Esen şu sözlerle dile getirmekte ve romandaki mutsuz evlilikleri özetlemektedir:

"Mev'ut Hüküm 'de hep karılarını mutsuz eden kocalar görüyoruz. Sara ve Behire'nin babası her ikisinin annesini de mutsuz etmiş. Behire Rıfat Bey ile mutlu değil. Süruri çapkınlıkları, kötü muamelesi ve frengi geçirmesiyle Sara'yı çok bedbaht ediyor. Arabacı Ahmet Ayşe kadını devamlı istismar ediyor. Kasım bile uygar bir insan olmakla birlikte kıskançlıkla karısını öldürüyor. Halbuki birbirini seven, birbirine bağlı bir çiftler. Ama Kasım için düşmüş, kocasını aldatmış bir kadın

⁴⁵¹ Başaran, a.g.e., s. 158

⁴⁵² Adıvar, a.g.e., 2019d, s. 123

yaşamak hakkını kaybetmiştir. Kıskançlık ve kıskırtma sonucu en uygar erkek bile karısına haksızlık ediyor. Bütün roman boyunca kocası yüzünden eziyet çeken, haksızlığa uğrayan kadınlar, mutsuz evlilikler görüyoruz.”⁴⁵³

Romanda, Sara ve Sururi evlilik hayatlarında asla mutlu olamamışlardır. Sururi'nin vurdumduymaz tavırları, kötü yaşam tarzı ve Sara'ya olan ilgisizliği Sara'yı hasta ve mutsuz bir kadın haline getirmiştir. Sururi, aile hayatında kendini seven bir karısı ve kızı olmasına rağmen, istikrar tesis edebilecek karakterden çok uzaktır.⁴⁵⁴ Her türlü imkâna sahip oldukları halde mutsuzluk onların hayatında kaçınılmaz olmuştur.

Sara kocası Sururi öldükten sonra Doktor Kasım Şinasi ile evlenmiştir. Kasım Şinasi Sara'ya büyük bir aşkla bağlıdır. Sara aynı duygu yoğunluğunu yaşamasa da hayata Kasım Şinasi'yle bağlanmıştır. Evliliklerinin üzerinden bir yıl geçmiştir ve evlilik yıldönümlerinde, Sara kendisini adeta ibadet eder gibi bir duygu ile seven Kasım'a mutluluk gözyaşları içinde şunları söylemiştir:

*“Kasım, evlenmek için bugün yarın, yirmi sene sonra her vakit seni seçerdim. Ama en ince ve karşı konamaz çekicilikler, en müthiş tehlikeli sanatkârlar, her şey, herkes içinde hep seni seçerdim. Öldükten sonra eğer Tanrı 'Cennet'e veya cehenneme giderken bir eş, bir arkadaş, bir sevgili seç' derse gene ben seni seçeceğim sevgili Kasım.”*⁴⁵⁵

Evlilik hayatında mutluluk kolay elde edilebilecek ama kolayda kaybedilebilecek bir duygudur. Kasım'ın Sara'yı büyük bir aşkla sevmesi onu iyileştirmiş, dünyanın en mutlu kadını yapmıştır. Mutlu olmanın kuralı sevmek ve sevilmekten geçmektedir. Sara Kasım Şinasi kadar eşine bağlı olmasa da yine de mutluluk hissi taşımaktadır. Aynı derecede duygu yoğunluğunu taşımadan evlenen çiftler "mutsuz evlilik" yoluna istemeden de olsa girmektedirler. *Mev'ut Hüküm* romanında da Kasım Şinasi karısı Sara'ya 'ateşli bir şekilde bağlı olduğu halde'⁴⁵⁶

⁴⁵³ Esen, **a.g.e.**, 1991b, ss. 82-83

⁴⁵⁴ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 183

⁴⁵⁵ Bekiroğlu, **a.g.e.**, ss. 170-171

⁴⁵⁶ Bekiroğlu, **a.g.e.**, ss. 171

Sara'da bu bağıllık eksiktir. Bu durum Kasım Şinasi'yi ister istemez mutsuz etmektedir.

Romanda bir de Ayşe Kadın ve kocası Ahmet söz konusu edilir. Sara-Sururi ve Ayşe Kadın-Ahmet iki ayrı aile olarak karşılaştırılır. Burada ailece mutluluğun maddi imkânlardan ziyade manevi hasretler üzerinde şekillendiği gerçeği sezdirilir.⁴⁵⁷

Sevda Sokağı Komedyası romanında, Leyla bir gün annesi gibi evli bir erkeğe âşık olunca, bu his onu büyük bir hataya sürüklemiştir. Bu hatadan kaçmak için, sevmediği ve hiçbir ortak yönleri bulunmayan Macit'le evlenmiştir. Macit ve Leyla evlendikten sonra, bir gün bile mutlu bir evlilik hayatı yaşamamışlardır. Leyla annesinin babasını aldattığı adamın oğlu ile evlenmeyi kabul ettiyse bile, Macit'in mutlu olmak için çabalamalarına hiç karşılık vermemiştir. Evlendikleri günden itibaren iki yabancı gibi ayrı odalarda yatmışlardır. Sonuç olarak da mutsuz bir evlilikle karşılaşmıştır. Macit'in bütün aşkına ve iyi niyetine rağmen, Leyla bir türlü onu sevemez ve kabullenemez. Bu davranışı hem kendisinin hem de kendi çapında iyi bir insan sayılabilecek Macit'in mutsuzluğuna yol açar.⁴⁵⁸ “Bir gece Leyla bu mutsuz ve manasız evliliği; ancak duygularını ve kendini ezerek gemleyebildiği aşkı ve sinir buhranlarının tırmalayışları arasında boyun damarlarını keserek intihar eder.”⁴⁵⁹

Görüldüğü gibi mutsuz evlilik insanın hayatının sonunu hazırlayabilmektedir. Bu evliliğin sonu da mutlulukla değil feci bir olayla sonuçlanmıştır. Macit karısını banyoda boynunun damarları kesmiş halde bulmuştur. Oracıkta aklını yitirmiştir. Doktor Kerim Macit'le Leyla'nın evliliğini şöyle nakleder:

*“... Kocasını ile geçinememiş, ayrı odada yatarlarmış, ekseri aşağıdaki iki kiracı hemşireye uyandıracak kadar bağıra bağıra kavga ederlermiş. Ayrı odada yattıkları içinde kocası onun hamamda intiharını kendisi tesadüfen dışarı çıkınca görmüş.”*⁴⁶⁰

⁴⁵⁷ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 183

⁴⁵⁸ Bekiroğlu, **a.g.e.**, ss. 562-563

⁴⁵⁹ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 563

⁴⁶⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 129

Sevda Sokağı Komedyası romanında Doktor Kerim ve karısı Suzan çok mutlu bir evlilik hayatına sahiplerdir. Doktor Kerim her fırsatta asla Suzan'sız yaşayamayacağını söylerdi. Ona bağlılığını ifade ederdi. Suzan da kocasına bağlı, onun gönlünü hoş eden bir eşi.

Çaresiz romanında Münir Şehnaz'la evlendikten sonra, Şehnaz'ın Mediha'ya karşı soğukluğu ve hırsı başlamıştır. Çünkü kocası Münir bulduğu her fırsatta Mediha'nın yanına gitmektedir. Karısı da bu duruma çok sinirlenmekte ve bu durum ister istemez evliliğin üzerinde kara bir bulut gibi dolaşmakta, onları mutsuz etmektedir. Yaklaşık üç ay sonra Şehnaz'ın mide bulantıları başlamış hamile olduğu ortaya çıkmıştır. Ama bu durum bile onların evliliğini mutlu etmeye yetmemiştir. Şehnaz'ın çocuğunun bir operasyonla alınması gerektiğinde, hastanede kocası yanında kalmamıştır ve "Münir'in yüzüne, 'O kadının emriyle çocuğu aldırдын!' diye bağırmıştır."⁴⁶¹Bu mutsuzluk ve huzursuzluk hali hemen hemen iki yıl kadar devam etmiştir.

Halide Edip Adivar, kendi şahsi hayatında yaptığı ilk evlilikte umduğu mutluluğu bulamamıştır. Kocasının onunla evli iken ikinci bir evlilik yapmak istemiş, Halide Edip ise bu durumu asla kabul etmemiştir. Boşanmanın travması yazarda uzun bir müddet devam etmiştir. Özellikle boşandıktan sonra yazdığı eserlerinde mutsuz evlilikleri ve bu evliliklerin sebeplerini kaleme almıştır. Yazar, evlilikte mutsuzluğun başlangıcının birbirini hiçbir surette anlayamayan çiftlere bağlamaktadır. İstmeden yapılan evliliklerin getirdiği mutsuzluk ise yazarın işlediği diğer bir noktadır. Ayrıca Halide Edip için "aşk" önemli bir faktör olmuş ve aşkı evlilikte mutluluğu başlatan sebep olarak görmüştür. Aşk ile başlayan evliliklerin ise devamında hangi hususlara dikkat ederek mutluluğu devam ettireceği üzerinde önemle durmuştur.

3.2.3. Evlilik İçin İdealize Edilmiş Kadınlar ve Erkekler

İdeal eş, birçok gencin evlenecekleri kimselerin morfolojik, fizyolojik ve psikolojik karakterlerini belirtmek amacı ile kafalarında tasarladıkları, ideal bir kadın

⁴⁶¹ Adivar, a.g.e., 2019c, s. 68

veya erkeğin tanımıdır.⁴⁶² Evlenecek olan kişiler tasarladıkları kişiyi kendileri için “ideal olan” olarak adlandırmakta ve bu bağlamda seçimlerine yön vermektedirler.

Evlilik için “ideal kadın” ya da “ideal erkek” kavramı temelde genel noktalarda buluşsa bile, her bireyin evlilikten, hayattan beklentisi farklı olduğu için “ideal eş” kavramı da değişiklik gösterecektir. İnsanların geneli ideal eş kavramı içerisine; fiziksel özelliklerin çekici olması, sadakat sahibi, doğru ve dürüst bir kişiliği olması, statü sahibi olması, maddi olanaklarının iyi olması, genel temizlik kurallarına dikkat eden bir insan olması gibi maddi ve manevi yönü bulunan özellikler katar. Bu özelliklere beklentiye göre maddeler eklenebilir.

İnsanlar gelişim dönemleri boyunca zihinlerinde, ideal bir eşte ne gibi özellikler aranması gerektiği konusunda kendilerine göre birtakım olumlu ve istenilen özellikleri kurgular. Bazıları ise, en azından ne tür özellikleri olan kimselerle evlenmeyeceklerini saptarlar. Genel olarak aynı ırk, aynı millet, aynı din ve sosyal sınıfın üyesi olmadıkça, evlilik kararı nadiren alınmaktadır. Bunda farklı ırk, milliyet, ülke ve sınıflara karşı oluşmuş olan ön yargılar önemli rol oynamaktadır.⁴⁶³

İdeal eş tipinin belirlenmesinde, psikososyal özelliklerle birlikte, bazı sosyokültürel özelliklerin aynı olması, uyum için önemlidir. Ancak boy, kilo vb. fiziksel özelliklere fazla önem verilmesi, eş adayının olumlu kişiliğinin fark edilmesini engellemektedir. Burada önemli olan, yetişkinin ideal eş özelliklerini bir an önce kesinleştirmesidir. İdeal eş tipinin ise, kurgu dünyası etkisinde kalınmadan, kişinin kendi özelliklerinin farkındalığıyla, sağlıklı şekilde belirlenmesi, gerekmektedir.⁴⁶⁴

Toplumunu oluşturan aile kurumu içerisinde yetişen bireyler farklı ortamlarda ve farklı kurullarla yetiştirilmiş kişilerdir. İki insanın evlenmeye karar vermesi demek bu farklılıklara rağmen ideal olan noktada buluşma çabasıdır. Toplumlardan yapısı değiştikçe bireylerin ideal eş kavramı da değişecektir. Örneğin bundan elli yıl önce bir

⁴⁶² Yılmazçoban, **a.g.e.**, s. 186

⁴⁶³ Yılmazçoban, **a.g.e.**, s. 186

⁴⁶⁴ Yılmazçoban, **a.g.e.**, s. 186

kişi için ideal olan özellikler günümüzde değişmiş olabilmektedir. Ama başta da belirttiğimiz bazı genel hususlar, zamana ve mekâna göre değişmeyecek özelliklerdir.

Evlilik kararı vermek insan hayatının belki de en zor kararlarından biridir. Bunun nedeni evlilik sebebiyle insanın, hayatının tümüyle değişeceğini bilmesidir. Sonuç olarak, evlenmeyi düşünen kişilerin, birbirini tamamlamak ve sağlıklı bir evlilik kurmak adına, kendi ideal tipini evlilik öncesinde belirlemesi gereklidir. İdeal eş kavramına uyan, olumlu ve istenilen özelliklere sahip bir eş adayı arayışı içerisinde olmalıdır. Evlenecek kişilerin ideal eş kavramı üzerinde düşünceleri sağlıklı bir ilişki oluşturmak için önemlidir. Tabi ki ideal eş kavramını belirlemek öncelikle kendimizi iyi tanımaktan geçmektedir.

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında her karakter kendine göre kadın ve erkek karakterleri evlenmek için idealize etmiştir. Elbette her karakterin "ideal kadın" ve "ideal erkek" kavramı farklılık göstermektedir.

Râik'in Annesi adlı romanında Sîret, yengesine evlenmek için ideal kadın modelini şöyle aktarmaktadır:

"Bastonumla tozların üstüne yollar yapıyor, aynı zamanda yengemle hayali bir konuşma yürütüyordum. Bakınız ben nasıl kadın isterim. Dil, isterse bilsin, hatta iki-üç; fakat hiçbir zaman Beyoğlu'nda Fransızca pazarlık etmesin. Fransız kadınlarını taklit edeceğim diye sahte gülüşler, garip el ovuşturmalar, baş sallamalar, sıçrayarak, hoplayarak yürümeler yapmasın. Her lüzumsuz şeye Fransızca hayret etmesin. Babasını görünce "Oh! Mon per", bir şeyden korkunca (Oh! Mondiyö) demesin, tanrıya inansın, ara sıra camiye gitsin..."⁴⁶⁵

Romanda, Sîret yengesine evlenmek istediği ideal kadın tipini aktarırken bir nevi Batılılaşma etkisiyle başka bir kültüre zorla benzeme eleştirisi yapılmaktadır. Halide Edip, modernleşmenin yanında olmuş ama kendi kültürümüzün tamamen dışına çıkmanın ise karşısında durmuştur.

⁴⁶⁵ Adıvar, a.g.e., 1967, s.21

Handan romanında, Handan kocası Hüsnü Paşa'ya yazdığı mektupta, Neriman'ın kocası Refik Cemal'in, herkesin istediği ideal eş olduğunu söylemektedir. Kocasına onun gibi olmadığı sebebiyle serzenişte bulunmaktadır. Refik Cemal'in "*vefakâr temiz ve müşfik bir hayat arkadaşı*"⁴⁶⁶ olduğunu Neriman'ın şanslı bir kadın olduğunu belirtmektedir.

Handan'ın ideal erkek tipi sakin ve sade bir kişiliğe sahip olmasıdır. Ama Hüsnü Paşa hiçbir zaman sade ve sakin bir hayat yaşamamıştır. Handan'ın ruhunu anlayamayacak kadar kendi zevkleri peşine düşmüş bir adamdır.

Kalp Ağrısı romanında, Zeyno nişanlı bir kız olmasına rağmen Zabit Hasan Bey ile tanıştıktan sonra, kalbin de farklı hisler uyanmıştır. Hasan Bey'den hoşlanmıştır. Ama nişanlı bir kız olduğu için Hasan Bey'e karşı kat'i bir tavır almak gerektiğini de bilmektedir. Hasan Bey ile ilgili karar vermeye çalıştığı sürede aklından şu düşünceler geçmektedir ve Hasan Bey'in evlenmek için ideal bir erkek olmadığına karar vermiştir:

*"Olmayacak şey ama Hasan Bey ve ben tamamıyla Azize'siz ve Saffet'siz tesadüf etseydik ve evlenseydik herhalde çok kuvvetli ve maddi bir inzicâba rağmen ben, şiddetle bedbaht olacaktım, o, her süslü kadının heyecan ve arzu veren kadının arkasından belki gidecekti."*⁴⁶⁷

Zeyno'nun ideal eş kavramı içerisinde sadakate ne kadar önem verdiğini bu sözlerinden anlamaktayız. Hissedilen duygular insanı yanıltıp, hayat boyu mutsuz bir yaşamın içerisine katabilmektedir. Zeyno hassas olduğu konuyu tespit etmiş ve duygularının esiri olmamıştır. Bunun yanında romanda yazar tarafından kaleme alınan bu satırlarla Zabit Hasan özelinde sadece hazzın ve zevkin peşinde olan erkeklerin eleştirisi yapılmıştır.

Bunun yanında, Saffet nişanlısı Zeyno'nun kendisi için ideal kadın ve ideal aşk olduğunu şu sözlerle aktarmaktadır:

⁴⁶⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 119

⁴⁶⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 51

*"Doğruluk, muhabbet ve zayıf insanların, zebun insanlara eziyet etmekten [kaçınmasının] mert erkeklerin hasleti olduğunu söylerler, fakat ben bu hasletin bilhassa ideal kadınlarda olduğuna iman etmişimdir. Benim için ideal kadın sensin! İdeal kadın ideal aşk ister. İşte onun için seni kendim için değil, senin için seviyorum, Zeyno, ne olsa, benim olmasan dahi böylece sevmekte, yalnız senin için yaşamakta devam edeceğim Zeyno!"*⁴⁶⁸

Sinekli Bakkal romanında Rakım Amca yeğeni Rabia'nın mevlit okumayı bırakıp artık kendisiyle konuşmasını isteyince, Rabia'da amcasının isteğini kırmamıştır ve ne konuşacaklarını sorunca aralarında şu konuşma geçmiştir.

"- Kocaya varmak, çocuk doğurmak konuşalım. Niçin Galip Bey'i istemedin Rabia?"

-Bırak şu sıkıntılı herifi. Onun karısı olsam esneme illetine tutulurum.

- Kocaların hepsi öyledir.

*- Peregrini insanın kocası olsa hiç sıkılmaz."*⁴⁶⁹

Rabia Peregrini'nin evlenmek için ideal bir eş olduğunu ima etti. Amcası bu duruma bozuldu ve *"bırak şu gavuru"*⁴⁷⁰ diyerek, Peregrini hakkındaki fikrini aktardı. Rakım aralarındaki din ve yaş farkından dolayı Peregrini'nin Rabia için ideal eş olmadığını düşünmekteydi. Rabia'nın amcası dini mensubiyet farklılığını evlenmeye engel bir durum olarak görmekteydi.

Tatarcık romanında Zehra tanıştığı altı genç arasında evlenilecek kişiyi gözden geçirirken çeşitli tahliller yapmaya başlamıştır. Zehra için evlenmeye uygun kişi evvela bir statü ve paraya sahip olmalıdır. Bu düşüncesine uygun olarak şunları söylemektedir:

"Şinasi'den hariciye vekili olması beklenemez ama pekâla sefir olabilir. Hiç olmazsa müsteşar. Londra yahut Paris müsteşarının karısı olmak fena değil. Zehra taliplerin de meslek olarak hariciye ister ve bunlar arasında zihninde tasarladığı"

⁴⁶⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 93

⁴⁶⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 279

⁴⁷⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 279

namzetlerin herhalde en muvafığı Şinasi görünüyor. Nazmi Molla ne yapar yapar, oğlunu mutlak bir sefaret müsteşarı mevkisine çıkarır. O halde? Şinasi ihmal edilmemeli fakat fazla üstüne de düşmemeli. Evlenilecek adama karşı alınan vaziyet başka, flört yapılacak adama gösterilecek iltifat başka, sırf akli başından alınıp kalbi göğsünden koparılıp bir tarafa atılacak erkeğe yapılacak muamele başka.”⁴⁷¹ Bu sözlerin, düşüncelerin devamında evlenilecek kişide aradığı nitelikleri tetkike devam etmektedir:

Ahmet'le ilgili ; "Onda da talip vaziyeti var fakat hiç münasip değil! İri yarı, hantal, gözleri sevimli, canlı, fakat ne olsa bir bakkalın oğlu. Geçelim. Flört serisine bile ithal etmek doğru değil.”⁴⁷²

Zehra için ideal eş kavramı içerisinde maddi hususların önemli olduğu görülmektedir. Bunları sıralarken, bazı bedensel özellikleri de kriterlerine eklemiştir.

Âkile Hanım Sokağı romanında Sadi Arslan Serin Esen’le evlenmeye karar verince, meseleyi kızın babasına açmak için onu ziyarete gitmiştir. Babasına Serin’in kendisi için ideal eş olduğunu şu sözlerle açıklamıştır: *" Kızınız Serin Esen, benim hayatımda arkadaş olabileceğim yani evlenebileceğim tek kadındır. O, ne eski, ne de yeni zamana mensup, ideal bir kadın.”⁴⁷³*

Görüldüğü üzere romanda kaleme alınan karakterler içerisinde her karakter için ideal olan eş tanımı farklı açılardan olmuştur. Çünkü her insanın hayatı ve evliliği algılama biçimi birbirinden farklıdır. Yetiştığı toplum, kişinin aldığı eğitim, çevresinde gözlemlene fırsatı bulduğu insanlar ve evlilikler kişinin “ideal insan” kavramına katkı yapmaktadır. Kişi bu noktadan sonra elemek için zihninde oluşturduğu “ideal kadın” ve “ideal erkek” arayışında olmaktadır.

⁴⁷¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018b, s. 105

⁴⁷² Adıvar, **a.g.e.**, 2018b, s. 105

⁴⁷³ Adıvar, **a.g.e.**, 2020c, s. 257

3.2.4. Evlilik Sebebiyle Benliği Yok Olan Karakterler

Benlik kavramı, bireyin kendiliğini ve öz oluşunu, içinde yaşadığı çevreden ve diğer benlik veya benliklerden farklılaştıran, temel ve belirgin özelliklerinin dinamik bir biçimde birey tarafından soyutlanmasıdır.⁴⁷⁴ Hiç kuşku yoktur ki benlik de en azından kendi bütünlüğü içinde bir organizmadır ve yaşam boyu büyük ölçüde değişir ve gelişir.⁴⁷⁵

Benlik kavramı, bireyin kendini algılamasını, kendisinin diğer insanlarla olan ilişkilerine ait algılarını ve bütün bu algılara verilen değerlerini içerir.⁴⁷⁶ Toplum içi ilişkiler sonucu gelişen benlik kavramının başkalarının kişiye davranışlarını etkileyen etmenler olan kişinin toplum içindeki konum ve rolünden etkilenmesi doğaldır.⁴⁷⁷

Benlik kavramı, bireyin kendine ilişkin bilinçli algılarından oluşmaktadır. Benlik kavramımız, diğer insanlarla etkileşimde bulunduğumuzda bize ait olan ile bizim dışımızda kalanı ayırt eden bir alan gibidir. "Ben çok çalışkanım", "ben iyi bir insanım", "ben işimi seviyorum", "ben gürültüden hoşlanmam" dediğimizde kendimizi, içinde bulunduğumuz toplumun veya grubun içinde konumlandırmış oluruz. Benlik kavramı ile kendimizi bizim dışımızda kalanlardan ayırır, kendimize özel bir alan oluştururuz. Oluşturduğumuz alanı korumak, geliştirmek ve sosyal etkileşim içinde konumlandırmak için de çok büyük çaba gösteririz. Bu çaba "ben olma savaşı" biçiminde nitelendirilmektedir.⁴⁷⁸

Benlik kavramı ile ilgili birçok görüş bulunmaktadır. "Psikolojik benliğin bireyin yaşantıları sonucu oluşup geliştiği çerçevesindeki görüş, benlik kavramına sosyal benlik düşüncesi ile yaklaşıldığını belirlemektedir. Örneğin, Dai (1952) benlik

⁴⁷⁴ Süleyman Çetin Özoğlu, "Psikolojik Danışmada Benlik Kavramı", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 8, S.1, 2019, s. 96

⁴⁷⁵ Özoğlu, **a.g.e.**, s. 96

⁴⁷⁶ Yener Özen-Fikret Gülaçtı, "Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişimi- Bilen Benliğe Gereksinim Var mı?", **Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 12, S. 2, 2010, s.23

⁴⁷⁷ Nuran Hortaçsu, "Sosyo-Ekonomik Düzey Yaş ve Cinsiyet İle Benlik Kavramı İlişkisi", **Aile Yazıları-Birey Kişilik ve Toplum**, C. 3, Ed. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 2. bs., Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 417

⁴⁷⁸ Özen- Gülaçtı, **a.g.e.**, s. 23

kavramını sosyal boyutta ele almakta ve benliğin bireyin birinci sosyal grubunda (primary social group) geliştiğine ve bu benlik kavramının, ikinci derecede çeşitli sosyal grup kavramlarının kişilikte bütünleşmesinde ki benlik hiyerarşisinin temelinde olduğuna işaret etmektedir. Bu görüşe göre benlik kavramlarının temelinde, birincil (asıl)sosyal grupta gelişmiş olan benlik kavramı vardır.”⁴⁷⁹

Pek çok disiplinde söz edilen “benlik” kavramı hakkında literatürde farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Kimi kuramcılar benliği değişmez olarak görürken, kimileri sürekli değiştiğini savunmuşlardır.⁴⁸⁰ Benlik kavramındaki en büyük değişimi, evlendikten sonra hayatımızın büyük bir kısmını kaplayan eşimiz yapmaktadır. Evli bireylerin benliklerinde pozitif veya negatif değişimler gözlenmektedir.

Günümüzde hemen her alanda yaşanmakta olan toplumsal değişim süreci; sanayileşme, kentleşme ve modernleşme paralelinde en fazla aile kurumu üzerinde etkisini göstermektedir. Aile olgusu ise evlilik kavramı ile birlikte ele alınmaktadır. Evlilik, karşı cinsten iki kişinin bir sözleşme sonucu birlikte yaşamaya başlamalarının anlatımıdır. Aile kavramının özünü oluşturan evlilik kurumunun; uyum, sevgi ve saygıya dayalı olması, sağlıklı aileleri oluştururken, aynı zamanda sağlıklı bir toplumun da göstergesidir.⁴⁸¹ Bu anlamda eşlerin birbirlerine pozitif yönde etkileri sağlıklı bireylerin sayısını artırdığı için sağlıklı toplum yapısı sağlanmış olacaktır.

Evlilikte uyum, çiftlerin evlilik öncesi yaşamlarından getirdikleri bir takım alışkanlıklarla direkt bağlantılıdır. Bireyler kendi ailelerinden koparken, “aile” kavramına yükledikleri anlamla yeni bir yaşam tarzına girerler. Her ailenin değerleri ve yapı taşları farklı olduğundan, bireylerin aile içerisinde kazandıkları benlik algıları ve bireysellik kazanımları da farklıdır. Bu farklılıklar evliliğe de yansımakta, zaman zaman beklentilerin karşılanmaması ve farklı değerlerin ve benliklerin çatışması gibi sorunlara neden olabilmektedir. Aynı evde yaşama başlangıçla birlikte, iki farklı

⁴⁷⁹ Özoğlu, **a.g.e.**, ss. 94-95

⁴⁸⁰ Hanzade Aslan Yılmaz, “Bir Derleme: Benlik Kavramına İlişkin Bazı Yaklaşımlar ve Tanımlamalar”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 48, 2016, s. 80

⁴⁸¹ Sencil Ece Özbucak Tıraşoğlu, Melek İpek, “Evli Bireylerde Evlilik Uyumu ve Benlik Algısı Arasındaki İlişki”, **Aydın Sağlık Dergisi**, Yıl: 5, S. 1, 2019, s. 69

aileden alınan özelliklerin ve iki ayrı benliğin bir araya gelmesi, yeni bir aile ve yeni değerler oluşturmaktadır. Bireylerin kendi ailelerinden edindikleri farklı kazanım ve değerler, farklı kişilik özellikleri ile benlik algıları ise yeni bir ailenin yaratılarak uyumla devam etme sürecinde oldukça önem taşımaktadır. Yeni bir aile kurulumunda bu farklı benlik algıları sorunlara neden olabilmektedir. Bireylerin farklı değer ve kişilikleri ile benlik algılarının ortak bir yaşam içinde sorun olma düzeyi ise farklılıkların miktarına ve bireylerin kabul edebilirliklerine göre değişkenlik göstermektedir.⁴⁸²

Kişinin kendi aile yapısı içerisinde kazandığı benlik evlendikten sonra çeşitli değişimlere uğramaktadır. Hatta evlenen çiftler farklı benliklere sahip oldukları için evlendikten sonra kişi, kendi benliği içerisindeki farklılıkları keşfedebilmektedir ya da benliğini kaybedebilmektedir.

Genellikle tüm toplumlarda gözlenen ortak durum evlendikten sonra kadının kendi benliğinin dışına çıkmasıdır. Eşlerin karşılıklı olarak partnerinin sahip olduğu benliğe saygı göstermesi gerekirken, gerek kişisel beklentileri gerekse kültürel bir takım yaptırımlar nedeniyle kadının benliği hem erkek hem de toplum tarafından yok sayılmaktadır. Kadınların hem toplum içinde hem de aile içinde oynadıkları roller göz önünde bulundurulduğunda, kadının ruh sağlığıyla çok yakından ilişkili olan benlik yapısının başta çocuklar olmak üzere ailedeki her bireyi, kadının çalıştığı iş ortamını ve içinde bulunduğu toplumu da etkileyeceği bir gerçektir.⁴⁸³

Kadın eşine bağlanarak şahsiyet kazanmak yerine kendisi olarak, kendisini geliştirerek sosyal ve eğitici bir yol üstlenerek, kalıcı bir yer edinir. Çünkü bağlanmak kolaycılıktır. Zor olan, çaba sarf etmektir. Bu, hem kendisini iyi hissetmesi hem de evliliğin geleceği için faydalıdır.⁴⁸⁴ Bunun tersi olarak kadın toplumsal hayatta evliliği

⁴⁸² Tıraşoğlu-İpek, **a.g.e.**, s. 71

⁴⁸³ Sebahat Sevgi Uygur, Esra Asıcı, Derya Sarı, “Kadınların Benlik İkişimleri İle Bütünleyici Kendilik Farkındalıklarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Yıl: 19, S. 45, 2019, s. 965

⁴⁸⁴ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 32

nedeniyle yer edinmeye çalışıp benlik duygusunu kaybederse, o kişinin duygu ve düşünce dünyası tamamen ellerinden kayıp gitmiş olur.

Evlilik farklı kültür değerleri ile yetişmiş iki insanın tüm farklılıklarına rağmen bir araya gelerek oluşturduğu bir kurumdur. Kişisel olarak zaten farklılıklarla başlayan evlilik süreç içerisinde kişinin benliğinin değişmesine yol açabilir. Evlilikte biz kavramı çok önemliken, bir taraftan da kişisel alanların, düşüncelerin, sınırların iyi çizilmesi gereklidir. Beraberlik alanları olduğu kadar bireysel alanlarında olması evliliği içten kılar. Biz olmak, ben olduğunda anlam kazanır.⁴⁸⁵

Dolayısıyla, evlenmeden önce sağlam bir benlik kazanamayan kişiler hem evlilik yaşantısında hem de toplumsal yapı içerisinde sağlam bir yer edinmemektedir. Özellikle, evlilik sebebiyle benliğini yitiren kadınlar azımsanmayacak kadar çoktur. Çünkü benlik kavramı, aynı zamanda, kişinin sosyal çevresi ile ilişkileri sonucu oluşan ve değişen sosyal bir kavramdır.⁴⁸⁶ Daha önceden de belirttiğimiz gibi kişinin en yakınında bulunan, en çok ilişki içerisinde olunan ve benliğini etkileyen kişi eşi olmaktadır. Bu bağlamda, Halide Edip Adıvar'ın romanlarında benliğini yitirmiş, psikolojik sorunları olan karakterler çeşitli şekillerde aktarılmaktadır:

Heyula adlı romanda Ziya arkadaşı Haşim'in daveti üzerine bir akşam onlara yemeğe gitmiştir. Ama Haşim'in karısı Selma'da bir değişiklik sezmiş ve arkadaşına şu soruyu yöneltmiştir:

“-Hanım hasta mıdır? Niçin böyle duruyor?”

Arkadaşım ufak bir iç çekmesi ile cevap verdi:

- Acib bir asabi hastalık, arada buhranlar gelir, ona müteakip böyle heyula gibi dolaşır, bizi görmez gibidir. Etrafındakilerden bihaberdir, geçtiği vakit pek tabiidir.

- Ne kadar zamandan beri böyle?

⁴⁸⁵ Kılıç, a.g.e., s. 100

⁴⁸⁶ Hortaçsu, a.g.e., s. 417

- Evlendikten sonra oldu dostum. Görüyorsun ya evlenmekte piyango çekmek. Bilir miydim o kadının böyle olacağını?"⁴⁸⁷

Haşim karısı Selma'nın evlendikten sonra psikolojik sorunların başladığını, kendini kaybettiğini söylemektedir. Selma böyle zamanlarda benliğini tamamen kaybeden bir ruh haline bürünmektedir.

Râik'in Annesi adlı romanda Refika Rauf'un hayatının en umut var anında karşısına çıktığını ve yaşama, kendine, benliğine, insanlara dair umutlarını nasıl yerle bir ettiğini anlatmaktadır:

"Hayatın en iyi yıllarında kalbimin mutluluğa, iyiliğe, en duygulu insanlara en emin olduğu bir zamanda karşıma çıktı. En temiz fikirlerimi kirletti, en samimi güvenlerimi yanlış anlayışlara çevirdi. Dostlarıma güvenemez oldum ve bütün insanları nefislerinin esiri birtakım adi yaratıklar saymaya başladım. Sevmek, hayattan lezzet almak, haz duymak kabiliyetimi öldürdü. En verimli yerden geçen ve ansızın gelen bir bela kasırgası gibi, bütün iyilik ile ilgili duyularımı, yıllarca kavurdu, mahvetti; karşımda yıllarca vefasızlık, küçüklük, kendini beğenmişlik ile dolu benim varlığım, saadet ve sükûnetim hiç yokmuş gibi, benden af ve bağlılık diliyor... Öyle mi? Azıcık geç kaldı sanırım." ⁴⁸⁸

Seviye Talip romanında Numan, Seviye hakkında konuşurken evlenince benliğini kaybettiğini beyan ederek şunları söylemektedir:

"Hiçbir kadın Seviye kadar kocasına bağlı olamamıştır. Bütün dünyadan uzak, dört duvar arasında, kocasının fikriyle düşünen, hissi ile duygulanan adeta onun kişiliğinde kendini kaybetti." ⁴⁸⁹

Handan romanında, baş kadın karakter Handan, Hüsnü Paşa ile evlendikten sonra hiçbir zaman eski Handan olamamıştır. Hatta Neriman bile bu hali fark etmiş o eski neşeli, konuşkan Handan artık yok demiştir. Benliğini Hüsnü Paşa'nın geçici ve

⁴⁸⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2019f, s. 20

⁴⁸⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 1967, s. 72

⁴⁸⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 1987, s. 45

maddi ihtirasları uğruna harcamıştır ve yok etmiştir. Handan Hüsnü Paşa için kaleme aldığı mektubunda şöyle bahsetmektedir:

*"Mevcudiyetine karıştırdığın kadını bıraktın, gidiyorsun; bir kukla arkasından, geçici ve maddi bir ihtiras arkasından gidiyorsun ve giderken beni, benliğimi götürüyorsun."*⁴⁹⁰

Mev'ut Hüküm romanında Sara, fazla hüznü ve mutsuz bir kadındır. Bütün gücünü, kuvvetini kocası Kasım'dan almaktadır. Kasım savaşa gideceği zaman yazdığı vasiyetnamenin Sara ile ilgili kısmını yazarken *"Sara ne olurdu? Sara'nın tamamen kendisine dayanan kişiliği boşa kalınca ne yapacaktı?"*⁴⁹¹ düşünceleri kafasında dönüp durmuştur. Bunun nedeni karısının kendisinden ayrı bir benlik geliştirememiş olmasıdır. Bu durumun farkında olan Kasım ister istemez Sara'nın tek başına ne yapacağını düşünmektedir.

Görüldüğü üzere, Halide Edip Adıvar'ın romanlarında evlilik sebebiyle benliğini yitiren kadınların kaçınılmaz mutsuz sonları göze çarpmaktadır. Birey olarak var olma duygusunu evlilikle birlikte gözden çıkaran kadınlar kişisel mutluluğu yaşayamamışlardır. Birey olabilmenin mutluluğunu yaşayamadıkları için mutlu bir evlilik hayatı yaşayamamışlardır. Çünkü evlilikte mutlu olmanın ilk yolu benliğini kaybetmeden bireysel mutluluğu sağlamaktan geçmektedir.

3.2.5. Evlilikte Kadının Çalışma Hayatı

Modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin şekillendirdiği sosyal değişme, kadın, evlilik ve aile konularında birçok dönüşümü beraberinde getirmektedir. Ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda meydana gelen değişimler, kadının çalışma hayatına girmesine neden olmuştur. Kadının çalışması, ona yaşamdan daha fazla doyum sağlaması ve kendini ifade etmesi imkânı veren bağımsız bir kimlik

⁴⁹⁰ Adıvar, a.g.e., 2019d, s. 118

⁴⁹¹ Adıvar, a.g.e., 1976, s. 180

kazandırmaktadır. Bu gelişmelerden, kadının adı ve rolleriyle bir sayılan aile kurumu ve yaşantısı çok etkilenmektedir.⁴⁹²

Ailedeki iş bölümünde genellikle erkek dışarıda çalışan ve ailenin geçimini sağlamak için para kazanan, kadın ise ev içinde yapılması gereken işleri yapan kişi olarak görev almıştır.⁴⁹³ Kadının çalışma hayatına giderek daha fazla bir şekilde girmesi, hem çalışan kadının kendisi, hem ailesi ve hem de toplum açısından bazı konuların gündeme gelmesine yol açmıştır.⁴⁹⁴

Kadının çalışması, sosyal hayata daha fazla karışma imkânı bulması açısından kendisine olumlu yansımaktadır. Tabii bunun yanında şu var ki sahip olduğu diğer rollerin dengesini, çalışma hayatıyla birlikte kurma çabası kadını yıpratmaktadır. Anne olmak, evin sorumlulukları vs. kadının zorlanmasına sebep olmaktadır.

Kadının çalışması, doğal olarak evlilik ilişkilerini ve ailenin işleyişini de etkiler. Kadının çalışması halinde aile içinde de bir takım değişiklikler meydana gelir. Örneğin kadının çalışması ile ailenin geliri artar. Gelir artışı ailede refah düzeyinin artmasını sağlar. Aile daha iyi barınma, beslenme ve eğitim imkânlarına kavuşur. Öte yandan kadının çalışmasının ailede çocukların bakım ve gelişmesi yönünden olumsuz etki yapacağı kaygısı vardır.⁴⁹⁵ Kadın çalıştığı takdirde ailede hem güç dengesi hem de iş bölümü değişebilir.⁴⁹⁶ Kadının çalışma hayatına katılmasının aileye etkisinin hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar çıkardığını savunan görüşler bulunmaktadır.⁴⁹⁷

Geleneksel kadın ve erkek rollerini en çok değişime uğratan şey kadının dışarıda (para getirici) bir işte çalışmasıdır. En muhafazakâr görünen ve dolayısıyla da düşünsel olarak iş bölümünü ev ve dışı olarak ayıran ailelerde bile çalışan ve para getiren kadın daha üst bir statüye sahiptir.⁴⁹⁸ 1960'lı yıllarından beri Amerika ve

⁴⁹² Şentürk, **a.g.e.**, s. 194

⁴⁹³ Nazmi Bilir, "Ailede Kadının Çalışması", **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 2, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 641

⁴⁹⁴ Bilir, **a.g.e.**, s. 641

⁴⁹⁵ Bilir, **a.g.e.**, s. 642

⁴⁹⁶ Bilir, **a.g.e.**, s. 176

⁴⁹⁷ Şentürk, **a.g.e.**, s. 194

⁴⁹⁸ Aydın, **a.g.e.**, s. 163

Avrupa'da yapılmış araştırmalar kadının mesleki statüsünün eşler arası etkileşimlerde rol oynayan en önemli etkenlerden biri olduğunu gösterdi. Bir meslek sahibi olmak, kadına çiftler arasında dikkate değer biçimde statü kazandıran ideal bir kaynaktır. Kadının bağımsız değişken olan mesleki statüsü, çift yaşamındaki otorite örüntüsünü, ev işlerinin yerine getirilmesini, kadın ve erkek rol anlayışlarını, gerçek ve arzu edilen çocuk sayısını, aile planlamasının başarısını, kadının memnuniyetini önemli bir biçimde etkilemektedir.⁴⁹⁹

Kadının çalışma hayatında bulunmasının bireysel ve ailevi yönünden başka toplumsal açıdan da yönünün bulunduğundan söz etmiştik. Kadının çalışma hayatına girmesi ile toplumda meydana gelen değişikliklerin başında doğurganlığın azalması gelmektedir. Çalışan kadın daha az çocuk doğurmakta, toplumsal düzeyde nüfus artış hızında azalma meydana gelmektedir.⁵⁰⁰

Kadının gücüne, ülkenin ekonomik kalkınması açısından da ihtiyaç vardır. Kadının başarıyla yürüteceği işlerde çalışması, bu katkıyı oldukça etkili kılacak ve ailesini de rahat yaşama düzeyine ulaştıracaktır.⁵⁰¹

Kadının çalışması ve sosyal hayatta aktif rol alması aldığı eğitimle doğru orantılıdır ve bu sebeple kadın eğitime önem verilmelidir. Kadının çalışması sorununa sadece maddi açıdan bakmamak bunu kadının sosyalleşmesi ve toplumda yer edinmesi için bir araç olarak görmek gerekir. Kadınlar eğitim kalitesinin de yükselmesi sonucu kendilerini çalışma hayatı içinde kanıtlamaya başlamışlardır.⁵⁰²

Kadınlar, her dönem ve toplumda çeşitli çalışma biçimleri ile üretim faaliyetleri içerisinde yer almaktadırlar. Kadınların çalışma biçimlerindeki çeşitlilik, çalışma kavramına erkekler ve kadınlar açısından farklı bir anlam ve içerik yüklemektedir. Kadınların “çalışma”sının sadece ekonomik olarak üretken

⁴⁹⁹ Sayın, **a.g.e.**, s. 303

⁵⁰⁰ Bilir, **a.g.e.**, s. 642

⁵⁰¹ Bilen, **a.g.e.**, s. 175

⁵⁰² Kelime Erdal, “Halide Edip Adıvar’ın Bakış Açısıyla Kadının Çalışma Hayatı”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 7, S. 1, 2008b, s. 121

faaliyetlerden oluşmaması, çalışma yaşamına katılımı ve çalışma koşullarını kadın ve erkek için farklı özelliğe büründürmektedir.⁵⁰³

Kadınların ev içinde kendilerinin, ailelerinin ve toplumun yeniden üretimi için yaptıkları, kullanım değeri olduğu halde piyasada değişim değeri olmayan, ve parasal karşılığı bulunmayan çalışma biçimleri (yemek pişirme, temizlik, çocuk ve ailenin diğer bireylerinin bakımı gibi işler) üretim faaliyetlerinden sayılmayarak değersiz kılınmakta ve istatistiklerde görünmemektedir. Çalışma yaşamına katılan kadın için erkeklerden farklı olarak ev işleri, çocuk bakımı gibi -karşılıksız çalışma biçimleri ile ilgili- işler kadının sorumluluğunda olmaya devam etmekte; kadınlar daha az çalışma yaşamına katılmakta; belli mesleklerde yoğunlaşmakta; işte eğitim ve ilerleme imkânı kısıtlı olmakta; düşük statülü ve düşük ücretli işlerde çalışmaktadır. Bu durumda kadınlar hem işgücü olarak nitelikleri hem de karşılıksız çalışma biçimleriyle ilgili işleri nedeniyle çalışma yaşamında geri plana itilen ikinci sınıf bir işgücü olmaktadır.⁵⁰⁴

Toplumlarda özellikle evli olan kadınların çalışmasını doğru bulmayan bir kesim vardır ki onlar kadınları sosyal hayatın dışına itme niyetindedir. Kadın çalışmayı, üretmeyi, fayda sağlamayı yeğleyen bir varlıktır. Toplumların kalkınması, kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olarak, çalışma hayatına girerek bireysel ve toplumsal fayda sağlaması ile gerçekleşmektedir.

Kadının çalışma hayatına girmesine sadece maddi açıdan bakmak son derece yanlıştır. Kadının çalışması onun sosyalleşmesi için bir araçtır. Kadına her anlamda kendini daha iyi ifade edebilme olanağı sağlayan çalışma hayatı, özellikle eşleri tarafından desteklenmelidir. Evlilik yaşamında kadın hem dış dünyada hem de ev içinde durmaksızın çalışmak zorunda kaldığı için eşi en büyük yardımcısı olmalıdır.

Osmanlı toplumundaki kadın ve erkeğin evlilik hayatlarında iş bölümü yapılmıştır. Kadın evde, erkek dışarıda çalışır. Fakat 20. yüzyıl başları Türk kadını için

⁵⁰³ Elif Özlem Özçatal, "Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, 2011, s. 22

⁵⁰⁴ Özçatal, **a.g.e.**, s. 22

önemli bir dönüm noktasıdır. Tanzimat'la birlikte Batıcılık, daha sonra da Türkçülük akımı ile kadının çehresi değişmeye başlar. Savaşlar kadınları çalışma hayatına iter, kızların eğitimine önem verildiği için eğitilmiş kadınlar ortaya çıkar. Bir grup kadın hala ev işini sürdürürken, ekonomik durumu yetersiz kadınlar geçimlerini sağlayabilmek için çalışırlar, eğitim alan kadınlar ise tamamen erkeklerle eşit şartlarda çalışabilirler.⁵⁰⁵

Halide Edip Adivar'ın çoğu eserinde ve yazısında yukarıda saydığımız değişimlerden etkilenen kadınlar görülmektedir. Yazar eserlerinde, kadının çalışması konusuna değinmiştir. Hatta kadının çalışmasının karşısında olanlara karşı güçlü bir savunucu olmuştur. Bir kadın yazar olarak Halide Edip, kadının çalışmasını insan olmanın bir şartı gibi görür.⁵⁰⁶

Halide Edip'e göre kadın ve erkek her konu da eşittir ve her ikisi de çalışmalıdır. Bu konuda kadın ve erkek arasında ayırım yapmaksızın toplumun genelinin bu konu da yanlıgı içerisinde olduğunu savunur. Hatta yazar ,“Ankara Üniversitesi'nde “kadınlar doktor olmalı mı olmamalı mı?” sorusunun tartışıldığı bir münazara dinlemiştir.”⁵⁰⁷Halide Edip münazara konusunu hayli yadırgamış, hala kadının çalışma hayatının içinde olup olmamasını, üstelik doktorluk yapamayacağını savunan insanların olmasını eleştirmiştir. "Halide Edip milletini geriye değil ileriye götürmek ile mükellef üniversite öğrencilerinin kadının iş hayatına atılmasına karşı çıkmalarını tehlikeli bulur. Toplumda kadının çalışmasına duyulan ihtiyacı en iyi aydınlar idrak etmelidirler. Erkekler de kadınlar kadar kadının çalışma hayatında yer almasına destek vermelidirler." ⁵⁰⁸

Halide Edip'in ilk romanlarında hemen hemen çalışan kadın yok gibidir. Fakat giderek romanlarda kadının çalışma özgürlüğünü elde ettiğini ve erkeklerle eşit düzeye geldiğini görürüz. Yalnız kırsal kesimde çalışmak kadın için çok farklıdır. Kadın hem

⁵⁰⁵ Süreyya Tuna, “Halide Edip Adivar'ın Romanlarındaki Kadınlar ve Sorunları”, **Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1997, s. 36

⁵⁰⁶ Erdal, **a.g.e.**, 2008b, s.111

⁵⁰⁷ Erdal, **a.g.e.**, 2008b, s. 113

⁵⁰⁸ Erdal, **a.g.e.**, 2008b, s. 114

evinde hem de tarlada bir erkekten daha fazla çalışır, hiç ücret almaz, kazancı da erkeğin kontrolündedir.⁵⁰⁹

Zeyno'nun Oğlu romanında Kürt Zeyno, kocası Ramazan Rusların eline esir düşünce hayvan ve tarla işlerini olanca kuvveti ile ele almıştır. Zeyno'nun üç erkekten daha fazla kuvveti vardır. Hiç durmadan çalışmıştır, yorulmak ne demek bilmemiştir. Zeyno kendisini, annesini ve çocuğunu kimseye muhtaç etmemiştir.

Yazar, *Tatarcık* romanında kadının çalışması ile ilgili görüşleri olan karakterler kaleme almıştır. Romanın karakterlerinden Haşim, kadının çalışması konusu ile ilgili olumsuz görüşe sahiptir. Haşim'e göre, kadınların çalışma hayatına girmesi ile okullarından mezun olan erkekler iş bulamamaktadır. O kadınların, erkeklerin ekmeğini elinden aldığını ifade etmektedir. Romandaki bir diğer karakter Salim ise, Haşim'in tam tersi görüşleri benimsemiştir. Kadının çalışma hayatı içerisinde olmasını ve ayaklarının üzerinde durmasını doğru bulmaktadır.

Âkile Hanım Sokağı romanında da kadının iş hayatında edindiği yerden rahatsız olan kahramanlardan bahsedilir. Bu rahatsızlık, *Tatarcık* romanındaki kadar yoğun olarak vurgulanmaz ve belli bir kahramanın rahatsızlığı olarak verilmez. Yazar Akile Hanım Sokağı romanında genel ifadelerle bu rahatsızlığa dikkat çekmiştir. Çalışan kadına karşı bazı erkek ve kadınlar büyük öfke duymaktadırlar. Halide Edip bu romanında çalışan kadınlara karşı duyulan öfkeyi bir nevi kıskançlığa bağlamıştır.⁵¹⁰

Yeni Turan romanında ise, Kaya kadının çalışmasının doğru olmadığını savunanların karşısında faaliyet gösteren bir karakterdir. Bir diğer roman olan *Ateşten Gömlek*'te ise Ayşe, çalışma hayatının içinde olan ve yeniliği savunan bir karakter olmuştur.

Mev'ut Hüküm romanında Sara çalışmayan bir kadındır. Kocası Kasım ünlü bir doktordur. Maddi durumu iyi olan bir kişidir. Kasım savaşa doktor olarak gideceği vakit aklından Sara ile ilgili birçok şey geçmiştir:

⁵⁰⁹ Tuna, a.g.e., s. 36

⁵¹⁰ Erdal, a.g.e., 2008b, s. 116

“Hayatının başkaları için akan zengin, fedakâr cömertliğinde, başkalarının mutluluk ve rahatlığından kendisine gelen yalın ve felsefi kanı ve memurluğu arasında sırf kendi ruh ve vücudunun tadı için sevilen yapayalnız Saran'ın ve çalışmadan uzak, yararsız, fakat güzel bir seçme eser gibi olması onun özelliğini, büyü gücünü teşkil etmiyor muydu?”⁵¹¹

Zeyno'nun Oğlu romanında, Zeyno, Saffet'le nişanlarını bozduktan ve gençliğinin aşk fırtınasını bisûd ve hayli faciaya benzer bir şekilde geçirdikten sonra, evin haricinde, bir meslek için çalışmak isteyen kadınlar zihniyetinden ve zümresinden ayrılmıştı.⁵¹²

Çalışma hayatından uzaklaşmak sosyal hayatın dışında kalmanın sebeplerinden biri olabilmektedir. Çalışma hayatının içinde olmamak hem sosyal hem de bireysel olarak kişiyi toplumun dışına itebilmektedir. Elbette sosyalleşmek sadece çalışma hayatıyla kazanılan bir olgu değildir. Bunun yanı sıra, kadının evinde kendi dünyası olabilir ve arkadaş çevresi edinebilir. Zeyno'nun da bundan dolayı kendi evinde kafasına uygun kadın dostlara çok ihtiyacı vardı.⁵¹³Bu sebeple kaymakam beyin kızı Mazlume ile tanışınca aralarında güzel bir dostluk oluşmuştu.

Aynı romanda, Mesture Hanım adlı karakter, kızı Mazlume'nin Doktor Saffet ile evlenmesine ve kızının tıbbiye okumasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Kızının mevki sahibi bir erkekle evlenmeyip, tıbbiyeye başlaması, üstelik ebelik mesleğini seçecek olmasını bir aşağılık olarak görmektedir:

- Kerimeniz Hanım?

- Ondan hiç bahsetmeyiniz. Fransızca'yı Parisli'den, İngilizce'yı Londralı'dan öğrettim. Anasının salonundan eksik olmayan büyük adamların hangisi ile istese evlenirdi. Hayır, illa o sünepe doktorla evlendi. Bir de şimdi üstüne tıbbiyeye devam ediyor.

- Tıbbiye devam fena mı Hanımefendi? Asri kadınlar hep bir meslek edinirlermiş...

⁵¹¹ Adıvar, a.g.e., 1976, s. 179

⁵¹² Adıvar, a.g.e., 2019a, s. 154

⁵¹³ Adıvar, a.g.e., 2019a, s. 154

- *Yalnız tıbbiyeli olsa iyi inadına ebe olacaktı...* ⁵¹⁴

Mesture Hanım kızının çalışma hayatının içinde olmasını hem de ebe olarak yer almasını istememektedir. Bunu utanılacak bir durum olarak karşılayıp, kızının zengin bir beyle evlenmesini istemektedir. Genelde evliliği maddi imkân sağlayan bir olgu olarak görüp, kadınların evlendikten sonra çalışmasının gereksiz olduğunu düşünen bir kesim vardır. Mesture Hanım da kızı için böyle bir durum hayal etmiştir.

Sinekli Bakkal romanında kötü ve düzensiz bir yaşama sahip olan Tefik dayısından kendisine miras kalan bakkalı işletmeye başlamıştı. Ama işinde hiç becerikli olmayan Tefik, kısa zamanda dükkânın bütün düzenini altüst etmiş, malları bayatlamış, kibar müşterileri gelmez olmuştu. Bu kötü gidişe dur demek isteyen karısı Emine bir gün tezgâhın başına geçti. Çok geçmeden Emine'nin idaresinde dükkân Mustafa Efendi'nin günlerinden fazla işlemeye başladı.⁵¹⁵Emine çalışma hayatına girmiş oldu. Üstelik çalışmaya başladığı işte başarılı olarak, kadınların her türlü işi yapabileceklerini de göstermiş oldu. Ayrıca evlilik yaşamında eşlerin birbirine her konu da destek olması gerektiği için ve Emine de kocasına bu nokta da destek olmuştu. Belli bir müddet böyle devam ettikten sonra, Tefik'in aile mahremiyetine uymayan davranışlarından sonra Emine dayanamayarak kocasından ayrıldı.

Emine ile Tefik ayrıldıktan sonra, Tefik sürgünden dönüp bakkalı yeniden açınca, Rabia babasının bakkalında çalışmaya başlamıştı. Ama etraftaki delikanlıların onu rahat bırakmayacağı, onu rahatsız edeceği akla geldiği için Selim Paşa konuyla ilgili:

-*Dükkâna bazen ipsiz sapsızlarda gelir... Bu civarda sen yaşta, sen yüzde bir kadının bakkallık etmesi doğru değil" demiştir.*

- *Annem de genç yaşta bakkallık etmiş, Zarafet Bacı Aksaray'da dolma satıyor...*

- *O ihtiyar ve Arap.* ⁵¹⁶

⁵¹⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2019a, s. 341

⁵¹⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 22

⁵¹⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 149

Toplumlarda bazen çalışma hayatı olan genç kadınların çalışmasına ya da çalışma şartlarına ön yargıyla bakılmaktadır. Selim Paşa'da, Rabia'nın çalışmasının bu yönüyle doğru olmadığını söylemektedir.

Ama Rabia daima çalışan bir kadın olmuştur. Bu durum romanda şöyle aktarılır:

*"Rabia düğün hazırlıkları esnasında da derslerine devam etti. Babasına sürgünde gene o bakacak, evin masrafını tamamen görmese bile, Penbe'ye, Rakı'ma o bakacak. Osman'a zengin diye varmıyor. Onurunu, vakarını, benliğini ancak çalışmak sayesinde muhafaza edebilir, fakat bütün bu pratik fikirler gündüz düşünülüyor, geceleri nihayetsiz hülyalar var."*⁵¹⁷

Sinekli Bakkal romanında Osman karısı Rabia'nın evlendikten sonra hala çalışmak için kendisini yormasını biraz yadırgıyordu. Neden onun karısı hala ders vermek iptilasından vazgeçmiyor? Mevrit okumak, mukabele okumak bunlar onun sanat tarafı fakat ders vermek inadı bir çocukluk.⁵¹⁸ Osman Rabia'ya, babasına, hatta dedesine bakacak kadar serveti olduğunu düşünüyordu.

Sevda Sokağı Komedyası romanında Leyla hasta bakıcılık yapan bir kadındır. Macit'le evlendikten sonra da çalışma hayatını bırakmamıştır. Geceleri hastanede nöbete kalmaktadır. Hatta birkaç gün eve gelmediği bile olmaktadır. Ama Macit karısına çalışmamasını hiç teklif etmemiştir. Hem çalışma hayatını hem evliliği bir arada götürmeyi başarmıştır.

Macit karısı Leyla intihar ettikten sonra bir ara aklını yitirir gibi olunca doktorlar onun yeniden evlenmesini önermiştir. O da annesi Saffet Hanım'ın ısrarı ile oda hizmetçisi Numune ile evlenmiştir. Numune de evlendikten sonra çalışmaya devam etmiştir.

⁵¹⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 346

⁵¹⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 372

Kerim Usta'nın Oğlu romanında Doktor Kasım'ın annesi Memdûhe Hanım daima çalışma hayatının içerisinde bulunmuş bir kadındır. Kocasını ile birlikte olduğu zaman muhallebici dükkânında canla başla çalışmıştır. Kocasını vatan mücadelesi için gittiği vakit Memdûhe Hanım yine çalışmıştır ve kimseye kendini muhtaç etmemiştir.

Evlilikte “kadının çalışması” bireye, aileye ve topluma yansımaları olan bir konudur. Kadınların evli iken çalışma hayatının içerisinde bulunmaları bireysel açıdan zorlukları beraberinde getirirse de kadının hem aile yaşamında hem de toplum nazarında statü elde etmesi açısından önemlidir. Aileye katkısı maddi ve manevi açıdan inkâr edilemez bir gerçekliktir. Bunun yanında çalışan kadın topluma da fayda sağlamaktadır.

Halide Edip Adıvar kadınların yerinde saymamasını, eğitim alması, çalışma hayatının içinde olması konusunun her zaman sözcüsü olmuştur. Kadınların toplumda ve aile hayatında var olma savaşında çalışmasının gerekliliğini her fırsatta savunmuştur. Eserlerinde kadınların eğitimi ve kadınların çalışma hayatı ile ilgili fikirleri ufuk açıcı niteliktedir. Eserlerinin yanı sıra yaptığı konferanslar, röportajlar vb. içerisinde bu konunun önemi üzerine konuşmaları bulunmaktadır.

3.2.6. Evlilik Kurumunu Ayakta Tutan Kadınlar ve Çocuklar

Evlilikler iki farklı insanın bir araya gelerek oluşturduğu bir kurum olduğu için çeşitli sorunlar yaşanmakta hatta çiftler ayrılma noktasına gelmektedir. Ama sorunlu evliliklerde çocukları için fedakârlık yapıp boşanmayan ya da evliliklerine bir şans daha veren çiftler çoğunluktadır. Çocukların istekleri annelerinden ve babalarından ayrılmamak yönünde olduğu için evliliği bir nevi çocuklar ayakta tutmuş olmakta, ebeveynlerde çocuklarına kıyamadıkları için evliliği sürdürmeyi denemektedir. Bu düşünceye daha çok anne sahiptir. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında evliliği kadınlar ve çocuklar ayakta tutmaktadır.

Râik'in Annesi romanında da Refika kocasını Rauf tarafından aldatıldığı halde oğlu Râik için evliliğini sürdürmektedir. Râik de anne ve babasının aralarının kötü olmasını hiç istememektedir. Hatta Siret ile büyükbabası, Rauf hakkında konuşurken Râik bir anda atılarak:

" Dede dedi, Rauf babamı mı söylüyorsun? Sonra birdenbire hıçkırarak, ben Rauf babamı istiyorum, niçin görmüyorum, diye dizlerimin üzerine yığıldı." ⁵¹⁹

Romanda kocası tarafından bayağı kadınlarla aldatılan Refika, kocasının yeğeni Mansur ile vakit geçirir olmuştu. Mansur ona derin hisler beslediğini söyleyerek duygularını açıklamıştı. Refika'nın ise tek düşündüğü Râik'ti. Mansur Refika'nın Rauf'tan ayrılmasını, daha fazla gururunu ayaklar altına almamasını söylediğinde Refika:

" Lakin o çocuk babasından ayrılırsa ölür" ⁵²⁰ demiştir.

Râik'in Annesi romanında verilmek istenen pek çok mesaj vardır. Bu mesajlardan bir tanesi de evlilikte çocuğun bağlayıcı rolü ve bir çocuğun gerek ruhen gerek bedenen sağlıklı yetişebilmesi için mutlu bir aile ortamında büyümesinin zaruri olduğu ⁵²¹ mesajıdır.

Refika'nın Râuf'u tekrar kabul etmesinde aşk etken değildir. Onun kocasına dönmesinin tek sebebi oğlu Râik'in mutluluğunu düşünmesidir ve romanın adının da Refika değil de "Raik'in Annesi" olduğu düşünülürse, vak'ayı yönlendirenin bu küçük çocuk ve Refika'daki analık duyguları olduğu anlaşılır. ⁵²² Refika "...sadece Râik'in saadetini düşünerek kocasını affetmiştir." ⁵²³

Son Eseri romanında Feridun Hikmet çocukların, kendisini karısına bağlayan bir bağ olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

"Mediha, karım... Dört çocuğumun anası. İki küçük öldü. Demek beni bu kadına bağlayan zincirlerin ikisi, iki küçük mezar." ⁵²⁴

Feridun Hikmet, Asım'ın karısı Mediha'yı bir gençlik zaafıyla sevdiğini zannetmiş, boşanmasına sebep olduğu bu kadınla evlenmiştir. Fakat kısa bir zaman

⁵¹⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 1967, s. 39

⁵²⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 1967, s. 70

⁵²¹ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 20

⁵²² Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 24

⁵²³ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 31

⁵²⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s. 20

sonra bunun gelip geçici ve maddi bir arzu olduğunu fark ederek pişmanlık duymuş ancak ikide çocuğu olduğundan iş işten geçmiştir.⁵²⁵ Görüldüğü üzere Feridun Hikmet ve Mediha'nın evliliğini ayakta tutan unsur çocuklardır.

Feridun Hikmet Kamuran'la tanıştıktan sonra ona âşık olmuştur. Aslında Kamuran'la birlikte olmak istemekte ama aklına gelen karısı değil kızı olmaktadır. Yani kızı Nerime Mediha ile bağını koparmasına müsaade etmemekte, bir nevi evliliği ayakta tutmaktadır.

*“Mamañih gene aynı kalbin bir tarafında dinmeyen bir sızı var! Nerime ne olacak?”*⁵²⁶

Kalp Ağrısı romanında Azize'nin doktordan gebe olma ihtimalini bile duyması Hasan ile aralarındaki bağın kuvvetleneceğini düşünmesine yetmiştir.

Azize arkadaşı Zeyno'ya mektubunda bu durumu şöyle aktarmıştır: *“Nasıl sevindim, Zeyno 'cuğum bilsen. Hasan'ın bir çocuğunu karnımda taşımak. Artık Hasan başka kadınların arkasından koşamaz.”*⁵²⁷

Azize bu sözleriyle doğacak olan çocuklarının evliliklerini ayakta tutacağını, aralarını düzeltereğini umduğunu ifade etmektedir.

3.2.7. Romanlardaki Evlilik Görüntüleri

3.2.7.1. Statü Kazanmak İçin Yapılan Evlilikler

Bir sosyal sistemi birbiriyle ilgili, “statüler” oluşturur. Toplumbilim anlamında statüyü ise şöyle tanımlayabiliriz: “Statü, iş bölümü içerisindeki bir mevkiden ibarettir. Dikkat edilmelidir ki burada söz konusu olan fizik bir statü değildir; fakat bir takım kültürel tariflerdir. Bu tarifler kişinin diğer kişilerle ya da eşya ile belirli ilişkilerinde, bunları nasıl kabul edeceği ve bunlara ne suretle cevap vereceğini gösterip belirler.”⁵²⁸

⁵²⁵ Bekiroğlu, a.g.e., s.121

⁵²⁶ Adıvar, a.g.e., 2018a, s. 152

⁵²⁷ Adıvar, a.g.e., 2020a, s. 232

⁵²⁸ Dönmezer, a.g.e., s. 141

Bir toplumun en temel bileşenlerinin başında, bireylerin toplumun içinde işgal ettiği konumlar şeklinde tanımladığımız statüler gelir. Statüden bahsettiğimizde sosyolojik olarak her türlü tanımlanmış pozisyonu (aşçı, sosyolog, koca, bilgisayar dâhisi, elektrikçi, hırsız... vb. ifade ederiz. Kuşkusuz örneklerini verdiğiniz statülerin bazılarının prestiji daha yüksek iken bazılarının daha düşüktür.⁵²⁹

Sosyal statüler; cemiyet içinde sosyal pozisyonlar anlamına gelir.⁵³⁰ Şahıs hangi statünün içinde bulunuyorsa, diğer statülere göre mevkiini ve prestijini elde etmiş olur.⁵³¹

Statü bir kişinin toplumda işgal ettiği yer olduğuna göre herkes sosyal statüye sahip demektir. Kavram sadece yüksek prestij ve mevki anlamına gelmez, bunları içerir ancak daha fazlasıdır. Bireyin kendi hakkındaki öznel görüşüne de işaret eder. Ancak kişinin kendisini değerlendirmesi her zaman nesnel gerçeklikle örtüşmeyebilir. Bu nedenle sosyal statü, kişinin çevresindekilerin, toplum içinde ona nesnel olarak uygun gördükleri mevki ya da pozisyonudur. (Öğretmen, Avukat, İmam vb.) Kişi de kendisine uygun görülen mevkiye göre davranır ve böylece toplumsal yapı içerisinde süreklilik ve düzen devam eder.⁵³²

Genel olarak statü ikiye ayrılır. Kişinin herhangi bir çabası olmadan, kendileri dışındaki faktörlerden sağlanan statüye verilmiş statü, kişinin kendi çabaları ile elde ettiği statüye ise kazanılmış statü denir. Evlilik kurumu ile elde edilmeye çalışılan statü sonradan sahip olunan, eşin sahip olduğu statü ile elde edilen bir statüdür. Örneğin; toplum içerisinde prestiji yüksek bir meslek olan savcı, hâkim eşi olmak yüksek bir statüye sahip olmak anlamına gelmektedir. Bu kişiler eşlerinin toplum içerisindeki statüsünden yararlanacağını düşünmektedir. Bu bağlamda aile kurumunun en önemli işlevlerinden biri de, üyelerinin toplum içindeki konumunu belirlemesidir. Bu

⁵²⁹ Zafer Durdu, **Sosyolojide Temel Kavramlar ve Kurucu Fikirler**, 2. bs., Detay Yayıncılık, Ankara, 2018, s.76

⁵³⁰ Nirun, **a.g.e.**, s. 72

⁵³¹ Nirun, **a.g.e.**, s. 73

⁵³² Durdu, **a.g.e.**, s. 76

belirleme, bir yünden aile reisinin işi itibarı ile oluşurken, diğer yünden, oturlan mahalle, ev ve diğer itibar sağlamaya yönelmiş tüketimler ile ortaya çıkar.⁵³³

Elbette her insan birden fazla statüye sahip olabilmektedir. Ama her bireyin öne çıkan statüsü veya toplumda etkin olan statüsü vardır. Bazıları doğuştan bazıları sonradan kazanılır, toplumdaki topluma değişebilir. Kişinin statüsünü belirleyen birçok faktör vardır. Soy, sahip olunan servet, iş, eğitim düzeyi, din, evlilik, biyolojik ve fiziksel özellikler bunlar arasında sayılabilir.

Statüler aynı zamanda sosyal sisteme iştirak edenlerin özelliği, vasfı, karakteristiği olarak da fonksiyon görmektedirler. Bu bakımdan statü sadece durağan değil fakat aynı zamanda dinamik bir kavramdır: bir büyük profesörün, bir sosyal kulübün yönetim kurulunda yer alması, diğer yönetim kurulu üyelerinin ona karşı davranışlarını etkileyecek, böylece statü toplum içinde başka türlü bir fonksiyonda görecektir.⁵³⁴ İşte bu durumun farkında olan bireyler statü kavramına çok fazla önem vermektedir. Bu kimseler statünün toplumda ya da topluluk içindeki kişinin durumunu, saygınlığını, mevkisini ifade ettiğini bildiği için, statüyü evlenirken dikkat edilen bir husus haline getirmişlerdir. Bazı kişiler eşinin sahip olduğu statüye sahip olabilmek için evlenmiştir.

Statü değiştirme ya da yeni statülere geçmenin farklı yolları vardır. Evlilik, eğitim, din değiştirme, çocukluktan yetişkinliğe geçiş vs. bunlar arasında sayılabilir.

Toplum içerisinde her birey saygınlığı yüksek statülere sahip olmak ister. Statü elde etmenin birey için yollarından biri de yukarıda saydıklarımız arasında bulunan evlilik kurumudur. Sosyal statünün düşüklüğü, toplumsal alanda kişinin etkinliğini azalttığı için ve önemsenmemesine neden olduğu için kişiler eşlerinin saygınlığı yüksek ve önemsenen bireyler olmasını isterler.

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında da bazı karakterlerin toplum içerisinde, evlilikle toplumsal statü elde etmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Bu karakterler,

⁵³³ İnan Özer, "Kent Ailesi", **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 2, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 674

⁵³⁴ Dönmezer, **a.g.e.**, s. 142

özellikle evlenecekleri kişinin zengin olmasına ve toplum içerisinde önemsenen bir konumun bulunmasına dikkat etmektedir.

Özellikle bazı kadınların evlenmek istemelerinin altında evlenmek istedikleri kişinin zengin olması ve bununla elde edecekleri statüyü kazanmak yatabilir. Paranın getirdiği statü bazı kadınların hoşuna gitmektedir. *Mev'ut Hüküm* romanında zengin bir hayatın beraberinde geleceğini düşündükleri statünün hayalini kuran kadınlar Doktor Kasım ile evlenmek arzusundadır. Ama Kasım Şinasi bunların hiç birine karşılık vermemiştir. Bu durum romanda şu cümlelerle aktarılmaktadır:

Kasım Şinasi, *"Bekâr, zengin ve sevimli bir adam olduğu için kimi genç hastalarının birkaçından isterik, şairane, hayalci bir başlangıç niteliğinde mektuplar almıştı."*⁵³⁵

Bazı ebeveynlere göre evlilik için geçerli nedenlerden biri, eşin iyi bir statü sağlayabilmesidir. *Zeyno'nun Oğlu* romanında Mazlume, annesinin, erkekleri sadece kızına sağlayacağı statüye bakarak değerlendirdiğini Zeyno'ya şu sözlerle aktarmaktadır:

*"Bilirsin ya, bizim ana hatun erkeklerin kıymetini yalnız kıymetli kızına koca almaları ve temin edebilecekleri mevki nokta-i nazarından ölçer."*⁵³⁶

Sinekli Bakkal romanında, Rabia ve Bilal'in bahçede buluşup konuşmaları herkesin dikkatini çekmişti ve Selim Bey'in Rabia'nın fikrini öğrenmek aklına düşmüştü. Rabia bahçıvanın söylediği sözlerden sonra Bilal'le denk olmadığını düşünerek, onunla dalga geçmişti. Selim Bey büyük bir ciddiyetle ve Bilal'in ileride iyi bir statüye sahip olacağını düşünerek, *"Kuvvet sahibi mevki sahibi adamları sen beğenmiyor musun, Rabia? Oğlanın büyük emelleri var diye niye eğleniyorsun? dedi. Rabia omuzlarını silkti."*⁵³⁷

⁵³⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 1976, s. 43

⁵³⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2019a, s. 153

⁵³⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 171

Rabia için Bilal'in elde edeceği statü hiçbir anlam ifade etmemektedir. Selim Bey Rabia'nın bu tavrına anlam verememiştir. Sadece mevki sahibi olmanın, evlenmek için yeterli olacağını ima etmektedir. Aslında Selim Bey toplumun bir kesiminin düşüncesini bize aktarmış olmakta ve "statü sahibi bir erkekle kesinlikle evlenilir" düşüncesini bize aktarmaktadır.

Sevda Sokağı Komedyası romanında, Sabiha Hanım gibi Abdülhamid döneminin tanınmış bir kadınına oda hizmetçisi olan Numune, Sabiha Hanım gibi bir bey karısı olup olamayacağını düşünmektedir. Bey karısı olduğu vakit onu kendisine hizmet ettirmeye karar vermiştir. Evlenme ile statüsünü yükseltmek isteyen Numune "*Acaba ağa, efendi sınıfından yukarı bey unvanını taşıyan bir adam ile evlenebilecek miydi?*"⁵³⁸ "*Evet, isminin başında bey olmayan erkeklere zaafi yoktu.*"⁵³⁹

Numune için evlenmek demek "bey karısı" sıfatı kazanmak demektir. İstanbul'a geldikten sonra bey karısı olmanın yollarını aramıştır. Bu sayede kendisi düşlediği statüyü elde edebilecektir.

Hayat Parçaları romanında Dorothy evlenmekle statü sahibi olmayı hayal eden bir kadındır. "*Ben olsam bana Lady unvanını verecek adamı, bir maymun olsa reddetmem.*"...*Lord Rawlinson beni istese ne yapar yapar kabul ederim. Unvan benim için her şeyin üstünde...*" dedi.⁵⁴⁰

Görüldüğü gibi Dorothy toplum içinde unvana değer veren, bunu da evlenme yoluyla sağlamayı düşünen bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal statü bireyler adına önemli bir konudur. Halide Edip Adıvar'ın romanlarından da evlilik yoluyla statü elde etmek isteyen karakterler mevcuttur. Evlenecekleri kişiyi seçerken de bunu göz önünde bulundurmuşlardır.

⁵³⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 36

⁵³⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 37

⁵⁴⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2000, s. 111

3.2.7.2. Aile Baskısı Nedeniyle Yapılan Evlilikler

Aile ve akrabalar, eş seçimi ve evliliklerde etkili olmaktadır. Bu etki geleneksel toplumlarda daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Görücü usulünde, aile ve akrabalar söz, nişan ve evlilik aşamalarında flörte göre daha çok etkili ve yönlendirici olduğu bir ilişkiler örgüsüne sahiptir. Günümüzde flörtün yaygınlaşması ve bireyselleşme ile birlikte, aile ve akrabaların etkisi gittikçe azalmaktadır.⁵⁴¹

Evlilik kararında ailelerin etkisi dolaylı ya da doğrudan olabilir. Dolaylı yoldan etki, çocukluk döneminde yaşanan olayların verdiği düşünce ve davranış kalıpları ile gerçekleşir.⁵⁴²

Evlilik kararında ailenin doğrudan etkisi ise anne babanın çocuğunun doğru karar vermesini istemesinden, onun bu önemli kararı hususunda sorumluluk hissetmesinden kaynaklanır.⁵⁴³

Çevre ve aile etkisi, olumlu ve destekleyici olmalıdır. Aksi durumlarda çevreden kaynaklı çiftlere yönelecek baskı, ilişkinin sağlıklı gitmesine engel olmaktadır.⁵⁴⁴ Kişiler ilişkilerine yön verecek iletişimi kendileri kurmalıdır ve birbirlerini anlama yollarını aramalıdır. Tarafların karşıdaki partnerine yoğun baskı altında, zorla karar vermesi, evlilik gerçekleştikten sonra anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Hangi sebeple olursa olsun ailenin ve çevrenin evlenme aşamasında bireye söz hakkı tanımadığı durumlar sağlıklı evliliklerin kurulmasına sebep olmaktadır. Kişi alacağı kararlarda yetişkin olmanın verdiği olgunlukla, kendi kararlarını verebilme yetisine sahip olmalıdır. Bu anne-babanın verilecek kararda söz hakkı olmadığı anlamına gelmemektedir. Bilakis onların tecrübelerinden faydalanmak yarar sağlayan

⁵⁴¹ Yılmazçoban, **a.g.e.**, s. 188

⁵⁴² Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 38

⁵⁴³ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 38

⁵⁴⁴ Yılmazçoban, **a.g.e.**, s. 189

bir husustur. Ama evlilik kurumu iki kişi arasında gerçekleşen özel bir kurum olduğu için aile baskısından uzak kalması gereken bir konudur.

Çocuklar ebeveynin ve ailenin davranış ve tutumlarını örnek alıp taklit ederek yetişmektedir. Ergen dönem ve sonrasında ise daha çok arkadaşlık ilişkileri etkisi altında benlik yapılarını tamamlamaktadırlar. Yetişkin olarak eşini seçme ve evlilik kararı almak sorumluluğu kazanan erkek ve kadın aile ve yakınlarının etkisi ile hareket etmemektedir.⁵⁴⁵

Günümüzde evliliklerin geleneksel evliliklerden temel bir farklılığı var ki; o da eş seçimidir. Geleneksel toplumlarda evliliği yapan bireyin, kendi başına karar verme imkânı ve şansı yoktur. Bu durum en çok da kadınlar için geçerlidir.⁵⁴⁶

Geleneksel ilişki biçimlerinin yoğun olduğu toplumlarda bireyler, birçok konuda kendi başına karar verme özgürlüğüne sahip değildirler, daha çok içinde buldukları toplumsal yapının öngördüğü değerlere ve normlara göre hareket etmek durumundadırlar. Bireyin kutsala ve tabuya kurban edilmesinin farklı bir pratiği olan bu durum, en çok da seçme hakkı olmayan kadınlar için geçerlidir.⁵⁴⁷

Türk romanlarına bakıldığında, romanların çoğunda evlilik kararını evlenecek gençlerin kendilerinin değil, aile büyüklerinin verdiği görülür.⁵⁴⁸ Aile büyüklerinin kararı ile evlenmenin genelde üst sınıf ailelerde yaygın olduğu görülür.⁵⁴⁹

Halide Edip'in romanlarında da karakterlerin evliliği kabul etmelerinin çok çeşitli sebepleri vardır. Bunlar arasında en göze çarpanlardan biri de aile baskısı ile yapılan evliliklerdir. Bu husus evlendikten sonra kişinin -eğer mutlu olmadıysa- ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir.

⁵⁴⁵ Yılmazçoban, **a.g.e.**, s.187

⁵⁴⁶ Mazhar Bağlı, Aysan Sever, "Tabulaştırılan-Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği: Levirat ve Sorarat," **Aile ve Toplum**, Yıl: 7, C. 2, S. 9, 2005, s. 4

⁵⁴⁷ Bağlı-Sever, **a.g.e.**, s. 10

⁵⁴⁸ Esen, **a.g.e.**, 1992, s. 661

⁵⁴⁹ Esen, **a.g.e.**, 1991a, s. 405

Kerim Usta'nın Oğlu romanında Kasım'ın annesi, yıllardır yanında çalışan ve Kasım'a yardım eden Nuriye Hanım ile oğlunun evlenmesini ister. Kasım, annesinin bu isteğini kabul eder. Annesi, Nuriye'nin, oğlunu kadınlara karşı koruyacak bir nevi bekçi görevi üstleneceğini düşünerek evlenmesini isterken Kasım, Nuriye Hanım'ın kendisine hayat arkadaşı olmasını bekler.⁵⁵⁰

Râik'in Annesi romanında Siret'in dayısı yeğenin komşu kızı Necibe ile evlenmesini istemektedir. Ama Siret Necibe'yi hiçbir şekilde kendine uygun görmemekte ve onunla evlenmeyi reddetmektedir.

Heyula adlı romanda Haşım, Selma'yı babasından istemiştir. Ama Selma Haşım'ın bütün ısrarlarına rağmen evlenmeyi asla kabul etmemiştir. Haşım'ın arkadaşı Ziya'ya aktardığına göre Selma aile büyükleri dolayısıyla daha sonradan evlenmeye ikna olmuştur.

*"...Birdenbire küçük hanım bizi istemedi. Rica, gözyaşı hiçbir şey onu viremiyordu. Bereket versin teyzesinin kocası mıdır nedir, onlarla yaşar acib'l şekil bir herif araya girdi. Küçükten beri Selma'nın zihnine büyük nüfuzu varmış galiba, onu okutan ve musiki öğreten odur. Hlusa evlendik."*⁵⁵¹

Seviye Talip romanında Fahir Macide ile ailesinin, özellikle de annesinin arzusu nedeni ile evlenmiştir. Fahir Macide'ye karşı duygusal bir bağlılık hissetmediğini, Macide'ye âşık olmadığını, sadece kendi isteği ile evlenmediğini, hasta yatağındaki annesinin son arzusunu yerine getirmek için evlendiğini itiraf etmektedir. Bundan dolayı kalbinde asla dolmayan bir boşluk hissi vardır.

Annesi hasta yatağında oğluna Macide'den bahsederek, *"şöyle ciddi bir gelinim olduğunu isterdim. O vakit seni hem bir arkadaş, hem bir anne bağlılığı ile sevecek bir kadın eline bıraktığımı hisseder de gözlerim açık gitmezdim,"* demiştir.⁵⁵²

⁵⁵⁰ Erdal, **a.g.e.**, 2008a, s. 156

⁵⁵¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2019f, s. 22

⁵⁵² Adıvar, **a.g.e.**, 1987, s. 60

“O gün hemen lakırdıyı kapattım. Annemi kaybetmek ihtimalini aklıma getirmek bile beni çıldırtıyordu. Fakat anlıyorum ki; Macide ile beni evlendirmek annemin en büyük isteği idi.”⁵⁵³ Macit annesinin isteğini kırmamak adına, annesini kaybettikten iki ay sonra Macide ile evlenmiştir.

Bazen aile evlendirmeyi isteyen taraf olmayabilir. Yani kişi ailesinin evindeyken gördüğü muamele dolayısıyla evden kaçmak maksatlı evliliği bir kaçış gibi görmektedir. Aile baskısı başlığı altında bu da farklı bir pencereden bakış olarak sunulabilir.

Mev’ut Hüküm romanında Behire Hanım'ın kız kardeşinin böyle bir sebepten evlilik yaptığını söylemektedirler:

*" Ne yapalım, kıza annen rahat vermedi. Aranızdan kaçmak için ilk bulduğu adamla evlenmiş."*⁵⁵⁴

Zeyno'nun Oğlu romanında, Hasan'dan hamile kalan Zeyno bu durumu Hasan'a açamamıştır. Haso adındaki kişi ise Zeyno'nun güzelliği dolayısıyla onunla evlenmek istemektedir. Kızının durumunu bilen kadın biraz da oldubittiye getirerek bu evliliğin gerçekleşmesini sağlar.⁵⁵⁵ Yani Zeyno aslında istemediği bir kişiyle, sırf hamile olduğu için annesi tarafından zorla evlendirilmiştir.

Döner Ayna romanında Hanife istemeden nişanlandığı İsmail'e değil, fındıklığı olan Mustafa'ya âşık olmuştu. İsmail ile babasının baskısıyla, o istedi diye evlenmek durumunda kalacaktı. Mustafa Hanife'ye kendisi ile evlenmesini söyleyince:

- Varamam Mustafa... Ben sözlüyüm, babam da bırakmaz.*
- *Onu seviyor musun Hanife?*
- *İstemiyorum ama ne yapayım, babam seçti... Kısmetmiş.*⁵⁵⁶

Sevda Sokağı Komedyası romanında Macit'in ziyaretinden memnun olmayan Leyla onu fena halde terslemiştir. Annesi:

⁵⁵³ Adıvar, **a.g.e.**,1987, s. 61

⁵⁵⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 1976, s. 21

⁵⁵⁵ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 289

⁵⁵⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2015, s. 85

- *Macit Bey'e kahve getirdim, dedi.*

- *Aşağıda içir. Babamı kahreden aşığın oğluna sana bırakıyorum.*⁵⁵⁷

Macit merdivenlerden inerken Salime Hanım "*Beni kovuncaya kadar seni gözüne sokmaya çalışacağım. Mutlak seninle onu evlendireceğim*"⁵⁵⁸ dedi.

Leyla, kalbi bir başkası için atarken biraz mecburen biraz da aile baskısı sebebiyle aşığı Macit'le evlenmiştir. Leyla'nın annesi kızının Macit'le evlenmesini çok istemiştir. Amcasının karısı Hadiye yengenin de bu evlenmede rolü çok büyüktü. Leyla'nın İstanbul'da bu garip âşık kocasıyla iyi geçinmesi için elinden geleni de yapmaya karar vermişti.⁵⁵⁹

Aile baskısı hayatın her alanında, herhangi bir konuyla ilgili yaşanan bir gerçekliktir. Birey bu baskılar sonucu hiç istemediği durumlar içerisine girmektedir. Evlilik konusunda da bazı bireyler ailesi tarafından yoğun baskılara maruz kalmaktadır. Bu baskıların ilk sebebi ailenin ve bireyin evliliğe farklı pencerelerden bakmasıdır. Evlenilecek adayla ilgili taraflar farklı değerlendirmeler yapmaktadır ve bunun sonucunda da baskı kaçınılmaz olmaktadır. Bu baskıların ikinci sebebi içinde buldukları toplumun evlilikle ilgili çeşitli dayatmaları yer almaktadır. Bu noktada ebeveynler, toplumun kendilerine dayattığı kuralları çocuklarına dayatmaktadır.

3.2.7.3. Ekonomik Düzeyin Artırılması İçin yapılan Evlilikler

Evlenmek hayatın her noktası ile ilgili bir konu olduğu için evlenmeden önce sosyo-ekonomik düzey, karşıdaki eşte dikkat edilen bir husus olmaktadır. Evlenme niyetinde olan bazı kişiler, kendi sahip olamadıkları ekonomik düzeye evlenme yoluyla sahip olma arzusu taşımaktadır. Bunun sonucunda da toplumda mutsuz evliliklerin sayısı artmakta ve sağlıksız birliktelikler sağlıksız bir toplumun oluşmasına neden olmaktadır.

⁵⁵⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 58

⁵⁵⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 59

⁵⁵⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 95

Toplumun genelinde zengin bir kişi ile evlenecek olan kimseye “hayatın kurtuldu” tabiri kullanılır. Elbette insan, hayatını belli bir ekonomik seviyeye sahip olmadan sürdüremez. Ama evliliğin tek boyutu para olmadığı için, “hayatın kurtuldu” tabiri son derece yanlış bir tabir olmaktadır. Sağlıklı bir evlilik kurmak için eşte aranan özellikler bütünüyle düşünülmeli ama tamamen evliliği maddi imkânlara bağlamamalıdır.

Ayrıca toplumun çeşitli baskılarından dolayı kadınların okuması ve ekonomik düzeylerini kendilerinin sağlayabilmeleri engellendiği için, bazı kadınlar çıkış yolunu evlenmekte bulmaktadır. Günümüzde kadınların okuması yaygınlaşmıştır ve ekonomik düzeylerini kendileri de sağlayabilmektedir. Bundan dolayı bu anlayış bir yönüyle şekil değiştirmiştir.

Türk romanlarına bakıldığında; bazı romanlarda para için yapılan evlilikler anlatılır. Para için evlenen genelde kızlar olmakla beraber, para için evlenen erkeklerde görülür. Bu sebeple evlenen kişilerin bir bölümü daha lüks yaşamak için, bir bölümü ise gerçek sefaletten kurtulmak için bu işi yaparlar. Bu tür evliliklerin hepsi mutsuz olur.⁵⁶⁰

Halide Edip Adıvar'ın romanlarındaki bazı karakterlerin de evlenmek istemelerinin altında evlenmek istedikleri kişinin zengin olması yatmaktadır. Özellikle zengin bir hayat sürmenin hayalini kuran kadınlar ekonomik düzeyini artırmak için bu hususa dikkat ederek eş adaylarını ona göre değerlendirmektedir. Bazen de bu istek anne-baba tarafından ortaya koyulmaktadır. Kızları için gelir düzeyi iyi bir damat istemekte ve bunu önemli bir kriter olarak ortaya koymaktadırlar.

Mev'ut Hükim romanında Kasım Şinasi, "Bekâr, zengin ve sevimli bir adam olduğu için kimi genç hastalarının birkaçından isterik, şairane, hayalci bir başlangıç niteliğinde mektuplar almıştı."⁵⁶¹

⁵⁶⁰ Esen, **a.g.e.**, 1991a, s. 406

⁵⁶¹ Adıvar, **a.g.e.**, 1976, s. 43

Kasım Şinasi'nin zengin olması kadınların ona olan ilgisinin artmasında etkili olmuştur. Hatta hasta olmadığı halde, onu etkilemek için muayene olmaya gelen kadınlar bile olmuştur.

Zeyno'nun Oğlu romanında Mesture Hanım Doktor Asım Bey ile kızı Mazlume'nin evlilik konusunu konuşurken, Asım Bey Diyarbakır'da birçok zabıt olduğunu, Mazlume'nin orada eş bulmak için zorlanmayacağını belirtmiştir. Mesture Hanım ise evlilik kararı için paranın mühim olduğunu, sosyete hayatının bir zabıt parası ile yaşanamayacağını söylemiştir.

Asım Bey, "... O kadar parlak yakışıklı zabıtlar var..." dedikten sonra Mesture Hanım, "*Var ama, bir kısmının parası yok. Parası olan büyüklerin hemen hepsi evli. Siz pek ala bilirsiniz. Babamdan biraz kıvrıntı kalmasa Bey'in parasıyla bu sosyete hayatının yanına yaklaşabilir miydik? İnsan, asri ve medeni hayata ya parasıyla nail olur yahut bir sefir, bir sefaret başkâtibi ile evlenirse*"⁵⁶² diyerek karşılık verdi.

Eş seçerken kişinin kendisi kadar ailesinin de etkili olduğunu daha önce belirtmiştik. Kişinin kendisi ve anne-babasının evlenme sebepleri birbirinden farklı olabilmektedir. Ebeveynler genelde evlatlarının iyi bir maddi olanağa sahip olmasını arzu ettiği için eş seçiminde bu maddi imkânlar onlar için önem arz etmektedir. Görüldüğü gibi Mazlume'nin annesi Mesture Hanım'ın kızının evleneceği eşte aradığı en önemli özelliklerden biri de paradır. Her ne kadar bu husus Mazlum'e için önemli olmasa da annesi bu durumu önemsemektedir.

Sinekli Bakkal romanında Bilal'in dayısı yeğenini Rabia'ya denk görmemiştir ve Bilal'in paşa damadı olacağını Rabia'ya hissettirmiştir. Rabia bu hadiseden sonra Bilal'e soğuk davranmış asla yüzüne bakmamıştır. Bilal'in, "bundan sonra Rabia'dan intikam için Paşa'ya damat olmaya gönlü razı oldu."⁵⁶³ Bir akşam komşu kadın Şükriye Rabia'ya bu akşam Bilal'in ve paşa kızı Mihri'nin nişanlanacağı haberini verdi. Rabia, "*Bahçıvan çırağı nihayet damatlığı elde etti*"⁵⁶⁴ dedi. Komşu kadın Şükriye, "*Konak'ta*

⁵⁶² Adıvar, **a.g.e.**, 2019a, s. 37

⁵⁶³ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 173

⁵⁶⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 175

Damat Bey aşığı, Damat Bey yukarı... Oğlandaki kurumu görme"⁵⁶⁵diyerek Bilal'i zengin kızıyla evlenmenin memnun ettiğini söyledi. Bilal her ne kadar Rabia'yı beğenmiş, onunla evlenmek istemiş olsa da, akabinde gelişen olaylardan sonra paşa damadı olmak cazip gelmiştir.

Tatarcık romanında Zehra, tanıştığı gençler arasından evlenilecek kişileri gözden geçirirken en önemli şartı eşinin zengin olmasıdır. Evleneceği kişinin bir müsteşar yahut bir sefir olmasını arzu etmektedir. Onun düşüncesine göre evlenilecek kişide tetkik edilecek en önemli husus paradır.

Yine aynı romanda annesi Dürdane için uygun eş adayının özelliklerini bir konuşmasında şöyle özetlemektedir: "*Bizim kız çok yaman, hem bir numara zengin hem de bir numara yakışıklı adam istiyor. Hiç ablasına benzemiyor*"⁵⁶⁶ dedikten sonra, "babası ise kızını evlendireceği damatta servet, tahsil ve terbiye üçlüsünün mevcut bulunmasını istiyor. Dürdane'ye o kadar talip çok ki... Hem benim için servet kâfi değil. Tahsil ve terbiye..."⁵⁶⁷ diyerek sözlerine devam etmiştir. Görüldüğü gibi, *Tatarcık* romanında, Fitnat, kızı Dürdane'nin zengin bir evlilik yapmasını ve bundan faydalanmayı ummaktadır.⁵⁶⁸

Döner Ayna romanında Hanife Karatepe köyünden zengin bir arazi sahibinin oğlu ile nişanlanmıştır. Ama Hanife nişanlısına karşı bir aşk, muhabbet duymamaktadır. "*İsmail ile evlenmek yeni çiftlik almak gibi bir şey*"⁵⁶⁹ demektedir. Hanife'nin babası ise kızının İsmail'le evlenmesi için İsmail'in zengin olmasını yeterli bulmaktadır.

Âkile Hanım Sokağı romanında Âkile Hanım'ın oğlu ve gelini geçinemeyen bir çiftti. Gelini sürekli evi bırakır, başka bir yere gider, bir müddet sonra pişman olur geri gelirdi. Âkile Hanım Nermin'e nasıl böyle bir kız oğluna aldığını anlatırken, "*Biz hal hatır sormaya başlamadan, sanki nişan takmaya gelmişiz gibi anası babası pazarlığa*

⁵⁶⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 176

⁵⁶⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2018b, s. 142

⁵⁶⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2018b, 143

⁵⁶⁸ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 388

⁵⁶⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2015, s. 80

giriştiler. Takılacak nişan, yüz görümlüğü, ayrı ev, ev eşyası filan hep konuşulmaya başladı”⁵⁷⁰ dedi. Para ve rahat hayat yaşamak, mutlu bir yuva kurmaktan çok daha önemliymiş gibi davranan kız ve anne- babası Âkile Hanımı epey şaşırtmıştı.

Görüldüğü üzere, Halide Edip Adıvar'ın romanlarında evlilik yoluyla ekonomik düzeyini artırmak isteyen karakterler, sahip olduğu mevcut ekonomik durumun altına düşmek istemeyen karakterler, bulunduğu ekonomik durumu evlendikten sonra muhafaza etmek isteyen karakterler mevcuttur. Bunun yanında evlilik yoluyla ekonomik düzeyin artırılmak istenmesinin bireyin kendi isteğinin olmadığı durumlarda kaleme alınmıştır. Ebeveynler, çeşitli sebepler öne sürerek bu istekte olan taraf konumunda görünmektedir.

3.2.7.4. Ülke Sevgisi İçin Yapılan Evlilikler

Vatan; insanın halen üzerinde yaşadığı, geçmişin acı ve tatlı hatıraları ile avunduğu, istikbâle ümitle baktığı, kısacası her üç zamanı da idrak ettiği bir mekândır. Yüzlerce yıl yurt edinilen, uğrunda şehitler verilerek kanla yoğrulan toprak parçası vatandır.⁵⁷¹

Dünyada, namus ve şerefimizi koruyarak huzur ve güven içinde yaşamak, ancak bağımsız bir vatana sahip olmakla mümkündür.⁵⁷² Atalarımız bağımsızlık uğrunda, kalplerinde taşıdıkları vatan sevgisiyle bu uğurda canları pahasına savaşmışlardır. Vatan ve vatan sevgisinin mukaddesliği, Müslüman Türk milletince en mübarek seviyeye yükseltildiği tarihen tasdik edilmiş bir gerçektir.⁵⁷³

Halide Edip Adıvar vatan bağımsızlığı için mücadele edilen günlerde yaşamış ve savaş meydanlarında bizzat bulunmuş bir yazardır. Eserlerine o günlerin izlerini işlemiştir. Aktardığı olay örgüsündeki karakterler içerisinde vatan sevgisi üst düzeyde olan karakterler vardır. Bu karakterlerden bazıları da kadınlardır. Kadınlara vatanları uğrunda yapabilecekleri hiçbir fedakârlıktan kaçınmamışlardır. Ülkenin selameti

⁵⁷⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2020c, s. 75

⁵⁷¹ Şükrü Özbuğday, “ Milletimizde Vatan Sevgisi”, **Diyanet Aylık Dergisi**, S. 63, 1996, s. 9

⁵⁷² Özbuğday, **a.g.e.**, s. 10

⁵⁷³ Özbuğday, **a.g.e.**, s. 9

adına gerçekleştirmek zorunda kaldıkları evlilikleri olmuştur. Aşağıda bu durumların örneklerini görmekteyiz:

Vurun Kahpeye romanında, Aliye Öğretmen, Yunan komutan Damyanos'un kendisine ettiği evlilik teklifini ülkesi için kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu teklifi kabul etmemek için altı ay direnmiştir ama ülke sevgisi ve ülkenin kurtuluşu her şeyden önce gelmiştir. Bu biçare kız memleketi için altı ay evvel reddettiği korkunç fedakârlığı, onun kalbinde kendisine rakip olan memleket aşkının zaferi için yapıyordu.⁵⁷⁴

Bu romanda verilmek istenen ana mesaj, bir memleketin refaha erişebilmesi için sadece dış düşmandan masun olması yetmez. Dış düşman kadar tehlikeli olan taassup ve cehalet de mutlaka izale edilmesi gereken güçlerdir. Bu ana mesajın arkasından romanda kıyaslandığı sezilen ferdi aşk ve milli gaye temalarına dayanarak da vatan aşkının her türlü sevgi ve rabıtanın daha üstün olduğu mesajına da varılabilir.⁵⁷⁵

3.2.7.5. Belirli Bir İdeoloji (Maksat) İçin Yapılan Evlilikler

Kadın ve erkekler evlilik kurumunu aşk ve sevgi bağıyla kurmayı öncelerseler de evliliğe karar vermede bunların dışında sebepler de bulunmaktadır. Bu sebeplerden biri de duygusal boyutun dışında kalan, bazı çiftler için ya da çiftlerden biri için önemli olan, ortak bir ideolojiye (maksada) sahip kişilerle evlenmek istemektir. Ortak bir maksat çerçevesinde evlenmek niyetinde olan çiftlerin yanında bir de sahip olduğu ideoloji uğruna-istemediği bir kimseyle bile olsa- evlilik yapan kişiler vardır. Bu tür evlilik görüntüleri Halide Edip'in romanlarında mevcuttur.

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında kimi zaman birbirini hem hayat arkadaşı hem de maksat arkadaşı olarak seven çiftler görmekteyiz. Çiftler sahip oldukları benliklerini bir maksat etrafında buluşturmak istemektedir. Hatta bu çiftler,

⁵⁷⁴ Adıvar, a.g.e., 2019e, s. 188

⁵⁷⁵ Bekiroğlu, a.g.e., s. 222

maksatlarının yararına, kavuşamamayı bile göze almışlardır. Sonrasında da sahip olduğu maksat uğruna muhaliflerle bile evlenmişlerdir.

Halide Edip'in romanlarında bir de aşk-kadınlık ve fikir dünyası- maksat konusunu uzlaştıramamış ve aralarında karar verememiş karakterler vardır. Yazarın kaleme aldığı ilk romanlarda kadınlar, maksatları konusunda cesaret gösterememişler ama sonraki romanlarda kadınlar hiç korkmadan maksat insanı olmaktan kaçınmamışlar, bu uğurda evlilik yapmışlardır.

Handan adlı romanda, Nazım Handan'ın fikir dünyasını besleyen hocası iken, ona farklı duygular beslemeye başlamış, nihayetinde de evlenme teklif etmiştir. Handan, Nazım'ın evlenme teklifini ondaki "maksadı" aşamadığı, bir kadın olarak değil de bir dava arkadaşı olarak gördüğü için reddetmiştir.

Aslına bakılırsa Handan'ın en büyük hayali Anadolu'daki insanların fikir ve ruh dünyalarını geliştirmek için dolaşmaktır. Ama ne yazık ki kritik eşiği aşamaz. 'Maksadın kızı' olmak için önünde açılan yolu göremez. Ne Anadolu'ya gidebilir ne de insanlık için sonsuzluğa ulaştıracak bir fedakârlıkta bulunabilir. Handan bu haliyle uyanmış ancak henüz kendini aşamamış dönem kadının trajik örneği olarak kalır.⁵⁷⁶

Nazım'ın bizzat yarattığı bu kadına âşık oluşu ve ona 'maksadın kızı' olmayı teklif edişi, ruh arkadaşlığının sosyalleşen dönemde 'fikir/dava' arkadaşlığına dönüşmesi isteğidir. Erkek sosyal meseleye uyanmasına yardımcı olduğu kadını, mücadelesinde yanında görmek ister.⁵⁷⁷

Handan, maksat arkadaşlığı ile evlilik arasında bağlantı kuramamıştır. Ona göre, ikisi farklı şeylerdir. Handan, Nazım'ın amacı yolunda çalışmak için onunla evlenmenin gerekliliğine inanmaz. Bir arkadaş ya da kardeş olarak da bunu yapabileceğini düşünür ve bu nedenle Nazım'ın evlilik teklifini hiç düşünmeden reddeder.⁵⁷⁸

⁵⁷⁶ Hülya Argunşah, "Halide Edip'te Değişen Kadının Romandaki İzdüşümleri: Seviye Talip'ten Ateşten Gömlek'e", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C. 37, S. 37, 2015, s. 41

⁵⁷⁷ Argunşah, *a.g.e.*, s. 41

⁵⁷⁸ Erdal, *a.g.e.*, 2008a, s. 154

Handan hayat arkadaşlığında sosyal bir mana arayan Nazım'la evlenmemiş, esasında isteklerine hiç uymayan, ama kadınlığına hitap eden Hüsnü Paşa ile evlenmiştir. Handan, Nazım kadınlığını yok saydığı için, maksat anlamı içeren evlilik teklifini kabul etmemiştir. Romanın ilerleyen aşamasında Neriman'ın kocası Refik Cemal de Handan'a tutulmuştur. O da arkadaşı Nazım gibi, Handan'daki maksada yoldaş olma kabiliyetini görmüş, fikri konuşmalarla ruhunu besleyebileceğini anlamıştır. Refik Cemal arkadaşı Server'e Handan'ı anlatırken konuşmanın özünde, Handan'ın hem ruh arkadaşı hem de dava arkadaşı olabileceğini söylemiştir. Görüldüğü gibi maksat birlikteliği, erkeklerin kadınlarda veya kadınların erkeklerde aradığı, hatta evlenmeye karar vermelerinde etkili olan bir husustur.

Yeni Turan romanında Yeni Osmanlılığı temsil ve kabul eden Hamdi Paşa, Yeni Turan'a mensup Kaya'ya teyzezadesi Oğuz'u idamdan kurtarması amacıyla evlenme teklif etmiştir. Bu teklifi duyan Kaya, hiddetle kapıya yönelince Hamdi Paşa öyleyse teyzezadenizi kurtarmak mümkün olmayacak demiştir. Kaya böylesi bir pazarlığa giriştiği için Hamdi Paşa'nın yüzüne nefretle bakarken, Hamdi Paşa Kaya'ya safiyâne duygularını açmıştır. Kaya bu meseleye aşk mazeretini karıştırmamasını söyleyince, "*Niçin Kaya? Sizi sevebilen yalnız Oğuz bey mi kalsın?*"⁵⁷⁹ diyen Hamdi Paşa'ya:

*"Oğuz Bey... Oğuz Bey'den bahsetmeyiniz. Oğuz Bey'e mevcudiyetimin derecesini keşfeder etmez, bundan istifadeye kalkıştınız"*⁵⁸⁰ diyen Kaya "*Uzun ve meşakkatli, yalnız hayatımın bir tek aşkı oldu. O da Yeni Turan rüyasını benimle beraber görüp benimle beraber hayatta bir eşini yapmak için çalışan Oğuz! Fakat Oğuz ve ben maksadımız için yaşamakla birbirimizi kâfi seviyoruz addettik, bütün şahsi saadeti onda bulduk*"⁵⁸¹ diyerek sözlerine devam etti.

Ama Kaya'nın bu sözlerinden sonra Hamdi Paşa Oğuz'un bu şartlarda salıverilmesinin mümkün olmadığını söyleyince, Kaya, "*... Yanaklarından yuvarlanan*

⁵⁷⁹ Adivar, a.g.e., 2019b, s. 55

⁵⁸⁰ Adivar, a.g.e., 2019b, s. 55

⁵⁸¹ Adivar, a.g.e., 2019b, s. 56

*sessiz yaşlarla, şimdi derin bir sızlayışla takdir ettiğim samadani bir fedakârlıkla, Peki haydi Oğuz'un tahliyesini yazınız" dedi.*⁵⁸²

Kaya adeta Handan'ın tersine çevrilmiş biçimidir. İsmi gibi sert bir kadın olarak kendi beniyle ve kadınlığıyla ilgili bütün duygularını yok etmiş, tam bir dava kadınına dönüşmüştür. İnandığı hayat ve değerler dünyasının Yeni Turan tarafından gerçekleştirileceğinden emindir, kendini bu siyasal mücadeleye düşünmeden feda eder. Yeni Turan'ın lideri ve hem ruh hem fikir arkadaşı Oğuz'un hapisten salıverilmesi karşılığında yeni Osmanlı Partisi lideri Hamdi Paşa'nın evlilik teklifini kabul eder.⁵⁸³

Tatarcık romanında Recep, Lale'ye yakınlık duymaya başladıktan sonra hislerini Lale'ye söyleyince Lale evlenmek niyetinde olmadığını ve maksadının Poyraz Köyü modernleştirmek olduğunu, halkı için bir şeyler yapmak istediğini söylemektedir. Recep de kendisinin avukat olacağını ve mazlum halkı savunmak için, onların yanında yer almak için var gücüyle çalışacağını, maksatlarının aynı olduğunu ve evlenirse güç birliği olabileceğini söylemiştir.⁵⁸⁴

Recep Lale'ye aralarında ortak bir maksadın var olduğunu, evlilik kurumu ile maksatlarını daha da güçlendirmeyi teklif etmiştir. Lale'nin hayatının bir amacının oluşu, ayaklarının üzerinde durmaya çalışması Recep'i Lale'ye yakınlaştırmış, duygusal olarak hissettiği aşkı güçlendirmesine fayda sağlamıştır.

3.2.8. Evlilik Kurumunu Zedeleyen Sebepler

3.2.8.1. Eşler Arası Anlaşmazlıklar

Evlilik bağlantısı karmaşık ve duygusal yönden de sürekli olarak değişen bir ilişkidir. İki insanın bağlılıkları bir törenle yasal hale geldikten sonra evlilik yaşamı başlar.⁵⁸⁵Başlayan evlilik yaşamıyla eşler arasında değişik içerikteki anlaşmazlıklar da kaçınılmaz olur.

⁵⁸² Adıvar, **a.g.e.**, 2019b, s. 57

⁵⁸³ Argunşah, **a.g.e.**, s. 44

⁵⁸⁴ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 399

⁵⁸⁵ Özgüven, **a.g.e.**, s. 113

Evlilik iki farklı ailede yetişmiş iki bireyin bir araya gelerek oluşturduğu bir yapı olduğu için sorunsuz bir birliktelik yaşanması imkânsızdır. Çiftlerin ailelerinden kazandıkları davranış kalıpları belli noktalarda uyumsuzluğun ve çatışmaların yaşanmasına sebep olabilmektedir.

Eşler arasındaki çatışma, eşlerin sorun çözme konusunda yaşadığı zorluklar, birbirlerinin farklılıklarını kabul etmedeki güçlülüktür. Evlilik çatışması yetersiz bir şekilde yönetilmiş ya da yönetilen çatışmadır.⁵⁸⁶

Sağlıklı aile denildiğinde akla, içerisinde sorunların olmadığı, hiçbir tartışmanın, çatışmanın yaşanmadığı aile gelmektedir. Aslında, insanların birlikte yaşadığı bir yerde tartışma ve hatta kimi zaman şiddetli çatışma kaçınılmazdır. Geçici ve sıradan ilişkilerin sorunsuz ve çatışmasız olabilmesi ne kadar doğalsa kalıcı ve sorumluluk gerektiren evlilik birliğinde sorunların ve çatışmaların ortaya çıkması da yine o kadar doğaldır. Özellikle bu aynı mekânı ve bir ömürlük zamanı paylaşanların birlikteliği ise, tartışma daha da normal hale gelir.⁵⁸⁷

Ailede ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürümesi sağlıklı bir toplum idealine ulaşmak için önemlidir. Ancak, yaşanan sosyal hayat içerisinde aile içi ilişkilerin her zaman beklendiği ve istenildiği gibi yürümediği; zaman zaman çatışma, kavga ve şiddet ortamlarının meydana geldiği görülmektedir.⁵⁸⁸ Eşler arasında sürekli anlaşmazlıklar yaşanacak diye bir durum söz konusu değildir. Ama sorunsuz ve krizsiz bir evlilik düşünmekte hayaldir. Bu yüzden eşlerin, anlaşmazlık içine düştüklerinde kriz yönetimi uygulamayı öğrenmesi gereklidir.⁵⁸⁹

Her evlilikte kaçınılmaz olan anlaşmazlıklar, evliliğin yapısını bozmadığı sürece doğaldır. Yapılan tartışmalar evlilik kurumunu zedeleyecek tavrda ve içerikte ise sorun tam da o noktada başlamaktadır. Anlaşmazlık yaşadığımız esnadaki tavrımız,

⁵⁸⁶ Derya Şengül Öner, “Evli Bireylerin Evlilik Çatışması, Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Uyumlarının İncelenmesi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2013, s. 10

⁵⁸⁷ Ali Bayer, “Aile de Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Çözüm Önerileri”, **Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, 2018, s. 219

⁵⁸⁸ Bayer, **a.g.e.**, s. 216

⁵⁸⁹ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 76

sonrasında yaşanacak olayların gidişatını belirlemektedir. Ama ne yazık ki eşler arasında yapıcı, iyi niyet barındıran, güven duygusunun hissedilebildiği tartışma ortamı yok denecek kadar azdır. Eşler arasındaki tartışmalar ego savaşları haline dönüşerek, yıkıcı bir hal alabilmektedir.

Evlilik çatışması sıklık, şiddet, içerik ve çatışmanın çözümü açısından farklılık gösterir. Bazı eşler günde bir iki kez çatışma yaşarken bazı eşler yılda bir iki kez çatışma yaşamaktadır. Çatışmada sözel ifade yerine fiziksel şiddet kullanan çiftler vardır. Eşler arasında çatışmaya yol açan konular örneğin kadının çalışma durumundan çocuk sahibi olmaya kadar değişiklik gösterebilmektedir. Kimi çatışmalar çözümlenebilmekte kimi çatışmalar ise çözümsüz kalmaktadır.⁵⁹⁰

Aile içi ilişkilerin sağlıklı biçimde sürmesi, bireylerin aile çatısı altında kendilerini mutlu hissetmeleri hem birey hem de toplum açısından önemlidir. Gerek bireysel gerekse sosyal hayattan kaynaklı bir takım problemlerin, çatışmaların, şiddet ortamlarının yaşanması istenmeyen bir durum olsa da yaşandığı görülmektedir. İnsan sosyal bir varlıktır, ilişkiler yaşar ve birtakım engellenmeler, beklentilerin karşılanmaması gibi durumlarda çatışmalar ortaya çıkar.⁵⁹¹

Aile üyeleri duygu ve düşüncelerini gerçekçi bir biçimde birbirlerine aktarmalarını sağlayacak demokratik bir ortam oluşturmalarıdır. Baskıcı ve otoriter bir ortamda bireyler gerçek duygularını gizleme yoluna gidecekler, yaşanan çatışmaya çözüm getirmek yerine sorunu yok saymayı seçebileceklerdir. Böyle bir durum yaşanan anlaşmazlıkların katlanarak büyümesine yol açacak ve içinden çıkılmaz bir hal almasına istemeden katkıda bulunacaklardır. Halbuki sorunların rahatça ifade edilebildiği bir ortam sağlanırsa bireyler sorunları büyümeden çözecek ve sağlıklı ilişkiler geliştirme imkanı bulacaklardır.⁵⁹²

Evlilik öncesi gençlerin ilgisi hep birbirlerine yöneliktir ve birbirlerini memnun etmeye çalışırlar. Evlenecekleri kişinin beklentilerini, ihtiyaçlarını, isteklerini

⁵⁹⁰ Öner, **a.g.e.**, 2013, s. 11

⁵⁹¹ Bayer, **a.g.e.**, s. 2018, s. 230

⁵⁹² Bayer, **a.g.e.**, s. 230

düşünerek hareket ederler. Evlendikten sonra ise şahsi öncelikler ön plana çıkar, tarafların zaafıları, kontrolsüz hareketleri daha çok dikkat çeker. Aslında eşler birbirine karşı daha doğal davranmaya başlarlar. Evlilik öncesi eşlerin birbirlerine duyduğu ilgi ise evlilikten sonra başka alanlara yönelir. Bütün bunlar kişilerin evliliğe bakış açısını değiştirir ve ister istemez ilişkide kriz ve çatışmalar ortaya çıkar.⁵⁹³

Evlilik sonrası süreçte anlaşmazlıkların dozu artar ve taraflar karşılıklı bir uzlaşma dili kuramazlarsa evlilik kurumu zedelenmeye başlar. Evlilikte eşler arasındaki anlaşmazlıkların birçok nedeni vardır. Bütün kültürlerde karı-kocanın uyması gereken kurallar, saygı duyması gereken durumlar mevcuttur. Eşler bu noktalarda hassasiyeti az gösterirlerse anlaşmazlıkların fitili ateşlenmiş olur. Böylelikle eşler birbirlerine karşı yabancılaşırlar, birbirlerinden soğurlar ve ortak noktaları her geçen gün biraz daha azalır.

Anlaşmazlık yaşanan konular önemli olmakla birlikte çoğu kez önemsiz de olabilmektedir. Çiftler öyle bir hale girerler ki büyük sorunlar küçük, küçük sorunlar büyük hale gelebilir Ama yine de, karı-koca ve aile geçimsizliğinin ana nedeni “iletişim” kopukluğudur. Anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için en iyi yolu, aile içi iletişimi geliştirmektir. Karı- koca olarak anlaşmazlıklarda çözümü beraber bulmaya çalışmak anlaşmazlıkları azaltmada bir yoldur.⁵⁹⁴

Anlaşmazlıkları başlatan ve devamını getiren durumlar karmaşıktır. Sosyal sebepler dini sebepler, ekonomik sebepler, sınıfsal sebepler, mizaç farklılıkları hayata farklı pencerelerden bakma vs. bu durumlardan birkaçıdır.

Evlilikte anlaşmazlıkların, buna bağlı olarak da tartışmaların kaçınılmaz olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi bireylerin tartışma esnasındaki davranışları önemli olmaktadır. Tartışmayı büyüten ve çözümsüz hale getiren davranış kalıpları ve sözler evliliğin sağlıklı ilerlemesinin önünde büyük engel oluşturmaktadır. Tartışma esnasında olumlu bir iletişim dili oluşturularak, istenmeyen

⁵⁹³ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 51

⁵⁹⁴ Özgüven, **a.g.e.**, s. 68

durumun, kişiyi rahatsız eden tarafları hakkında çözüme kavuşturucu konuşmalar yapılması ve sakin kalmaya çalışılması gerekmektedir.

Yaşanan anlaşmazlıklar eğer çözüme kavuşturulamaz ise, evlilik toplumdaki sosyal yapıyı etkileyen bir kurum olduğu için, topluma olan yansımaları uzun vadede hissedilebilmektedir. Uzlaşamayan, iletişim kurma konusunda sıkıntı çeken, hatta anlaşmazlıklar neticesinde fiziksel veya psikolojik şiddet uygulanan ailelerin tarafları ve yetiştirilen çocuklar topluma mutsuz bireyler olarak katılmaktadır. Aile yaşamında mutlu olmayan, anlaşıldığını hissetmeyen, kendini açık bir şekilde ifade edemeyen, sürekli tartışmaların yaşandığı bir ortamda yaşamak durumunda kalan bir birey ne kendisi mutlu olmaktadır ne de çevresine mutluluk verebilmektedir.

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında da çeşitli sebeplerle evliliklerinde anlaşmazlık yaşayan çiftler vardır. Kıskançlık, aile ve aile dışında kalan üçüncü şahıslar, sınıf farkı, tam olarak oturmamış evlilikler, gönüllü yapılmayan evlilikler, çok eşlilik bu nedenler arasında sayılabilir. Ama burada dikkat çeken husus mutsuz evliliklerin ve bireylerin beraberinde anlaşmazlıkları getirmesi ve sonrasında yaşanan bu anlaşmazlıkların mutsuzluğun artmasına etki etmesidir.

Seviye Talip romanında, Macide ve Fahir evlerine gelen misafirleri Numan ve Samime'yi gayet medeni bir şekilde ağırlamışlardır. Ama Macide'nin annesi bu durumu çok aşırı bulmaktadır ve Fahir'in karısını arkadaşıyla bu şekilde görüştürmemesi gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Fahir ile kaim validesi arasında tartışma yaşanmıştır. Bu duruma Macide hayli üzülmüştür. Kaim validenin olaya bu şekilde müdahil olması Macide ve Fahir arasında bir anlaşmazlık çıkmasına sebebiyet vermiştir ve Fahir bu durumu şöyle aktarmaktadır:

*"Sonunda, Macide ile açılacak kaçınılmaz çatışmaların sıkıntısı ile bastonumu elime alarak sokağa fırladım."*⁵⁹⁵ Fahir ile Macide arasına ister istemez bir soğukluk girmiştir. Fahir'de Macide'de yolda anlaşan bir çift görseler, bunu nasıl başardıklarını sorgulamaktadır.

⁵⁹⁵ Adıvar, a.g.e., 1987, s. 36

Görüldüğü gibi, evlilikte anlaşmazlıkların nedenlerinden biri ailelerin, evli çiftlerin aralarındaki konulara ya da hayatlarına müdahale etmeleridir. Eşler aralarındaki durumu daha yumuşak bir geçişle çözeceklerse bile aileler durumu içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir. Arada kalan kişi annesinden, babasından ve eşinden yana çok sıkıntı yaşamakta bu durum evliliği zedeleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Handan romanında Hüsnü Paşa ve Handan arasında bir türlü çözüme kavuşmayan anlaşmazlıklar vardır. Hüsnü Paşa evde bağırarak ve kızgınlıkla Handan'a olmadık sözleri sarf etmektedir. Anlaşmazlıkların genel sebebi kıskançlık ve Handan'ın ev işlerini yapmamasıdır. Hüsnü Paşa Handan'ın hem kıskançlık yaptığını hem de dırdır yaptığını Neriman'a şöyle aktarmaktadır:

*"Handan'ın hırçınlığı artık bana kendimi astıracak, bu ne çekilmez şey Efendim! Dır dır dır! Bu kadar azaba bedel bari evde bir rahat olsa."*⁵⁹⁶ *Handan'ın haberi yok. Bu sabah elime verdiği fanilanın bir düğmesi eksik. Sanki bu eve ben masraf etmiyorum, ben bu evin efendisi değilim! Söyle Allah aşkına, bir kadın evvela kocasının üstünü başını düzeltir. Sonra kıskançlık kavgası eder!"*⁵⁹⁷

Handan ve Hüsnü Paşa arasındaki en büyük anlaşmazlık nedeni kıskançlıktır. Handan evlilik kurumuna son derece önem veren bir kadındır. Hüsnü paşa ise evlilik kurumuna önem vermeyen bir kimsedir ve karısını başkalarıyla aldatmaktan çekinmez. Anlaşmazlıkların görünen sebebi budur. Hüsnü Paşa'nın Handan'ın ruhundan anlamaması da görünmeyen bir neden olarak aralarındaki muhabbeti azaltmaktadır.

Karı-koca arasındaki anlaşmazlıklar aradaki sevgi bağını kopararak, evliliğe vurulan darbelerden biri olmaktadır. *Son Eseri* romanında Feridun Hikmet'le karısı Mediha çok fazla anlaşmazlık yaşamakta ve kavgalar hiç eksik olmamaktadır. Feridun

⁵⁹⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 111

⁵⁹⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 111

Hikmet, o yaz evden ayrılıp, başka bir eve bir müddet kalmaya gidince anlaşmazlıkların azaldığını şu sözleriyle ifade etmektedir:

"Nasıl oldu bilmiyorum fakat bu evin havasında sükûn var. Hemen hiç kavga etmedik, için için birbirimize beslediğimiz kin hiç canlanmadı." ⁵⁹⁸

Mev'ut Hüküm romanında da, Sara ve Süruri çeşitli sebeplerle sürekli anlaşmazlık yaşayan bir karı-kocadır. Süruri ailesi ile pek ilgilenmeyen, eğlence hayatına, alkole kendini vermiş halde yaşayan bir kişidir. Süruri eve geldiği vakit kavga etmeye başlarlar ve Süruri Sara'ya şiddet uygulardı. Kızları Atife, anne-babasının bu durumuna hayli üzüldü.

"Sofrada biraz durdu... Kapının önünde azıcık bekledi. Büyük bir sinirlilikle Kasım'ın elini sıktı. Yavaş fakat ta kalbinin en karışık yerinden gelen bir sesle, hizmetçiler sabahleyin kendisini giydirirken babasının annesini dövmüş olduğunu söylediklerini, kuru bir hıçkırıkla kekeledi." ⁵⁹⁹

Yaşanan anlaşmazlıklara, kavgalara hatta şiddete şahit olan çocuklar için bu ömür boyu taşınacak bir travma olarak kalmaktadır. Evlilikte yaşanan tartışmaların iki tarafı olduğu düşünülse de çocuklar bu yaşananların, onlar dışında kalan muhataplarıdır. Görüldüğü gibi Atife için şahit olduğu olaylar onu yaralamaktadır.

Kalp Ağrısı romanında Azize ve Hasan'ın anlaşmazlık sebepleri de kıskançlıktır. Mutlu geçirecekleri her an kıskançlık tartışması yüzünden kavga ile sonuçlanmaktadır. Anlaşmazlık yaşadıkları konu genellikle kıskançlık olduğu için de hiçbir zaman sonu gelmemektedir. Çünkü Azize için bu durum hastalık haline dönüşmüştür.

Zeyno'nun Oğlu romanında Zeyno ve Muhsin Bey, Kaymakamın karısı Mesture Hanım ve Saffet konusu açıldığı zaman ortak noktayı bulamamakta ve hep anlaşmazlığa düşmektedirler. Yani üçüncü şahıslar anlaşmazlık yaşamalarına sebep olmaktadır. Hatta bir akşam "Saffet münakaşasının aldığı şekil ikisine de bu meseleye

⁵⁹⁸ Adıvar, a.g.e., 2018a, s. 26

⁵⁹⁹ Adıvar, a.g.e., 1976, s. 101

tekrar temas etmemek ve edilirse daha kapalı ve sathi davranmak arzusu verdi. Esasen Diyarbakır'daki hayatları yepyeni belki de üzücü ihtimallerle dolu olabilirdi; onu daha fazla karıştırmamak hayatlarına ihtiyari teşevvüşler sokmamak ikisi için de daha hayırlı olacaktı.”⁶⁰⁰

Sinekli Bakkal romanında Osman ile Rabia'nın sınıf farkı aralarındaki anlaşmazlıkların en büyük nedenidir. Rabia evlendikten sonra muhitini terk etmemiş, Osman'a Sinekli Bakkal'da yaşamayı kabul ettirmiştir. Osman da Rabia'nın çalışmasını istememektedir. Çünkü varlıklı bir adamdır. Aralarındaki bu farklılıklardan kaynaklı tartışmalarda kaçınılmaz olmaktadır. Osman aralarındaki sorunları konuşarak çözüme niyetinde olsa da Rabia hep hırçınlıkla karşılık vermektedir. Osman, " Bir akşam bu noktaları mantıki bir şekilde, sakın bir sesle Rabia ile münakaşa etmek istedi. Kızın dudakları sımsıkı, kilitli gibi gözleri yabancı ve uzak hiç cevap vermedi. Uyuşamadıkları noktalarda onun bu anûd sükûtu Osman'ın pek sinirine dokunuyordu. Söylemek istemediği şeyler ağzından kaçtı, sesi ilk defa mutfaktan duyuldu. Fakat yalnız onun sesi." ⁶⁰¹

Başka bir gün Osman karısı Rabia'ya Hilmi Bey'in piyanosunu satın alacağını söyledi. Rabia piyanoyu nereye koyacağını sordu. Osman selamlığı kiralamaya karar verdiğini, orayı döşeyeceğini ve yardımcıları alıp biraz rahat etmek istediğini söyledi. Ama Rabia kocasının omuzlarındaki ellerini iterek olmaz diyordu. "Osman, haksız yere anasından dayak yemiş bir çocuk gibi kırılmıştı. Halbuki selamlığa gelirken, bu parlak planını Rabia ile konuşmayı düşünürken ne kadar içi sevinçle dolu idi. Rabia'nın gözleri parlayacak, onunla bu planı müzakere edecek sanmıştı. Halbuki kız adete hakaret etmişti. Osman'ın teklifinde bu kadar kızacak ne vardı. Bu Rabia ne zaman Osman'ı anlayacak?"⁶⁰²

Evlenmeden önce çevresindeki kişiler Osman ve Rabia'nın birbirine uygun olmadıklarını, aralarında hem yaş farkı hem sınıf farkı hem de din farkı olduğunu

⁶⁰⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2019a, s. 159

⁶⁰¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 373

⁶⁰² Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 415

söylemişlerdir. Onların evlenmeden önce dert edinmedikleri bu konular evlendikten sonra en büyük anlaşmazlık konusu olmuştur.

Sonsuz Panayır romanında Nihat Sertman ve Safinaz evliliklerinde anlaşmazlık yaşayan bir başka çifttir. Anlaşmazlıklarının çeşitli sebepleri vardır. Safinaz kocasının babasından hiç hoşlanmamaktadır ve kocası bunun hesabını karısına sormaktadır. "*Sen babamdan hoşlanmıyorsun, yüzüne bakmak bile istemiyorsun, halbuki seni almak istediğim vakit annemin gönlünü o etti*" demiştir.⁶⁰³ O akşamki kavgalarının sebebi üçüncü kişiler olmuştur ve kavga bir türlü sona ermemiştir. Kadının sessiz hali kocasını iyice kıskırtmıştır.

Bazen de anlaşmazlık nedenini maddi sebepler oluşturmaktadır. Eşinin gelirinden memnun olmayan taraf bunu sorun haline getirip tartışma konusu yapabilmekte hatta evi terk etmektedir. *Âkile Hanım Sokağı* romanında Âkile Hanım, gelini evi terk edip gidince torunları ona gelirdi. Yine bir gün torunları gelmişti. Nermin, Âkile Hanımı ziyarete gittiğinde çocukları görünce şaşırmişti. Çocukların Âkile Hanımın torunları olduğunu öğrendi. Âkile Hanım çok dertli bir şekilde başındaki olayları anlattı. Oğlu ve gelini arasındaki anlaşmazlığın ve kavganın daha nikâh dairesinde başladığını söyledikten sonra "*Tam yedi yıldır evlidirler Oğlum ne kazanırsa ona getirir... Fakat bu kazancı ona kâfi gelmiyordu galiba. Gördünüz ya iki tane de nur topu gibi evlat. Lakin o ikide bir de çocuklarını da yüz üstü bırakır, gider. Döner, dolaşır, sonra gelir, bizim oğlanın gönlünü alır*" dedi.⁶⁰⁴

Sevda Sokağı Komedyası romanında Macit'le zorunlu olarak evlilik yapan Leyla, kocasıyla aynı odada kalmayı kesinlikle kabul etmemektedir. Bir gün Macit karısı Leyla'nın odasında yatmaya karar vermiştir. Fakat ilk ağızda gürültülü didişmeleri kavgaları hemen o akşam başladı.⁶⁰⁵ Leyla Macit'le zorunlu olarak evlenmişti. Bundan dolayı evlendikleri ilk andan son ana kadar anlaşmaları tek bir gün olmamıştı.

⁶⁰³ Adıvar, **a.g.e.**, 2016, s. 150

⁶⁰⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2020c, s. 75

⁶⁰⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 105

Zorunlu evlilik ilişkilerinde eşler birbiriyle iyi geçiniyormuş gibi görünseler bile, gerçekten istedikleri için değil birlikte olmak zorunda oldukları için beraberliklerini sürdürmeye çalışırlar. Bir evlilikte eşler ilişkilerini tümüyle zorunlu bir ilişki olarak algılamaya başarlarsa, evliliğin tüm duygusal heyecanı ortadan kalkmaya ve eşler arasında çatışmalar çıkmaya başlar.⁶⁰⁶

Çaresaz romanında Münir ve karısı Şehnaz bir türlü Mediha konusunda anlaşamıyorlardı. Dolayısıyla bu durum evliliklerine etki ediyordu. Münir'in annesi öldükten sonra artık Mediha'nın Yeşil Köşk'te kalmasını istemeyen Şehnaz kocasına baskı yapıyordu. Şehnaz Mediha bu evden gidecek dedikçe, Münir bu kadar acele etmeye gerek yok diyordu. Konuşmanın sonunda "Oda kapısından çıkarken Şehnaz arkasından gidiyor merdiven başında bağırarak konuşuyordu:

"- Yine onun odasına değil mi?"

*- Evet, sade rahatı orada buluyor, başımı dinliyorum."*⁶⁰⁷

Bu gergin ortam gün geçtikçe artarak devam etmiştir. Anlaşmazlıkların ardı arkası kesilmemiştir. Anlaşmazlığın en büyük nedeni Münir'in Mediha'yla imam nikâhli olarak evli olmasıdır. Resmi nikâhli karısı Şehnaz bu durumu kabullenememiştir ve Mediha'yı istememektedir.

Evlilik iki kişi tarafından kurulan karmaşık bir yapıya sahiptir. Farklı ailelerde farklı bir toplum yapısında yetişmiş kişilerin, karşılaşılan olayları algılama ve tutum geliştirme durumları da elbette farklı olmaktadır. Eşlerin ortaya koydukları tutum ve davranışları, yaşanan olayın anlaşmazlık boyutuna taşınmasına sebep olmaktadır. Görüldüğü üzere Halide Edip Adivar da romanlarında çeşitli sebeplerle anlaşmazlık yaşayan çiftlere yer vermiştir. Yazarın kaleme aldığı eserlerde en büyük anlaşmazlık sebebi kıskançlık duygusudur. Bunun yanında evlendikten sonra birbirine uygun olmadığını anlayan çiftlerde ortak noktalarda buluşamadıkları için anlaşmazlık yaşamaktadır. Öyle ki anlaşmazlık ve tartışma yaşanmayan evlilik yoktur. Bu devrede

⁶⁰⁶ Özgüven, **a.g.e.**, s. 114

⁶⁰⁷ Adivar, **a.g.e.**, 2019c, s. 71

çiftlerin anlaşmazlık karşısında sergiledikleri tavır önemli olmaktadır. Ortak noktalarda buluşulması evliliği kurtarma noktasında doğru hamle haline gelmektedir.

3.2.8.2. Eşler Arasındaki Kıskançlık

Kıskançlık toplumsal ilişkilerde sıklıkla rastlanan, kişinin kendine ait olanı veya olmayanı kendi benliğinin merkezinde hissetmediği zamanlarda yaşadığı duygudur. İnsanlar çeşitli şeyleri kıskanabilmektedir ve bu bazen maddi bir obje bazen manevi bir duygu olabilir.

Kıskançlık genellikle aşk ve sevgi söz konusu olduğunda ortaya çıkan bir duygudur. Dar anlamda kıskançlık kişinin, sevdiği şahıs bir başkasını tercih ettiği zaman gösterdiği telaş ve endişedir. Bilgi, sanat, nüfuz, güç, mal, mevki gibi toplumun değer verdiği şeylerin elden gitmesi korkusu ve bunları koruyup kollama isteği de genel olarak kıskançlık kavramıyla ifade edilir.⁶⁰⁸ Ama insan hayatında en büyük krize sebep olan kıskançlık eşler arasında yaşanan kıskançlıktır ve evliliği zedeleyen sebeplerin başında gelmektedir. Bu yüzden evlilikte kıskançlık ciddiye alınmalı ve bu duyguya karşı akıllıca hareket edilmelidir.⁶⁰⁹

Evlilikte kıskançlık duygusu eşler arasında kaçınılmaz bir durumdur. Belli bir ölçü dâhilinde, kontrollü ve evliliğe zara verecek nitelikte olmadığı takdirde, bir noktaya kadar normal görülebilir. Patolojik kıskançlık dediğimiz aşırı kıskançlık ise marazi bir durumdur ve tedavi ile düzeltilir.⁶¹⁰

Eşler arası yazılı olmayan en önemli ihtiyaç karşılıklı olarak değerli ve biricik olduğumuzu hissettirme ihtiyacıdır. Kendimizi değerli ve biricik hissettiğimiz yer eşimizin yanı ve ev olmalıdır. Zira kıskançlık, eşlerden birinin evin ve eşin dışında herhangi biriyle herhangi bir mekânda daha mutlu, daha huzurlu olduğunu düşünmekle, zannetmekle başlar. Kendi rakiplerini merak ederek türlü senaryolar yazan kıskanç eşlerin algıları giderek çarpılır ve bozular. Rakibinin olduğunu düşünmeyle, rakibinin olduğuna inanma başlar. Evliliği içindeki konumunu güvenli

⁶⁰⁸ Hayati Hökelekli, "Kıskançlık", TDV Yayınları İslam Ansiklopedisi, C. 25, Ankara, 2002, s. 496

⁶⁰⁹ Hökelekli, a.g.e., s. 65

⁶¹⁰ Tarhan, a.g.e., 2019b, s. 65

bulmayan kişilerde kıskançlık davranışları daha belirgin görülür. Kıskanç kadın yahut erkekler kendi yetersizliklerine ikna olmuşlardır. Kıskançlığın olduğu evliliklerde, evlilik ilişkisinde eksik parçalar vardır. Eşlerin yeterli doyumu sağlayamadıkları, birbirlerine duygusal ve fiziksel olarak yaklaşamadıkları, kişisel olarak yeterli hissetmedikleri durumlarda kıskançlık ortaya çıkar.⁶¹¹

Eşlerden birinin diğerine az ilgi göstermesi kıskançlığı tetikler. Evliliğin ilk yıllarında eşlerin birbirine duyduğu ilgi, genellikle sonraki yıllarda azalır. Çünkü erkek kendini işe, kadın ise çocuklarına verir. Erkeğin ilgisi azalmaya başladığında kadın artık sevilmediğini ve eşinin hayatında biri olduğunu düşünmeye başlar. Eşiyle arasında açık iletişim yoksa kadın, beyninde çeşitli senaryolar yazar ve kendisi de yavaş yavaş bunlara inanır.⁶¹² Kıskançlık patlaması, suçlamayı doğurur. Suçlama, kavgaya dönüşür. Gece uykuda eşini uyandırıp “Rüyada kimi görüyordun?” diye soran eş, ilişkiye zarar verir. Amacı sevgiyi artırmak iken böyle bir davranışla hedefe giden yolu tıkar.⁶¹³

Kıskanç eşle çatışmaya girmek de yanlış bir tutumdur. Çünkü eşine karşı güven problemi yaşayan kişi, onu devamlı test eder, kızdırır, sinirlendirir. Böylece onun içindeki en kötü duyguları, eğilimleri ortaya çıkararak, şüphesini teyit etmeye çalışır. Kıskanç eşin bu tür davranışlarına sert bir şekilde ve acele tepki vermek, onun şüphelerinde haklı olduğu kanaatine varmasına neden olacaktır. Çatışmaya girmek yerine, onunla sakin bir şekilde, ses tonunu yükseltmeden konuşmak gerekir.⁶¹⁴

İnsan kıskançlık hissettiği zaman, kendisine ilk olarak “Neden kıskandım?” sorusunu sormalıdır. Bu soruyla kıskançlık sebebi mutlaka ortaya çıkacaktır.⁶¹⁵ Ayrıca kıskanç hisseden kişi ne için kıskandığı konusunu aydınlatır ve alternatif çözüm yollarına yönelirse kıskançlık gibi olumsuz bir duygu bile insanı geliştirir.⁶¹⁶

⁶¹¹ Kılıç, **a.g.e.**, s. 184

⁶¹² Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 64

⁶¹³ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 68

⁶¹⁴ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 66

⁶¹⁵ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 269

⁶¹⁶ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 271

Evlilikte, kıskançlıkla başa çıkmaya çalışırken unutulmaması gereken en önemli husus güvendir. Güvenin olduğu yerde kıskançlık duygusuna bütünüyle yer kalmaz. Evliliği bu duygudan korumanın en iyi yolu eşlerin birbirlerine güven duygusu vermesidir.

Halide Edip Adıvar'ın romanlarında, özellikle kadın karakterlerin sıklıkla yaşadığı duygu kıskançlıktır. Bunun temel nedeni eşlerine güvenmemeleri ve eşlerinin başka kadınlarla olan ilişkisidir. Bu durum kadınların psikolojik dünyasını harap ederken, evlilik kurumunu da hayli etkilemektedir. Yaşanan olaylar çeşitli sinir krizlerine sebep olmuştur, hatta bazı karakterlerin hastalanıp ölmesine yol açmıştır.

Handan romanında Hüsnü Paşa karısı Handan'ı Juliette adlı bir Fransız kadınla aldatmaktadır. Bu gayr-i meşru ilişkiden Handan haberdardır. Ama Refik Cemal'e kıskanmadığını beyan eder. Refik Cemal, bir kadının kendisini aldatan kocasını ne için kıskanmadığını hayretle karşılar. Ama bir akşam Hüsnü Paşa ve Handan'ın evine ziyarete gittiği vakit kıskançlıkla ilgili olarak şu konuşmaları işitmiştir:

"Bu akşam burada mı kalacaksınız? Pek tuhaf! Niçin acaba? Bilir misin, artık kıskançlığımdan bıktım Handan..." ⁶¹⁷ *"Bir erkek, bir kadına münhasıran bağlansın, bunu nerede gördün güzelim? Herhalde o erkek ben değilim Hanımefendi. Gidiyorum, evet, hem Juliette'e değil."* ⁶¹⁸ *"Neme lazım? Kiminle istersen. Gittikten sonra kıskanmak, öyle mi? Pek acayip bütün dünya kadınları olsa kıskanmam."* ⁶¹⁹

Handan kocasının kendisini aldatmasını kıskanmadığını söylese de aslında aralarındaki tartışmaların en büyük sebebi kıskançlıktır. Hüsnü Paşa başka kadınlara gittikçe Handan bu durumu içine atmakta, yavaş yavaş ruh dünyası yaralanmaktadır. Yaşanan bu durum en sonunda Handan'ı hastalandırarak yataklara düşürmüştür.

Hüsnü Paşa da karısını Refik Cemal'den kıskanmaktadır. Hatta bu konuyla ilgili hayli hararetli bir tartışma yaşamışlardır.

⁶¹⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 100

⁶¹⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 101

⁶¹⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 101

"Ben sana mutlak köye git demedim ya. Köye elbet ya... Felsefeler geç kaldı. Bana söylemeye ne hakkın var? Açıkta açığa Neriman'ın kocasına kur ediyorsun." ⁶²⁰

Son Eseri romanında Feridun Hikmet karısı Mediha'nın birinci kocasının bahsi açılınca kıskandığını ve rahatsız olduğunu söylemektedir.

"Vaktiyle Mediha'nın birinci kocasına ait ne zaman lakırdı açılrsa bende günlerce soğuk bir tesir bırakırdı. Belki bu biraz maddi bir kıskançlık, belki de bir izzetinesis meselesi. Herhalde erkek kadından daha iptidai, cinsi meselelerinde daha çok en inhisarcı oluyor. Kadına karşı kıskançlığında azıcıkta mal sahibi hissi var." ⁶²¹

Bir kadının erkeği kıskanmasında sevgi ve ihtiyaç duyma gibi dürtüleri ön planda olmasına karşılık, erkeğin kıskançlığında daha çok sahiplenme ve kadını biraz da "kendi malı" olarak görme eğiliminin etkisi vardır. ⁶²²Görüldüğü üzere Feridun Hikmet'in karısını kıskanmasının altında genel olarak bu sebep yatmaktadır.

Mev'ut Hüküm romanında Kasım Şinasi karısı Sara'nın kendisine olan ilgisizliğiyle bedbaht olmaktadır. Savaşa gideceği akşam bile kırıncı ayrılmışlardır. Kasım hastanede karısı Sara'nın kendisine yardım etmesini istemiştir. Ama Sara buna yanaşmamıştır. Kendisi savaşa gidince Süruri'nin kardeşi Kami Sara'ya hastanede beraber yaralıları bakmayı teklif edince Sara da kabul etmiştir. Bu haberi alan Kasım Şinasi adeta beyninden vurulmuşa dönmüştür. Kıskançlıktan kalbi yerinden sökülürcesine acı çektiğini şu satırlardan anlamaktayız:

"Kuşatmanın ilk aylarında azgın ve deli bir kıskançlık acısı ile parçalandıktan sonra, yavaş yavaş hisleri çabasını kaybetmeye, onu karanlık dalgın ve tamamen acısına yenik düşen bir adam haline koymaya başlamıştı." ⁶²³

Nazan Bekiroğlu çalışmasında, *"Mev'ut Hüküm sosyal bir muhtevası da olmakla birlikte, vakası bakımından asıl ağırlığı ferdi tema etrafında şekillenen bir*

⁶²⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 101

⁶²¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s.32

⁶²² Tuna, **a.g.e.**, s. 64

⁶²³ Adıvar, **a.g.e.**, 1976, ss. 203-204

romandır. Bu Ferdi tema ise, kıskançlık önünde belirginleşen aşktır"⁶²⁴ yorumunu yaparak eserin kıskançlık etrafında şekillendiğini vurgulamaktadır. Bu yorumun devamında konuyla ilgili sözlerine şu şekilde devam eder: "Romanın başkahramanı Kasım, evvela inkâr ettiği aşkı, sonra da kıskançlığı idrak etme psikolojisi içinde dikkatlere sunulur."⁶²⁵

Kalp Ağrısı romanında Azize Hasan'ı sevmektedir ve ona karşı kıskançlığı evlenmeden önce başlamıştır. Azize sürekli şüphe duyan ve kıskançlığın kemirdiği bir kişiliğe sahiptir. Azize'deki kıskançlık duygusu hastalık boyutundadır. Azize Hasan'ı Zeyno'dan kıskandığını şu sözlerle ifade etmektedir:

"Darılma Zeyno, sana ne kadar emniyetim var bilmezsin, sen, hem Saffet'i seversin bilirim. Fakat seni Hasan'ın gördüğü akşamı bilirsin, o akşam ilk burğu, ilk kıskançlık kurdu içime girdi."⁶²⁶

Bu satırlar bizlere, Azize'nin roman boyunca kıskançlığının devam edeceğinin sinyallerini vermektedir. Hatta Hasan'a sadece kendisinin sahip olduğunu bilse bile onu kıskanacaktır.

"Sizin gezdiğiniz o sabahlar yok mu her defasında mutlak kendimi öldürmek isteyecek kadar kıskançlık azabı çekiyordum"⁶²⁷ diyerek içindeki kıskançlık duygusunun nasıl kendisini kemirdiğini ifade etmektedir.

Azize, Hasan Bey ile evlendikten bir müddet sonra "kıskançlık illetinin kendisini yediğini" bir mektubunda Zeyno'ya söylemektedir: "Hani şu Dora yok mu, bankerin kızı işte onu kıskanıyorum."⁶²⁸

Evliliğin ilerleyen safhasında, kıskançlık duygusu Azize'de artarak devam etmiştir ve onu hastalanacak dereceye getirmiştir:

⁶²⁴ Bekiroğlu, a.g.e., s. 162

⁶²⁵ Bekiroğlu, a.g.e., s. 163

⁶²⁶ Adıvar, a.g.e., 2020a, s. 114

⁶²⁷ Adıvar, a.g.e., 2020a, s. 120

⁶²⁸ Adıvar, a.g.e., 2020a, s. 162

"Zeyno 'cuğum, o kadar büyük bir ıstırap içindeyim ki yalnız sana yazmakla teselli buluyorum. Bu seferki kıskançlık kurdu İstanbul'daki gibi bir hayal değil, hakikat bu hafta o kadar çok ağladım ve üzuldüm ki nihayet hararet geldi." ⁶²⁹

Başka bir gün, Azize kocasının çapkın olduğunu söyleyince Hasan gözlerinden alevler fişkırcasına sinirlenmiştir ve "Artık bu kıskançlık davalarından bıktım, usandım. Böyle giderse beni evlendiğime pişman edeceksin" demiştir.⁶³⁰ Hasan'a kıskançlığının elemlerini hissettirdiği vakit aralarında kapanmaz bir uçurum açılmaktadır.

Azize'yi kıskançlık dönüşü olmayan bir yola sokmuştur. Hasan'ın Dora ile münasebeti Azize'yi yataklara düşürmüştür. Hasan bunu düşününce biraz vicdan azabı çekmiştir. Ama Azize'yi hiç üzmemek, Hasan'ın hiç kadın görmemesiyle bile kabil değildi. Onda öyle hastalık halinde bir kıskançlık ve Hasan'a karşı kalbinde muhabbetten fazla, hastalığa benzeyen, öyle garip bir düşkünlük vardı ki ikisi beraber bir boş odada yaşasalar o yine geçmiş günlere ait hatıraları kıskanacak ve azap çekecekti.⁶³¹

Sevda Sokağı Komedyası romanında Numune kocası Macit'i çok kıskanırdı. Numune'nin en büyük korkularından biri kadınlardan birinin Macit'i elinden alması ihtimali idi. Hatta Macit'in bu kadınların herhangi birinin evine gittiğini öğrenmek için Bakkal Hüseyin Efendi'nin dul annesini ayda 20 liraya tuttu. Kadın pencereden Macit'i gözleyecek, bir kadınla sokağa çıkıp çıkmadığını öğrenip haber verecekti.⁶³²

Çaresaz romanında Münir ve Mediha pazar günleri beraber vakit geçiriyorlar ama ikisi beraber eve girmiyorlardı. Münir Mediha'ya, "Benim pazarları seninle beraber olduğumu hissederse derimi yüzer" demişti.⁶³³ Münir karısının kıskançlık etmesinden artık bıkmıştı ve bu tedbiri ondan dolayı almaktaydı.

⁶²⁹ Adıvar, a.g.e., 2020a, s. 183

⁶³⁰ Adıvar, a.g.e., 2020a, s. 186

⁶³¹ Adıvar, a.g.e., 2020a, s. 261

⁶³² Adıvar, a.g.e., 2018c, s. 139

⁶³³ Adıvar, a.g.e., 2019c, s. 69

Halide Edip Adivar'ın incelediğimiz romanlarında evliliği zedeleyen sebepler arasında kıskançlık konusu fazlasıyla yer verilen bir konudur. Evliliklerde anlaşmazlık yaşanmasının en büyük nedenlerinden olarak aktarılmaktadır. Kıskançlığın belli bir noktadan sonra kişiyi, evliliği, ailenin diğer fertlerini huzursuz eden bir hal alması evliliği zedeleyen bir durum olmaktadır. İncelediğimiz romanlarda kıskançlık duygusu yaşayan karakterler evlilik kurumuna, ailenin diğer fertlerine ve en büyük zararı da kendisine vermektedir. Çünkü bu duygu sebebiyle hastalanarak yataklara düşmüşler hatta hayatlarını kaybetmişlerdir.

3.2.8.3. Evliliğin Monotonlaşması

Evlilik yaşamında tarafların her şeyi belirli bir sırayla, belirli kurallarla yapması, bunun yanı sıra iletişimin ve duyguların her geçen gün azalmaya başlamasıyla devam eden hayat stili evlilikte monotonluk olarak tarif edilebilir.

Monotonluk yaşayan çiftlerin bu seviyeye gelmesinin belirli bir ölçütü yoktur. Her evliliğin kendine has bir iç dinamiği olduğu için bu ölçütün birbirinden farklı olması doğaldır. Hatta bazen evli çiftlerin tarafları için bile monotonluk kavramı farklılık arz edebilir.

Kabul etmemiz gerekir ki evlilik zamanla sıradan ve alışılmış bir hal alır. Her gün yaşananların benzerliği ve hatta aynılığı sıkıcı bir hayat örüntüsü oluşturabilir. Oysa bireysel arayışlarının dışında eşinle birlikte yazılacağı bir kurs, birlikte alışverişi farklı bir yerden yapmak, daha farklı bir yere gitmek bile hayatınıza bir parça renk katacaktır.⁶³⁴

Evlilik taraflardan biri için ya da her ikisi için bazen öyle çekilmez bir hal alır ki, bu durum onları, “keşke kavga etsek” noktasına getirir. Bununla evliliklerine canlılık geleceğini ummaktadırlar. Evlilik yorgunluğu yaşayan çiftler adeta enerjilerini kaybetmiş gibilerdir ve durumdan pekte memnun olmazlar. Çünkü, insan, tekdüzelik ve monotonluktan hoşlanmayan bir yapıya sahiptir. Organizma geliştikçe çoğulculuk ve çeşitliliğe yönelir. Bu sebeple de durağanlık hissedilen şeyde usanç meydana gelir.

⁶³⁴ Kılıç, a.g.e., s. 118

Böyle hislerin sonucunda -özellikle erkeklerin çoğulculuk, hareketlilik tarafı eşleri tarafından karşılanmazsa- aldatmalar meydana gelir.⁶³⁵ Monotonlaşan, ilişkiyi tamir edemeyen, hareketliliği sağlayamayan erkek ya da kadın, ilkel bir davranış sergileyerek başka insanlarla beraber olmaya başlar. Ancak çiftler karşılıklı çabayla sıkıcılığa son vererek, evlilikte cinsel yaşamı heyecanlı hale getirebilir.⁶³⁶

Eşini aldatan erkeklere bu davranışlarının sebebi sorulduğunda, alınan cevap çoğu zaman, “bir çiçekle baharın geçmeyeceği” dir. Aslında bunun en önemli sebebi, eşiyile yaşadığı evliliğin monotonluğu ve renksizliğidir.⁶³⁷

Evliliğin ilk yıllarında eşler birbirlerine daha özenli davranmaktadır. Taraflar birbiriyle vakit geçirmekten keyif almaktadır ve birlikte geçirilen vakit ve yapılan aktiviteler çeşitlenmektedir. İnsan doğası gereği alışmaya yatkın bir yapı ile dünyaya geldiği için evlilik yaşamının içerisindeki çoğu şey bir alışkanlık haline almıştır. Bunun sonucunda da çiftler evliliği sıkıcı, durağan ve monoton bir kurum olarak tanımlamaktadır.

Evlilikteki monotonluk, bireyleri olumsuz etkilediği için, dolaylı yoldan topluma da etki eder. Evlilikteki monotonluğu aşmak isteyen bireyler, dış dünyada istenmeyen davranışlar sergileyebilmekte ve yukarıda da bahsettiğimiz gibi, genelde evlilikteki monotonluktan yakınan kişiler eşlerini aldatma evresine kolaylıkla gelebilmektedir. Evliliği zedeleyen bu durum sağlıklı bir aile yapısı meydana getirebilmektedir. Evlilik toplumun temel kurumu olduğu için, bu durumun sosyal düzene etkisi olabilmektedir.

Monotonlaşma kontrol altına alınmadığı takdirde evliliği zedeleyen bir sebep haline gelmektedir. Halide Edip Adivar’ın romanlarında da monotonluk, evliliği zedeleyen sebepler arasında göze çarpmaktadır.

Heyula adlı romanda, aşağıda aktardığımız kısım okul arkadaşı Haşim’in evine yemeğe davet edilen Ziya’nın, Haşim’in eşine olan ilgisizliğine ayna tutmaktadır.

⁶³⁵ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s.43

⁶³⁶ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s.43

⁶³⁷ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s.227

Eşlerin davranışlarının arkasında gerekli mananın aranmaması, davranışların tabii görülmesi evliliğin monotonlaşmasının acı gerçeğidir.

*“Yemek hitama varacak, hala genç kadının ağzından bir kelime çıkmıyor. Hatta gözlerindeki dilbâr dalgınlık gayritabii surette uzuyor. Bu hal zevcine pek tabii geliyor. Niçin?”*⁶³⁸

Evlilik kurumunu zedeleyen monotonluk, çiftlerin içindeki heyecanın kaybolduğunun en büyük göstergelerinden biridir. Zamanla oluşan bu durum çekilmez bir hal aldığı zaman evliliği bitme noktasına getirebilir. *Son Eseri* romanında Feridun Hikmet ve Mediha'nın evlilikleri heyecanını kaybetmiş ve monotonluk çıkmazının içerisine girmiştir. İkisi de bu durumun farkındadırlar ama arada çocuklar olduğu için evlilikleri devam etmektedir. Özellikle Mediha rutin haline gelen yaşantılarından hayli sıkılmıştır. Mediha kocasına, her yaz geçirdikleri monoton günlerin sitemini şu sözlerle aktarmaktadır:

*"Sakin mi? Allah esirgeye. Bize Pendik'teki hayatı tekrar yaşatmaya kalma kuzum. Ben senin sakın dediğin şeyin ne olduğunu bilirim. Bizi köye atarsın, sen kitaplarının içine gömülürsün, misafir gelirse sıkılırsın, ben gece yatusuna gitsem somurtursun. Çocuklar gürültü ediyor diye ter ter tepinirsin. Senin sakın dediğin şey beni çocuk çobanı yapan hayattır."*⁶³⁹

Kalp Ağrısı romanında Zeyno jurnaline bir şeyler karalamaya başlamıştır. Yazdığı yazıda Saffet'le evlendikleri zaman monotonlaşacak evliliklerine gönderme yapan birkaç satır vardır:

*"Saffet ile evlenirsek işte hayatım tıpkı böyle olacak. Akşam trenine onu almaya gideceğim, yan yana konuşarak geleceğiz, yemek yiyeceğiz. Heyecansız ve samimi, biraz sıkıntılı akşamlar geçecek."*⁶⁴⁰

⁶³⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2019f, s. 20

⁶³⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s. 23

⁶⁴⁰ Adıvar, **a.g.e.**, s. 2020a, s. 62

Zeyno'nun Oğlu romanında Zeyno'da evlendikten bir müddet sonra, hislerinde bir körlük, umumiyetle hayata karşı içinde lakayt bir sukûn vardı; ve Zeyno bundan şikayetçi idi. İş için ayrılalı üç ay olduğu halde o kadar sevdiği kocasını düşünmenin bile artık fazla heyecan vermediğini fark ediyordu. Bir sene geçmeden, o kadar sevdiği bu adam bile vaktiyle büyük bir zevkle ezberlediği bir kitaba benziyordu. Hala çok seviyordu; fakat cümlelerin, hatta kelimelerin birbirlerini nasıl takip ettiğini bildiği için artık okurken heyecan duymadığı, fakat ilk mânasına vasıl olduğu zaman ki kendinden geçişin, saadetin hatırasıyla muhafaza etmek istediği bir cilt şiir gibi telakki ediyordu.⁶⁴¹

Evliliğin ilk zamanlarındaki heyecan zamanla azalmaya başlayınca ve evlilik hayatında yaşananlar alışkanlık haline gelince kişi sıkıldığının fakına varmaktadır. Zeyno da evlendikten sonra henüz bir yıl bile geçmeden böyle hissetmeye başlamıştır ve evlilik hayatının monotonluğundan yakınmaktadır.

Âkile Hanım Sokağı romanında Nermin Tarık ile evlendikten sonra on beş yıl monoton bir evlilik yaşadığından bahsetmektedir. Öyle ki " *On beş sene en iyi geçinen, birbirine arkadaş ve dost, birbirine güvenen bir çift gibi yaşadık. Ne kavga, ne gürültü oldu. Hatta ateşli münakaşalar bile bu devirde kendisini göstermemiştir. Fakat ne de olsa ateşi eksik bir münasebetti. Mamafih, herkesin gıpta ile bahsettiği bir evlilik hayatı.*"⁶⁴²

Nermin evliliklerinin ideal ama monoton bir evlilik olduğunu vurgulamaktadır. Aralarında kıskançlığa sebep olan bir hadise bile yaşanmamıştır. Bazen ahbablarına kıskançlığı tecrübe etmek istediğini söyleyerek, bir nevi monoton evliliğinin önüne geçmek istemektedir.

Sevda Sokağı Komedyası romanında Mübeccel ve damat beyin evlilikleri her daim monotonluk tehlikesi ile karşı karşıyadır.

⁶⁴¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2019a, s. 13

⁶⁴² Adıvar, **a.g.e.**, 2020c, s. 31

İnsan doğası gereği hiç değişmeyen, sürekli sabit bir çizgide ilerleyen durumlara reaksiyon gösterme eğilimindedir. Hayatı tekdüze yaşamak insanı belli bir noktadan sonra köreltir. Evliliklerde monotonluk tehlikesiyle karşı karşıyadır. Evliliğin ilk zamanları çiftler belli bir standardın içinde olmaktan mutluluk duyabilirler ama ilerleyen süreçte bu standardın içinde yaşamak onları mutsuz eder. İncelediğiniz romanlarda tam da bahsettiğimiz süreçleri yaşayan çiftler mevcuttur.

3.2.8.4. Evlilikte Eşi Eleştirme

Kişi hayatının bütününde, toplumsal bir varlık olarak diğer insanlarla iletişim kurmaktadır. En yoğun iletişim halinde olduğumuz kişiler hiç kuşkusuz ailemizdir. Aile bireyleri arasındaki iletişimin niteliği ailenin sağlıklı işleyip işlememesinde etkili olmaktadır. Bireyin yaşadığı çevre, eğitim durumu, aile kültürü, mesleği gibi faktörler iletişimin niteliğini belirlemektedir.⁶⁴³

Evlilik birliğinin sağlıklı olması ve uzun yıllar devam etmesinin çeşitli formülleri vardır. Eşlerin birbirlerine saygı, sevgi, uyum ve güven duygusunu hissettirmesinin yanında, eleştiri konusu da önem arz eder. Eleştirinin en önemli özelliği ilişkinin sonucunu doğrudan etkilemesidir. Diğer bir deyişle evlilikte eşler arasındaki iletişimin sağlıklı olup olmaması, eleştirinin niteliği ile ilgilidir. Yıkıcı eleştiri aileleri boşanmaların eşiğine kadar getirmektedir.⁶⁴⁴

İletişim esnasında kullanılan üslup evlilik hayatında çok önemli bir husustur. Evlilikte eleştirinin kaçınılmaz olduğu durumlarda, yıkıcı değil yapıcı eleştiri yapmaya özen gösterilmelidir. Eşin her yaptığı davranışının eleştirilmesi, eleştirinin yeri ve zamanının uygun olmaması, eşin üçüncü şahıslar yanında eleştirilmesi evliliği zedeleyen bir durumdur.

Bir insanın kişiliğini eleştirmekle hatalarını eleştirmek ayrı şeylerdir. Eğer eleştiri şahsiyetine yönelikse, o kimse kendini değersiz hissettiğinden, savunmaya ihtiyaç duyar, ruhunda suçluluk ve pişmanlık duyguları uyanır. Fakat yaptıkları

⁶⁴³ Semra Demirkan, "Eleştirinin Aile İlişkilerine Etkisi", **Diyanet Aylık Dergi**, 2006, s. 46

⁶⁴⁴ Demirkan, **a.g.e.**, s.47

eleştirilirse, bu faydalı bir harekettir. Aksi halde insanlar hatalarının farkına varamazlar. Kadınla erkek birbirlerini eleştirirken, “Sen benim için değerli ve önemlisin. Bu söylediğini şöyle değil de böyle yapsak, nasıl olur?” tarzında konuşmalıdır. Eleştirinin yöntemi de, kendisi de çok önemlidir. “Sen” dili ile eleştirmek yerine “ben” dili ile eleştirmek, çözüme daha yakındır. Mesela erkek eve gelip ortalığı dağınık gördüğünde, “Sen ne biçim kadınsın, bıktım evin bu halinden gelmek bile istemiyorum!” dediğinde, bu davranışı aradaki sevgiyi örselediği gibi evliliği de olumsuz yönde etkileyecektir.⁶⁴⁵

Mutlu bir evliliğin sürdürülebilmesi ve sağlıklı nesillerin oluşmasında aile bireyleri arasındaki ilişkinin yıpranmaması ve sorunların her iki tarafı da memnun edecek şekilde çözülebilmesi için, eşlerin, ebeveynlerin ve çocukların birbirleriyle nasıl iletişim kurmaları gerektiğini bilmeleri oldukça önemli bir konudur. Çünkü evlilik ilişkisi sadece evli olan iki kişiyi değil, aynı zamanda çevrelerindeki diğer kişileri de etkilemektedir. Bu nedenle aile ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilen ve bireyler arası çatışmalara yol açan eleştiri konusunun iletişim kanalları arasında önemli bir yeri vardır. Uzmanlara göre olumsuz davranışı eleştirmek davranışın istenenin aksine devam etmesine, takdir etmek ise davranışın olumlu olarak değişmesine neden olmaktadır. Özellikle empati kurma yöntemi, aile bireylerinin ilişkilerinin temelinde çatışmaların asgariye indirilmesinde en etkili yöntemler arasındadır. Empati kurma ilişkilerde çatışmayı ve eleştirel bakışı yumuşatmaktadır.⁶⁴⁶

Halide Edip Adivar'ın romanlarında da eşlerini eleştiren karakterlere rastlamaktayız. Eşini eleştiren, kimi zaman haklı kimi zaman haksız eleştiri yapan çiftlerin sebepleri çeşitli şekillerdedir. Bu sebepler arasında, kendi suçunu bastırmak için karısını eleştirme, eşinin temiz olmamasını eleştirme, aralarındaki sınıf farkı dolayısıyla eleştirme, kıskançlık sebebiyle eleştirme, evlenmeden önceki hayatını eleştirme gibi sebepler göze çarpmaktadır. Eleştirinin özellikle üçüncü şahısların yanında yapılması kişinin toplumsal yapı içerisindeki statüsünü de zedelemektedir.

⁶⁴⁵ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 211

⁶⁴⁶ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s.47

Daha sonra üçüncü kişilerin yanından ayrılınca kavga kaçınılmaz olmakta ve aile huzuru bozulmaktadır.

Handan adlı romanda, Hüsnü Paşa kendi fenalıklarını örtmek adına Handan'a olmadık zamanlarda eleştiriler yapmaktadır. Handan'ın musikişinas naif ruhunu anlamayacak kadar kör olan bu adam, bir akşam gümüş bisküvi tabağı iyi ovulmamış diye çay ortasında Handan'ı "*Zaten sen kadın değilsin ki, evine bakmasını bilmezsin ki, eşya kıymetini anlamazsın ki!*"⁶⁴⁷ diyerek eleştirmiştir. Hüsnü Paşa'nın bu eleştirileri Handan'ı hayli üzmüştür.

Kalp Ağrısı romanında Azize sürekli evliliğini, kocasının kendisine olan sevgisini, kocasının diğer kadınlara olan tavrını eleştiren bir eştir. Bir gün kocasının çapkın olduğu eleştirisi Hasan'ın gözlerinden alevler fişkirircasına sinirlenmesine sebep olmuştur ve Hasan, bu eleştiri karşısında "*Artık bu kıskançlık davalarından bıktım, usandım. Böyle giderse beni evlendiğime pişman edeceksin*"⁶⁴⁸ demiştir.

Zeyno'nun Oğlu romanında Zeyno, Mazlume ile konuşurken, araya Muhsin Bey girmiştir ve Zeyno'nun kocasını eleştirdiği şu diyalog ortaya çıkmıştır:

-*Sahibinin Sesi'nin kısılp kısılmadığını dün gece tecrübe edebildiniz mi, Mazlume?*

Muhsin Bey birdenbire mütecessis bir sesle lakırdıya karıştı:

- *Sahibinin Sesi ne demek Zeyno?*

- *Bir gramafon! Yakında bütün Diyarbakır'ı oynatacak ve asrileştirecek. Ne kadar cahilsin Muhsin.*⁶⁴⁹

Bu tür ithamlar eşler arasında evlilik birliğini zedelemektedir. Zeyno'nun kocasını, Mazlume'nin yanında eleştirmesi son derece yanlıştır. Muhsin Bey rütbeli bir askerdir ve Zeyno'nun bu eleştirisi karşısında epey mahcup olmuştur. Ayrıca kişiler herhangi bir rütbeye, mevkiye sahip olmasalar bile böyle küçük düşürücü eleştirilere

⁶⁴⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 107

⁶⁴⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 186

⁶⁴⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2019a, s. 154

maruz bırakılmamaları gerekir. Bu tür eleştirilerin sürekli tekrarlanması tamiri mümkün olmayan yaralar açabilmektedir.

Sinekli Bakkal romanında Emine ile Tefvik evlendikten sonra Emine'nin hiç alışık olmadığı alışkanlıklara sahip olan Tefvik, Emine'yi çok zorlamaktadır. Tefvik, "Evvela pisti, sonra yattığı, kalktığı, çalıştığı zaman belli değildi. Sabahları yataktan kaldırmak için bacağından sürüklemek lazımdı. Hele yatak çarşaflarını sigara külüne bulayıp yatakta sigara içişi, Emine'yi zıvanadan çıkarıyordu."⁶⁵⁰

Emine kocasının bu alışkanlıklarını her fırsatta eleştirmektedir. Zaten aralarındaki uyumsuzluk belli bir süre sonra evliliklerinin sonunu getirmiştir.

Yine aynı romanda Rabia ve Peregrini çevrelerindeki insanların onları denk görmemesine rağmen evlenmişlerdir. Hayata her anlamda farklı bakan bu çift arasında, zamanla anlaşmazlıklar, birbirini eleştirmeler ve sorgulamalar başlamıştır. Bu da doğal olarak evliliklerini zedeleyen bir sebep haline gelmiştir.

Sonsuz Panayır romanında Sertman ve eşi arasında geçen bir konuşma esnasında Sertman karısına:

*"Bana bak, bu herif babamın dostudur. Belki elinden bir iyilik gelmez ama isterse beni yerimden edebilir, hiç olmazsa ilerlememe mani olur. Halbuki ben yarın belki başkatip, öbür gün elçi olacağım. Bu yerlerde insana en çok yardımı dokunan karısıdır. Bazı karılar bunu parayla yaparlar. Ben, senin için nasıl yağlı bir lokma kaçırdım biliyor musun? Ömrümün sonuna kadar beni rahat geçindirecek biz serveti, içtima mevkiyi ayağımla tepkim... Seni sokaktan aldım diyebilirim; arkanda bir basma entariden başka bir şey yoktu"*⁶⁵¹ demiştir.

Eşinin bu şekilde eleştirmesi, küçük görmesi Safinaz'ı çok üzmektedir. Bir eş olarak onun önceki hayatındaki durumunu sorgulaması, eleştirmesi ve bunu karısının yüzüne vurması son derece yanlıştır.

⁶⁵⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 21

⁶⁵¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2016, s. 147

3.2.8.5. Evlilikte Terk Etme/Edilme

Terk etme eşlerden bir tarafın evliliğin sorumluluklarından veya eşiyile yaşadığı sorunlardan isteyerek uzaklaşması ve ortak yaşamı terk etmesidir.

Terk etmenin taraflar için haklı veya haksız pek çok nedeni bulunmaktadır. Bu terk ediş bazen kaçış, bazen zorunluluk, bazen de nedensiz olabilir. Bazı kişiler sorumluluk almaya uygun olmadığı için evlilik sorumluluğu kendisine ağır gelir ve onun için en kolay yol olan eşini terk etmeyi, sorumlulukları arkada bırakmayı seçebilir. Bazen ise çiftlerin bir müddet ayrı yaşaması, sorunlarını öncelikle kendi içlerinde çözmeleri, sonrasında uzlaşmaları adına yararlı olabilir. Evlilikte yaşanan diğer olumsuzluklar gibi terk etme veya ayrı yaşama krizi, fırsata çevrilmelidir.

Toplum hayatı için, sağlıklı evlilik fayda sağlarken, sağlıksız evlilik ise zarar görmesine sebep olmaktadır. Aile içinde yaşanan terk etme durumunun hukuki bir geçerliliği yoktur. Elbette her evlilikte sorunlar olur ve bir müddet ayrı yaşayarak sorunların üstesinden gelinmeye çalışılabilir. Ama eşini terk etmek ve uzun bir müddet üzerindeki sorumlulukları yerine getirmemek apayrı bir durumdur. Eşler evlilik kurumunu kurtarmak adına çabalamış ama ortak bir yönde buluşamamışlarsa bu, evi terk etmeyi veya evi terk ettikten sonra yıllarca ortadan kaybolmayı gerektirmez. Yasal haklar kullanılarak mahkemede boşanma yoluna gidilebilir. İşte bu şekildeki bir yaşam toplum hayatı için zararlı hale gelir ve sağlıksız ailelerin meydana geldiği sağlıksız bir toplum oluşur.

İnsanlar, sevdiği kişiden ayrıldığında ya da terk edildiğinde tepkiler gösterirler. Böylesi durumlarda genellikle hemen başka biriyle arkadaşlık kurup, ayrıldığı kimseden öç alma ve onu unutma duygusu hâkimdir.⁶⁵² Terk edilen eşin aklındaki ilk çözüm ayrılık olur. Terk edilme ile karşı karşıya kalan eşin, ruhunda tarifsiz duygular hissedilir ve evlilik birliğinin yapısı zedelenir. Evliğin yapısına ters olan bu duruma önem vermeli, en uygun çözüm yolu bulunmalıdır.

⁶⁵² Tarhan, a.g.e., 2019a, s. 265

Evlilikte terk etme durumunun bir boyutu da çocukların, ebeveynlerin yaşadığı bu talihsiz olaydan olumsuz etkilenmeleridir. Evi terk eden anneye veya babaya anlam veremeyen ve bu durumu hiçbir şekilde haklı göremeyen çocuk ebeveynlerinden yeterli ve gerekli cevabı alamadığında, onlara öfke duymaya başlayabilir. Bu durum uzun müddet devam ederse ve sürekli tekrarlanırsa aile yapısı bozulacağından dolayı, aile içi birliktelik duygusu yara almış olur. Çocuklar kendilerini yalnız ve savunmasız hissedebilir. Bundan dolayı sorunlar karşılıklı olarak konuşularak halledilmeye çalışılmalı, halledilemediği aşamada çocuklarla uygun bir dille konuşarak, gerektiğinde uzman yardımına başvurarak resmi ayrılık yoluna gidilmelidir. Ama şunu da tekrar etmekte fayda vardır ki her terk etme boşanmayla sonuçlanacak diye bir durum söz konusu değildir. Öncelikle istenilen durum, aile ve evlilik kurumunun sağlıklı ve ayakta kalabilmesidir.

Toplumların çoğunda terk edilme olayından olumsuz etkilenen ve terk edilen taraf genellikle kadın olmaktadır. Daha önceki konularımızda bahsettiğimiz konulardan -örneğin monotonluk gibi- dolayı erkek evliliği sıkıcı bulmaya başlar ve dış dünyada yaşamak istediği heyecan için evini ve ailesini terk eder. Erkek evdeki bütün sorumluluklar ve yaşanacak hayal kırıklıklarıyla kadını baş başa bırakır ve gider. Tabi ki bu konuyu cinsiyete indirgemek ve bu durumun sadece bir cinse ait olduğunu ifade etmek yanlış olur. Bu durum kadın ve erkek için söz konusudur. Ama kadınların mağduriyeti de ortadadır.

Halide Edip'in romanlarında da çeşitli sebeplerle evini terk eden karakterler vardır. Ama çoğunlukla karakterler eşini başka bir kadın veya başka bir erkek için terk etmektedir.

Handan uzun tartışmaların sonunda Hüsnü Paşa tarafından terk edilmiştir. Hüsnü Paşa Handan'ı bırakıp üç aylığına Paris'e gitmiştir. Terkedilmek duygusu Handan'ın ruhunda derin izler açmıştır. Hüsnü Paşa başka kadınlar uğruna karısını terk etmiştir. Handan mektuplarında kocasına ne zaman döneceğini sormaktadır ve Hüsnü Paşa da cevaben, henüz dönmeyeceğini, belki de hiç dönmeyeceğini söylemektedir.

Hüsnü Paşa'nın Handan'ı terk etmesinin üzerinden üç ay geçmiştir. Handan, bu üç ay sonunda Hüsnü Paşa'nın geleceğini ummaktadır. Ama umduğu gibi olmamıştır ve Hüsnü Paşa mektubunda henüz gelmeye hazır olmadığını söylemiştir. Handan bu haber üzerine hastalanmıştır. Kırk derece ateşle yataklara düşmüştür. Hasta yatağında sürekli kocasının kendisini, uğruna terk ettiği kadınların yerine koymuştur ve sayıklamıştır. Adeta benliği tamamı ile yok olmuş ortada Handan diye bir hanım kalmamıştır. Hüsnü Paşa karısını sadece zevkleri için bu duruma düşürmüştür. Handan kendini öylesine kaybetmiştir ki, kocasının onu aldattığı kadınlar yerine kendisini koymaktadır:

"Ben sana demedim mi ki ben Handan değilim Hüsnü? Bak ellerim ne kadar zayıf, bak saçlarım nasıl sarı, ben senin şimdiki sevgilin Mod'um. Getir elini göğsümün üstüne. Ha işte, öylece öleceğiz değil mi? Ben başka, hiç başka bir el tutmadan seninle öleceğim değil mi? Uyumak istiyorum, uyuyayım değil mi? Artık kaçmazsın değil mi?"⁶⁵³

Son Eseri romanında Mediha ilk kocası Asım Bey'i Feridun Hikmet için terk etmiştir. Feridun Hikmet Mediha'nın neden kendisi için bu muazzam insanı terk ettiğine bir türlü anlam verememiştir.

"...Ruhu uykuda farz ettiğim kadın bana pek yaman bir muamma gibi geldi. Bu adamı niçin bıraktı? Beni neden ona tercih etti. Mediha ya 'Bu kadar güzel adamı niçin sevemedin Mediha' dedim."⁶⁵⁴

Sinekli Bakkal romanında Emine, kocasının kendisini aşağılayan tavırlarından ve yatak odasındaki halini taklit etmesinden dolayı evi terk ederek, babasının evine geri dönmüştür. Babasıyla küs olan Emine eğer babası kendisini içeri almazsa canına kıymaya yemin etmiştir.

⁶⁵³ Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 163

⁶⁵⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2018a, s. 53

Âkile Hanım Sokağı romanında, Âkile Hanım kocası kendisini aldattığı için çocuklarını da alıp eşini terk ederek kendisine yeni bir hayat kurmuştur.

İncelediğimiz romanlarda yaşanan anlaşmazlıklar ve tartışmalar nedeniyle, aldatılma nedeniyle, şahsına yapılan saygısızlıklar nedeniyle eşini terk eden karakterler mevcuttur. Bütün bu sebeplerin bulunduğu ortak nokta ise hepsinin evlilik kurumuna uygun durumlar olmamasıdır.

Terk etme veya edilme konusunun en önemli yönlerinden biri ise ailenin diğer fertlerini oluşturan çocukların bu durumdan fazlasıyla etkilenmeleridir. Öyle ki parçalanmış ailelerin çocukları ilerleyen süreçte aile kurmaktan kaçmakta ya da kurdukları ailede sorun yaşamaktadır. Sorunlu bireyler sorunlu aileler, sorunlu ailelerde sorunlu bir toplum oluşmasına sebep olmaktadır.

3.2.8.6. Aldatma

Aldatma konusunun psikolojik ve sosyolojik pek çok sonucu bulunmaktadır. Aile kurumunu temelden sarsan bu durum, bireysel ve toplumsal yaşamda meydana gelen olayların başlangıç noktasını oluşturan etmenlerden bir tanesidir. Aldatma boşanma sebeplerinin başında gelerek, evlilik kurumunun bozulmasına, dolayısıyla parçalanmış ailelere ve bu durumun etkilerine maruz kalmış bir topluma neden olmaktadır.

İkili ilişki bağlamında aldatma, bir partnerin ilişkinin dışındaki insanlarla duygusal veya fiziksel yakınlığının seviyesini ayarlayan normların ihlalini ifade eder. Hall ve Fincham'a (2006) göre aldatma, ilişki dışındaki bir bireyin duygusal, cinsel ve romantik biçimde ilişkiye dahil olmasıyla partnerler arasındaki güven ve anlaşmanın bozulmasıdır.⁶⁵⁵

Aldatma evlilikte eşe sadakat gösterememe durumudur. “Evliliklerde eşleri birbirine bağlayan en önemli etken sadakattir. Eşler, evlenirken ömür boyu her konuda birbirlerine sadık kalacaklarına dair söz verirler. Buna karşın evliliklerde sadakati

⁶⁵⁵ Canan Çelikadam, “Aldatmaya Yönelik Tutumların Bağlanma ve Ahlak Açısından Ele Alınması”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2018, s. 3

ortadan kaldıran veya zayıflatan durumlar her toplumda yaşanabilir. Bunların başında cinsel aldatma gelir.⁶⁵⁶Cinsel aldatmayı önemsemeyen birinin hiç evlenmemesi daha iyidir. “Hem evlenirim hem de başkalarıyla cinsel ilişkiye girerim” tarzında bir yaklaşım sergileyen kişinin evliliğini sürdürmesi imkânsızdır.⁶⁵⁷

Eş aldatma, evlilik bağlarını zayıflatan, hatta ortadan kaldıran bir durumdur. Evliliğin en önemli aşamaları olan sevgi, saygı ve güven bağlarını zedeler.⁶⁵⁸Levine (2005) ve Bischoff'a (2003) göre, evlilik hayatının bir çeşit ihlali olan aldatma, açık açık var olan veya sadece varsayılan bir durum olsa bile evlilik süresince içerisinde verilen sözlerin bozulması ve partnerinin hayallerin yıkılması demektir.⁶⁵⁹

Bischoff (2003) ve Levine (2005) aldatmanın, saldırganlık gösterme gibi davranışsal sonuçların yanında üzüntü, öfke, kaygı, utanç, intikam, incinme, kıskançlık, mahcubiyet gibi sıkıntı verici çeşitli duyguların ortaya çıkmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Levine göre (2005), aldatılan eşte, terk edilme duygusu, ayrılma kaygısı gibi duyguları uyarmakta ve eski korkuların yeniden ortaya çıkmasına neden olmaktadır ve eşe kontrolünün kendisinin elinde olmadığını hissettirerek gurur kırıcı olmaktadır. Ancak her ne olursa olsun aldatılma duygusunun yaşandığı acı tamamen silinemediği, geçmişte bir yerlerde gizlendiği ve bu durumu sindirmiş görünen kişilerde bile tetikleyici durumların eski acıları hatırlatabildiği söylenmektedir.⁶⁶⁰

Aldatma kişinin psikolojik duygu dünyasında yıkıma neden olur ve kişiyi depresyona sürükler. Aldatma sonucu yaşanan ağır depresyon bireysel olarak kişiyi çok yıpratır. “Depresyona etki eden olaylar arasında aldatmanın zannedilenden daha büyük bir yeri vardır. Hatta depresyona sebep olan en önemli olayların başında cinsel sadakatsizliğin geldiğini söyleyebiliriz Ondan sonra ise eşin ölümü gelmektedir. Yani

⁶⁵⁶ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 92

⁶⁵⁷ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 93

⁶⁵⁸ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 223

⁶⁵⁹ Damla Kankaya, “Evli Bireylerde Aldatma ve Cinsel Yaşantılar, **Yüksek Lisans Tezi**, Beykent Üniversitesi İstanbul, 2015, s. 39

⁶⁶⁰ Kankaya, **a.g.e.**, s. 39

eşin aldatması, onun ölümünden daha çok psikolojik yaralanmaya neden olmaktadır. Aldatılıp da depresyona girmeyen az sayıda insan vardır.”⁶⁶¹

Aldatma evlilik hayatında partnerin hiçe sayılması, evlenirken verilen sadakat sözünün arkasında durulmaması ve partnerin hayallerinin yıkılması anlamına gelmektedir. Partnere yaşatılan bu durum onun duygu dünyasında yıkıma neden olarak, üzüntü, öfke, kaygı, incinme gibi duyguların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Aldatma bununla kalmayıp, aldatılan kişinin dışındaki çevreyi, toplumu da olumsuz etkilemektedir. Çocukları ve her iki tarafın sahip olduğu geniş aileyi derinden sarsmaktadır. Ama toplumda üstü kapatılan en önemli problemlerden birisi aldatmadır. Bu durum yüzünden bunalıma ve değersizliğe sürüklenen kişi içe çekilir ve gizli saklı bu acıyı atlatmaya çalışır.⁶⁶² Görüldüğü gibi uzmanlar aldatma durumunda kişinin en çok üzüntü, öfke, kaygı, incinme duyguları yaşadığı ve kendini değersiz hissettiği üzerinde durmaktadır.

Birçok toplumda erkeğin eşini aldatması daha yaygındır. Ancak Batı toplumlarında, giderek kadınların erkeği aldatması da yaygınlaşmaktadır. Türkiye’de ise erkeklerin eşlerini aldatması aile kurumu için önemli bir sorundur. Bunun temelinde, geleneksel aile anlayışımızın erkeğe adeta aldatma özgürlüğü vermesi yatar.⁶⁶³

Evlilik kurumunu bu kadar etkileyen aldatma olgusu Halide Edip Adıvar’ında romanlarına yansımıştır. Yazar romanlar da aldatılan eşlerin büyük acılar çektiğini işlemiştir. Bunu yaşayan kişiler, aldatan eşlerine karşı içlerinde büyük bir öfke, nefret, hayal kırıklığı biriktirmişlerdir. Hatta bu aldatılmanın verdiği acı, onları hastalandırılmış ve yataklara düşürmüştür. Çünkü aldatılmanın verdiği acıyı hep içlerinde taşımışlar ve bu acıyla yaşamışlardır. Aldatmanın verdiği zarar evliliklerini fazlasıyla yaralamıştır.

⁶⁶¹ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s.99

⁶⁶² Kılıç, **a.g.e.**, s. 135

⁶⁶³ Tarhan, **a.g.e.**, 2019b, s. 94

Heyula adlı romanda Haşim'in karısı Selma, psikolojik rahatsızlıkları olan bir kadındı. Bazı zamanlar eşi dâhil kimseyi gözü görmez olurdu. Haşim bundan dolayı karısını başka kadınlarla aldatırdı. Arkadaşı Ziya karısının rahatsızlığından dolayı üzgün mü olduğunu Haşim'e sorduğu zaman aldığı cevap ise sarsıcıdır:

“ -Zavallı dostum çok müteessir misin?”

- Adam sen de, Katinalar, Eleniler beni teselli eder. Sofracının ne kadar yuvarlak olduğuna dikkat ettin mi? ”⁶⁶⁴

Haşim, karısını hizmet eden kadınlarla aldatmaktadır. Arkadaşı Ziya böylesine derin bir hanım olan Selma'nın kocası tarafından aldatılması hayretle karşılaşmıştır.

Ne tuhaftır ki Selma da kocası Haşim'i, Şahap adlı bir heykeltıraşa aldatmaktadır. Hatta bir gün kocası Haşim'e babasına gideceğini söylemiş ama Şahap ile buluşmuştur. Haşim'in arkadaşı Ziya Selma'nın babasının köşkünde kalmadığını uşaklardan öğrenmiş ve kocasını aldatıyor olduğu şüphesi içerisine düşmüştür. Şüphesinin peşine düşünce hiç beklemediği sonuçla karşılaşmıştır.

“*Perişan bir halde döndüm. Acaba asabi bir buhranla bahçenin bir köşesinde yığılı mıydı? “... Selma'nın burada bulunmamasının işte anahtarı! Kocasını babasının köşküne gidiyorum diye aldatarak Şahap'ın atölyesine gelmiş olacak.*”⁶⁶⁵

Bu hislerin devamında Ziya, Şahap'ın atölyesini bir süre izlemiştir. Daha sonra Selma gelip Şahap'a, “*Pek haksızsın pek gaddarsın*” demiştir. *İşte her şeyi göze aldım, senden istediğim şey çok mu? Artık daha ne vakte kadar aldatabilirdim, hayır, artık katiyen bu hayat devam edemez.*”⁶⁶⁶Ziya arkadaşının aldatıldığını anlayarak büyük bir şaşkınlıkla oradan ayrılmıştır.

⁶⁶⁴ Adıvar, a.g.e., 2019f, s. 21

⁶⁶⁵ Adıvar, a.g.e., 2019f, s. 37

⁶⁶⁶ Adıvar, a.g.e., 2019f, s. 42

Haşim ise karısını hizmetçiler ile aldatmasını izzetinefsine bağlamaktadır. Ama karısının kendisini aldattığını düşünüp dünyası başına yıkılınca kendi aldatmalarını söz konusu dahi etmediği gibi karısından şüphelendiğini arkadaşına aktarmıştır.

Selma ve Şahap olayında aldatmanın farklı bir açısını da şu şekilde görmekteyiz. Aldatma olayında taraf olan kişilerin karşılıklı birbirlerine tahakkümü söz konusudur ya da taraflardan biri diğerinin kendi tahakkümü altında olduğunu düşünür. Romanda Selma'nın kocasını aldattığı Şahap, Selma'yı adeta tesiri altına almış ve istediği her şeyi yaptırabileceğini düşünen bir karakterdir. Selma'nın Şahap'ın tesiri altında olduğunu şu cümlelerden anlamaktayız:

*"Bu vicdan sana nereden geldi? Bundan altı sene evvel ne kadar bir kuzu gibi muti benim çizdiğim, hatt-ı hareketi takip ediyordun."*⁶⁶⁷

Erkekler aldatma sebepleri olarak çok çeşitli nedenler ortaya koymaktadır. Esasında aldatmayı hiçbir sebep meşru kılamaz. Hiçbir neden insan şahsiyetini yaralayan bu olayı haklı kılamaz. Ama *Râik' in Annesi* romanında da Rauf karısını aldatmasını haklı bir nedene bağlamak ister gibidir ve bunun için zaafalarını öne sürmektedir.

-Öyleyse azizim, bu yaratık eşinizin bu kadar üstünde mi ki otellerde sürünüyorsunuz?

- Hayır, hayır, bu zayıflığı mı anlamayacak kadar erkek değil misiniz?

*- Erkekler hayvansa anlarım; fakat insansa hayır, bin kere hayır!*⁶⁶⁸

Rauf, erkek olarak kendisinde bulunan zaafın, karısını aldatmasındaki etken olduğunu söylemektedir. Nazan Bekiroğlu, Rauf karakteri için şunları kaleme almıştır:

"O eşinin bir melek olduğunu takdir edebilir fakat söz geçiremediği birtakım zaaflarının esiri olarak Ogüstün ve benzeri kadınlardan da kopamaz. Önceki ve sonraki

⁶⁶⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2019f, s. 42

⁶⁶⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 1967, s. 47

romanlarda sıkça rastlanacak bir tip olan Rauf da bedeni ve midesi ile yaşamanın bir örneğidir."⁶⁶⁹

Ayrıca, aldatmayı cinsel aldatma ve duygusal aldatma olarak ayıranlar vardır. Tarhan'a (2014) göre, duygusal ve cinsel aldatma arasında önemlilik önemsizlik sıralaması yapmak, cinsel aldatmanın kılıfı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bu düşünce cinsel özgürlüğü sevginin önüne koymakta ve eşler arasındaki bağların sayılmamasına neden olmaktadır. Ayrıca cinsel aldatmanın üç aşamalı bir süreçten oluştuğunu ifade edilmektedir. Buna göre; Birinci aşama hoşlanma duygusu, ikinci aşama sevgililik ve son aşama ise cinselliktir. Birey eğer uyanık ve mantıklı düşünen biri ise, henüz ilk aşamada durumu fark edip eşini aldatmasını engelleyebilir.⁶⁷⁰

Seviye Talip romanında Fahir, Seviye'yi unutmak için gittiği Mısır'da Evelin adında bir kadın kendisine ilgi duymuştur. Kadın her şeye hazır Fahir'i istemekte ama Fahir karısı Macide'yi aldatmak istememektedir. "*Seviye'yi sevmek Macide'yi iyi bir aldatış idi*"⁶⁷¹ diyerek Evelin ile karısını aldatmayı adi bulmaktadır. Seviye'yi ise sadece sevdiğini vurgulamaktadır. Görüldüğü gibi Fahir karısını duygusal olarak aldatmayı tam bir aldatma saymazken, cinsel aldatmayı vicdanen uygun bulmayarak eşini aldatmak istemediğini söylemektedir.

Handan romanında, Handan Hüsnü Paşa tarafından aldatılan bir kadındır. Kocasını, Handan'ı bırakıp başka kadınlara gitmektedir. Handan'ın umursamaz tavrının altında kırılan bir kalbi vardır ki Handan'ı yok edecek olan budur. Evlilikten umduğunu bulamadığını, aldatılmanın ruhunda yaralar açtığını Hüsnü Paşa'ya mektubunda anlatırken şunları kaleme almıştır:

"Ne olurdu, sade ve sakin bir hayat arkadaşım olaydı. Fakat benim, tamamen benim olaydı; her gün yanımda, gecelerin bana çocukluğumdan beri verdiği aciz bir haşyetle sokulduğum göğüs, sabahleyin yanımda uyanan gözlerin umku hep benim hep benim olaydı. Hatta bir kör, bir budala, bir hasta, hiç kimsenin bakamayacağı herkesin

⁶⁶⁹ Bekiroğlu, a.g.e., s. 32

⁶⁷⁰ Kankaya, a.g.e., s. 37

⁶⁷¹ Adıvar, a.g.e., 1987, s. 106

attığı bir sakat, bir alil olaydı fakat benim olaydı! Kaybetmek korkusu olmayaydı ve benim mahremiyetimde geçen saatleri başkalarıyla tekrar ettiğini, aynı nazar, aynı kelimelerle başka kadınları sevdiğini duymayaydım. Bu mariz ve fazla canlı muhayyilem benim dediğim bir adamın başkalarının, hem ne suretle başkalarının olduğunu görerek bu azap dakikalarını yaş atmasaydı..."⁶⁷²

Handan Hüsnü Paşa'ya yazdığı mektubunda evliliklerinde mutsuzluğa yol açan durumun Hüsnü Paşa'nın metresleri olduğunu düşünmektedir. Her yeni kadında Hüsnü Paşa'nın hırçınlıklarının arttığını ve hep sabrettiğini söylemekte ve Hüsnü Paşa'dan dolayı evliliklerinin zedelendiğini düşünmektedir. Ayrıca daha önce de bahsettiğimiz gibi aldatılan bazı kişiler bu duyguyu içlerinde yaşamaktadır. Handan da uzun yıllar içine atmış ve tarifi mümkün olmayan acılar yaşamıştır.

Mev'ut Hüküm romanında Sara kocası Süruri tarafından yalnız bırakılan bir kadındır. Süruri çapkın bir adamdır ve Sara'yı sürekli başka kadınlarla aldatmaktadır.

Aynı romanda Sara kocası Süruri ölünce, Doktor Kasım ile ikinci evliliğini yapmıştır. Kasım Şinasi karısının kendisini Kami ile aldattığını zannetmiştir. Bu düşünce onun içini kemirmesine yetmiştir. Ona göre bir kadının ihaneti hastalığı ya da deliliğinden daha kötü bir davranıştır.⁶⁷³

Aldatma konusunda genel görüşlerden biri de sadece erkeklerin aldatacağı hususudur. Halbuki kadın veya erkek her iki cins de eşini aldatabilmektedir. *Kalp Ağrısı* romanında Miralay Muhsin Bey tam da bu noktaya dikkat çekmektedir. Muhsin Bey ve karısı Zeyno arasında şu konuşma gerçekleşir:

"... Hiç olmazsa ben hayatta aynı zamanda bir tek yüzden başkasına bakmadım.

-Sahi mi?

-Evet.

- Nasıl inanayım?

-Benim söylediğim her şeye inan.

-Niçin? Siz erkek değil misiniz?

⁶⁷² Adıvar, **a.g.e.**, 2019d, s. 119

⁶⁷³ Bekiroğlu, **a.g.e.**, s. 160

- *Seni hiçbir erkek aldattı mı, Zeyno?*

- *Hayır, kimse aldatmadı.*

- *O halde bir daha bu bahislerde kadın, erkek deme çünkü kadın da insanı aldatabilir.*"⁶⁷⁴

Kalp Ağrısı romanında Hasan'ın dostu Dora aldatma konusunda şunları söylemektedir:

*"... Bir erkekle yaşayan kaç kadın var, yalnız karısını seven kaç erkek var? İki tarafta nihaysiz bir riya, çirkin bir yalanla birbirini aldatıyor; nihaysiz bir hile ile cemiyeti aldatıyor; fakat cemiyet aldanyor mu? Fertlerinin en gizli zevklerini ve en çirkin zaafalarını bilmiyor mu? Yalnız bu karşılıklı olan yalan kanunundan çıkan, açık yaşamaya, hayat arkadaşını da cemiyeti de aldatmamaya cesaret eden şiddetle ceza görüyor."*⁶⁷⁵

Ama Hasan bu sözlere karşı çıkararak karısının kendisini aldattığını bilse tahammül etmeyeceğini söylemektedir:

*"Dora, karım beni aldatsa, bilmeyerek bir şey diyemem, bilerek nasıl tahammül ederim?"*⁶⁷⁶

Döner Ayna romanında Hacı Murat, karısı Elif hanımı birçok kadınla aldatmıştır ve bu durumdan da hayli memnundur. Herhangi bir pişmanlık duymadığı gibi bunun bir zaaf olduğunu düşünmektedir.

Âkile Hanım Sokağı romanında, Âkile Hanım evlendikten dört, beş yıl sonra kocası Fatin Varna tarafından aldatılmaya başlamıştır. Fatin Varna başlarda sadece işinde gücünde ve evinde bulunan bir adamken bir süre sonra kahveye diye çıktığı gecelerde bir kadının evine gitmeye başlamıştır. Âkile Hanım çok akıllı, sezgileri yüksek bir kadındır. Kocasının çok sıklaştığı bu kahveye gitme meselesi onda tahkikat yapma endişesi doğurmuştur. Kocasının son bir haftadır hiç kahveye gitmediğini, Kara

⁶⁷⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 215

⁶⁷⁵ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 236

⁶⁷⁶ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 236

Gülsüm adında bir kadının evine gittiğini öğrenince, o eve baskın yapmak için çocuklarını da yanına alarak bir gece evden çıkmıştır. Kara Gülsüm'ün evinde onları basınca epey uzun bir nutuk çekmiştir. Kocasını o eve iş için gittiğini söyleyerek, evde karısının ayaklarına kapanıp af dilese de Âkile Hanım bu durumu kabullenemeyip eşinden ayrılmıştır.

Sevda Sokağı Komedyası romanında Mübeccel Hanım'a misafir gelen Saffet Hanım, kocasının kendisini bir kadınla aldattığını anlatmaya başlamıştır.

- *Hâkim Bey hala eve gelmiyor mu?*

- *Allah o kahpe karının gözünü kör etsin. Bir defa evine çekti, oraya mihladi adamı. Bey şimdi yalnız cumalar geliyor, bize masraf parasını bırakıyor. Macit'le konuşuyor. Bazen de akşamları kalıyor.*⁶⁷⁷

Kocasının kendisini aldattığı kadın da evli olan Saffet Hanım, yuvasını yıkan kadına beddualar etmektedir.

Aynı romanda karısı Leyla Macit'i odasına almamaktadır. Bir müddet sonra Macit kendisine kur yapan hizmetçi Numune'ye kendine kaptırmıştır. Hakikat halde, o gece Numune'yi koynuna almıştı. Artık içinden, evde bu tombul yumuşak kızla maddi iştahasını tatmine karar vermişti.⁶⁷⁸

Eşlerin düzenli bir cinsel hayatlarının olmaması belli bir süre sonra taraflardan birinde aldatma eğilimi oluşturabilmektedir. Macit ve Leyla'nın evliliklerinde tam da böyle bir durum söz konusudur. Macit bir süre sonra karısını evdeki hizmetçi ile aldatmıştır.

Özetle, aldatma toplum düzenini alt üst eden, aile kurumunu zedeleyen, kadın ve erkeğin insani yönünün azaldığı bir durumdur. Temelde birçok sebebi vardır. Ama sebebi ne olursa olsun kadının ve erkeğin eşini aldatması asla kabul edilebilir bir durum değildir. Aile yapısı bozulduğu zaman toplum yapısı da bozulur ve çok ağır psikolojik ve sosyolojik tablolar ortaya çıkar.

⁶⁷⁷ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 40

⁶⁷⁸ Adıvar, **a.g.e.**, 2018c, s. 117

3.2.9. Boşanma

Evlilikte eşlerin kurdukları birliği “ölüm ayrına kadar” sürdürmeleri ideal bir amaçtır. Ancak bazı durumların ortaya çıkması halinde evlilik birliğinin bozulması bir zorunluluk haline gelebilir. Bu gibi durumlarda yasal olarak kurulan evlilik birliğinin yine yasal olarak sona erdirilmesi işlemine “boşanma” adı verilir.⁶⁷⁹

Diğer bir tanımla, dengeli ve uyumlu bir ilişki kuramayan evli çiftlerin, yasal yollarla evlilik ilişkilerine son vermelerine boşanma denilmektedir. Boşanma konusunu bir birey ve bir de toplum açısından incelemekte yarar vardır. Birey, evliliğinde beklentilerini bulamaz ve evliliğin devamında yarar görmezse boşanma isteğinde bulunabilir. Toplumsal açıdan ise toplum ailenin devamını sağlayacak, aileyi kurum olarak koruyacak önlemler alır.⁶⁸⁰

Evliliğin saygın bir kurum olarak varlığını sürdürdüğü toplumlarda olumsuz nitelenen boşanma, insan hayatında önemli bir stres kaynağıdır. Yetişkin insanların karşılaştığı en sarsıcı olaylardan biri olarak, kişileri bunalımlara sürükleyen baskılar yaratabilir.⁶⁸¹

Boşanma karı-kocayı ve aile bireylerini etkilemekle birlikte esasında toplumu, sosyal düzeni de ilgilendiren önemli bir konudur. Toplumların sağlıklı bir sosyal yapıya sahip olmaları sağlıklı aile birliktelikleri ile mümkündür. Bu nedenle evlilik ve boşanma konusu toplumun temelini ve özünü oluşturur. Ulusların ve toplumların sosyal yapı ve ahengi, genel sağlığı, ahlaki ve yasal düzeni, nüfusu, kültürel kimliği, hatta ekonomik gücü ve gelişmişliği, bir ölçüde toplumun temel birimi olan “ailenin” saygınlığına ve sağlamlığına bağlıdır.⁶⁸²

Boşanmak tüm aile bireyleri için belli güçlükleri ve sorunları beraberinde getiren çok geniş etkili olan bir olgudur. Dünya üzerinde boşanmalardaki artış

⁶⁷⁹ Özgüven, **a.g.e.**, s. 279

⁶⁸⁰ Bilen, **a.g.e.**, s. 262

⁶⁸¹ Semiha Arsoy Atakan, “Boşanma Sürecinde Yaşanan Evreler”, **Aile Yazıları-Evlilik Kurumu ve İlişkileri**, C. 4, Ed. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 2. bs., Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 549

⁶⁸² Özgüven, **a.g.e.**, s. 279

boşanmayı bireysel bir sorun olmaktan çıkarmış, toplumsal bir sorun olarak ele almasına neden olmuştur. Etkileri ve sonuçları ile toplumsal yapının diğer öğelerini de etkilemekle birlikte, toplumsal yapının diğer öğelerinde meydana gelen değişimler de boşanma üzerinde etkili olmuştur. Dinin azalan etkisi, evlilik ve boşanmaya ilişkin yapılan yasal düzenlemeler, toplumsal beklentilerde ortaya çıkan değişimler, ekonomik gelişmeler bunlardan sadece bazılarıdır. Aynı zamanda boşanma, aile kurumunu ortadan kaldırdığı, sürdürülebilirliğini tehdit ettiği ve yeni aile tiplerini ortaya çıkardığı, çocukların üvey ailede ya da parçalanmış ailede sosyalizasyonunu sağladığı için istenmeyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁸³

Boşanma, temelde evlilik bağının yasal olarak sona erdirilmesi anlamına gelmektedir. Boşanma konusunda çalışan araştırmacılar, boşanmanın birçok alt boyutu olduğunu ileri sürmektedirler. Yapılan çalışmalar doğrultusunda; boşanma hukuksal olduğu kadar, duygusal, ekonomik, sosyal ve toplumsal boyutları olan bir olgu olduğu ileri sürülmektedir. Boşanma süreci fiziksel ayrılık döneminden önce başlar ve yasal olarak boşanmanın gerçekleştirilmesinin ardından da etkileri devam eder.⁶⁸⁴

Boşanma, aile içinde çıkan sorunların yasal olarak dışa vurması ve toplumsal bir soruna dönüşmesidir. Bu anlamda boşanma konusu önemli bir toplumsal sorun olup, aile hukukunda en çok tartışılan, kamuoyunun ilgisini çeken, incelenmesinde şüphesiz büyük yarar olacağı düşünülen bir konudur. Günümüzde sorunun toplumsal yönü göz ardı edilerek boşanma, “eşler arası ayrılık” olarak adlandırılmış ve böylelikle yavaş yavaş halk tarafından olağan karşılanmaya başlanmıştır. Boşanma olayını normalleştirmek, basite indirgemek ve boşanmayı aile içinde çıkan problemleri çözmek için başvurulan bir yöntem haline getirmek, boşanma vakalarının artmasına neden olmuştur.⁶⁸⁵

⁶⁸³ Meral Timurturkan, “Aile Birliğinin Bozulması: Boşanma ve Yeniden Evlenme”, **Değişen Toplumda Değişen Aile- Sosyolojik Tartışmalar**, Ed. Nurşen Adak, 4. bs., Siyasal Kitapevi, 2020, Ankara, s. 217

⁶⁸⁴ Özgül Aktaş, “Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler”, **Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2011, s. 33

⁶⁸⁵ İbrahim Kır, Ömer Bülbül, “İslahiye İlçesinde Boşanma Olgusu Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 9, S. 2, 2012, s. 100

Boşanma toplumun çözülmesine neden olmakta ve toplumun çözülmesiyle boşanma olayları süreklilik kazanmaktadır. Boşanmayı, aniden ortaya çıkan bir durum olarak değerlendirmek yanlıştır. Çünkü boşanma belli bir sürecin nihai noktasıdır. Boşanma olayını değerlendirirken sadece bir tek faktörle değerlendirmek yanlış ve eksik olacaktır. Bu nedenle, boşanma olgusunu sosyolojik açıdan farklı faktörlerle değerlendirerek incelemek gerekir.⁶⁸⁶

Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde aile birliğinin bozulması, ailenin bölünmesine ya da bütünüyle dağılmasına yol açan ve bütün aile üyelerini hatta yakın çevredeki kişileri dahi sarsabilen karmaşık bir olgudur. Boşanma sadece eşler arasında değil çocuklar ile ebeveynler arasında, çocukların kendi aralarında, hatta aileler ve akraba çevresi arasında olmaktadır. Dolayısıyla aile kurumu ele alındığında, aile üyeleri ve yakın çevre üzerinde sosyal ve psikolojik sarsıntılara sebep olan, ailenin dağılmasına yol açarak temelini oluşturduğu, toplumda onarılmaz izler bırakan boşanma olgusunun da incelenmesi gerekir.⁶⁸⁷

Boşanma süreci ve sonrasını yaşayan bireyler, evli iken düşünmedikleri pek çok sorunla başa çıkmak durumunda kalabilirler. Boşanma sürecinin belirsizliği, bireyleri kaygılandırabilmekte ve korku duymalarına neden olabilmektedir. Ayrıca çevrelerindeki insanların kendilerini yargılayacağına yönelik endişeler de duymaları mümkündür.⁶⁸⁸

Evliliğin sona ermesiyle birlikte, eşler eski eşleri ile olan çevrelerinden ve akrabalarından uzaklaşmaktadırlar ve yeni bir sosyal çevre oluşturma süresine girmektedirler. Bu şekilde toplumsal boşanma süreci başlamaktadır. Evlilikleri yeni sonlanmış kişiler eski eşi ile ortak olan arkadaşlarıyla görüşmek istemeyebilir ve eski eşin akrabalarıyla kurduğu ilişkiyi azaltabilir ya da kesebilirler. Bu nedenle, boşanmış kişilerin psikolojik ve sosyal anlamda güçlük çekebileceği ve kendini toplumdan izole edebileceği düşünülmektedir.⁶⁸⁹

⁶⁸⁶ Kır-Bülbül, **a.g.e.**, s. 101

⁶⁸⁷ Kır-Bülbül, **a.g.e.**, s. 100

⁶⁸⁸ Aktaş, **a.g.e.**, s. 35

⁶⁸⁹ Aktaş, **a.g.e.**, s. 36

Aile birliği ve bütünlüğünün bozulması sonucunda ortaya çıkan ve birçok nedeni olabilecek boşanma olgusunda hem erkek hem de kadın oldukça zor dönemlerden geçmektedir. Ancak kadınlar bu dönemde erkeklere oranla daha zor şartlar altındadır.⁶⁹⁰ Örneğin, eğitim seviyesi düşük ve evlilik hayatı boyunca hiç çalışmamış bir kadın boşanma kararı almasını gerektirecek birçok neden varken gelecek tepkiyi ve karşılaşılabileceği sorunları düşündüğünde bu süreyi uzatabilmektedir.⁶⁹¹ İncelediğimiz romanlarda özellikle bu durumla, sıklıkla karşılaşılmıştır.

Boşanma öncesinde yaşanan karar verme, kadının iç dünyasında yaşadığı gerginlikler ve çaresizlik süreci kadını etkilediği gibi, boşanmış bir kadın, boşandıktan sonra da genellikle çevresinden kötü tepkiler almakta, dul kadın imajı yüzünden yalnız yaşamakta zorlanmakta ve hemcinsleri tarafından da birer tehlike olarak görülmektedirler. Bunun dışında boşanma kararını veren kadın bu karardan ötürü şiddet görebilmekte ya da öldürülebilmektedir.⁶⁹²

Evlilik birliğinin son bulması sadece eşler açısından sonuçlar doğurmamakta, çocuklar ile ana-baba arasındaki ilişkiyi de etkilediğinden toplumun temelleri üzerinde de çoğu kez olumsuz sonuçlara sebebiyet vermektedir. Çocuğun gelişiminde ve sosyalleşmesinde en temel faktör olan aile birliğinin son bulması toplumun en değerli parçası olan çocukların yaşamlarında bir dönüm noktası olarak ortaya çıkmaktadır.⁶⁹³

Pek çok sosyolog ve eğitimcinin boşanma üzerine yaptıkları araştırmalarda boşanmayı toplumun temelini sarsacak nitelikte bir sorun olarak değerlendirmişlerdir. Bunun asıl nedeni, çocukları büyük ölçüde etkilemesi ve çocukla, anne-baba arasındaki iletişimi engellenmesidir. Boşanma eşler için mutsuz bir evliliğin sonlanması olarak görülse de ailenin dağılmasını ifade etmektedir.⁶⁹⁴

⁶⁹⁰ Can, **a.g.e.**, s. 101

⁶⁹¹ Can, **a.g.e.**, s. 101

⁶⁹² Can, **a.g.e.**, s. 95

⁶⁹³ Filiz Güneşlioğlu, “Boşanma ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları”, **Yüksek Lisans Tezi**, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, 2009, s.81

⁶⁹⁴ Zuhâl Çiçek, “Boşanmanın Sosyolojik Analizi: Denizli Kenti Örneği”, **Doktora Tezi**, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2014, s. 119

Evlilik birliğinin sona ermesi çocuğun psikolojik yapısı, sosyal hayatı ve eğitimi konularında olumsuzluklara sebebiyet vermektedir. Bu sebeple hâkimin bu derece önemli bir konuda karar verirken son derece dikkatli davranması ve tamamen çocuğu menfaatlerini göz önünde bulundurması gerekmektedir.⁶⁹⁵

Çocukların boşanmadan nasıl etkilendiklerine dair sayısız araştırma vardır. Boşanmanın sebebi ve şekli, çocukların boşanmadan ne kadar etkileneceğini belirler. Son yıllarda boşanmaların çocuklar üzerinde kısa ve uzun vadeli etkilerini ortaya koyan çok sayıda klinik ve toplumsal araştırmalar yapılmıştır. Boşanma karı-koca için olduğu kadar çocuklar için de travmatik bir süreçtir. Boşanma sürecinden en çok çocuklar zarar görmekte olup, çocukların problemleri boşanmayla birlikte artmaktadır.⁶⁹⁶

Boşanmada en büyük bedeli çocuk öder. Öfkenin ve düşmanca tutumların çokça yaşanması, çocukta sevilmediği duygusunu uyandırır. Çoğu zaman da boşanmadan çocuklar kendilerini sorumlu tutarlar ve suçluluk duygusu geliştirirler.⁶⁹⁷

Boşanmanın birçok özel ve genel nedeni bulunmakla birlikte, evlilikte eşlerin beklentilerinin çeşitli nedenlerle karşılanamaması, uyumlu şekilde yürütülemeyen ilişkiler ve tartışmaların artması boşanma nedenlerinin bazılarıdır. Boşanma; nedenleri ve sonuçları bakımından toplumsal ve bireysel farklılıklara göre değişmektedir.⁶⁹⁸ Ama medeni hukukların hemen büyük bir kısmında boşanma sebepleri şöyle sıralanabilir: Eşlerden birisinin bir başkasıyla nikâh dışı cinsel ilişkiye girmesi demek olan zina, cana kast, suç ve onursuzluk, evi ve eşi terk etme, akıl hastalığı ve şiddetli geçimsizlik. Gözlem ve araştırmalara göre bunlardan şiddetli geçimsizliğin dışındaki beş etkenin boşanmalardaki payı yaklaşık yüzde 35 civarındadır. Yani geri kalan oranın gerekçesi “şiddetli geçimsizlik” şeklinde nitelendirilmektedir. Ne var ki şiddetli

⁶⁹⁵ Güneşlioğlu, **a.g.e.**, s. 81

⁶⁹⁶ Tatlıoğlu-Demirel, **a.g.e.**, s. 66

⁶⁹⁷ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 95

⁶⁹⁸ Aktaş, **a.g.e.**, s. 21

geçimsizlik, içine pek çok şeyi alan en büyük evlilik düşmanı bir paket konumundadır.⁶⁹⁹

Detaylandırılacak olursak, medeni kanunda zina, hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış, suç işleme, haysiyetsiz hayat sürme, akıl sağlığı gibi sebepler özel boşanma sebepleri; evlilik birliğinin temelinden sarsılması, eşlerin anlaşması, ortak hayatın yeniden kurulamaması gibi sebepler ise genel boşanma sebepleri olarak belirtilmiştir.⁷⁰⁰

Ayrıca, evlilikte en önemli boşanma sebepleri sadakatsizlik, güven zayıflaması, eşlerin kişiliklerinin ve ruhlarının birbirinden farklı olduğunu düşünmesi vs. sayılabilir.⁷⁰¹ Evliliklerin sona ermesinde; genç yaşta evlenmek, eğitim düzeyinin düşük olması, iş yaşamı ve çocuk bakımından kaynaklanan beklentileri karşılamaya çabalamak ve bunlara bağlı olarak çiftlerin yoğun stres altında olmaları gibi nedenler sıralanabilir.⁷⁰²

Evrensel olarak boşanmanın yaygınlaşmasının ve boşanma oranlarının artmasının toplumsal değişimle bağlantılı olarak çok çeşitli sebepleri vardır.⁷⁰³ Hızlanan toplumsal değişimler toplumun geliştirdiği tutumun eskiye göre daha esnek olması, kadının toplum içindeki statüsünün değişmesi, eşlerin kendilerine özgü psikolojik güçlükleri ve insanların ortalama yaşam sürelerinin de uzamış olması boşanma oranını artırmıştır.⁷⁰⁴

Üretim araçlarındaki değişikliklerin yol açtığı kentleşme ve dolayısıyla yeni yaşam tarzları toplumsal hayatta giderek artan oranda bir hareketliliğe yol açmıştır. Bu durum zamanla bireyselleşmeye, kadının özgürleşmesine ve dolayısıyla kurulan ailelerin geçmişte olduğu gibi kadınların ikinci planda olduğu değil de, sevgi ve saygının karşılıklı yaşandığı bir yapıya dönüşmüştür. Bu temelde kurulan evliliklerde,

⁶⁹⁹ Aydın, **a.g.e.**, s. 188

⁷⁰⁰ Çiçek, **a.g.e.**, s. 81

⁷⁰¹ Tarhan, **a.g.e.**, 2019a, s. 244

⁷⁰² Aktaş, **a.g.e.**, s. 21

⁷⁰³ Tatlıoğlu, Demirel, **a.g.e.**, s. 65

⁷⁰⁴ Tatlıoğlu, Demirel, **a.g.e.**, s. 66

kadının erkeğe “bağımlılığı” yerine “karşılıklı bağıllık” ilişkisi ön plana çıkmış, evliliğe yüklenen anlamlar değişmiş; evlilikten daha fazla dayanışma, dostluk, sevgi paylaşımı ve duygusal yakınlık beklenilmeye başlanmış, ilişkinin niteliği eşlerin beklentilerini karşılamadığı noktada boşanmalar daha fazla gündeme gelmiştir.⁷⁰⁵

Boşanma oranlarındaki artış büyük ölçüde dünya genelinde benimsenen ekonomik trend ve bunun toplumsal alandaki yansımaları ile ilgili olmakla beraber ülkelerin sosya-kültürel yapılarını kapsayan içsel dinamikleriyle ilişkilidir. Zira boşanma olgusunun ortaya çıkan sonuçları itibariyle genel bir görünüm arz etmesinin yanı sıra boşanmanın nedenlerinin tespiti ve boşanma sonrasında ortaya çıkan mağduriyetlerin giderilmesi yönündeki sosyo-politik önlemlerin uygulama düzeyleri ülkelere göre farklılık göstermektedir.⁷⁰⁶

Batı ülkelerinde pek çok araştırmacı ve teorisyen, toplumsal yapıdaki çözülmenin, aile gibi geleneksel kurumlardaki aşınmanın ve ahlaki dezenformasyonun kapsamlı sonuçları olduğunu ve bundan yola çıkarak sosyal politikalarla olumsuz sonuçların ortadan kaldırılabilmesine yönelik stratejiler geliştirmeye önyak olmaktadır.⁷⁰⁷

Diğer toplumlarda olduğu gibi ülkemizde de temel değerlerin modernleşme sürecinde zayıflaması, kentlerdeki nüfus artışı, günlük hayatın modern söylemlerle biçimlendirilmesi ve sosyal ilişkilerin karmaşıklaşması, sosyal kontrolün geleneksel dinamiklerden modern dinamiklere doğru değişim göstermesi, iletişim teknolojileri ve kitle iletişim araçlarının bireysel ve sosyal yaşamdaki rolünün artması, medyanın değer karmaşası yaratması, tüketim kültürü, evlilikte bireysel değerlerin ve maddi çıkarların ön plana çıkması, sorumsuz bireyler yetiştirme, geleneksel aileye özgü değerlerin çözülmeye başlaması, aile içi şiddet gibi sayılabilecek bir dizi değişken boşanma olasılığını artırmaktadır.⁷⁰⁸Bundan dolayı ülkemizde artan boşanma

⁷⁰⁵ Tatlıhoğlu, Demirel, **a.g.e.**, s. 66

⁷⁰⁶ Çiçek, **a.g.e.**, s. 94

⁷⁰⁷ Çiçek, **a.g.e.**, s. 94

⁷⁰⁸ Çiçek, **a.g.e.**, s. 98

oranlarının bir sorun haline alması çözüm yolu üretmeye yönelik çalışmaların yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Aktardıklarımız genelinde sonuç olarak diyebiliriz ki; geçmişten günümüze kadar olan dönemde her toplumda evliliğin olduğu kadar boşanmanın da olduğu görülmektedir. Evlilikle başlayan ve toplumun en küçük yapı taşı olarak kabul edilen ailenin birliğinin ve bütünlüğünün bozulması sonucunda ortaya çıkan boşanma; bireyi ilgilendirdiği kadar toplumu da ilgilendiren bir süreç olarak görülmektedir. Aile kurumu, bireyi toplumsal hayata ve toplumsal hayattaki değişimlere hazırlaması ve toplumun devamlılığını sağlaması açısından hemen hemen her toplumda önem verilen bir kurumdur.⁷⁰⁹

Hayatın içindeki boşanma olgusu, elbette edebiyat eserlerine de yansımıştır. Halide Edip Adivar'ın romanlarında, evlilik geniş bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda boşanma olaylarının da romanlarda yer edinmesi kaçınılmaz olmuştur. Çünkü romanlardaki evliliklerin bazıları karakterlerin hayal ettiği gibi mutlu ve sorunsuz bir şekilde devam etmemiştir. Yaşanan anlaşmazlıklar ve tartışmalar sonucunda da çiftler evliliği sonlandırmak adına boşanma yolunu seçmişlerdir. Ama şu var ki toplumun boşanmış insanlara ön yargısından dolayı, yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen boşanamayan karakterler de romanlarda mevcuttur.

Râik'in Annesi romanında Refika boşanmaktan çekinen bir karakterdir. Bunu babası şu şekilde belirtmektedir:

*"Refika bir Katolik gibi boşanmaktan korkar. İşte gençliği böyle sürükleniyor."*⁷¹⁰

Refika hem boşanmış bir kadın olmayı, hem de oğlu Râik'in babasız büyümesini istemediği için, yaşadığı tüm acılara rağmen, benliğini yok etmeyi göze alarak boşanmayı istememektedir.

⁷⁰⁹ Çiçek, a.g.e., s. 94

⁷¹⁰ Adivar, a.g.e., 1967, s. 39

Kıskançlık, dikkat çekici boşanma nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Engels, kıskançlık duygusunu insanlık tarihinin geç bir aşamasında ortaya çıktığını belirtmektedir. Özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla ve erkeğin ailede üstün koruma geçmesiyle, doğal yapısını yitiren kadın, kıskançlığı tanımıştır. Kadını erkeğe bağımlı kılan toplumsal ilişkilerin özelliği nedeniyle, kadın erkeğe sahip olduğuna inanır. Erkek de böyledir ancak o kendini bir kadınla sınırlı hissetmez. Bu nedenle erkek kadının bireysel kimliği içinde her zaman merkezde yer alır.⁷¹¹

Kalp Ağrısı romanında, Azize kocası Hasan'ın Dora ile münasebetini kıskanmaktadır ve bu yüzden sürekli kocasıyla kıskançlık kavgası etmektedir. Azize kocasının artık kendisini sevmediğini "*Dora'ya âşık olduğunu*"⁷¹²söyledi. Eğer Dora'nın yanına giderse, İstanbul'a giderek kendisini bırakacağını söyledi. Kocasını Hasan ise bu tehdidi çocukça buldu.⁷¹³

Kıskançlık neticesinde edilen kavgaların hemen hemen çoğunda evi terk edip gideceğini, boşanacağını söyleyen eşler vardır. Azize tam da böyle bir söylemde bulunmuştur ve kıskançlık evliliklerini bitirme noktasına getirmiştir. Kıskançlık evliliği büyük oranda yıpratmaktadır ve kişi sevdiğini söylese bile yine de karısından veya kocasından boşanmak istemektedir.

Sinekli Bakkal romanında Emine'nin babası çeşitli hadiseler sebebiyle evini terk eden kızının derhal kocasından boşanmasını istemektedir. Tevfik'in yaptıklarından sonra "kısmen Emine'nin zorundan, kısmen de Tevfik'e gazabından İmam, talak için mahkemeye müracaat etti."⁷¹⁴Muhakemeyi dinleyenler imamın tesiriyle Tevfik'e kızmıştır ve Tevfik Emine'yi boşamaya mecbur olmuştur.

Evlilik öncesi eş seçimi dikkatli yapılmadığında, evlendikten kısa bir süre sonra sorunlar yaşanmaya başlamaktadır. Eşlerin birbirlerinden çok farklı olduklarını anladıkları ve bu farklılığı dengeleyemedikleri noktada, kaçınılmaz son boşanma olmaktadır. Tevfik ve Emine de esasında birbirlerine uygun olmayan iki kişidir. Emine

⁷¹¹ Aktaş, **a.g.e.**, s. 23

⁷¹² Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 184

⁷¹³ Adıvar, **a.g.e.**, 2020a, s. 184

⁷¹⁴ Adıvar, **a.g.e.**, 2020b, s. 28

evlendikten sonra Tevfik'in yaptığı şeylere katlanamaz olmuştur. Tevfik'in karısıyla ilgili mahrem konuları arkadaşlarına anlatması ve Emine'nin taklidini yapması bardağı taşıran son damla olmuştur. Emine evi terk etmiştir ve sonrasında dava açarak Tevfik'ten boşanmıştır.

Sonsuz Panayır romanında Füzuran Tıngır'ın kendisini bazı şeylere mecbur bırakan bir karısı vardır. Kadına karşı isterse isyan edebilirdi, nitekim ikisi de boşanmak için mahkemeye müracaatı ciddiyetle düşünüyorlardı. Fakat zemin ve zamanın tesirinden, tahakkümünden kurtulmak o kadar kolay bir iş değildi, işte mizacına uymayan, kafasını ters tarafından zorlayan mecburiyete karşı isyanını yer yer mızrak gibi batan cümleler, hatta fıkralar yazmakla ifade edebiliyordu.⁷¹⁵

Görüldüğü gibi, evlilik birliği kutsal ve yıkılması kolay olmayan bir birlikteliktir. Evlenmek kadar evlenmeyi sonlandırmakta ciddi bir durumdur ve kişiler de kendilerini, yıllarca istemedikleri halde evliliği devam ettirme mecburiyetinde hissetmektedir. Mutsuzluklarını kapatacak başka işlerle meşgul olmaya başlamaktadırlar.

Yine aynı romanda, Safinaz kocasından, evlilik hayatına kirli işler bulaştırmaya çalışmasından dolayı boşanmak istemektedir. Kocasının ondan istediği kirli emeller Safinaz'ın mizacına uygun değildir. Bu çıkmazdan kurtulmak istemektedir. Onu bu çıkmazdan kim kurtarabilir diye düşününce aklına Ali Bey gelmiştir. Ali Bey ile evlense rahata ve istediği güvenli hayata ulaşabilecektir. Ama bütün bunların olması için kocası Nihat Sertman'dan boşanması gerekmektedir ve boşanması için birtakım zor işler bulunmaktadır.

Evliliğin ruhuna uymayan talepler kişilerde, bu birlikteliği sonlandırma isteği uyandırabilmektedir. Eş, kişinin kendisini yanında en güvenli ve huzurlu hissetmek istediği kişi olduğundan dolayı, bu duyguları hissetmeyen kişiler için evli kalmanın anlamı kalmamaktadır. İşte, Safinaz da eşinin talepleri karşısında bu duyguları hissetmektedir.

⁷¹⁵ Adıvar, a.g.e., 2016, s. 58

Âkile Hanım Sokağı romanında Âkile Hanım, Nermin'e gelinin evi terk edip gittiğini anlattıktan sonra Nermin:

- *Bir kazaya uğramış olmasın*⁷¹⁶ diye sordu. Akile Hanım:

- *Ne münasebet! Bu sabah Sinop'tan bir telgraf aldık. Oradaki bir akrabaya gitmiş. Oğlumun yanına çağırıyor*⁷¹⁷ dedi. Nermin oğlunun gidip gitmeyeceğini sorunca:

*"Asla... Artık bu yıkık yuvadan hayır yok. Şimdi şahit topluyoruz. Talak davası açacağız. Oğlumun peşinde şimdiden iyi aileler kızlarını vermek için dolaşıyorlar"*⁷¹⁸ demiştir.

Daha önce bahsettiğimiz gibi boşanma sadece eşleri ilgilendiren bir durum olarak kalmamaktadır ve yakın çevreyi de etkilemektedir. Görüldüğü gibi Âkile Hanım oğlu ve gelini arasında yaşanan soruna müdahil olmakta ve boşanmalarına bile karar vermektedir.

Âkile Hanım Sokağı romanında Nermin'in teyzesi ve eniştesi arasında kıskançlık krizleri yüzünden sürekli tartışma çıkmaktadır. Otuz yıllık evlilerdir, fakat bu tartışmalardan dolayı evlilikleri çok yıpranmıştır. Son olarak Samim Bey yemekli bir toplantıda bir genç kızla dans edince Ayşe Hanım nihai kararını vermiştir. Boşanmak! Bu kararını Nermin'e şu sözlerle açıklamıştır:

"Samim hiç değişmiyor. Evlendiğimiz günden beri sık sık birine tutulurdu. Fakat ihtiyatlı davranırdı. Ben de geçici diye aldırılmazdım. Bazen bu tutkunluklar, siyasi sâiklere dayanırdı. Washington'da siyasi sahada nüfusu olan bazı kadınlara kur eder, bana bunun memleket için hayırlı olacağını, onları bize dost yaptığını söylerdi. Bu defa iş başka. Bu defa alakası geçmiyor, artıyor. Korkarım, bir skandal halini alacak. Sana bunları söylüyorum. Çünkü ben eniştenen ayrılmaya karar verdim.

⁷¹⁶ Adıvar, a.g.e., 2020c, s. 76

⁷¹⁷ Adıvar, a.g.e., 2020c, s. 76

⁷¹⁸ Adıvar, a.g.e., 2020c, s. 76

Fakat bunu tabii bir surette, rezalete dökmeden yapmak istiyorum. İki tarafın muvâfakatı ile mahkemede bir celsede ayrılırız."⁷¹⁹

Ayşe Hanım artık bu şekilde bir hayata tahammülünün kalmadığını anlamıştır. Bunları anlatırken gözyaşları içinde yüzünü kapatarak Nermin'den kocası ile konuşmasını rica etmiştir. Kıskançlık, evliliklerinin sonunu getiren unsur olmuştur.

Boşanma davalarında taraflar arasında en büyük anlaşmazlıklardan biri de çocuk meselesidir. Çocuğun hangi ebeveynde kalacağı durumu, boşanma davasını çıkmaz bir hale sokabilmektedir.

Sevda Sokağı Komedyası romanında Serin Esen ile kocası arasında mevcut bulunan boşanma davasında çocuk meselesi epeyce karışık bir hal almıştır. Kocasının annesi küçük Rukiye'yi vermek istememiştir. Serin de çocuğu almadan ayrılmayı kabul etmemiştir.

Çaresaz romanında Mediha olmadan yaşayamayacağını anlayan Münir ayaklarına kapanıp kendisini bırakmaması için yalvarmıştır. Ama Münir evli bir adamdır. Bu şekilde bir yaşamın doğru olmamasından dolayı Şehnaz'dan boşanma kararı almıştır. Şehnaz boşanma taraftarı değildir. Biraz beklerse belki kocasının, kendine beslediği aşkı yeniden çevirmek imkânı olabilir diye düşünmüştür. Bir sene sürmeden bu vaziyette Şehnaz kocasının eski aşkını ihya edemeyeceğine kanaat getirdi.⁷²⁰Sonunda Şehnaz ve Münir resmen boşanmıştır.

Evlilikte aldatma durumu en önemli boşanma sebeplerinden biridir. Kişi böyle bir durumla karşı karşıya kalınca şiddet yoluna başvurabilmektedir. Ama şiddet hiçbir durumun çözümü olmadığı gibi bu durumunda çözümü değildir. En doğru adım yasal olarak boşanma yolunu seçmektir.

Hayat Parçaları romanında, Şekip Taş evlenmiş, birkaç yıl çocuğu olmamıştır. Karısı günün birinde bir erkek çocuğu dünyaya getirdikten üç ay sonra, köyde rastladığı bir adama gönül vermiş, üç aylık çocuğu bırakıp kaçmıştır. Köylü Şekip

⁷¹⁹ Adıvar, **a.g.e.**, 2020c, s. 140

⁷²⁰ Adıvar, **a.g.e.**, 2019c, s. 75

Taş'ın karısının peşine düşüp onu öldüreceğini sanmıştı. Ama öyle olmadı. Şekip Taş karısını boşadı ve çocuğunu yanında alıkoydu.⁷²¹

Görüldüğü gibi edebiyat yaşamın gerçeklerinin yansıtıldığı bir araç olarak da kullanıldığı için boşanma, Halide Edip Adıvar'ın romanlarında işlenen bir konu olmuştur. Boşanma evlilik kurumu içinde yaşanabilecek bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Evliliklerde çeşitli sebeplerden dolayı anlaşmazlıklar yaşanabilmektedir. Bu sebepler yüz kızartıcı sebepler olabileceği gibi uzlaşılamayan fikir ayrılıkları da olabilmektedir. Ortak bir yaşama devam edemeyeceğini düşünen çiftler boşanma kararı almaktadır. Ama özellikle kadınlar sosyo-ekonomik nedenler başta olmak üzere çeşitli nedenler dolayısıyla boşanma davası açmaktan çekinmektedir. Halide Edip Adıvar da bu hususlara değinmiştir.

Boşanma evli çiftlerin yaşamını büyük ölçüde etkileyerek dönüşüme uğratmaktadır. Bunun yanında boşanma çocukları da etkileyen bir sebep olmaktadır. Ailenin her ferdinin hayatını büyük bir dönüşüme uğratan boşanmanın toplumu etkilemesi de muhtemeldir. Toplumda boşanmış fertlerin sayısının artması, sosyal yapıya verdiği zarardan dolayı istenmeyen bir durumdur. Boşanmanın gerektiği hallerde elbette hukuksal olan bu hak kullanılmalıdır. Bu nokta da boşanmaların yaşanmaması adına sağlıklı ailelerin kurulması için çalışmalar yapılması gerekmektedir. Son yıllarda dünya genelinde boşanmaların artması devletleri bu konu da çalışma yapmaya sevk etmektedir.

⁷²¹ Adıvar, **a.g.e.**, 2000, s. 14

SONUÇ

Halide Edip Adıvar Türkiye tarihinin en önemli yazarlarından biridir ve edebiyat dünyamıza sayısız ve eşsiz eserler kazandırmıştır. Hayatın içinde geçen meselelere kendi bakış açısını katarak olaylara yeni soluklar getirmiştir. Adıvar, roman, hikâye, anı, inceleme yazısı ve çeviri gibi pek çok türde eser vermiştir.

Tanzimat ile başlayan batılılaşmanın ve modernleşmenin etkisi Halide Edip'te hem birey olarak hem de yazar olarak gözlemlenmiştir. Bu yönüyle bir kadın yazar olarak modernleşmenin ilk örneğini teşkil edenler arasında yer alması epey dikkat çekicidir. Tarihi süreç içerisinde toplumumuz birçok değişim yaşamıştır. Özellikle Batılılaşma ve modernleşme etkisi belli bir dönemden itibaren toplumun genelinde gözlenen bir durum olmuştur. Halide Edip, değişimlerin yaşandığı bu dönemlerin farklı yıllarında eserler ortaya koymuştur. Dolayısıyla yazdığı eserlerde toplumsal yapının değişme sancıları her yönüyle hissedilmektedir.

Tarihi süreç içerisinde yaşanan toplumsal değişimler aile ve evlilik kavramını değişime uğratmıştır. Halide Edip Adıvar yaşanan bu değişimlerin bir kısmına tanıklık etmiştir. Hatta yaşanan bu değişimlere sadece tanıklık etmekle kalmamış aynı zamanda kadını ilgilendiren değişimlerin savunucusu da olmuştur. Dolayısıyla yaşanan değişimlerin hem tanığı hem savunucusu olan yazar, dönemindeki aileyi ve evliliği etkileyen yönleri eserlerine aktarmıştır.

Halide Edip, ilk evliliğini küçük yaşta yapmıştır. Evlilikle ilgili farklı beklentileri olmasına rağmen, eşinin ikinci evlilik yapma isteği onun için kırılma noktası olmuştur. Bu olay sonrası eşinden ayrılma kararı almıştır. Eşinden ayrılması onun için zor günlerin başlangıcı olmuştur ve uzun yıllar bu durumu üstünden atamamıştır. Yaşadığı bu olay onun eserlerine yansımıştır. Evlilik hayatındaki çoğu konuya kadın karakterler üzerinden yer vermiştir ve evlilikteki önemli noktalara bu açıdan değinmiştir. Özellikle sadakat konusu hep gündeminde olmuştur. Ayrıca eşler arasındaki çeşitli açılardan uygun olmamanın, evliliği zedelemesinin önemi üzerinde durmuş, bu evliliklerin sağlıklı ilerlemediğini eserlerinde gözler önüne sermiştir. Bu konuların yanı sıra, eserlerde evlilik ile ilgili birçok konuya değinmiştir.

Halide Edip Adivar için yazarlık serüveninin başlamasında doğduğu çevrenin katkısı çok büyüktür. Annesiz büyümesi yazarın farklı duygular ile yetişmesine yol açmıştır. Babasının gönderdiği İngiliz tipi okullar Batı ile bağlantısını sağlamıştır. Anneanesi ve dedesinin yanında kaldığı süre zarfında Doğu medeniyetinin izleri hayatına nakşedilmiştir. Yazarların ele aldıkları konularda yaşamlarından izler bulmak muhtemeldir. Duyulan, görülen olaylar yazarları her zaman etkilemiştir. İki tarz içinde büyüyen Halide Edip de doğal olarak bu birikimlerini eserlerine yansıtmıştır.

Halide Edip için aile içi ilişkiler, karı-koca arasındaki ilişkiler, çocuk ve ebeveyn arasındaki ilişkiler çok önemli olmuştur. Ailenin önemini çok iyi bilen yazar kişinin psikolojik durumunun aile temeline, sağlıklı anne-baba ilişkilerine dayandığının farkındadır. Sonrasında ise kişinin sahip olduğu bu psikolojik durumu toplumun sosyolojik görüntüsüne dönüşmektedir. Halide Edip Adivar bu anlamda yakaladığı noktaları kaleme almıştır ve toplumsal yapıyla ilgili çeşitli veriler eserlerine yansımıştır.

Halide Edip'in eserlerine evlilik olgusunu “evlilik öncesi süreç” ve “evlilik sonrası” süreç olmak üzere iki aşamada yansıttığı görülmektedir. Evlilik öncesi süreçte, kişilerin nelere dikkat etmesi gerektiğinin mesajını karakterler üzerinden vermektedir. Onun için evlenecek kişilerde aranacak niteliklerin tespiti, evlenme yaşı, eş seçerken dikkat edilecek noktalar önem arz eder. Eş seçimi konusunda eşler arasındaki sınıf farkı, mizaç farkı, yaşam anlayışları arasındaki fark ve eğitim farkı sıklıkla değindiği konular olmuştur.

Evlilik sonrası süreçte ise ilk olarak evlilik birliğinin önemi üzerinde durmuştur. Evlilik birliğinin önemi konusunu kadın ve erkek arasındaki cinsiyet farkının bu konuya yansımaları açısından ele almıştır. Romanlardaki kadın ve erkek karakterlerin evlilik birliğine verdiği önemin birbirinden çok farklı olduğu görülmüştür.

Halide Edip'in romanlarında değindiği konular arasında toplumu yakından ilgilendiren, toplumun evliliğe olan bakışını yansıtan “meşruiyet” konusu da bulunmaktadır. Toplum aile kurumunun meşru zemine oturmasının yolu olarak evlilik

kurumunu görmektedir. Toplumların çoğu kadın ve erkek birlikteliğini, meşru kılındığı takdirde kabul etmektedir. Bu anlamda bu şartları sağlamayan kişilere yaptırım uygulanmaktadır. Halide Edip Adıvar'ın romanlarındaki karakterler de bu yaptırımların farkında olarak bir iç hesaplaşma yaşamaktadır.

“Meşruiyet” çerçevesinde eserlerde dikkatimizi çeken önemli bir konu da toplum tarafından onaylanmayacak ilişki görüntülerinin varlığıdır. Yazar evli kişilerin yaşadığı yasak ilişkileri eleştirmiş ve kişileri bu ilişkiye sürükleyen sebepleri ön plana çıkarmıştır. Evliliğinde istediği mutluluğu bulamayan kişiler çareyi başka kişilerde aramışlardır ve böylece evlilik birliği zedelenmiştir.

Halide Edip Adıvar, romanlarda karakterlerin çeşitli evlenme sebeplerini kaleme almıştır. Özellikle statü kazanmak, aile baskısından kurtulmak, ekonomik düzeyi artırmak, ülke sevgisini ortaya koymak, belirli bir ideoloji etrafında birleşmek evlilik sebepleri olarak sunulmuştur. Yazarın karakterler üzerinden yansıttığı bu görüntüler ışığında çeşitli psikolojik ve sosyolojik çıkarımlar yapmak mümkündür.

Evlilik birlikteliğinin önemi üzerinde fazlasıyla duran Halide Edip Adıvar bu bağlamda evlilik kurumunu zedeleyen sebepleri de kalem almıştır. Halide Edip, yaşanan anlaşmazlıkların, tartışmaların, monotonluğun, kıskançlıkların, eşlerin birbirini eleştirmesinin, terk etme veya edilmenin, aldatılmanın evlilik kurumunu çıkmaza soktuğunu belirtmiştir. Bu durumlardan birini veya birkaçını yaşayan çiftler boşanma aşamasına gelmektedir. Bu sebeplerin çoğu, birbirini tetikleyen sebepler olarak ortaya koyulmuştur. Örneğin, karakterlerin yaşadıkları kıskançlık duygusu nedeniyle yoğun anlaşmazlıklar ve tartışmalar yaşanmıştır ve evlilik kurumu istenmeyen şekilde yara almıştır.

Görüldüğü üzere Halide Edip Adıvar, evlilik olgusunun farklı konularını eserlerine yansıtmıştır. Üzerinde durduğu konuların günümüz evlilikleri içinde hala geçerliliğini koruması ve romanlardaki çoğu sorunun hala günümüzde yaşanıyor olması evlilik kavramının evrenselliğini gözler önüne sermektedir. Edebiyat eserleri insanın aynası olmayı her dönemde sürdürmeye devam edecektir.

Halide Edip son derece hareketli ve farklı dönemleri içinde barındıran bir hayat yaşamıştır. Hayatının son yıllarına kadar durmadan yazmıştır ve üretmekten hiç vazgeçmemiştir. Uzun bir rahatsızlık döneminden sonra 1964 yılında 80 yaşında hayata veda etmiştir.

KAYNAKÇA

- ADIVAR**, Halide Edip; **Son Eseri**, 3. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2018a
- ADIVAR**, Halide Edip; **Kalp Ağrısı**, 16. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul 2020a
- ADIVAR**, Halide Edip; **Zeyno'nun Oğlu**, 2. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019a
- ADIVAR**, Halide Edip; **Sinekli Bakkal**, 33. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2020b
- ADIVAR**, Halide Edip; **Tatarcık**, 6. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2018b
- ADIVAR**, Halide Edip; **Sonsuz Panayır**, 1. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2016
- ADIVAR**, Halide Edip; **Hayat Parçaları**, 1. bs., Özgür Yayınları, İstanbul, 2000
- ADIVAR**, Halide Edip; **Yeni Turan**, 7. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019b
- ADIVAR**, Halide Edip; **Sevda Sokağı Komedyası**, 2. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2018c
- ADIVAR**, Halide Edip; **Çaresaz**, 4. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019c
- ADIVAR**, Halide Edip; **Kerim Usta'nın Oğlu**, 1. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2012
- ADIVAR**, Halide Edip; **Döner Ayna**, 1. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2015
- ADIVAR**, Halide Edip; **Âkile Hanım Sokağı**, 2. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2020c
- ADIVAR**, Halide Edip; **Handan**, 27. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019d
- ADIVAR**, Halide Edip; **Raik'in Annesi**, 3. bs., Atlas Kitapevi, İstanbul, 1967
- ADIVAR**, Halide Edip; **Seviye Talip**, 6. bs., Atlas Kitapevi, İstanbul, 1987
- ADIVAR**, Halide Edip; **Mev'ut Hüküm**, 3. bs., Atlas Kitapevi, İstanbul, 1976
- ADIVAR**, Halide Edip; **Vurun Kahpeye**, 25. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019e
- ADIVAR**, Halide Edip; **Heyula**, 1. bs., Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019f
- ADIVAR**, Halide Edip; **Ateşten Gömlek**, 48. bs., Can Sanat Yayınları, 2020d
- AĞAR** Serkan; "Geçmişten Bugüne Mali İdare", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 73, 2007, ss. 372-432

AĞBABA Gönül; **Halide Edip Adıvar Hayatı Sanatı Eserleri**, 1. bs., Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997

AFYONCU Erhan, Recep Ahıskalı; **“Katip”**, C. 25, TDV Yayınları, Ankara, 2002, ss. 53-55

AKKAYA, Cihan; “Eş Seçimi ve Evlilik”, **Değişen Toplumda Değişen Aile-Sosyolojik Tartışmalar**, Ed. Nursen Adak, 4.bs., Siyasal Kitapevi, Ankara, 2020, ss. 147-162

AKSAN, Gamze; “Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 2. bs., Çizgi Kitapevi, Konya, ss. 169-194

AKTAŞ, Özgül; “Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler”, **Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2011

ARABACI Hacı Murat; “Milli Mücadele’nin Hazırlık Safhasında Halide Edip Adıvar’ın Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Atatürk”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 19, 2015, s.271-294

ATAKAN ARSOY, Semiha; “Boşanma Sürecinde Yaşanan Evreler”, **Aile Yazıları 4**, Ed. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 2. bs., Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 549-554

ATALAY, Beşir; “Sanayileşme ve Kentleşmenin Ailenin Değişmesinde Etkileri”, **Türk Aile Ansiklopedisi-3**, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 877-892

AYDIN, Mustafa; “Ailede Çocuk ve Ebeveynle İlişkisi”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 2. bs., Çizgi Kitapevi, Konya, 2014, ss. 195-213

BAĞLI, Mazhar, Aysan Sever; “Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği: Levirat ve Sorarat”, **Aile ve Toplum**, Yıl: 7, S. 9, 2005

BARLAS H. Uğuroğlu, **Halide Edip Adıvar Hayatı ve Eserleri**, 1. bs., Yurttaş Yayınları, İstanbul, 1963

BAŞARAN, Emrah; “Ailenin İşleyişi ve Gerçekleştirimi”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 2. bs., Çizgi Kitapevi, Konya, 2014, ss. 141-168

BAYER, Ali; “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”, **Şırnak üniversitesi İlahiyat Dergisi**, Yıl: 4, S. 8, 2013, ss. 102-129

BAYER, Ali; “Ailede Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Çözüm Önerileri”, **Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 2, 2018, ss. 215-234

BAYKARA, Tuncer; “Değişme ve Mahiyet Anlayışı Açısından r Asırda Osmanlı Yöneticilerinin Aile Yapısı”, **Sosyo-kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi-1**, Ed. Ezel Erverdi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, ss. 200-215

BEKİROĞLU, Nazan; “Halide Edip Adıvar’ın Romanlarının Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi”, **Doktora Tezi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 1987

BİLEN, Mürüvvet; **Sağlıklı İnsan İlişkileri**, 7. bs., Anı Yayıncılık, Ankara, 2009

BİLİR, Nazmi; “Ailede Kadının Çalışması”, **Türk Aile Ansiklopedisi-2**, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 641-643

CAN, Yücel; **Aile Yazıları**, 1. bs., Gazi Kitapevi, Ankara, 2021

CANATAN, Kadir, Ergün Yıldırım, **Aile Sosyolojisi**, 8. bs., Açılım Kitap, İstanbul, 2019

CANBAZ (YUMUŞAK), Firdevs; “Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Romanında Aile Kurumu ve Ütopik Romanlarımızda Aile Kurumu ve Ütopik Romanlarımızda Aile”, **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl: 8, S. 31, 2012, ss. 156-176

CANEL, Azize Nilgün; **Evlilik ve Aile Hayatı**, 2. bs., Nakış Ofset, İstanbul, 2012

CANSEL, Erol; “Sosyal Devlet ve Aile”, **Aile Yazıları-Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme-2**, Ed. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 1.bs., Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 53-61

ÇOŞTU, Yakup; “Toplumsallaşma Kavramı üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Yıl: 9, S. 3, 2009, ss. 118-140

ÇELİKADAM, Canan; “Aldatmaya Yönelik Tutumların Bağlanma ve Ahlak Açısından Ele Alınması”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018

CİN, Halil; **İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, 2. bs., Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1998

ÇİÇEK, Zuhâl; “Boşanmanın Sosyolojik Analizi: Denizli Kenti Örneği”, **Doktora Tezi**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2014

DEMİR, Kenan; “2. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basınında Tütün Tarımı ve Reji Şirketi”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 22, S. 41, 2019, ss. 419-446

DEMİRKAN, Semra; “Eleştirinin Aile İlişkilerine Etkisi”, **Diyanet Aylık Dergi**, Mayıs, 2006, ss. 46-48

DEMİROĞLU, Serhat; “Türk Edebiyatında Roman Türünün Kısa Tarihi”, www.milliyet.com.tr, (2020)

DOĞAN, İsmail; **Türk Aile Sosyolojisi-Tarih Gelenek Modern Zamanlar**, 1. bs., Pegem Akademi, Ankara, 2016

DOĞAN, İsmail; “Tanzimat Sonrası Sosyo-Kültürel Değişmeler ve Türk Ailesi”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 1, Ed. Ezel Erverdi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 177-198

DOĞAN, İsmail; “Aile Kurumunun Alanı”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 1, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 22-23

DÖNMEZER, Sulhi; **Toplumbilim**, 11. bs., Beta Basım Yayım, İstanbul, 1994

DURDU, Zafer; **Sosyolojide Temel Kavramlar ve Kurucu Fikirler**, 2. bs., Detay Yayıncılık, Ankara, 2018

DÜNDAR (ZEYBEKOĞLU), Özge; “Değişen ve Değişmeyen Yönleriyle Aile Yapısı, Türleri, İşlevleri”, **Değişen Toplumda Değişen Aile-Sosyolojik Tartışmalar**, Ed. Nurşen Adak, 4. bs., Siyasal Kitapevi, Ankara, 2020, ss. 39-64

ERDAL, Kelime; “Halide Edip Adıvar’ın Romanlarında Evlilik Meselesi”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, S. 18, 2008a, ss. 141-166

ERDAL, Kelime; “Halide Edip Adıvar’ın Bakış Açısıyla Kadının Çalışma Hayatı”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 7, S. 1, 2008b, ss. 109-123

ESEN, Nükhet; “Türk Romanında Aile”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 2, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991a, ss. 405-412

ESEN, Nükhet; **Türk Romanında Aile Kurumu**, 1. bs., Yücel Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991b

ESEN, Nükhet; “Türk Ailesindeki Değişmenin Romanımıza Yansımaları”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 2, Ed. Ezel Erverdi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, ss. 660-676

ENGİNÜN, İnci; **Halide Edip Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi**, 1. bs., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978

ENGİNÜN İnci, “**Halide Edip Adivar**”, C. 1, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 376-377

ERTEN, Hayri; **Osmanlı Aile Yapısı-18. Yüzyılda Konya Örneği**, 1.bs., Çizgi Kitapevi, Konya, 2017

GÜNEŞLIOğLU, Filiz; “Boşanma ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları”, **Yüksek Lisans Tezi**, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009

HORTAÇSU, Nuran; “Sosyo-Ekonomik Düzey Yaş ve Cinsiyet İle Benlik Kavramı İlişkisi”, **Aile Yazıları 3**, Ed. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 2. bs., Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991,417-424

HÖKELEKLİ, Hayati; “**Kıskançlık**”, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, Ankara, 2002, ss. 496-497

İNCE, Murat; “Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 19, S. 1, 2017, ss. 294-319

İŞİN, Ekrem; “Tanzimat Ailesi ve Modern Adâb-ı Muâşeret”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 1, Ed. Ezel Erverdi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, ss. 217-227

KANKAYA, Damla; “Evli Bireylerde Aldatma ve Cinsel Yaşantılar”, **Yüksek Lisans Tezi**, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015

KARAMAN, Hayrettin; “İslâmın Getirdiği Aile Anlayışı”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C. 2, Ed. Ezel Erverdi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992

KARSLI, Emine; “Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası”, **Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 1, 2019, ss. 1-14

KASAPOğLU, Abdurrahman; “İslam’a Göre Evlilikte Eşler Arasında Uyum Sorunu–İnanç ve Ahlak Uyumu”, **Bilimname-XII**, Yıl: 12, S.1, 2007, ss. 137-161

KAVAK, Nuri; “Osmanlı Muhakeme Sisteminde Kâtiplik Mesleğinin Yeri ve Önemi”, **Pamukkale Avrasya Sosyoekonomik Çalışmalar Dergisi**, C. 2, S. 2, 2015, ss. 1-10

KILIÇ, Şeyda Betül; **Evlilikte Pozitif İletişim**, 1. bs., Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2018

KIR, İbrahim; “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 10, S. 36, 2011, ss. 381-404

KURAN, Ercüment; “Türkler Ailesinin Mahiyeti ve Tarihi Gelişmesi”, **Aile Yazıları 1**, Ed. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 1. bs., Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 365- 370

KÜÇÜKGÖRMEN (CALAYİR) Gülcan; “Halide Edip Adıvar’ın Romanlarında Kadın ve Kadın Eğitimi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2010

MALKOÇ, Neriman; **Halide Edip Adıvar**, 1. bs., Yeni İstanbul Yayınları, İstanbul, 1954

NACAK, İbrahim, Faruk Karaarslan; “Ailenin Yapısı: Bir Sistem Olarak Aile”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 2. bs., Çizgi Kitapevi, Konya, 2014, ss. 121-139

NİRUN, Nihat; **Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994

ORTAYLI, İlber; “Osmanlı Toplumunda Ailenin Yeri”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 1, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 74-81

ÖNAL, Sayın; **Aile Sosyolojisi**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2020

ÖNER (ŞENER), Derya; “Evli Bireylerin Evlilik Çatışması, Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Uyumlarının İncelenmesi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2013

ÖNER, Haluk; “Dönem Sosyolojisinin Anlatıcı Rollerini Üzerinden Türk Romanına Yansımaları”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 9, S. 44, 2016, ss. 173-179

ÖNÜR, Nimet; “Sembolik Etkileşimci Bir Perspektifle Aile İçi İletişim İlişkilerinin Çözümlemesi”, **Aile Yazıları 3**, Ed. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 2.bs., Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 405-415

ÖZER, İnan; “”Kent Ailesi”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 2, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 665-676

ÖZTÜRK, Hüseyin; “Türklerde Aile ve Ahlâk Telakkileri”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 1., Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 12-21

ÖZALP, Ahmet; “Mevleviyye-Mevlevilik”, www.ihya.org, (2020)

ÖZBUĞDAY, Şükrü; “Milletimizde Vatan Sevgisi”, **Diyanet Aylık Dergisi**, S. 63, 1996, ss. 9-11

ÖZÇATAL, Elif Özlem; “Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, 2011, ss. 21-39

ÖZEN, Yener, Fikret Gülaçtı; “Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişimi-Bilen Benliğe Gerek Var mı?”, **Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 2, 2010, ss. 21-37

ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem; **Evlilik ve Aile Terapisi**, 4. bs., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017

ÖZOĞLU, Süleyman Çetin; “Psikolojik Danışmada Benlik Kavramı”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 8, S. 1, 2019, ss. 94-111

ÖZTÜRK, Emre; “George Herbert Mead’ın Sosyal Davranışçılık Devrimi: Sosyolojizm ve Psikolojizm Kısacasında Bir İlişkisel Faillik”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, C. 21, S. 2, 2018, ss. 253-284

SAHİLLİOĞLU, Halil; “**Ceyb-i Hümayun**” Türk Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, 1993, ss. 465-467

SARAN, Nephân; “Aile Hayatı ve Toplum”, **Aile Yazıları 3**, Ed. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 2. bs., Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 135-142

SÖNMEZ (ALTUNSU), Özlem; “Ailenin Diğer Kurumlarla İlişkisi”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed. Mustafa Aydın, 2. bs., Çizgi Kitapevi, Konya, 2014, ss. 293-314

SÖNMEZ Mahmut, “Eğitim ve Çevre İlişkisi”, **Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 10, 2017, ss. 105-128

ŞAHİN, Mehmet; “Çağdaş Oluşumlar ve Türk Ailesinin Gelişimi”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 1, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 83-87

ŞAN, Mustafa Kemal; “Türk Modernleşmesine Romandan Bakmanın Önemi Üzerine”, **Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri**, Ed. Köksal Alver, 1. bs., Hece Yayınları, Ankara, 2004, s. 117-135

ŞENTÜRK, Ünal; **Aile Sosyolojisine Bir Katkı**, 1. bs., Dora Yayıncılık, Bursa, 2019

TARHAN, Nevzat; **Kadın Psikolojisi**, 92. bs., Nesil Basım Yayın, İstanbul, 2019a

TARHAN, Nevzat; **Mutlu Evlilik Psikolojisi**, 29. bs., Timaş Yayınları, İstanbul, 2019b

TATLILIOĞLU, Kasım, Nuri Demirel; “Sosyal Bir Gerçeklik Olarak Boşanma Olgusu: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 4, S. 22, 2016, ss. 59-73

TİMURTURKAN, Meral; “Aile Birliğinin Bozulması: Boşanma ve Yeniden Evlenme”, **Değişen Toplumda Değişen Aile- Sosyolojik Tartışmalar**, Ed. Nurşen Adak, 4. bs., Siyasal Kitapevi, 2020, Ankara, s. 201-219

TİLEK, Mehmet; “Halide Edip Adıvar’ın Romanlarında İdealize Edilmiş Kadın Karakterler”, **Yüksek Lisans Tezi**, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2019

TIRAŞOĞLU ÖZBUCAK, Sesil Ece, Melek İpek; “Evli Bireylerde Evlilik Uyumu ve Benlik Algısı Arasındaki İlişki”, **Aydın Sağlık Dergisi**, Yıl: 5, S. 1, 2019, ss. 69-92

TOLAN, Barlas; “Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru-Dünya’da ve Türkiye’de Aile Yapısının Evrimi”, **Aile Yazıları 2**, Ed. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, 2. bs., Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 491-503

TORLAK, Ömer; “Modernleşme Kurgusu Olarak Ailenin Türk Romanına Yansıması”, **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl: 8, S. 31, 2012, ss. 138-154

TUNA, Süreyya; “Halide Edip Adıvar’ın Romanlarındaki Kadınlar ve Sorunları”, **Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1997

TUNCA, Tuğçe; “Türkiye’de Değişen Aile ve Çocuğa Yüklenen Anlamlar”, **Değişen Toplumda Değişen Aile – Sosyolojik Tartışmalar**, Ed. Nurşen Adak, 4. bs., Siyasal Kitapevi, Ankara, 2020, s. 163-176

TÜRKDOĞAN, Orhan; “Aile Sosyolojisi Modeli”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 1, Ed. D. Mehmet Doğan, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 24-36

UYGUNER, Muzaffer; **Halide Edip Adıvar Hayatı Sanatı Eseri**, 1. bs., Varlık Yayınları, 1968

UYGUR, Sebahat Sevgi, Esra Asıcı, Derya Sarı; “Kadınların Benlik İkişimleri İle Bütünleyici Kendilik Farkındalıklarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Yıl: 19, S. 45, 2019, ss. 963-994

YEŞİLYURT, Evrim; **Halide Edip Adıvar Hayatı ve Eserleri**, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2002

YILDIRIM Ali , Hasan Şimşek; **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 11. bs., Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, Ankara, 2018

YILDIZ, Zeynep; “Tüm Yönleriyle Halide Edip Adıvar, www.turkedebiyati.org, (2020)

YILDIZÇOBAN, Muhsin; “Evlilikte Çiftleri Etkileyen Unsurlar ve Arkadaşlık İlkeleri” **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 1, S. 1, 2013, ss. 178-195

YILMAZ (KILIÇOĞLU), Kumru; “Evlilik Birliğinin Korunması”, **Türk Barolar Birliği Dergisi**, S. 120, 2015, ss. 424-464

YILMAZ (ASLAN), Hanzade; “Bir Derleme: Benlik Kavramına İlişkin Bazı Yaklaşımlar ve Tanımlamalar”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 48, 2016, ss. 78-89

YÜCEYILMAZ, Muhterem; **Halide Edip Adıvar Hayatı Sanatı Eserleri Eserlerinden Seçmeler**, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2002

